

RAPORT

**PRIVIND
RESPECTAREA DREPTURILOR
ȘI LIBERTĂȚILOR OMULUI
ÎN REPUBLICA MOLDOVA
ÎN ANUL 2019**

CUPRINS:

PREFAȚĂ	3
----------------------	----------

CAPITOLUL I

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2019

– Dreptul la un proces echitabil	5
– Libertatea individuală și siguranța persoanei	15
– Statutul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor	18
– Dreptul la vot și dreptul de a fi ales	20
– Viața intimă, familială și privată.....	24
– Dreptul la muncă	29
– Dreptul la ocrotirea sănătății	32
– Dreptul la asistență și protecția socială	42
– Drepturile persoanelor cu dizabilități	48
– Libertatea de exprimare	55
– Respectarea drepturilor și libertăților omului în localitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului și municipiul Bender	65

CAPITOLUL II

RESPECTAREA DREPTURILOR COPILULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2019

71

CAPITOLUL III

PREVENIREA TORTURII

142

CAPITOLUL IV

ACTIVITATEA OFICIULUI AVOCATULUI POPORULUI

188

PREFAȚĂ

În anul 2019 în Republica Moldova au avut loc evenimente politice cu impact major pentru societate, ceea ce a afectat starea de lucruri în domeniul drepturilor omului.

Schimbările politice din țară nu pot fi acceptate însă drept o scuză pentru lipsa de acțiuni ferme care să contribuie la realizarea drepturilor omului într-un mod corespunzător tratatelor din domeniul drepturilor omului la care Republica Moldova este parte.

Un argument în acest sens ar fi că, prin ratificarea tratatelor internaționale în domeniul drepturilor omului, Republica Moldova și-a asumat anumite angajamente de implementare a prevederilor acestor tratate, astfel încât persoanele care se află pe teritoriul țării să poată beneficia de o protecție corespunzătoare prin realizarea drepturilor lor fundamentale.

Indiferent de situația politică din țară, orice guvernare ar trebui să acorde o atenție sporită domeniului drepturilor omului. Obligațiile statului în materie de drepturi ale omului (obligația de a respecta¹, obligația de a proteja² și obligația de a realiza³), derivă din tratatele în domeniul drepturilor omului la care Republica Moldova este parte, și care la rândul lor, în conformitate cu Constituția, sunt superioare dreptului național. Aceste angajamente asumate de Republica Moldova trebuie să fie criterii indispensabile ale procesului de luare a deciziilor la nivel de stat, precum și de elaborare a documentelor de politici publice.

Astfel, dat fiind că atât deciziile, cât și politicile publice au un impact direct asupra populației, autoritățile sunt obligate de a consulta opinia beneficiarilor și de a-i implica în procesul decizional, pentru ca soluțiile elaborate să corespundă necesităților acestora.

De fapt, acest concept poartă denumirea de abordare bazată pe drepturile omului și acesta trebuie să fie omniprezent la orice nivel decizional într-un stat care pretinde a fi un stat de drept care și-a asumat angajamentul pentru respectarea drepturilor omului.

¹ Obligația de a respecta impune statul să se asigure că niciunul dintre funcționarii săi nu acționează pentru a încălca drepturile omului sau obligațiile cuprinse în tratatul respectiv.

² Obligația de a proteja impune statul să ia măsuri pentru a se asigura că nimeni nu încalcă termenii unui tratat privind drepturile omului (părți/ persoane terțe).

³ Obligația de a realiza impune statul să ia măsuri pozitive pentru a se asigura că toată lumea aflată în jurisdicția sa este în măsură să se bucure pe deplin de drepturile recunoscute în tratat.

De altfel, unul dintre angajamentele privind respectarea drepturilor omului este instituirea și asigurarea funcționalității corespunzătoare a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului (INDO). Principiile directoare ale activității INDO sunt Principiile de la Paris, care au fost adoptate de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite prin rezoluția 48/134, din 20 decembrie 1993.

În conformitate cu decizia Subcomitetului de Acreditare (SCA) al Alianței Globale a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului (GANHRI), în anul 2018, Oficiul Avocatului Poporului a fost acreditat cu statutul A, fapt ce atestă că mandatul, atribuțiile și funcționalitatea instituției sunt în deplină conformitate cu prevederile Principiilor de la Paris. Cu toate acestea, statul trebuie să depună eforturi suplimentare pentru a consolida pe deplin Instituția Națională pentru Drepturile Omului din Republica Moldova. Despre aceste aspecte am menționat în rapoartele anterioare dar și în cele alternative către mecanismele internaționale de protecție a drepturilor omului.

Ținând cont de cele menționate mai sus, consider că ar fi destul de corectă aprecierea anului 2019 ca fiind un an de stagnare în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova.

Având în vedere mandatul Instituției Naționale pentru Drepturile Omului, Avocatul Poporului reiterează disponibilitatea pentru colaborare cu autoritățile naționale în vederea contribuirii la realizarea obligațiilor statului în conformitate cu angajamentele asumate prin ratificarea tratatelor internaționale în domeniul drepturilor omului.

Mihail COTOROBAI
Avocatul Poporului (Ombudsman)

CAPITOLUL I

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2019

DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL

În urma analizei situației privind respectarea dreptului la un proces echitabil Avocatul Poporului consideră că nu există progrese în acest domeniu, mai mult, este evidentă o stare de stagnare. Se constată faptul că statul nu a întreprins măsuri pentru a implementa recomandările anterioare ale Avocatului Poporului, dar și a mecanismelor regionale și internaționale de protecție a drepturilor omului, măsuri care să contribuie la consolidarea sistemului de justiție, nu a fost adoptat cadrul legal pentru incriminarea infracțiunilor săvârșite din ură, proiect de lege care din anul 2016 a fost adoptat în prima lectură. Totodată, în unele situații, se constată că nivelul profesioniștilor care activează în sistemul de justiție nu este la un nivel corespunzător cerințelor actuale.

Dreptul la un proces echitabil este consfințit de Constituția Republicii Moldova în articolele 20, 21 și 26. Aceste articole reglementează accesul liber la justiție, prezumpția de nevinovăție și dreptul la apărare.

Dreptul persoanei la un proces echitabil, este garantat în articolele 8,10 și 11 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, articolul 14 din Pactul cu privire la drepturile civile și politice, articolul 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și articolul 13 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Dreptul la un proces echitabil se regăsește și în Obiectivele de Dezvoltare Durabilă, la **Obiectivul 16 - Pace, justiție și instituții puternice.**

Acest drept fundamental este caracterizat de câteva elemente specifice care se referă la examinarea cauzei în mod echitabil, într-un termen rezonabil, de către un tribunal independent și imparțial, stabilit prin lege, cu respectarea dreptului la viață privată, a principiului de prezumție a nevinovăției, a dreptului la apărare, inclusiv prin oferirea asistenței juridice gratuite, precum și alte drepturi procesuale menite să contribuie la realizarea acestui drept.

Anterior, Avocatul Poporului a recomandat autorităților să continue eforturile de reformare a sistemului de justiție pentru a asigura accesibilitatea, independența, eficiența, transparența și

integritatea acestuia, și să adopte un cadru legal comprehensiv care să incrimineze infracțiunile săvârșite din ură, în corespundere cu prevederile Convenției ONU privind Eliminarea Discriminării Rasiale.

Un alt aspect la care Avocatul Poporului a atras atenția se referă la obligația statului de a implementa recomandările internaționale care vizează realizarea dreptului la un proces echitabil.

Recomandările mecanismelor internaționale de protecție a drepturilor omului, la fel atrag atenția asupra necesității de consolidare a capacității sistemului judecătoresc de a răspunde la actele de corupție și de a asigura protecția eficientă a victimelor corupției, a avocaților acestora, a activiștilor anticorupție, a denunțătorilor și a martorilor.⁴

Totodată, statul este încurajat să asigure dreptul la o administrare corectă a justiției⁵; remunerația suficientă a judecătorilor, asigurarea unui mandat suficient de lung pentru a garanta independența și integritatea instanței; asigurarea unei anchete imediate, minuțioase, independente și imparțiale în toate acuzațiile de încălcare a procedurii și aducerea în fața justiției pe cei răspunzători, inclusiv funcționarii organelor de justiție, care sunt implicați în acest lucru; asigurarea protecției de jure și de facto a judecătorilor de orice sancțiuni sau represalii pentru deciziile judiciare nepopulare.⁶

Un alt aspect important care se regăsește în recomandările internaționale se referă la combaterea discursului de ură. Este necesară modificarea articolului 346 din Codul Penal⁷, astfel încât acesta să corespundă totalmente articolului 4 din Convenția ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, și ca acest articol modificat să fie pus în aplicare în mod corespunzător; să adopte legislație comprehensivă care să incrimineze infracțiunile săvârșite din ură și să asigure ca o astfel de legislație să corespundă Convenției și ca motivația rasială să fie listată ca o circumstanță agravantă; să asigure ca toate incidentele de infracțiuni săvârșite din ură și discursuri de ură să fie investigate și urmărite în justiție și ca infractorii să fie pedepsiți, fără a ține cont de statutul lor oficial; să ofere date privind numărul infracțiunilor săvârșite din ură și cazurilor de discursuri de ură raportate, urmăririlor penale, condamnărilor și compensațiilor oferite victimelor; să consolideze rolul procurorilor în susținerea victimelor discriminării rasiale pentru raportarea încălcărilor.⁸

⁴ Comitetul ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale;

⁵ În conformitate cu articolul 14 din Pact și comentariul general nr. 32 (2007) privind dreptul la egalitate în fața instanțelor și tribunalelor și la un proces echitabil;

⁶ Comitetul ONU pentru drepturile civile și politice;

⁷ „Acțiunile intenționate îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase.”

⁸ Comitetul ONU pentru discriminarea rasială, reamintind Recomandarea sa generală nr. 35 (2013) privind combaterea discursului de ură rasist;

Pe parcursul anului 2019, potrivit cererilor recepționate de Oficiul Avocatului Poporului, cel mai des invocat drept încălcat a fost ***dreptul la un proces echitabil*** – 207 cereri. Majoritatea, 124 cereri, au parvenit de la persoanele aflate în detenție, care au invocat diverse aspecte.

O problemă identificată din cererile parvenite a fost manifestarea nemulțumirii față de acordarea asistenței juridice calificate oferite de către avocații din cadrul Consiliului Național de Asistență Juridică Garantată de Stat (CNAJGS). Manifestarea atitudinii nedemne în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu de către avocați, prin neinformarea beneficiarului asistenței juridice despre drepturile și obligațiile procesuale, duce la încălcarea dreptului la un proces echitabil. Drept urmare beneficiarul de asistență juridică omite termenii de contestare a acțiunilor și actelor procesuale ale instanței de judecată, ale procurorului și ale executorului judecătoresc. Cetățeanul, fiind în afara oricărui termen de contestare a acțiunilor procesuale, este în imposibilitate de a-și apăra dreptul lezat.

Un alt aspect identificat este și inacțiunea avocatului la solicitarea beneficiarului de asistență juridică de a întocmi sau a întreprinde careva acțiuni procesuale, avocatul limitându-se doar la promisiuni.

De asemenea beneficiarii invocă și faptul că avocații nu se prezintă la ședințele de judecată, nu anunță despre acest fapt și se prezintă nepregătiți motivând că nu au avut suficient timp pentru a lua cunoștință de dosar.

În contextul recomandărilor anterioare înaintate către CNAJGS, pe parcursul anului 2019 Avocatul Poporului a monitorizat implementarea acestora.⁹

Astfel, Avocatul Poporului a fost informat că Centrul de Instruire a Avocaților (CIA) a anunțat că își propune să treacă la o altă etapă de dezvoltare a capacităților instituționale. În acest sens, urmează să fie elaborate noi standarde, să fie făcută o planificare temeinică și realizate sarcinile formulate de Consiliul Uniunii Avocaților.

Potrivit Centrului, a fost înaintată o solicitare către Consiliul Uniunii Avocaților privind interpretarea și punerea în aplicare a normele cu referire la CIA, prevăzute de Statutul profesiei de avocat.

⁹ - atenționarea Oficiilor teritoriale ale CNAJGS despre acordarea calitativă și în termen a asistenței juridice garantate de stat de către avocații desemnați în acest scop; informarea solicitanților în termeni proximi despre deciziile adoptate referitor la avocații desemnați în vederea acordării asistenței juridice garantate de stat.

O altă problemă identificată este tergiversarea examinării cauzelor de către instanțele de judecată în procesul de reorganizare a instanțelor judecătorești. Beneficiarii nu cunoșteau în ce instanță și cărui judecător a fost distribuită cauza și când va fi reluată examinarea.

Avocatul Poporului a identificat problema privind neînregistrarea audio a ședințelor de judecată. Acest fapt lipsește persoana de posibilitatea de a contrapune declarațiile date cu cele menționate în ședință și în procesul-verbal al ședințelor de judecată. În procesul de investigare, Avocatul Poporului a constatat încălcarea Regulamentului privind înregistrarea audio digitală a ședințelor de judecată, aprobat prin Hotărârea CSM nr.338/13 din 12.04.2013, precum și prevederile art.336 și 337 din CPP sub aspectul înregistrării ședințelor de judecată în vederea asigurării plenitudinii procesului-verbal al ședințelor de judecată, fapt care echivalează cu încălcare gravă a drepturilor fundamentale la apărare și la un proces echitabil.

Avocatul Poporului s-a adresat în acest sens Consiliului Superior al Magistraturii¹⁰, și a reamintit despre recomandările comitetelor ONU în contextul asigurării realizării dreptului la un proces echitabil.¹¹

Urmare a recomandării Avocatului Poporului, Consiliul Superior al Magistraturii a remis în adresa instanțelor judecătorești o circulară privind importanța și obligativitatea respectării de către angajații instanțelor de judecată, precum și monitorizarea de către președinții instanțelor judecătorești a prevederilor Regulamentului privind înregistrarea audio digitală a ședințelor de judecată.

Avocatul Poporului consideră că această abatere este inadmisibilă în contextul în care Strategia de Reformare a Sectorului Justiției pentru anii 2011-2016, avut unul dintre obiectivele generale anume *„edificarea unui sector al justiției accesibil, eficient, independent, transparent, profesionist și responsabil față de societate, care să corespundă standardelor europene, să asigure supremația legii și respectarea drepturilor omului și să contribuie la asigurarea încrederii societății în actul de justiție”*. Astfel, rezultă că documentul de politici nu a atins rezultatele și impactul dorit, și totodată evidențiază cât de important este nivelul de profesionalism al resurselor umane pentru ca o reformă să aibă un impact pozitiv asupra beneficiarilor.

¹⁰ În temeiul pct.8, subpct.6) din Legea nr. 164 din 31.07.2015 pentru aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Oficiului Avocatului Poporului.

¹¹ Statul este încurajat să întreprindă măsuri concrete și eficiente, pentru a asigura dreptul la o administrare corectă a justiției, în conformitate cu articolul 14 din Pactul cu privire la drepturile civile și politice și Comentariul general nr.32 (2007) privind dreptul la egalitate în fața instanțelor și tribunalelor și la un proces echitabil; asigurarea unei anchete imediate, minuțioase, independente și imparțiale în toate acuzațiile de încălcare a procedurii și aducerea în fața justiției a celor responsabili, inclusiv funcționarii organelor de justiție, care sunt implicați în acest lucru.

O altă problemă identificată este neîntocmirea hotărârii judecătorești integrale de către judecător, la solicitarea participanților la proces.

Avocatul Poporului a identificat situații în care au fost întrunite elementele constitutive ale abaterii disciplinare și s-a adresat Colegiului Disciplinar de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii, care a respins sesizarea Avocatului Poporului. În motivarea deciziei cu privire la respingerea sesizării, Inspecția judiciară a invocat doar omisiunile grefierului, care ulterior a demisionat și a plecat din sistemul judecătoresc, iar faptele elucidate nu au putut fi puse în responsabilitatea judecătorului. Considerând, că decizia de respingere este neîntemeiată, Avocatul Poporului a depus o contestație¹² care se află în examinare.

Analizând cele 65 rapoarte întocmite pe parcursul anului 2019 de către Inspecția judiciară a CSM, în a căror bază au fost pornite proceduri disciplinare în privința judecătorilor, Avocatul Poporului a constatat că au fost aplicate sancțiuni disciplinare în 13 cazuri: 6 sancțiuni sub formă de avertisment, 6 sancțiuni sub formă de mustrare și o sancțiune sub formă de eliberare din funcție. Majoritatea sancțiunilor au fost aplicate ca urmare a constatării de încălcare, din motive imputabile judecătorilor, a termenilor de îndeplinire a acțiunilor de procedură, inclusiv a termenelor de redactare a hotărârilor judecătorești și de transmitere a copiilor participanților la proces, deoarece au afectat în mod direct drepturile participanților la proces.

Executarea hotărârilor judecătorești este în continuare o problemă. Adresanții în majoritatea cazurilor au invocat neinformarea (neaducerea la cunoștință) participanților procedurii de executare, de către executorii judecătorești, despre măsurile întreprinse și actele procesuale întocmite. Astfel, cel mai frecvent, participanții procedurii de executare nu cunosc temeiul declanșării procedurii de executare. În consecință, debitorul nu se încadrează în termenul de 15 zile în care poate achita benevol suma adjudeactă, și este nevoit să achite și alte cheltuieli de executare aferente procedurii de executare și onorariul executorului judecătoresc. Nu de fiecare dată participanții procedurii de executare reușesc să conteste actele executorului judecătoresc în instanța de judecată din cauza unor acțiuni birocratice ale executorilor judecătorești.

Tergiversarea executării hotărârilor judecătorești privind încasarea pensi alimentare, la fel ca în anii precedenți, rămâne o problemă invocată, din cauza lipsei debitorului de la domiciliul, debitorul fiind plecat peste hotarele Republicii Moldova și din cauza lipsei surselor financiare ale debitorului, plătitor de pensie alimentară.

¹² Către Completul de examinare a contestațiilor al Colegiului disciplinar al Consiliului Superior al Magistraturii.

După cum am menționat mai sus, în raportul anterior, Avocatul Poporului a recomandat continuarea eforturilor de reformare a sistemului de justiție, pentru a asigura accesibilitatea, independența, eficiența, transparența și integritatea acestuia. Nici în anul 2019 nu a fost adoptat noul document de politici pentru asigurarea continuității reformei în sectorul justiției. În aprilie 2019, un proiect al strategiei de dezvoltare a sectorului justiției¹³ a fost lansat pentru consultare publică de către Ministerul Justiției, însă nu a fost adoptat. Avocatul Poporului a recomandat îmbunătățirea proiectului respectiv din perspectiva abordării bazate pe drepturile omului. Ombudsmanul a opinat că documentul de politici în domeniu ar trebui să răspundă necesităților reale ale beneficiarilor/titularilor de drepturi cu stabilirea unor obiective clare pentru a eficientiza procesul de evaluare a progreselor înregistrate în urma implementării acestuia.

Potrivit unui comunicat al Ministerului Justiției din 03.01.2020, noile proiecte privind reforma justiției¹⁴ elaborate de Ministerul Justiției în baza propunerilor/sugestiilor formulate în cadrul discuțiilor cu actorii din sectorul justiției pe parcursul anului 2019, au fost transmise Consiliului Europei.

Totodată, Parlamentul nu a adoptat legislația comprehensivă care să incrimineze infracțiunile săvârșite din ură, în corespundere cu prevederile Convenției ONU privind Eliminarea Discriminării Rasiale. Reamintim că proiectul de lege nr.301 pentru operarea modificărilor în cadrul normativ privind reglementarea infracțiunilor motivate de ură a fost adoptat de Parlament, în prima lectură, încă în decembrie 2016.

La 22.10.2019 Comisia juridică, numiri și imunități și Comisia pentru drepturile omului și relații interetnice a Parlamentului au organizat consultări publice pe marginea proiectului nr.301, revizuit de Ministerul Justiției, proiectul însă nu fost adoptat în lectură finală.

Pe parcursul anului 2019 Curtea Constituțională s-a expus asupra unor probleme care se referă la dreptul la un proces echitabil.

Curtea Constituțională¹⁵ a declarat că alineatul (2) al articolului 265 din Codul de procedură penală¹⁶ contravine articolului 20 coroborat cu articolele 16 și 23 din Constituție. Curtea a notat că

¹³ <http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&idc=4&id=4330>

¹⁴ Proiectul Strategiei de asigurare a independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2020-2023; proiectul Planului de Acțiuni pentru implementarea Strategiei de asigurare a independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2020-2023; propunerea de proiect pentru evaluarea judecătorilor.

¹⁵ Hotărîrea Curții Constituționale nr. 6 din 19 martie 2019.

¹⁶ „Refuzul organului de urmărire penală de a primi plîngerea sau denunțul poate fi atacat imediat judecătorului de instrucție, dar nu mai târziu de 5 zile de la momentul refuzului.”

dreptul de a formula o contestație nu poate fi exercitat în mod efectiv decât de la data la care persoanei i se aduce la cunoștință actul contestat. În caz contrar, el riscă să devină unul teoretic și iluzoriu. De vreme ce statul garantează un drept, acesta trebuie să creeze premisele realizării acestuia. Ministerul Justiției a elaborat un proiect de lege pentru modificarea unor acte normative pentru executarea Hotărârii în cauză, care a fost perfecționat, inclusiv în urma sugestiilor Avocatului Poporului.

În perioada de referință Curtea Constituțională a declarat neconstituționale¹⁷ unele prevederi al articolului 161 alin. (1) și al articolului 162 alin. (2) din Codul de executare, astfel fiind soluționate divergențele de reglementări generate de mai multe prevederi ale aceluiași act normativ, referitoare la contestarea actelor emise în procedura de executare. Din cauza incoerenței normative atât justițiabilii, cât și subiecții cu drept de aplicare a Codului de executare se aflau în dificultate, fiind puși în situația de a alege între mai multe variante posibile.

De asemenea prin hotărârea din 8 octombrie 2019¹⁸ Curtea Constituțională a declarat neconstituțional cuvântul „poate” din articolul 61 alin. (1) din Codul de executare, care oferea o putere discreționară prea mare executorilor judecătorești cu privire la intentarea sau la refuzul de a intenta procedura de executare silită.

La 24 iulie 2019, Grupul de State Contra Corupției (GRECO) a publicat un raport intermediar în care a analizat nivelul de implementare a recomandărilor din raportul de evaluare din 2016. GRECO a menționat că Moldova a îndeplinit patru din cele 18 recomandări, nouă recomandări au fost implementate parțial, iar cinci nu au fost implementate deloc. GRECO a considerat insuficiente eforturile depuse pentru îmbunătățirea transparenței procesului legislativ în Parlament. Instituția a recomandat publicarea la timp a proiectelor de legi și a informațiilor conexe, care să permită o dezbatere publică și parlamentară semnificativă asupra proiectelor de acte normative.

De asemenea GRECO s-a arătat preocupat de componența Consiliului Superior al Procurorilor (CSP) și anume de faptul că ministrul justiției și președintele Consiliului Superior al Magistraturii (CSM) continuă să fie membri din oficiu ai CSP. O recomandare similară a fost făcută în ceea ce ține de componența CSM și anularea calității de membri din oficiu a ministrului justiției și procurorului general. GRECO a solicitat autorităților moldovenești să prezinte un raport asupra punerii în aplicare a recomandărilor până la 30 iunie 2020.

¹⁷ Hotărârea Curții Constituționale nr. 8 din 5 aprilie 2019;

¹⁸ Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 8 octombrie 2019;

Avocatul Poporului recomandă Ministerului Justiției, precum și altor autorități competente consultarea publică, inclusiv a grupurilor profesionale din domeniul justiției și a mediului academic a proiectelor de acte normative.

La 13 martie 2019, Comisia Internațională a Juriștilor (ICJ) a prezentat un raport cu privire la independența justiției din Republica Moldova¹⁹. În raportul ICJ se constată progrese importante în ceea ce privește înregistrarea audio a ședințelor de judecată, distribuirea aleatorie a dosarelor și majorarea salariilor judecătorilor. Pe de altă parte, implementarea celor mai importante reforme din domeniul justiției trenează, deseori din cauza lipsei voinței politice.

De asemenea, un alt studiu „Analiza dimensiunii de gen în sectorul justiției în Republica Moldova”, lansat de Centrul de Resurse Juridice din Moldova²⁰ a evaluat situația egalității de gen în sistemul de justiție în Moldova. Concluzia studiului este că, deși la prima vedere există egalitate în ceea ce privește prezența femeilor ca actori în sistemul de justiție din Republica Moldova, femeile nu sunt reprezentate în mod proporțional în pozițiile de conducere.

Avocatul Poporului a înaintat Ministerului Justiției unele propuneri de perfecționare a Codului de executare, în partea ce ține de sancțiunile disciplinare aplicate condamnaților.

Primul aspect se referă la controversa generată de alin.(10) art.247 din Codul de executare: *„Condamnatului **izolat disciplinar** îi sunt **interzise întrevederile**, cu excepția vizitelor apărătorului, persoanelor cu calități oficiale prevăzute la art.181 alin.(1) din prezentul cod sau ale reprezentanților diplomatici, convorbirile telefonice, procurarea produselor alimentare, **primirea coletelor, pachetelor cu provizii și banderolelor.**”*

Analizând prevederile în cauză prin prisma standardelor internaționale, inclusiv rapoartelor Comitetului pentru Prevenirea Torturii, Pedepselor Inumane și Degradante, am constatat că condamnatului izolat disciplinar pe lângă sancțiunea principală îi sunt impuse categoric și cumulativ toate măsurile educative ca sancțiuni suplimentare: lipsa de întrevederi (cu excepțiile vizitelor oficialilor prevăzuți de lege), convorbiri telefonice, procurarea de produse alimentare, primire de colete, pachete cu provizii. În opinia Avocatului Poporului acest fapt contravine principiului proporționalității, precum și recomandărilor CPT. Menținerea concomitentă a tuturor acestor restricții nu totdeauna ar putea fi justificată, în special în cazul procurării alimentelor/primirii coletelor sau

¹⁹ Buletin informativ CRJM, ianuarie – martie 2019;

²⁰ http://crjm.org/wp-content/uploads/2019/10/Raport_Analiza-dimensiunii-de-gen_finalweb.pdf

pachetelor cu provizii, având în vedere circumstanțele în care alimentarea deținuților este insuficientă.

Prin urmare, Avocatul Poporului a recomandat Ministerului Justiției inițierea procedurii de modificare a prevederilor din alin.(10) al art.247 din Codul de executare prin substituirea sintagmei „îi sunt interzise” cu sintagma „îi pot fi interzise”, fapt ce ar permite aplicarea discreției șefului penitenciarului, reieșind din gravitatea faptei comise, precum și aplicarea alternativă a măsurilor cu caracter educativ în cadrul izolării disciplinare.

Un alt aspect problematic se referă la examinarea plângerilor împotriva deciziei cu privire la aplicarea sancțiunii disciplinare reglementate de prevederile art.248¹ din Codul de executare.

În conformitate cu alin.(2) art.248¹ din Codul de executare: *„Plângerea împotriva deciziei privind aplicarea sancțiunii disciplinare... nu suspendă executarea sancțiunii disciplinare, **cu excepția izolării disciplinare.**”* Soluția care rezultă din dispoziția legii execuțional penale în vigoare are ca efect executarea sancțiunilor prevăzute de art.246 din Codul de executare, chiar și în cazul anulării acesteia de către instanța de judecată. Legislația actuală nu prevede un termen clar pentru examinarea și soluționarea de către judecătorul de instrucție a plângerii respective.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) impune statelor membre obligații de natură să asigure ca dreptul de acces la justiție să fie înțeles concret și efectiv, nu teoretic și iluzoriu.

În acest context, Avocatul Poporului consideră că reglementarea expresă a termenului de examinare a plângerii depuse de condamnat ar fi soluția care ar garanta drepturile deținutului și ar remedia efectele sancțiunii disciplinare impuse abuziv. În caz contrar, persoana afectată ar trebui să aibă acces la alte remedii, cum ar fi, suspendarea sancțiunii odată cu contestarea acesteia, fie acordarea măsurilor compensatorii.

Cu referire la problema aplicabilității acestui articol, de menționat că Avocatul Poporului a înaintat anterior o recomandare Ministerului Justiției privind excluderea sintagmei *„prin intermediul administrației instituției penitenciare”* din alin.(1) al art.248¹ din Codul de executare. Avocatul Poporului a atras atenția că această sintagmă este una abuzivă și arbitrară, deoarece vine în contradicție cu drepturile fundamentale ale persoanei condamnate la acces liber la justiție și secretul corespondenței. Această sintagmă stabilește un „filtru” care permite instituției penitenciare ca scop și efect, să dețină un control discreționar asupra corespondenței persoanei condamnate, îngrădindu-i

dreptul la acces liber la justiție. Ministerul Justiției a susținut recomandarea Avocatului Poporului și a dat asigurări că la modificarea Codului de executare va exclude sintagma respectivă²¹.

Având în vedere că până la moment nu au fost operate modificări, Avocatul Poporului recomandă examinarea tuturor acestor aspecte problematice și perfecționarea cadrului normativ, care creează premise de violare a drepturilor omului.

În anul 2019, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a emis 21 de hotărâri împotriva Republicii Moldova pentru încălcarea articolului 6 din Convenție, pentru care statul a fost obligat să achite o sumă de aproximativ 400.250 euro.

Printre acestea se numără și cauza *Ozdil și alții v. Republica Moldova*, care se referă la cazul profesorilor turci, transferul în afara legii al acestora în statul lor de origine, cu eludarea dreptului intern și a celui internațional. În acest caz, statul a fost obligat să achite o despăgubire în valoare de 125.000 euro (câte 25.000 euro pentru fiecare dintre cei 5 reclamanti).

În contextul celor expuse, constatăm că problemele menționate sunt determinate de imperfecțiunea cadrului legal, în unele cazuri, de nerespectarea normelor legale naționale existente, dar și a obligațiilor internaționale asumate de către stat prin ratificarea tratatelor internaționale în domeniul drepturilor omului, de nivelul de profesionalism al resurselor umane care activează în sistemul de justiție.

O altă cauză a nerealizării în mod corespunzător a dreptului la un proces echitabil este lipsa unor politici publice care să consolideze sistemul de justiție astfel ca acesta să corespundă cerințelor unanim recunoscute la nivel internațional și anume: accesibilitate, independență, eficiență, transparență și integritate.

RECOMANDĂRI:

- Avocatul Poporului reiterează recomandările sale privind continuarea eforturilor de reformare a sistemului de justiție, implementarea recomandărilor organismelor regionale și internaționale de protecție a drepturilor omului care se referă la sistemul de justiției și, adoptarea legislației comprehensive care să incrimineze infracțiunile săvârșite din ură, în corespundere cu prevederile Convenției ONU privind Eliminarea Discriminării Rasiale.

²¹Scrisoarea Ministerului Justiției din 08.04.2016 nr.03/4915

LIBERTATEA INDIVIDUALĂ ȘI SIGURANȚA PERSOANEI

În rezultatul analizei situației privind dreptul fundamental la libertatea și siguranța persoanei, Avocatul Poporului consideră că nu pot fi menționate careva schimbări în acest domeniu. În continuare sunt depistate situații în care persoanele sunt reținute mai mult decât prevede termenul legal de 72 de ore, iar datele privind persoanele aflate în arest preventiv denotă o descreștere nesemnificativă a aplicării acestei măsuri. Totodată, nu se observă eforturi din partea statului privind implementarea recomandărilor internaționale referitor la realizarea acestui drept fundamental.

Dreptul fundamental la libertate și siguranța persoanei este reglementat în articolul 9 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, articolul 5 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, articolul 9 din Pactul cu privire la drepturile civile și politice, precum și articolul 14 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Constituția Republicii Moldova, în articolul 25, stabilește că *„(1) Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile. (2) Percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sînt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege. (3) Reținerea nu poate depăși 72 de ore. (4) Arestarea se face în temeiul unui mandat, emis de judecător, pentru o durată de cel mult 30 de zile. Asupra legalității mandatului se poate depune recurs, în condițiile legii, în instanța judecătorească ierarhic superioară. Termenul arestării poate fi prelungit numai de către judecător sau de către instanța judecătorească, în condițiile legii, cel mult până la 12 luni. (5) Celui reținut sau arestat i se aduc de îndată la cunoștință motivele reținerii sau ale arestării, iar învinuirea - în cel mai scurt termen; motivele reținerii și învinuirea se aduc la cunoștință numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu. (6) Eliberarea celui reținut sau arestat este obligatorie dacă motivele reținerii sau arestării au dispărut.”*

Dreptul la libertatea și securitatea persoanei este prevăzut și de Obiectivul de Dezvoltare Durabilă nr.16: Pace, justiție și instituții puternice. Promovarea unor societăți pașnice și favorabile incluziunii pentru o dezvoltare durabilă, asigurarea accesului la justiție pentru toți și crearea unor instituții eficiente, responsabile și incluzive la toate nivelurile.

Obiectivele includ reducerea tuturor formelor de violență; eradicarea violenței împotriva copiilor și traficului de copii; promovarea statului de drept și a justiției pentru toți; reducerea fluxurilor financiare și de arme ilicite, a corupției și a mitei; dezvoltarea unor instituții eficiente; participarea la luarea deciziilor la toate nivelurile; identitate legală pentru toți.

Avocatul Poporului reamintește autorităților că Republica Moldova a recepționat un șir de recomandări internaționale care se referă la problemele ce țin de realizarea dreptului fundamental privind libertatea individuală și siguranța persoanei. Reducerea duratei arestului preventiv la 48 de ore, care este considerată o perioadă suficientă de timp pentru ca persoanele arestate să fie aduse în instanță²², abrogare prevederile legale care legitimează internarea forțată și tratamentul psihiatric non-consensual pe motiv de deficiență, stoparea privării de libertate a persoanelor cu dizabilități pe baza unei deficiențe reale sau percepute²³...

În raportul anual precedent, Avocatul Poporului a recomandat autorităților să aplice măsurile alternative arestului preventiv astfel, încât acesta să fie aplicat în calitate de măsură excepțională; să dezvolte măsurile alternative arestului preventiv și să sporească competența profesională a sistemului judiciar, pentru a îmbunătăți motivarea deciziilor adoptate.

În pofida acestor recomandări, arestul preventiv în continuare este o problemă pentru justiția din Republica Moldova. Astfel, conform răspunsului oferit de Ministerul Justiției referitor la implementarea recomandărilor Avocatului Poporului din Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2018, pe parcursul anului 2019 în arest preventiv au fost plasate 1136 persoane, comparativ cu 1163 persoane în anul 2018, ceea ce constituie o descreștere cu 2%.

Avocatul Poporului consideră această descreștere nesemnificativă, care doar accentuează faptul că arestul preventiv este în continuare aplicat în mod nejustificat și excesiv.

În vizitele sale, Avocatul Poporului a continuat să identifice persoane deținute peste termenul legal de 72 ore. Amintim că recomandările internaționale solicită ca acest termen să fie redus la 48 ore.

Totodată, Avocatul Poporului atenționează conducerea inspectoratelor de poliție că aflarea în custodia poliției a unor persoane reținute nu poate depăși termenul de 72 de ore, iar dacă sunt motive legale/temeinice/autorizate că această persoană trebuie să se afle în custodia statului și după expirarea celor 72 de ore, persoana reținută urmează a fi transferată în custodia unui penitenciar. Avocatul Poporului reiterează că regula generală privind respectarea dreptului la libertate și siguranță prezumă respectarea termenului de 72 ore.

²² Comitetul ONU pentru drepturile civile și politice, susține că statul-parte ar trebui să-și adapteze legislația și practica la articolul 9 din Pact, ținând seama de comentariul general al Comitetului nr.35(2014) privind libertatea și siguranța personală;

²³ Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități;

Or, potrivit prevederilor art.175, 175¹ Codul de executare al R. Moldova, executarea arestului preventiv se asigură de penitenciare, prin intermediul izolatoarelor de urmărire penală din cadrul ANP.

La fel cum prevăd standardele internaționale²⁴, Avocatul Poporului consideră că arestul preventiv al persoanelor bănuite de comiterea infracțiunii trebuie să fie mai degrabă o excepție, decât o normă. În cazuri separate, arestul preventiv trebuie aplicat doar în cazuri strict necesare, ca o măsură de ultimă instanță, și nu trebuie aplicată ca măsură de pedeapsă. Pentru a evita aplicarea inadecvată a arestului preventiv, trebuie să fie accesibilă cea mai largă gamă posibilă de alternative, măsuri mai puțin restrictive ce țin de comportamentul persoanei suspectate de comiterea infracțiunii.

Astfel, arestarea preventivă trebuie să fie o excepție de la dreptul de libertate și securitate, și să fie aplicată în cazuri, în care sunt prezentate probe certe, însoțite de argumentări, care ar confirma cu certitudine probabilitatea comiterii acțiunilor de către persoanele bănuite. Arestarea este o măsură excepțională. Ca urmare, arestarea poate fi dispusă numai în anumite cazuri și numai pentru anumite motive, care trebuie arătate în mod concret și convingător în hotărârea organului care o dispune.

În anul 2019, Curtea Europeană a drepturilor omului a constatat violarea articolului 5 din CEDO de către Republica Moldova în cauzele *Ozdil și alții*, *Gorea*, *Sirenco*, *Cașu și Moscalciuc*. În aceste cauze Curtea Europeană a constatat probleme referitoare la reținerea și detenția arbitrară a reclamanților în vederea extradării; acordarea compensațiilor insuficiente pentru detenție ilegală și în 3 cauze motivarea insuficientă a arestării²⁵.

Avocatul Poporului constată că încălcarea dreptului privind libertatea individuală și siguranța persoanei este cauzată de nerespectarea cadrului legal existent și aplicarea necorespunzătoare a acestuia, din care cauză se constată situații în care este depășit termenul legal de 72 ore pentru reținerea persoanelor, iar aplicarea arestului preventiv nu înregistrează o descreștere semnificativă.

RECOMANDĂRI:

- Avocatul Poporului recomandă Inspectoratului General de Poliție să excludă din prerogativele poliției detenția persoanelor în izolatoarele de detenție preventivă de peste 72 ore;

²⁴ Regulile de aplicare a arestului preventiv, condițiile de desfășurare și măsuri de protecție împotriva abuzului, se regăsesc și în Recomandarea Comitetului de Miniștri ai Consiliului Europei, Rec(2006)13 cu privire la cercetarea în stare de arest preventiv;

²⁵ <https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/01/Nota-analitica-CtEDO-2019.pdf>

- Avocatul Poporului recomandă Consiliului Superior al Magistraturii să emită circulare către instanțele judecătorești pentru atenționarea privind aplicarea arestului preventiv în conformitate cu standardele internaționale, menționate de către Avocatul Poporului;

STATUTUL JURIDIC AL CETĂȚENILOR STRĂINI ȘI AL APATRIZILOR

În Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2018 Avocatul Poporului și-a arătat profunda îngrijorare în legătură cu decizia autorităților moldovenești de expulzare din țară a grupului de persoane de origine turcă, sub pretextul existenței unor amenințări la adresa securității naționale. În acest context, Avocatul Poporului a atenționat că autoritățile statului sunt obligate, înainte de a lua o decizie de expulzare, să analizeze minuțios riscurile la care poate fi supusă o persoană și consecințele expulzării acesteia.

În legătură cu acest caz, de menționat că Republica Moldova a fost condamnată de CtEDO prin Decizia din 11 iunie 2019 în cauza *Ozdil și alții vs. Republica Moldova* pentru încălcarea articolelor 5 și 8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, pentru expulzarea cetățenilor turci din anul 2018.

Curtea a notat că privarea de libertate a reclamanților în modul în care au procedat autoritățile, a reprezentat un transfer ilegal al persoanelor de pe teritoriul Statului în Turcia, care a eludat toate garanțiile oferite lor de legislația națională și internațională. Prin urmare, a fost încălcat articolul 5, §1 din Convenție.

Dat fiind faptul că reclamanții nu beneficiau de gradul minim de protecție împotriva arbitrariei din partea autorităților, Curtea a concluzionat că interferența cu viața personală și familială nu era în conformitate cu o „lege” care să satisfacă cerințele Convenției (*a se vedea, cauza Al-Nashif împotriva Bulgariei, nr.50.963/99, § 128*). Prin urmare, Curtea a decis că a fost încălcat articolul 8 al Convenției.

Curtea a reiterat că o persoană care este supusă unei măsuri bazate pe considerații de securitate națională nu trebuie să fie privată **de toate garanțiile împotriva arbitrarității**.

Avocatul Poporului a elaborat în anul 2019 **Raportul tematic „Respectarea drepturilor cetățenilor străini aflați în custodia statului”**, prezentat public²⁶ în decembrie 2019. Raportul a avut drept scop identificarea lacunelor existente în domeniul protecției străinilor și înaintarea de propuneri menite să contribuie la asigurarea de către autoritățile publice naționale a drepturilor străinilor aflați în custodia statului. Urmare analizei comprehensive a situației din domeniu, Raportul conține mai multe recomandări înaintate autorităților publice competente. În particular, se recomandă eliminarea alineatului 4 din articolul 63 al *Legii nr. 200 din 2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova*, pentru excluderea totală a posibilității returnării sau îndepărtării străinilor în teritorii unde ei riscă să fie supuși torturii, tratamentelor inumane sau degradate, indiferent de riscul pentru securitatea națională și ordinea publică. De asemenea, se propune aducerea Legii nr. 200 din 2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova în concordanță cu Codul administrativ, precum și completarea Legii nr. 200 din 2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova, cu prevederi, care expres ar dispune eliberarea din custodie publică a străinilor care au solicitat azil sau acordarea statutului de apatrid.

Având în vedere jurisprudența CtEDO, inclusiv din cauză *Ozdil și alții vs. Republica Moldova*, rezultatele Raportului tematic menționat, Avocatul Poporului a expediat în adresa Ministerului Afacerilor Interne²⁷ o propunere de perfecționare a prevederilor din alin.(3) al art.55, alin.(2) al art.56 și alin.(4) al art.63 din Legea nr.200 din 16.07.2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova.

Avocatul Poporului consideră că prevederile menționate nu oferă străinului garanții minime împotriva arbitrariului autorităților. Or, persoana în cauză trebuie să beneficieze de o procedură contradictorie pentru a-și putea prezenta punctul de vedere și a combate argumentele autorităților. În caz contrar, aceasta poate afecta principiul egalității armelor.

O altă problemă identificată ca urmare a examinării prevederilor Legii nr.270 cu privire la azilul în Republica Moldova și a adresării Centrului de Drept al Avocaților se referă la imperfecțiunea legislației pentru asigurarea dreptului la sănătate a solicitanților de azil, care fac parte din categoria grupurilor vulnerabile (persoane cu dizabilități, femei însărcinate, persoane în etate, victimele traficului de persoane, victimele torturii, persoane care suferă de afecțiuni grave, etc.)

²⁶http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/Studiul_Situatia_str%C4%83inilor_FINAL.pdf

²⁷ Scrisoarea din 20 ianuarie 2020 nr.12-6/4;

Avocatul Poporului reamintește despre necesitatea de a asigura accesul la servicii de sănătate pentru toate persoanele, fără nicio discriminare, inclusiv pentru persoanele din grupurile social-vulnerabile. În acest context, Statul trebuie să întreprindă măsuri speciale, pentru a asigura o protecție efectivă din partea Statului, anume din considerentul vulnerabilității lor. Prin urmare, se recomandă autorităților competente examineze cadrul normativ din domeniul azilului și asigurării obligatorii de asistență medicală din perspectiva completării listei beneficiarilor de asigurare medicală din partea statului cu persoanele ce fac parte din grupurile vulnerabile enumerate în articolul 21 din Directiva UE 2013/33.

DREPTUL DE VOT ȘI DREPTUL DE A FI ALES

Dreptul de vot și dreptul de a fi ales este prevăzut în articolul 21 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, articolul 25 din Pactul Internațional privind drepturile civile și politice, articolul 29 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, și articolul 7 din Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei.

Dreptul de vot și dreptul de a fi ales este garantat de Constituția Republicii Moldova prin prevederile articolul 38. În conformitate cu prevederile constituționale „(1) *Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat.* (2) *Cetățenii Republicii Moldova au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți până în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcând cei puși sub interdicție în modul stabilit de lege.* (3) *Dreptul de a fi aleși le este garantat cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condițiile legii.*”

În anul 2019 în Republica Moldova au avut loc alegeri parlamentare (februarie 2019), alegeri locale generale concomitent cu alegeri parlamentare noi (octombrie 2019).

Avocatul Poporului a monitorizat procesele de desfășurare a alegerilor, problemele identificate și mediatizate, inclusiv prin rapoartele speciale ale ONG-urilor specializate, sesizărilor și contestațiilor depuse la CEC.

Printre problemele care au fost identificate evidențiem imposibilitatea participării la alegeri a cetățenilor din diasporă din cauza lipsei actelor de identitate valabile; amenajarea unui număr limitat de secții de votare peste hotarele țării, din care cauză nu toți cetățenii care au dorit să își exercite dreptul la vot au avut această posibilitate, chiar dacă au parcurs distanțe destul de mari în acest scop.

În privința alegerilor locale generale, potrivit Raportului final al Misiunii de Observare a Asociației Promo-LEX, s-a atras atenția asupra faptului că legislația în continuare îi tratează inegal pe candidații independenți, comparativ cu cei desemnați de partide politice și blocuri electorale, obligându-i doar pe ei să colecteze semnături în liste de subscripție. În plus, pentru municipiile Chișinău și Bălți numărul de semnături solicitate în liste de subscripție, în opinia Misiunii, rămâne a fi exagerat.

Au fost înaintate și unele critici în privința Comisiei Electorale Centrale și instanțelor de judecată, cu referire la lipsa de claritate privind jurisdicția examinării contestațiilor, cât și viziunea îngustă pentru care a pledat Comisia Electorală Centrală cu privire la înregistrarea candidaților la comisiile de circumscripție, care s-au soldat de câteva ori cu negarea dreptului la remediu efectiv, contrar standardele internaționale.²⁸

Unii candidați la alegeri și-au publicat propriile rapoarte de observații, cu privire la fraudele electorale din cadrul scrutinului parlamentar din 24 februarie 2019, în care se menționează că alegerile nu pot fi catalogate ca fiind libere sau corecte.²⁹

Potrivit misiunilor internaționale de observare, „alegerile parlamentare din 24 februarie 2019 au fost competitive și drepturile fundamentale au fost, în general, respectate. Campania electorală s-a desfășurat pe fundalul nemulțumirii față de instituțiile publice și a fost umbrată de presupuneri privind presiunile asupra angajaților din sfera publică, indicii clari de cumpărare a voturilor și utilizare abuzivă a resurselor de stat. Controlul și proprietatea asupra mijloacelor de informare în masă au limitat spectrul de opinii prezentate alegătorilor. Majoritatea aspectelor alegerilor au fost gestionate în mod profesionist și transparent. Votarea a fost evaluată pozitiv, însă instituțiile electorale s-au confruntat cu dificultăți în prelucrarea proceselor-verbale cu rezultatele votării, din cauza introducerii noului sistem electoral și desfășurării concomitente a referendumului”.

²⁸ <https://www.osce.org/ro/odihr/elections/moldova/412367?download=true>

²⁹ https://acum.md/wp-content/uploads/2019/03/Raport_Fraude_Alegeri_2019_Blocul_ACUM-DA-PAS.pdf

Avocatul Poporului a analizat și Declarația Constatărilor și Concluziilor Preliminare ale Misiunii internaționale de observare a ENEMO pentru Alegerile Locale Generale din 20 octombrie 2019, care este susținută financiar de Uniunea Europeană, Suedia și Regatul Țărilor de Jos.

Potrivit acesteia, alegerile locale generale din luna octombrie 2019, au avut loc într-un mediu calm și competitiv în general, în pofida deficiențelor legale din Codul Electoral. Cerințele excesive din legea pentru înregistrarea candidaților independenți sunt în contradicție cu standardele internaționale și ar putea ridica îngrijorări cu privire la motivele inconsistente de respingere a candidaților independenți, care ar fi putut afecta principiul egalității de șanse.³⁰

Prevederile din Codul electoral, contestate la Curtea Constituțională de Avocatul Poporului³¹, au fost modificate prin Legea nr.113 din 15.08.2019, astfel încât în secțiile de votare deschise peste hotare s-a permis votarea cu buletinul de identitate și cu pașaportul expirat. De asemenea, urmare a modificărilor operate prin aceeași Lege³², s-a revenit la sistemul proporțional pe liste de partid de alegere a deputaților în parlament, a fost reintrodusă interdicția pentru agitația electorală în ziua alegerilor și în ziua precedentă alegerilor.

Avocatul Poporului apreciază modificările operate prin Legea 113 din 15.08.2019, care au contribuit la avansarea femeilor și tinerilor în viața publică, prin stabilirea cotei minime de reprezentare de 40% pentru ambele sexe în listele candidaților pentru alegeri parlamentare și locale³³, și a regulilor de finanțare a partidelor politice din bugetul de stat, în funcție de proporția femeilor și a tinerilor care au fost aleși, efectiv, în cadrul alegerilor parlamentare sau locale³⁴.

În opinia Misiunii de Observare a Asociației Promo-LEX, aprobarea modificărilor la cadrul legal existent în perioada electorală a avut un impact negativ asupra corectitudinii și a previzibilității procesului electoral. Aceasta în condițiile în care legea de modificare a Codului electoral a fost publicată și, respectiv, a intrat în vigoare în plină perioadă electorală, conform calendarului aprobat de CEC, pentru alegerile parlamentare noi și în imediata apropiere de începutul perioadei electorale pentru alegerile locale generale. Prin urmare, CEC a fost pus în dificultate să respecte principiile

³⁰ <http://enemo.eu/uploads/file-manager/ROMSTATEMENTOFPRELIMINARYFINDINGSANDCONCLUSIONS-1stRound22Oct.pdf>

³¹ Decizia Curții Constituționale nr.5 din 14 ianuarie 2019 la Sesizarea Avocatului Poporului cu referire la imposibilitatea votării peste hotare în baza buletinului de identitate și imposibilitatea votării peste hotare în baza pașaportului sau a buletinului expirat, care a fost declarată de Curtea Constituțională inadmisibilă;

³² Legea nr.113 din 15.08.2019 pentru modificarea unor acte legislative.

³³ Articolul 46, alin. (3) din Codul Electoral;

³⁴ Articolul 27 din Legea privind partidele politice, nr. 294-XVI din 21.12.2007;

transparenței decizionale și ale consultării publice pentru ajustarea regulamentelor sale în conformitate cu noile modificări.

În plus, din cauza modificărilor efectuate la Codul electoral în interiorul perioadei electorale și a aplicării acestora în mod diferențiat pentru două tipuri de scrutin desfășurate în aceeași zi, Misiunea de Observare a Asociației Promo-LEX consideră că organizarea procesului electoral a fost una complicată și însoțită de incertitudini.³⁵

Reamintim faptul că Comisia Europeană pentru democrație și lege (Comisia de la Veneția) în Avizul său comun No. 907/2017 privind legea de modificare și finalizarea anumitor acte legislative (Sistemul electoral pentru alegerea Parlamentului) a specificat că: „Reforma electorală de succes se bazează pe cel puțin următoarele trei elemente: 1) claritate și legislație cuprinzătoare în conformitate cu standardele internaționale; 2) adoptarea legislației prin consens larg, după consultări publice cu toate părțile relevante; 3) angajamentul politic de a pune, cu bună credință, în aplicare pe deplin legislația electorală.”³⁶

Avocatul Poporului, amintește că, pronunțându-se cu privire la importanța dreptului de vot într-o societate democratică, Curtea Europeană a subliniat că în secolul XXI, într-un stat democratic, dreptul de vot nu trebuie să constituie un privilegiu al unor categorii restrânse de persoane, ci un bun al întregii societăți, iar prezumpția ar trebui să opereze în favoarea recunoașterii sale în cazul unui număr cât mai mare de persoane (a se vedea, în acest sens, *Mathieu-Mohin și Clerfayt vs. Belgia*, 3 martie 1987, §51; și *Hirst vs. Regatul Unit [nr.2]*, 6 octombrie 2006, §59). În caz contrar, legitimitatea democratică a corpului legislativ ales astfel și cea a legilor adoptate de către acesta ar fi subminate³⁷.

Totuși, Curtea Europeană a stabilit că noțiunea de „limitare implicită”, care decurge din articolul 3 din Protocolul adițional nr.1³⁸, are o importanță deosebită pentru stabilirea caracterului legitim al scopurilor urmărite atunci când se impun restricții în privința drepturilor garantate de acest articol (a se vedea *cauza Mathieu-Mohin și Clerfayt*, citată mai sus, §52).

Condițiile cărora li se subordonează dreptul de vot și cel de a candida la alegeri nu trebuie să limiteze aceste drepturi în măsura în care este afectată însăși esența lor. De asemenea, aceste condiții trebuie să îndeplinească cerințele egalității, iar mijloacele utilizate în vederea realizării scopului

³⁵ https://promolex.md/wp-content/uploads/2019/12/Raport_ALG_2019_web.pdf

³⁶ Pct.12 from Joint Opinion on the law for amending and completing certain legislative acts (electoral system for the election of the Parliament), Adopted by the Council for Democratic Elections at its 61st meeting (Venice, 15 March 2018) and by the Venice Commission at its 114th Plenary Session (Venice, 16-17 March 2018) from 19 March 2018;

³⁷ A se vedea *Hirst [nr.2]*, citată mai sus, §62;

³⁸ Dreptul la alegeri libere;

legitim nu trebuie să fie disproporționate (a se vedea, de exemplu, *cauza Mathieu-Mohin și Clerfayt*, citată mai sus, §52).

RECOMANDĂRI:

- Statul, să depună toate eforturile pentru a înlătura neajunsurile despre care a fost informat de către organizațiile internaționale și organizațiile societății civile, care au monitorizat procesele electorale desfășurate pe parcursul anului 2019 în Republica Moldova;
- Să întreprindă toate măsurile necesare pentru a asigura realizarea dreptului la vot pentru toți cetățenii Republicii Moldova care se află peste hotarele țării;

VIAȚA INTIMĂ, FAMILIALĂ ȘI PRIVATĂ

Respectarea vieții private în anul 2019 a fost marcată de apariția în spațiul public a informațiilor privind încălcarea acestui drept de către organele de drept, prin aplicarea în mod abuziv a mijloacelor speciale de investigații. Conform informațiilor apărute în mass-media, mijloacele speciale de investigație au fost utilizate în cazul oponentilor politici și ai unor jurnaliști care manifestau o atitudine neloială față de autorități.

Deși se constată o diminuare a numărului de cazuri privind utilizarea măsurilor speciale de investigații cu aproximativ 17%, comparativ cu anul 2018, totuși faptul că aproximativ 99% din demersurile procurorilor privind utilizarea mijloacelor speciale de investigații ridică semne de întrebare serioase referitor la respectarea vieții private și de familie, în conformitate cu standardele în domeniul drepturilor omului.

Dreptul la respectarea vieții private și de familie este prevăzut în articolul 8 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Aceasta prevede că orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora.

În articolul 17 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice se menționează că nimeni nu va putea fi supus vreunor imixțiuni arbitrare sau ilegale în viața particulară, în familia, domiciliul sau corespondența sa, nici la atingeri ilegale aduse onoarei și reputației sale. Orice persoană are drept la protecția legii împotriva unor asemenea imixțiuni sau atingeri.

Constituția Republicii Moldova recunoaște acest drept, în conformitate cu prevederile articolului 28, și stabilește că Statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată.

Unul dintre cele mai importante subiecte ale anului 2019, care au provocat discuții de amploare la nivel de societate, este aplicarea măsurilor speciale de investigații de către organele de drept, acțiuni care presupun o ingerință esențială în respectarea vieții private și de familie.

Potrivit datelor Procuraturii Generale, în cadrul a 50.920 de cauze penale aflate în gestiune în 2019, procurorii au înaintat judecătorilor de instrucție 4.261 de demersuri de autorizare a măsurilor speciale de investigații. Dintre aceasta doar 38 au fost respinse, ceea ce înseamnă că aproximativ 99% din solicitările procurorilor privind aplicarea măsurilor speciale de investigație au fost satisfăcute de către judecători.

Cele mai frecvente măsuri speciale, autorizate și efectuate în cadrul urmăririi penale au fost:

- interceptarea și înregistrarea comunicărilor și imaginilor – 2.812 cazuri (anul 2018 – 3.928);
- colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice – 707 (anul 2018 – 770);
- documentarea cu ajutorul metodelor și mijloacelor tehnice, precum și localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziționare globală (GPS) ori prin alte mijloace tehnice – 507 (anul 2018 – 594);
- monitorizarea sau controlul tranzacțiilor financiare și accesul la informația financiară – 78 (anul 2018 – 41);
- cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat – 90 (anul 2018 – 148);
- supravegherea domiciliului prin utilizarea mijloacelor tehnice ce asigură înregistrarea – 13 (anul 2018 – 26);
- reținerea, cercetarea, predarea, percheziționarea sau ridicarea transmițitorilor poștale – 4;
- monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice – 12.

În același timp, de către procurori, în condițiile legislației procesual-penale, a fost autorizată înfăptuirea măsurilor speciale de investigații în 1.586 cazuri, inclusiv:

- identificarea abonatului, proprietarului sau utilizatorului sistemelor de comunicații electronice ori a punctelor de acces la sistemele informatice – 473 cazuri;
- urmărirea vizuală – 622;
- controlul transiterii banilor sau a altor valori materiale extorcate – 98;
- investigația sub acoperire – 126;
- achiziția de control – 216;
- livrarea controlată – 46;
- cercetarea obiectelor și documentelor – 3;
- colectarea mostrelor pentru cercetarea comparată – 2.

În anul 2019, ponderea măsurilor speciale de investigații în activitatea de urmărire penală a constituit circa 11,4% (5.809 măsuri în 50.920 cauze penale în gestiune), ceea ce constituie o descreștere cu circa 17%. Această diminuare se explică prin reducerea numărului de interceptări a comunicărilor și imaginilor cu 1.116 cazuri (2.812 în anul 2019, față de 3.928 în anul 2018).

Procuratura Generală menționează că, pe lângă atribuțiile de dispoziție în activitatea specială de investigații, procurorului îi revine sarcina monitorizării și controlului respectării legislației în acest domeniu. Totuși, la verificarea modului de desfășurare a urmăririi penale s-au stabilit abateri de la lege, în special la compartimentul activității speciale de investigații.

Prin urmare, au fost pornite cinci cauze penale și trei procese penale pe faptul comiterii acțiunilor de culegere ilegală a informațiilor protejate de lege, fără consimțământul persoanei, cu utilizarea mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației. La fel, s-a constatat și violarea dreptului la secretul convorbirilor telefonice cu încălcarea legislației, cu folosirea situației de serviciu.

În urma acestor constatări, în privința a cinci ofițeri de investigație, trei procurori și un șef de subdiviziune din cadrul Inspectoratului Național de Investigație al IGP al MAI sunt efectuate acțiuni de urmărire penală.

Concomitent, în privința a șapte procurori au fost inițiate 13 proceduri disciplinare care au fost remise pentru examinare Colegiului disciplinar din cadrul Consiliului Superior al Procurorilor.

Privitor la politicile publice în domeniul respectării vieții private și de familie, Avocatul Poporului a identificat o problemă care ar putea genera încălcarea acestui drept, urmare a modificărilor operate la 19.07.2018 prin Legea nr.143³⁹, adoptată în contextul aplicării Legii cu

³⁹ Legea nr. 143 din 19.07.2018 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, Art.IX;

privire la schimbul de date și interoperabilitate. Prin Legea nr.143 a fost completat alin.(5) din art.5 al Legii nr. 133 privind datele cu caracter personal cu litera g), care stabilește că *consimțământul subiectului datelor cu caracter personal nu este cerut în cazurile în care prelucrarea este necesară pentru schimbul de date în condițiile legislației în vigoare cu privire la schimbul de date și interoperabilitate*. Respectiv, începând cu data intrării în vigoare a acestei legi (10.11.2018) toate instituțiile și autoritățile publice sunt obligate să ofere acces la registrele, bazele de date, sistemele informaționale și sistemele de evidență pe care le gestionează, conectându-le la platforma de interoperativitate, cu excepția celor cu atribuții din domeniul activității de supraveghere a entităților din sectorul financiar, al apărării naționale, al securității statului, al menținerii ordinii publice, al contracarării infracționalității, al prevenirii și combaterii corupției, în măsura în care se aplică legislația specială respectivă.

De menționat că în cadrul procedurii de avizare a proiectului legii respective Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal nu a susținut propunerile cu referire la modificarea și completarea art.5 și art.15 din Legea privind protecția datelor cu caracter personal, pentru a evita riscul scurgerii de informații, accesului ilegal la datele cu caracter personal, și a nu crea supoziții subiectului de date despre existența unui acces necontrolat asupra datelor cu caracter personal care îl vizează.

Avocatul Poporului a propus inițierea procedurii de modificare a Legii nr. 133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal pentru a exclude prevederile care pot genera violarea dreptului la viața intimă, privată și de familie.

Cancelaria de stat a susținut⁴⁰ propunerea înaintată de Avocatul Poporului, însă până la moment nu a fost elaborat un proiect de modificare a prevederilor în cauză.

Jurisprudența CEDO a examinat numeroase situații în care au fost abordate aspecte legate de protecția datelor, în special situații cu privire la interceptarea comunicărilor⁴¹, diferite forme de supraveghere⁴² și protecția împotriva stocării datelor cu caracter personal de către autoritățile publice⁴³. Aceasta a clarificat faptul că articolul 8 din Convenția europeană a drepturilor omului nu

⁴⁰ Scrisoarea Cancelariei de stat nr.31-16-6075 din 13.09.2019;

⁴¹ A se vedea, de exemplu, Hotărârea CEDO din 2 august 1984 în cauza Malone/Regatul Unit, nr. 8691/79; Hotărârea CEDO din 3 aprilie 2007 în cauza Copland/Regatul Unit, nr. 62617/00;

⁴² A se vedea, de exemplu, Hotărârea CEDO din 6 septembrie 1978 în cauza Klass și alții/Germania, nr. 5029/71; Hotărârea CEDO din 2 septembrie 2010 în cauza Uzun/Germania, nr. 35623/05;

⁴³ A se vedea, de exemplu, Hotărârea CEDO din 26 martie 1987 în cauza Leander/Suedia, nr. 9248/81; Hotărârea CEDO din 4 decembrie 2008 în cauza S. și Marper/Regatul Unit, nr. 30562/04 și nr. 30566/04;

numai că obligă statele să nu întreprindă vreo acțiune care ar putea încălca dreptul prevăzut de Convenție, ci prevede, de asemenea, că acestea sunt supuse, în anumite împrejurări, obligațiilor pozitive de a asigura în mod activ respectarea efectivă a vieții private și de familie⁴⁴.

Avocatul Poporului atrage atenția asupra faptului că dreptul privind respectarea vieții private este unul foarte sensibil. Din aceste considerente, solicitarea aplicării măsurilor speciale de investigații și aprobarea acestor solicitări, trebuie să corespundă tuturor criteriilor care sunt prevăzute de Constituția Republicii Moldova și tratatele internaționale în domeniul drepturilor omului la care țara este parte.

RECOMANDĂRI:

- Avocatul Poporului recomandă Consiliului Superior al Magistraturii să emită o circulară către toate instanțele judecătorești în care să reamintească despre condițiile în care pot fi aprobate solicitările privind aplicarea măsurilor speciale de investigații, din perspectiva realizării de către stat, a obligațiilor sale privind respectarea vieții private și de familie, în conformitate cu standardele în domeniul drepturilor omului;
- Avocatul Poporului recomandă Consiliului Superior al Procurorilor să întreprindă toate măsurile, pentru ca procurorii împuterniciți în cadrul activității speciale de investigații, la solicitarea de la instanțele judecătorești a autorizării măsurilor speciale de investigații, să asigure verificarea legalității solicitărilor și respectarea vieții private și de familie, în conformitate cu standardele în domeniul drepturilor omului, asumate de către stat.

⁴⁴ A se vedea, de exemplu, Hotărârea CEDO din 17 iulie 2008, I./Finlanda, nr. 20511/03; Hotărârea CEDO din 2 decembrie 2008 încauza K.U./Finlanda, nr. 2872/02;

DREPTUL LA MUNCĂ

Constituția Republicii Moldova stabilește în prevederile articolul 43 că „(1) Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului. (2) Salariații au dreptul la protecția muncii. Măsurile de protecție privesc securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții grele, precum și alte situații specifice. (3) Durata săptămânii de muncă este de cel mult 40 de ore. (4) Dreptul la negocieri în materie de muncă și caracterul obligatoriu al convențiilor colective sunt garantate.” Totodată, dreptul la muncă și la protecția muncii este garantat de articolul 23 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, articolele 6 și 7 din Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, articolul 27 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

În anul 2019 au fost operate un șir de modificări la codul muncii. Printre cele mai importante am putea menționa că, începând cu 2019, pe perioada concediului paternal, salariatul beneficiază de o indemnizație paternală care nu poate fi mai mică decât venitul mediu lunar asigurat pentru perioada respectivă și care este achitată din bugetul asigurărilor sociale de stat.⁴⁵

Începând cu 01.01.2019 mecanismul privind carnetele de muncă nu mai este aplicabil, însă se impune crearea și gestionarea unui **Registru electronic al angajaților**, al cărui concept a fost plasat pentru consultări publice⁴⁶.

În anul 2018 a fost elaborată *Legea nr. 105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj*, efectele căreia au fost mai resimțite în 2019. Un aspect relativ nou sunt **serviciile de preconcediere**⁴⁷, care presupun un set de măsuri oferite persoanelor preavizate în legătură cu lichidarea unității, reducerea numărului sau a statelor de personal.

De asemenea am putea menționa despre reglementările⁴⁸ noi care vizează angajarea în câmpul muncii în afara Republicii Moldova. Având în vedere realitățile sociale la capitolul emigrării în scop

⁴⁵ Art.124¹ al Codului muncii;

⁴⁶ <https://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=7022>

⁴⁷ Art.28 al Legii nr. 105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj;

⁴⁸ Capitolul VII din Legea nr. 105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj;

de muncă, reglementările vizate vin să ofere o anumită garanție de respectare a dreptului la condiții de muncă echitabile.

Începând cu 1 decembrie 2018 a intrat în vigoare *Legea nr. 270 din 23.11.2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar*, al cărui concept presupune un caracter unic, ce se aplică tuturor categoriilor de angajați din sectorul bugetar.

În procesul implementării *Legii nr.270 din 23.11.2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar*, Avocatul Poporului a fost sesizat cu privire la mai multe aspecte problematice și inegalități instituite la remunerarea muncii angajaților din diverse domenii, cum ar fi, domeniul educației, sistemului penitenciar, inclusiv din cadrul Oficiului Avocatului Poporului. Astfel, urmare adresărilor unor cadre didactice din învățământul primar cu privire la prevederile discriminatorii la stabilirea salariilor de bază pentru cadrele didactice din învățământul preuniversitar, s-a recomandat Ministerului Finanțelor și Ministerului Educației, Culturii și Cercetării inițierea procedurii de operare a modificărilor în anexa nr.7, tabelul 1 al acestei Legi pentru asigurarea respectării principiului nediscriminării în realizarea dreptului la muncă pentru toate cadrele didactice. Respectiv, prin *Legea nr.175 din 19.12.2019 (în vigoare 1 ianuarie 2020) de modificare a Legii nr.270/2018* prin care au fost eliminate unele inegalități în nivelul de salarizare pentru unele categorii de angajați, inclusiv a celor din domeniul educației, din instituțiile penitenciare și din domeniul apărării etc.

De asemenea, Avocatul Poporului consideră necesar de a revizui modul de stabilire a valorii de referință, astfel încât să corespundă conceptului propus acestui sistem de salarizare, care presupunea un caracter unic, ce se aplică tuturor categoriilor de angajați din sectorul bugetar. În *Legea bugetului de stat pentru anul 2019*⁴⁹ au fost stabilite diferite valori de referință pentru diverse categorii de angajați. Din conținutul prevederilor în cauză nu este clară justificarea derogărilor stabilite pentru anumite categorii de salariați, care diferă de la 1000 lei-2600 lei.

De asemenea, se atestă un decalaj mare între salariile pentru funcționarii publici de conducere și funcționarii publici de execuție din cadrul aceleași entități. În unele cazuri salariul pentru o funcție de execuție constituia circa 50% din salariul funcției de conducere (în comparație cu legislația anterioară diferența constituia circa 25%). Formula de calcul permite creșterea continuă a diferenței salariale între funcționarii publici de conducere și funcționarii publici de execuție din cadrul aceleași entități.

⁴⁹ Art.10 alin.(2) al Legii bugetului de stat pentru anul 2019 ;

O altă problemă identificată de Avocatul Poporului urmare examinării unei cereri colective⁵⁰ se referă la excluderea unor profesii din lista celor care se consideră munci în condiții deosebite pentru a beneficia de pensii pentru limită de vârstă în condiții avantajoase, în conformitate cu prevederile art.41 alin. (2¹) al Legii nr.156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii.

În procesul examinării acestei probleme și discuțiilor avute cu reprezentanții Confederației Naționale a Sindicatelor din Moldova a fost stabilit că există mai multe ocupații/profesii care nu sunt incluse în această listă⁵¹, dar care ar putea întruni condițiile locurilor de muncă nocive și foarte grele, conform *Clasificatorului ocupațiilor din Republica Moldova*⁵².

De asemenea, s-a constatat că problema privind excluderea unor profesii din lista celor care se consideră munci în condiții deosebite a fost examinată și de Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității⁵³, care a calificat acest fapt drept discriminare indirectă.

Întru remedierea situației, Avocatul Poporului a propus Ministrului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale crearea unui grup de lucru, cu implicarea reprezentanților Confederației Naționale a Patronatelor din Republica Moldova, Confederației Naționale a Sindicatelor din Moldova, precum și ai altor autorități de resort pentru stabilirea unei metodologii și a mecanismului de evaluare a condițiilor de muncă la angajator în scopul încadrării locurilor de muncă în condiții deosebite. Astfel, în baza metodologiei și mecanismului de evaluare respectiv să fie revizuită Lista locurilor de muncă încadrate în condiții deosebite, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 256 din 27.03.2018, în al cărei temei se acordă pensie pentru limită de vârstă în condiții avantajoase.

⁵⁰ solicitantii au activat la o Asociație de producere a laptelui, în calitate de mașiniști la instalații frigorifice cu amoniac (cod 821103);

⁵¹ Hotărârea Guvernului nr. 256 din 27.03.2018 cu privire la aprobarea Listei locurilor de muncă încadrate în condiții deosebite, în temeiul căreia se acordă pensie pentru limită de vârstă în condiții avantajoase, precum și a Instrucțiunii privind modul de aplicare a Listei și de confirmare a stagiului special;

⁵² Clasificatorul ocupațiilor din Republica Moldova, aprobat prin Ordinul Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei nr.22 din 03.03.2014;

⁵³ Decizia Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității nr. 119/17 din 30.11.2017;

DREPTUL LA OCROTIREA SĂNĂTĂȚII

În rezultatul studiilor și analizelor realizate de către Oficiul Avocatului Poporului, se constată că situația în domeniul respectării dreptului la ocrotirea sănătății nu a înregistrat evoluții pozitive. Situația rămîne la fel de gravă și necesită o atenție sporită din partea statului. Domeniul sănătății necesită o intervenție urgentă și multisectorială, de la crearea condițiilor pentru prestarea serviciilor medicale la un nivel de calitate corespunzător pentru pacienți, și pînă la crearea unor condiții adecvate pentru desfășurarea activității personalului care activează în domeniul sănătății.

Garantînd dreptul la ocrotirea sănătății, prin prevederile articolului 36, Constituția stabilește obligații pentru stat și impune autorităților legislative misiunea de a reglementa principalele domenii și aspecte ale realizării dreptului în cauză.

Acest drept se regăsește și în articolul 12 din Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, articolul 25 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Dreptul la protecția sănătății și asistență medicală este stipulat și în articolele 11 și 13 din Carta Socială Europeană Revizuită.

Dreptul la sănătate este abordat astăzi prin prisma prevederilor internaționale, punându-se accent pe drepturile pacientului, acestea fiind stipulate în Carta Europeană a Drepturilor Pacienților, care include 14 drepturi ale pacientului.

Atunci când Republica Moldova a ratificat Convenția privind drepturile omului și biomedicina⁵⁴, și-a asumat încă o dată angajamentul „de a lua măsurile adecvate în scopul de a asigura accesul echitabil la servicii de sănătate de bună calitate”.

Este oportun de menționat și obligația statului de a asigura dreptul la cel mai înalt standard de sănătate, care prevede că toate serviciile de sănătate trebuie să fie: *disponibile, accesibile, acceptabile și calitative*.

Astfel, statul trebuie să asigure: o cantitate suficientă a serviciilor medicale și a medicamentelor; accesibilitate *fizică* (financiară și nediscriminatorie pentru toate grupurile vulnerabile), *informațională* (dreptul de a solicita, primi și disemina informație despre sănătate, inclusiv pentru persoanele cu dizabilități); acceptabilitate- care ar lua în considerare specificul cultural al pacientului, etica medicală; servicii calitative.

⁵⁴ Legea privind ratificarea Protocolului adițional la Convenția privind drepturile omului și biomedicina, care vizează cercetarea biomedicală nr. 271 din 30.11.2012;

Fiind declarată una dintre prioritățile activității sale pentru anii următori, monitorizarea dreptului la ocrotirea sănătății a fost realizată de către Avocatul Poporului și în anul 2019.

Pe parcursul anului 2019, Oficiul Avocatului Poporului a avut în examinare circa **47 cereri** în care a fost invocat încălcarea dreptului la ocrotirea sănătății.

Este regretabil să constatăm că beneficiarii de servicii de sănătate au continuat să invoce și în anul de referință încălcarea drepturilor pacientului privind accesibilitatea, respectarea standardelor de calitate, evitarea suferințelor și a durerii nejustificate, și tratamentul personalizat.

La fel, au fost constatate și alte aspecte referitor la încălcarea drepturilor omului în domeniul ocrotirii sănătății, în special în privința nerespectării condiției obținerii acordului informat al pacientului, nerespectarea eticii profesionale de către medici, lipsa de informare corectă, comunicarea medic-pacient defectuoasă, lipsa discreției în timpul acordării asistenței medicale (încălcarea confidențialității), accesul la tratament specializat, calitatea joasă a serviciilor medicale, accesul limitat la standardele de calitate, asigurarea tratamentelor costisitoare, lipsa cadrului legal cu privire la malpraxis ș.a.

După cum se cunoaște prin rapoartele precedentecă privind la respectarea drepturilor omului în Republica Moldova⁵⁵, Avocatul Poporului a atenționat autoritățile asupra neregulilor depistate în momentul acordării asistenței medicale și a venit cu unele recomandări în acest sens, printre care:

1. Dezvoltarea politicilor de sănătate adecvate bolilor rare și inițierea controlului asupra resurselor financiare, pentru diagnosticarea timpurie a bolilor rare.
2. Elaborarea unei metodologii de reabilitare și resocializare a pacienților diagnosticați cu boală rară.
3. Elaborarea de către instituțiile medicale de politici și proceduri instituționale pentru respectarea drepturilor pacientului.
4. Efectuarea controlului periodic privind respectarea/implementarea de către cadrele medicale și managerii instituțiilor medico-sanitare publice actelor normative în vigoare din domeniul sănătății (legi, ordine, regulamente, protocoale clinice).
5. Elaborarea unui cadru normativ eficient pentru investigarea și soluționarea cazurilor de erori medicale și malpraxis.

⁵⁵ <http://ombudsman.md/rapoarte/anuale/>

6. Organizarea instruirilor inițiale și continue a lucrătorilor medicali în domeniul legislației medicale și drepturilor omului, pentru a asigura respectarea drepturilor pacientului în cadrul realizării actului medical.

7. Specialiștii necesită instruire în domeniul comunicării, iar pacienții au nevoie de educarea unui grad mai înalt de responsabilitate pentru propria stare de sănătate.

8. Revizuirea politicilor statului în domeni prin prisma abordării bazate pe drepturile omului.

9. Implementarea recomandărilor organismelor internaționale și regionale de protecție a drepturilor omului.

Cu regret am constatat că aceste recomandări nu au fost implementate în totalitate până la moment. Or, din răspunsul oficial oferit de MSMPS, rezultă că la capitolul bolilor rare, la momentul actul a fost instituit un grup de lucru, format din reprezentanți pe domeniile de competență, care vor elabora Programul Național privind controlul bolilor rare. Actualmente, MSMPS asigură diagnosticul și tratamentul din contul bugetului de stat a unui număr limitat de boli rare, sumele anuale destinate acestui domeniu se majorează.

Pentru persoanele mature cu dizabilități generate de boli rare, statul oferă acces la servicii de reabilitare și resocializare la fel ca pentru toate persoanele cu dizabilități.

Cu referire la reabilitarea copiilor cu boli rare, care au afectat sistemul nervos, acestora li se oferă tratament de reabilitare la Centrul Republican de Reabilitare pentru copiii cu vârsta de până la 3 ani, fiind incluși în programe de intervenție timpurie.

La capitolul instruirii, Ombudsmanul apreciază faptul că în cadrul USMF „Nicolae Testemițanu”, Centrului de Excelență „Raisa Pacalo”, Colegiilor de medicină și a Centrului de Educație medicală Continuă a personalului medical și farmaceutic sunt incluse tematici precum: dreptul medical; accesul pacienților la îngrijiri de sănătate; consimțământul informat al pacientului; confidențialitatea datelor cu caracter personal privind starea sănătății.

Ce ține de procedura de elaborare a cadrului normativ pentru investigarea și soluționarea cazurilor de erori medicale și malpraxis, MSMPS ca organ central de specialitate al administrației publice, care are misiunea de a analiza situația și problemele din domeniu, de a elabora politici publice eficiente, de a monitoriza calitatea politicilor și actelor normative, a inițiat la moment elaborarea proiectului de lege privind malpraxisul medical.

Chiar dacă unele aspecte privind malpraxisul medical sunt stipulate la momentul actual doar parțial în articolul 213 Cod penal, iar legislația civilă a Republicii Moldova permite, într-o oarecare

măsură, recuperarea prejudiciului material și moral cauzat pacientului, totuși aceasta este o procedură destul de anevoioasă.

Din acest considerent, legea privind malpraxisul medical ar trebui să includă prevederi pentru a proteja inclusiv activitatea medicilor în activitatea lor, dar și gradul de responsabilitate al instituției medicale pentru calitatea investigațiilor prestate, a echipamentului utilizat și a condițiilor.

Astfel, existența unei asemenea legi, ar contribui la apărarea drepturilor pacienților, iar pe de altă parte, legea îi va proteja pe medici, pentru că nu toate cazurile de erori medicale au loc din vina nemijlocită a medicului.

După cum s-a menționat anterior, una din prioritățile Ombudsmanului pentru anii următori este monitorizarea respectării dreptului la ocrotirea sănătății. Din acest considerent, în anul 2019, Oficiul Avocatului Poporului a elaborat *două rapoarte tematice, care reflectă situația din domeniul asistenței medicale*⁵⁶.

Unul dintre acestea este *Raportul privind evaluarea nivelului de asigurare a dreptului pacientului la siguranța și calitatea echipamentelor medicale*. Raportul reflectă problemele sistemice identificate, cu care se confruntă instituțiile medicale cu privire la mentenanța echipamentului medical, calitatea dispozitivelor medicale care, în consecință, afectează calitatea actului medical și siguranța pacientului.

Datele obținute în urma evaluării realizate denotă faptul că, potențialul tehnologic al dispozitivelor medicale din cadrul unor instituții medico-sanitare publice este depășit moral și fizic, cu deficiențe majore, și care prezintă una din cauzele de bază ce determină calitatea actului medical.

Constatările arată că:

- Sistemul de sănătate nu dispune de capacități instituționale și funcționale suficiente pentru implementarea integrală a Legii cu privire la dispozitivele medicale nr. 102 din 09.06.2017;
- Sistemul de sănătate nu dispune de un document strategic în domeniul managementului dispozitivelor medicale. Unele dispozitive aflate în dotarea instituțiilor medicale au o durată de exploatare de până la 40 de ani;
- Multe echipamente nu posedă pașapoarte tehnice, ceea ce face imposibilă monitorizarea funcționării acestora. Lipsa unui sistem centralizat de evidență și monitorizare a echipamentelor din instituțiile medicale are un impact negativ asupra calității serviciilor medicale;

⁵⁶ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/04/RAPORT-MEDICINA-RED.pdf>
http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_PALIATIVE.pdf

- Multe echipamente din secțiile de diagnostic și secțiile chirurgicale sunt cu grad de uzură depășit și fără verificare metrologică realizată. De exemplu, din numărul total de aparate Roentgen raportate de instituții la momentul evaluării 65% (34 aparate) au o uzură de la 75 la 100%, ceea ce indică un risc de prejudiciu pentru pacienți și personalul care lucrează cu aceste dispozitive;

- Gradul de dotare a Unitate de Primiri Urgente (UPU) tip III și Reanimare și Terapie Intensivă (RTI) al instituțiilor cu UPU tip III la nivel național constituie în medie 67%, ceea ce nu corespunde normativelor aprobate. Circa o treime din instituțiile spitalicești raportează deficit de echipamente necesare, obligatorii conform standardului de dotare a UPU. Astfel, calitatea joasă a serviciilor medicale poate genera probleme privind imposibilitatea stabilirii tratamentului optim și în timp util, ceea ce ulterior se poate manifesta negativ asupra stării de sănătate a pacientului, și poate favoriza evoluția maladiilor;

- Se constată un număr insuficient de echipamente necesare în stările de urgență pentru viață. Majoritatea instituțiilor (80%) au raportat un număr insuficient de monitoare pentru monitorizarea parametrilor vitali.

Problemele identificate ne-au permis să formulăm un șir de recomandări care ar putea îmbunătăți starea lucrurilor în domeniul managementului dispozitivelor medicale pentru respectarea dreptului pacientului la siguranță și a calității actului medical.

La 11 octombrie Oficiul Avocatului Poporului a prezentat un alt Raport, care reprezintă o evaluare complexă a situației reale, după semnarea Rezoluției Adunării Mondiale a Sănătății. Ne referim la consolidarea îngrijirilor paliative, ca o componentă a tratamentelor integrate pe parcursul vieții.

Raportul cu privire la implementarea de către Republica Moldova a Rezoluției cu privire la consolidarea îngrijirilor paliative, ca o componentă a tratamentelor integrate pe parcursul vieții a fost elaborat cu susținerea financiară a Departamentului Sănătate Publică al Fundației Soros-Moldova.

Studiul a determinat un risc înalt de încălcare a drepturilor omului, determinat de accesul limitat și servicii insuficiente de îngrijire paliativă la toate nivelele de asistență. Raportul denotă că asistența paliativă în Republica Moldova este insuficient și fragmentar dezvoltată, pacienții cu necesitate în paliative au un acces limitat la serviciile de îngrijire paliativă.

De asemenea, studiul vine cu următoarele concluzii :

- există bariere în managementul durerii pacienților paliativi, în special la nivel de asistență medicală primară;
- asigurarea cu medicamentele opioide se realizează fără o planificare adecvată bazată pe necesități reale;
- abordare fragmentară în oferirea asistenței paliative din lipsa planificării strategice de organizare și finanțare a serviciilor de îngrijire paliativă;
- în mare parte, îngrijirile paliative în Republica Moldova sunt interpretate primordial în contextul asistenței oferite pacientului oncologic, iar pacienții cu maladii nononcologice, în special copiii, au acces extrem de limitat la îngrijirea paliativă;
- îngrijirile paliative sunt puse doar în responsabilitatea asistenței medicale, alte sectoare fiind deloc sau foarte slab implicate (asistența socială și psihologică, clerul, voluntari etc.);
- există lacune serioase în procesul de finanțare a serviciilor de îngrijiri paliative;
- există un număr redus de furnizori de îngrijiri paliative în Republica Moldova, iar serviciile pentru care aceștia sunt contractați de CNAM sunt subfinanțate;
- condiții neconforme standardului național de îngrijiri paliative în IMSP-urile care oferă asistență paliativă spitalicească. Au fost depistate cazuri de încălcare gravă a demnității umane a pacientului la prestarea asistenței paliative;
- insuficiență acută de personal instruit pentru prestarea unor servicii adecvate de îngrijire paliativă la toate nivelele de asistență medicală, atât la personalul cu studii superioare, cât și cel medical mediu și inferior;
- nu există programe de instruire în asistența paliativă pentru personalul medical inferior și specialiștii din domeniile non-medicale (asistența socială, psihologie, clerici etc.). Programul de instruire pentru personalul medical nu acoperă îngrijirea paliativă pediatrică;
- nu există date oficiale privind numărul persoanelor care necesită îngrijire paliativă, despre numărul celor care au beneficiat de îngrijiri paliative, numărul de persoane cărora li s-a asigurat controlul adecvat al durerii și numărul celor care au nevoie de astfel de servicii, numărul paturilor destinate pentru îngrijire paliativă și baza de date a actualilor furnizori de servicii paliative.
- studiul atestă lipsa comunicării intra și intersectoriale (asistența socială, comunitară) privind asistența și evidența pacientului în paliativ. Nu există un concept cu privire la traseul pacientului pediatric care are nevoie de îngrijire paliativă.

Problemele identificate pe parcursul anului, atât din cererile parvenite la OAP, cât și în studiile elaborate, ne-au permis să formulăm un șir de recomandări care ar putea îmbunătăți starea lucrurilor în domeniul medicinei, în vederea respectării drepturilor pacienților la sănătate.

La finele anului 2019 în scopul creării condițiilor atractive pentru activitatea medicilor de familie în localitățile rurale au fost operate modificări în cadrul normativ, în conformitate cu care de la 1 ianuarie 2020 au fost majorate indemnizațiile unice pentru tinerii specialiști absolvenții ai studiilor postuniversitare de rezidențiat și ai învățământului profesional tehnic medical, care și-au efectuat studiile în bază de contract sau din contul bugetului de stat și care vor fi angajați în baza repartizării eliberate de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției sociale⁵⁷.

Una din problemele abordate de Avocatul Poporului încă în 2018 se referă la cetățenii Republicii Moldova care primesc pensii peste hotare, însă nu pot beneficia gratuit de prima de asigurare medicală obligatorie din cauza lipsei reglementărilor normative în *Legea nr.1585/1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală*. Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale⁵⁸ a informat Ombudsmanul despre disponibilitatea examinării oportunității modificării legislației pentru remedierea carenței legislative cu referire la aceste categorii de persoane, însă până la moment nu au fost operate modificări în cadrul normativ relevant.

La începutul anului 2020 un grup de deputați⁵⁹ a înaintat cu titlu de inițiativă legislativă proiectul de lege pentru modificarea articolului 4 al *Legii nr.1585/1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală*. Prin proiectul vizat este propusă modificarea legislației în vederea obținerii de către cetățenii Republicii Moldova, care beneficiază de pensie din partea altui stat, a asistenței medicale conform Programului Unic al asigurării obligatorii de asistență medicală.

De asemenea, Avocatul Poporului consideră că în lista persoanelor asigurate de Guvern⁶⁰ ar trebui să se regăsească și persoanele neasigurate, care îngrijesc de un copil până la vârsta de 2 ani. Avocatul Poporului în propunerea⁶¹ sa înaintată Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale a propus examinarea oportunității includerii în art.4 alin.(4) al Legii nr. 1585 din 27.02.1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală a *persoanelor neasigurate, care îngrijesc un copil*

⁵⁷ Art.11 din Legea nr.411/1995 ocrotirii sănătății;

⁵⁸ Scrisoarea Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale 01-5696 din 24.08.2018;

⁵⁹ <file:///D:/EU%20doc/EU/Activitate/pentru%20control/lucru%20cu%20Sveta/Raport%20anual%202019/medical/33.2020.ro.pdf>;

⁶⁰ art.4 alin.(4) al Legii nr. 1585/1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală se realizează din contul bugetului de stat;

⁶¹ Scrisoarea Avocatului Poporului nr.04-2/23 din 11.11.2019;

până la vârsta de 2 ani, pentru ca acestea să beneficieze de asistență medicală gratuită, conform Programului unic al asigurării obligatorii de asistență medicală.

Într-o situație mult mai critică se află persoanele singuratice (neasigurate), care îngrijesc copilul până la vârsta de 2 ani. În cazurile în care beneficiază de o indemnizație de 640 lei/lunar⁶² cu care trebuie să supravețuiască împreună cu copilul este lesne de înțeles că asemenea persoane nu au posibilitate reală de a achita prima de asigurare obligatorie de asistență medicală.

De altfel și Comitetul European pentru Drepturi Sociale a punctat că situația Republicii Moldova nu este în conformitate cu art.13 §1 al Cartei Sociale Europene, deoarece nivelul asistenței sociale (prin plăți sociale) pentru persoanele singuratice fără resurse, inclusiv persoanele vârstnice este inadecvată, iar dreptul la asistență medicală nu este garantat tuturor persoanelor lipsite de resurse financiare.⁶³

Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale a răspuns că „inclusiunea în lista categoriilor de persoane asigurate de către Guvern a persoanelor neasigurate care îngrijesc de un copil până la 2 ani, presupune o abordare complexă și pe etape de revizuire a cadrului normativ în domeniu... Orice inițiativă de extindere a categoriilor de persoane asigurate din contul statului urmează a fi identificată acoperirea financiară a acestei inițiative.”⁶⁴.

Avocatul Poporului nu consideră plauzibile argumentele expuse în contextul asigurării unui drept fundamental al omului și recomandă Guvernului să identifice resursele necesare pentru includerea acestor categorii de persoane în lista celor asigurate de Guvern.

RECOMANDĂRI:

- Dezvoltarea politicilor în sănătate adecvate bolilor rare cu inițierea controlului asupra resurselor financiare, pentru diagnosticarea timpurie a bolilor rare.
- Elaborarea unui cadru normativ eficient pentru investigarea și soluționarea cazurilor de erori medicale și malpraxis.

⁶² Anexa nr.2 din Hotărîrea Guvernului nr. 1478 din 15.11.2002 cu privire la indemnizațiile adresate familiilor cu copii;

⁶³ Conclusions relating to articles from the thematic group „Health, social security and social protection”, European Social Charter, European Committee of Social Rights Conclusions 2017 Republic of Moldova, January 2018, pag.34-36 - https://www.ecoi.net/en/file/local/1425569/1226_1519804343_cr-2017-mda-eng.pdf;

⁶⁴ Scrisoarea Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale nr.17/155 din 14.01.2020;

- Revizuirea de către Consiliul Național de Evaluare și Acreditare în Sănătate a criteriilor de evaluare și acreditare a instituțiilor medico-sanitare sub aspectul respectării drepturilor omului.
- Organizarea instruirilor inițiale și continue a lucrătorilor medicali în domeniul legislației medicale și drepturilor omului pentru a asigura respectarea drepturilor pacientului în cadrul realizării actului medical;
- Managementul dispozitivelor medicale trebuie să devină o prioritate în politica de sănătate a statului, iar o politică coerentă în acest domeniu poate contribui la îmbunătățirea raportului cost/eficiență a utilizării tehnologiilor medicale avansate, la creșterea siguranței pacienților și nu în ultimul rând, la sporirea calității actului medical. Este necesar de elaborat un document strategic în domeniul managementului dispozitivelor medicale și a instrumentelor de monitorizare a implementării acestora.
- Elaborarea unui Plan centralizat pentru planificarea procurărilor de echipamente în spitale, conform necesităților raportate cu identificarea resurselor financiare.
- Elaborarea unei politici motivaționale de atragere a bioinginerilor pentru angajare în IMSP.
- Obligarea managerilor instituțiilor medicale spitalicești de a trece instruiți certificate cu privire la managementul dispozitivelor medicale și procedurile obligatorii necesare în instituție pentru aceasta.
- Dezvoltarea unei proceduri pentru o monitorizare cât mai strictă a procesului de organizare a mentenanței echipamentelor medicale în instituțiile medicale din țară. Identificarea unor posibilități de asistență oferite instituțiilor din raioane, unde este dificil de angajat specialist bioinginer la moment.
- Inițierea și susținerea unui proces amplu de decontare a dispozitivelor neconforme, care nu dispun de verificare metrologică din instituțiile medicale din țară.
- Declararea îngrijirilor paliative drept prioritate în programul de activitate al Guvernului, cu inițierea unor acțiuni concrete pentru asigurarea accesului nelimitat tuturor pacienților cu boli terminale sau limitatoare de viață și familiilor lor la servicii de îngrijiri paliative specializate, care să răspundă nevoilor pacienților.

- Întreprinderea măsurilor necesare pentru accelerarea implementării angajamentelor asumate la a 67-a Adunare Mondială a Sănătății cu privire la consolidarea îngrijirilor paliative ca o componentă a tratamentelor integrate pe parcursul vieții.
- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale să elaboreze/adopte un document de politică publică/strategie cu privire la dezvoltarea serviciilor de îngrijiri paliative și de integrare a acestora în sistemul de sănătate a Republicii Moldova, cu elaborarea unui Plan de acțiuni care să conțină, actori responsabili pentru măsurile planificate, resurse financiare adecvate, cu stabilirea de indicatori de monitorizare și evaluare a implementării planului și bugetelor.
- Revizuirea cadrului normativ existent cu privire la organizarea serviciilor de îngrijiri paliative (Standardul Național de Îngrijiri Paliative, protocoalele clinice naționale etc.) pentru asigurarea unei abordări multisectoriale, conform recomandărilor internaționale, astfel încât să fie asigurată integrarea acestora atât în sistemul de sănătate, cât și în cel al asistenței sociale și comunicarea continuă intra și intersectorială cu excluderea limitelor stabilite per/pacient/an.
- Crearea unei structuri specializate la nivel național și teritorial, care ar putea fi finanțată atât din fondurile CNAM, cât și din fondurile alocate pentru domeniul social, cu implicarea nemijlocită a administrației publice locale. Aceasta va deține o bază de date dezagregate pe vârstă, gen, tipul maladiei, etc., care să ofere informații relevante privind necesitățile reale ale populației (copii, adulți) de îngrijiri paliative, pentru planificarea strategică de servicii paliative, inclusiv financiară, medicație și consumabile.
- Dezvoltarea și susținerea instituțiilor de tip hospice, inclusiv pediatrie, conform recomandărilor internaționale cu identificarea mecanismului de finanțare a acestora.
- Dezvoltarea și susținerea unei instituții pediatrie/secției spitalicești de asistență paliativă pediatrică separată pentru copiii cu maladii oncologice și nononcologice cu pregătirea adecvată a personalului specializat, atât medical, cât și nemedical.
- Revizuirea cadrului normativ în domeniul păstrării, evidenței și eliberării analgezicelor opioide, pentru a asigura respectarea dreptului pacientului la evitarea suferinței prin eliminarea barierelor restrictive care împiedică accesul la medicamentele cu regim special.

DREPTUL LA ASISTENȚĂ ȘI PROTECȚIE SOCIALĂ

Pe parcursul anului 2019 domeniul asistenței și protecției sociale a cunoscut anumite evoluții pozitive în ceea ce privește îmbunătățirea cadrului normativ și majorarea prestațiilor de asigurări sociale și prestațiilor sociale, ceea ce corespunde cu principiul de realizare progresivă a drepturilor sociale și economice, conform standardelor internaționale. Totodată, în pofida anumitor majorări, nivelul prestațiilor sociale, coraportate la valoarea minimului de existență, continuă a fi mult sub nivelul acesteia. Serviciile sociale, de asemenea, rămân a fi subdezvoltate și subfinanțate din partea statului, nefiind în măsură să acopere necesitățile de bază ale persoanelor vulnerabile.

Constituția Republicii Moldova consacră acest drept în prevederile articolului 47: „(1) *Statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcăminte, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare. (2) Cetățenii au dreptul la asigurare în caz de: șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor.*”

Dreptul la asistență și protecție socială este prevăzut în articolul 22 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, articolul 9 și articolul 11 din Pactul cu privire la drepturile sociale, economice și culturale, articolul 28 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Dreptul fundamental la asistență și protecție socială este prevăzut și de **Obiectivul de Dezvoltare Durabilă nr.1- Fără sărăcie**: Eradicarea sărăciei în toate formele ei la nivel global. Țintele acestui obiectiv includ: eradicarea sărăciei extreme, implementarea măsurilor de protecție socială potrivite pentru toți și protejarea tuturor celor săraci și vulnerabili, asigurarea faptului că toți bărbații și femeile, în special cei săraci și vulnerabili, au drepturi egale la resursele economice, precum și acces la serviciile de bază.

În rapoartele anterioare, Avocatul Poporului a recomandat autorităților să implementeze în mod corespunzător recomandările internaționale; să asigure un nivel al prestațiilor de asigurări sociale (al pensiei pentru limită de vârstă, al ajutorului de șomaj, indemnizației pentru incapacitate temporară de muncă cauzată de boli obișnuite sau de accidente nelegate de muncă) astfel, încât cuantumul minim al acestora să se echivaleze, cel puțin, cu valoarea minimului de existență stabilită; să examineze oportunitatea de a ratifica articolul 23 referitor la dreptul persoanelor vârstnice la protecție socială și

articolul 30 referitor la dreptul la protecția împotriva sărăciei și a excluderii sociale din conținutul Cartei Sociale Europene (revizuite).

Totodată, Republica Moldova a primit un șir de recomandări din partea organismelor internaționale de protecție a drepturilor omului. Ne referim la recomandările Comitetului ONU privind drepturile Economice, Sociale și Culturale, și recomandările Comitetului privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Din cele 45 de cereri adresate Oficiului Avocatului Poporului din domeniul asistență și protecție socială în anul 2019, au fost invocate următoarele aspecte: neasigurarea unui trai decent, pensii și servicii sociale limitate, cuantumul mic al indemnizațiilor ș.a.

O mare parte din cererile adresate Avocatului Poporului au fost de la persoanele în etate, persoanele cu dizabilități sau rudele acestora, care au invocat imposibilitatea de a beneficia de serviciul social „Asistență personală”⁶⁵.

Potrivit datelor oficiale oferite de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale se cunoaște doar că la sfârșitul anului 2019 activau în calitate de asistenți personali 3591 de persoane. Nu au fost oferite date despre numărul cererilor depuse în acest sens la direcțiile asistență socială.

Totodată se constată că persoanele cu dizabilități severe, beneficiare de alocație pentru întreținere, sunt puse în situația de a alege între alocație și admiterea în serviciu social cu salarizarea persoanei care le acordă suport. Menționăm că alocațiile stabilite în conformitate cu *Legea cu privire la alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni nr.499 din 14.07.1999* se plătesc din mijloacele bugetului de stat, prin intermediul bugetului asigurărilor sociale, iar finanțarea serviciului social „Asistență personală” este realizată din bugetul autorităților publice locale.

Această problemă a fost menționată de către Avocatul Poporului și în Raportul tematic „Integrarea persoanelor cu dizabilități severe în comunitate: impactul serviciului social „Asistență personală”, elaborat în anul 2017. Cu regret, nu au fost întreprinse măsuri pentru a identifica o soluție viabilă pentru această stare de lucruri.

În contextul recomandărilor Avocatului Poporului din raportul pentru anul 2018 au fost atestate unele progrese în îmbunătățirea cadrului normativ, în special cu privire la prestațiile sociale pentru unele categorii de persoane.

⁶⁵Conform prevederilor Hotărârii de Guvern nr. 314 din 23.05.2012 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Asistență personală” și a Standardelor minime de calitate;

Aprobarea *Regulamentului privind organizarea și funcționarea Sistemului de instruire inițială și continuă a personalului din domeniul asistenței sociale*⁶⁶ constituie un prim pas în sporirea capacităților profesionale ale personalului din sistemul de asistență socială pentru asigurarea calității serviciilor prestate și satisfacerea necesităților beneficiarilor. *Totodată, Avocatul Poporului recomandă Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale/Agenției Naționale Asistență Socială includerea obligatorie în programele de instruire inițială și continuă a unor cursuri de instruire în domeniul drepturilor omului.*

În perioada de referință au fost efectuate majorări la alocațiile lunare de stat sociale pentru categoriile de persoane prevăzute în *Legea nr.121 din 03.05.2001 cu privire la protecția socială suplimentară a unor categorii de populație*; alocațiile pentru persoanele cu dizabilități severe, accentuate și medii, pentru persoanele vârstnice stabilite prin *Legea nr. 499 din 14.07.1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni*. Majorările respective au intrat în vigoare începând cu 01 ianuarie 2020. De asemenea, a fost majorat cuantumul ajutorului pentru perioada rece a anului, care se acordă familiilor defavorizate, de la 350 la 500 lei⁶⁷.

Avocatul Poporului apreciază îmbunătățirea cadrului normativ în partea ce ține de procesul de reexaminare a pensiilor pentru limită de vârstă stabilite până la 1 ianuarie 2019, care se efectuează în raport cu stagiul de cotizare cumulat după realizarea dreptului la pensie pentru limită de vârstă⁶⁸.

De asemenea, urmare a modificărilor operate în articolul 13 din *Legea nr.156/1998 privind sistemul public de pensii*⁶⁹, începând cu anul 2020, la 1 octombrie se vor indexa pensiile al căror cuantumul la data respectivă nu depășește minimul de existență pentru persoanele peste limita vârstei de pensionare, calculat pentru primul semestru al anului în curs.

Totuși, în pofida efortului depus, cuantumul pensiei minime pentru limită de vârstă care, la 1 aprilie 2019, a constituit 1079,33 lei⁷⁰, este sub nivelul minimului de existență stabilit pentru pensionari (în I semestru 2019 - 1726,5 lei⁷¹) și acoperă doar 62,5% din acesta.

⁶⁶ Hotărârea Guvernului nr.38 din 30.01.2019 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Sistemului de instruire inițială și continuă a personalului din domeniul asistenței sociale;

⁶⁷ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.578 din 27.11.2019, în vigoare din 01.11.2019;

⁶⁸ Legea nr. 168 din 06.12.2019 pentru modificarea articolului 33 din Legea nr.156/1998 privind sistemul public de pensii;

⁶⁹ Legea nr.162 din 06.12.2019 pentru modificarea unor acte legislative, în vigoare din 01.01.2020;

⁷⁰ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.186 din 15.03.2019 cu privire la indexarea prestațiilor de asigurări sociale și a unor prestații sociale de stat;

⁷¹ <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6466>

Un alt aspect pozitiv ține de amendamentul la *Legea nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii*, care constă în excluderea domiciliului din condițiile de stabilire a pensiei. Aceasta, însă, nu asigură și transferul pensiei în statul de domiciliu al persoanei. Lipsa unei proceduri de solicitare a pensiei diferite de cea stabilită de lege (depunerea cererii la organul teritorial de asigurare socială de la ultimul loc de domiciliu din Republica Moldova) și lipsa unui mecanism de transfer al acesteia pe teritoriul statului de domiciliu nu scutește titularul de drept/beneficiarul de necesitatea de a se deplasa în Republica Moldova, pentru a depune cererea de stabilire a dreptului sau prelungirea plății pensiei și generează cheltuieli suplimentare aferente.

Este de remarcat, de asemenea, că nu a fost exclusă condiția domiciliului din criteriile de eligibilitate pentru a beneficia de indemnizația pentru creșterea copilului până la împlinirea vârstei de 3 ani (art.28 alin.(1) lit.c) al Legii 289/2004), conform recomandării Comitetului European pentru Drepturile Sociale al Consiliului Europei.⁷² Întărirea criteriului domiciliului este nejustificată, în condițiile în care părintele a obținut dreptul la indemnizație întrunind condiția achitării contribuțiilor de asigurări sociale pentru perioada de asigurare stabilită în legislație. Astfel, se creează un vid legislativ pentru situația, când părintele își stabilește domiciliul într-un alt stat, dar are drept de ședere permanentă sau provizorie pe teritoriul Republicii Moldova, statut care, de fapt, nu afectează drepturile și obligațiile lui de angajat, deci, persoană asigurată în Republica Moldova.

Urmare recomandării Avocatului Poporului, începând cu 1 ianuarie 2020, victimele reabilite ale represiunilor politice din perioada anilor 1917-1990 beneficiază lunar de alocația de stat (500 lei), indiferent dacă sunt sau nu beneficiari de pensii sau alocații sociale⁷³.

Avocatul Poporului apreciază efortul Statului în repunerea în dreptul la protecție socială a victimelor represiunilor politice, însă accentuează că rămâne nesoluționată problema recunoașterii ca victime ale represiunilor politice a copiilor născuți în locurile de represiune.

De menționat că Avocatul Poporului a propus remedierea acestei probleme prin operarea modificărilor în prevederile art.2 din *Legea nr.1225 din 8 decembrie 1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice*, precum și art.1 al *Legii nr.296 din 23 noiembrie 1994 pentru interpretarea unor prevederi ale legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice*, astfel încât să fie incluse în categoria victimelor represiunilor politice toate persoanele care au avut de suferit de pe urma represiunilor, fără nicio discriminare.

⁷² https://www.ecoi.net/en/file/local/1425569/1226_1519804343_cr-2017-mda-eng.pdf

⁷³ Lege nr.121 din 03.05.2001 cu privire la protecția socială suplimentară a unor categorii de populație, articolul 1.

Cu referire la această problemă s-a expus și Consiliul pentru prevenirea și eliminarea nediscriminării și asigurarea egalității⁷⁴, care a menționat că toți copiii născuți în locurile de represiune sau în drum spre ele, indiferent de faptul dacă provin din căsătoria încheiată până la represiune, ori din căsătoria încheiată în timpul represiunilor, ori copiii proveniți din afara căsătoriei, se află în aceeași situație – ei sunt copiii persoanelor care au fost private de libertate, exilate, deportate, trimise la muncă silnică.

Reiterez că, deși statul beneficiază de o amplă marjă de apreciere în domeniul securității sociale, totuși acesta este obligat să asigure un tratament egal și echitabil pentru toate categoriile de persoane care au avut de suferit în rezultatul represiunilor politice.

O altă problemă identificată de Avocatul Poporului și nesoluționată se referă la prevederile art. 6 al *Legii nr. 289 din 22.07.2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale*, în conformitate cu care persoana asigurată poate beneficia de dreptul la prestații de asigurări sociale doar dacă confirmă un stagiul de cotizare de cel puțin 9 luni în ultimele 24 de luni premergătoare datei producerii riscului asigurat.

În atare circumstanțe, Avocatul Poporului consideră nejustificate cerințele stabilite în Legea nr. 289/2004, având în vedere că în cazul apariției riscului asigurat persoana rămâne fără surse de existență, în condițiile în care salariul este unica sursă de existență. Mai mult, situația de incapacitate temporară presupune cheltuieli suplimentare de tratament.

Totodată, trebuie de menționat că, în urma reformei activității Poliției, sub incidența acestei legi cad și funcționarii publici cu statut special, care zilnic sunt expuși unui risc sporit de a se îmbolnăvi în virtutea atribuțiilor funcționale.

Ombudsmanul reamintește că unul din principiile de bază a sistemului public de asigurări sociale din Republica Moldova este „principiul solidarității sociale, inter și intra generații, conform căruia participanții la sistemul public își asumă conștient și reciproc obligații și beneficiază de dreptul pentru prevenirea, limitarea sau înlăturarea riscurilor sociale prevăzute de lege.”⁷⁵.

Avocatul Poporului își menține propria recomandare adresată Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale privind revizuirea prevederilor articolului 6 din Legea nr.289/2004 pentru ca orice asigurat să poată beneficia de dreptul la asigurare socială.

⁷⁴Avizul Consultativ din 22 ianuarie 2019 ;

⁷⁵ Art.3, lit.c) al Legii nr. 489 din 08.07.1999 privind sistemul public de asigurări sociale;

În perioada de referință, Avocatul Poporului a înaintat Guvernului și Parlamentului propunerea⁷⁶ de modificare a prevederilor art.60 din *Legea nr.1544/1993 asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne și din cadrul Inspectoratului General de Carabinieri*, astfel încât să fie exclusă interdicția de plată a pensiei persoanelor care își stabilesc locul de trai în străinătate.

Deși Guvernul a respins propunerea în cauză, Avocatul Poporului recomandă în continuare reexaminarea acestei probleme și revizuirea prevederilor menționate.

În susținerea celor expuse, Avocatul Poporului atrage atenția că Curtea Constituțională în Hotărârea nr.10 din 8 mai 2018 a declarat neconstituționale prevederile similare care instituiau interdicții de plată a pensiei asiguraților domiciliați în străinătate din *Legea nr.156/1998 privind sistemul public de pensii*⁷⁷.

La 24.09.2019 Curtea Constituțională a examinat sesizarea Avocatului Poporului referitoare la unele prevederi din *Legea nr.156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii*, care vizează asimilarea stagiului de cotizare a perioadei necontributive de îngrijire a unei persoane cu dizabilități severe. În hotărârea nr.19 din această dată, Curtea a stabilit că este nejustificat tratamentul diferențiat existent între părintele, tutorele sau curatorul unui copil cu dizabilitate severă și părintele, tutorele sau curatorul unei persoane cu dizabilitate severă cu vârsta de peste 18 ani, în privința beneficiilor recunoscute, în materie de exercițiu al dreptului la pensie.

Pentru remedierea deficienței existente a stabilit o soluție, până va interveni Parlamentul. Această soluție impune autorităților responsabile din sistemul public de pensii ca, la sesizarea beneficiarilor (părintele, tutorele sau curatorul persoanei cu dizabilități severe), să dea curs demersurilor lor, indiferent de vârsta persoanei cu dizabilități severe care se află la îngrijirea acestora.

Având în vedere hotărârea menționată, autoritățile urmează să modifice prevederile în cauză din *Legea nr.156 din 14 octombrie 1998 privind sistemul public de pensii*.

Avocatul Poporului atrage atenția asupra faptului că și în anul 2019 autoritățile nu au ținut cont de recomandările Comitetului European pentru Drepturile Sociale al Consiliului Europei, emise în concluziile sale privind implementarea de către Republica Moldova a Cartei Sociale Europene

⁷⁶ Scrisoarea Avocatului Poporului nr.14-2/14 din 30.07.2019;

⁷⁷ Articolul 2 alin.(1) și articolul 36 alin.(1) din *Legea nr.156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii*

revizuite⁷⁸. Despre recomandările respective Avocatul Poporului a menționat pe larg în Raportul său privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2018⁷⁹.

RECOMANDĂRI:

- Avocatul Poporului recomandă Guvernului să modifice prevederile art.60 din *Legea nr.1544/1993 a asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă, din trupele organelor afacerilor interne și din cadrul Inspectoratului General de Carabinieri*, pentru a exclude interdicția de plată a pensiei persoanelor care își stabilesc locul de trai în străinătate;
- Avocatul Poporului recomandă revizuirea prevederilor articolului 6 și articolului 28 alineatul (1) lit. c) din *Legea nr.289 /2004* pentru ca orice asigurat să poată beneficia de dreptul la asigurare socială;
- Avocatul Poporului reiterează necesitatea examinării oportunității de a exclude condiția refuzului alocației lunare pentru îngrijire și supraveghere, în cazul în care beneficiază de asistent personal.

RESPECTAREA DREPTURILOR PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

În cadrul procesului de analiză situației privind respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova, Avocatul Poporului a constatat că această categorie de persoane se confruntă, în continuare, cu aceleași probleme. Una dintre aceste probleme ține de accesul persoanelor cu dizabilități la infrastructura socială adaptată necesităților, în conformitate cu standardele în domeniu. O altă problemă, care la fel persistă, este neadaptarea serviciilor, cum ar fi serviciile electronice, la necesitățile persoanelor cu dizabilități. Aceste probleme sunt un obstacol în integrarea corespunzătoare a persoanelor cu dizabilități în societate, și posibilitatea acestora de a-și realiza dreptul la un trai independent în comunitate.

⁷⁸ https://www.ecoi.net/en/file/local/1425569/1226_1519804343_cr-2017-mda-eng.pdf

⁷⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_2018_final.pdf, pag. 50-51

Constituția Republicii Moldova garantează protecția persoanelor cu dizabilități prin prevederile stipulate în articolul 51:

(1) Persoanele cu dizabilități beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială.

(2) Nimeni nu poate fi supus nici unui tratament medical forțat, decât în cazurile prevăzute de lege.

La nivel internațional drepturile persoanelor cu dizabilități sunt protejate de Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, din 13.12.2006. În anul 2010, prin Legea Nr.166 din 09.07.2010, Republica Moldova a ratificat Convenția Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Referitor la nivelul de implementare a Convenției, Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități s-a expus în *Observațiile finale referitoare la raportul inițial al Republicii Moldova (12 aprilie 2017)*.⁸⁰

Astfel, Comitetul recomandă statului să-și intensifice eforturile pentru a implementa o abordare a dizabilității bazată pe drepturile omului; să asigure accesul persoanelor cu dizabilități la echipamente de asistență, dispozitive și tehnologii la un preț accesibil; să elimine formele de discriminare care se intersectează, să recunoască dreptul persoanelor cu dizabilități de a contesta refuzul adaptării rezonabile și să instituie mecanisme eficiente de sancționare pentru încălcarea drepturilor persoanelor cu dizabilități; să asigure dreptul femeilor cu dizabilități la sănătate sexuală și reproductivă și să abroge legislația care permite sterilizarea forțată sau involuntară a persoanelor cu dizabilități sau întreruperea non-consensuală a sarcinii, inclusiv atunci când consimțământul este dat de către o terță parte; să elaboreze măsuri de sprijin incluzive, servicii de îngrijire de tip „Respiro” pentru familiile care au un membru cu o dizabilitate, pentru a asigura un nivel adecvat de trai și participare socială; să sensibilizeze publicul larg și reprezentanții statului despre problemele persoanelor cu dizabilități.

Drepturile persoanelor cu dizabilități sunt prevăzute și de **Obiectivul de Dezvoltare Durabilă 4**, care se referă la asigurarea unei educații de calitate și incluzive pentru toți și promovarea oportunităților de învățare pe întreg parcursul vieții. Țintele acestui obiectiv stabilesc că pînă în 2030

⁸⁰https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fMDA%2fCO%2f1&Lang=en

urmează a fi eliminate disparitățile în educație și asigurarea accesului egal la toate nivelurile de învățământ și formare profesională a persoanelor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități.

În rapoartele sale anterioare, Avocatul Poporului a recomandat autorităților să stabilească un mecanism eficient de implementare și control asupra respectării cerințelor de accesibilitate la toate etapele, de proiectare, autorizare, execuție și exploatare a construcțiilor; să întreprindă măsuri de asigurare a accesibilității persoanelor cu dizabilități la infrastructură socială; să elaboreze și să aprobe un mecanism eficient de responsabilizare pentru nerespectarea actelor normative și legislative care garantează dreptul persoanelor cu dizabilități la o infrastructură socială accesibilă; să revizuiască strategiile și politicile pentru asigurarea respectării drepturilor persoanelor cu dizabilități; să sensibilizeze publicul cu privire la problemele legate de drepturile persoanelor cu dizabilități; să asigure participarea persoanelor cu dizabilități la elaborarea politicilor și a legilor care îi vizează; și să implementeze recomandările organismelor internaționale de protecție a drepturilor omului.

Astfel, la capitolul privind implementarea de către autorități a măsurilor de asigurare a accesibilității persoanelor cu dizabilități la infrastructură socială, menționăm că în Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018–2022⁸¹ (PNADO), este prevăzut aprobarea Planului de acțiuni privind implementarea măsurilor de asigurare a accesibilității persoanelor cu dizabilități și infrastructura socială”. Responsabili pentru această activitate este Ministerul Economiei și Infrastructurii, Inspecția de Stat în Construcții, etc. Unul dintre indicatorii de monitorizare este „Impactul implementării Planului de acțiuni în anul 2019, estimat”. Cu regret, am constatat că un asemenea Plan nici nu a fost aprobat, nemaivorbind de evaluarea impactului.

Cu referire la implementarea acțiunii din PNADO ”Accesibilizarea sediilor instanțelor de judecată, a informației și proceselor judiciare potrivit cu necesitățile persoanelor cu dizabilități”⁸² Ministerul Justiției⁸³ a comunicat că sediile instanțelor de judecată au fost dotate, în limita alocărilor mijloacelor financiare, cu rampe de acces pentru persoanele cu dizabilități. Accesul persoanelor cu dizabilități în sediul instanțelor, potrivit standardelor va fi asigurat în contextul implementării Planului de construire a clădirilor noi și/sau de renovare a clădirilor existente, aprobat prin Hotărârea

⁸¹ Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018–2022, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 89 din 24.05.2018; Domeniul de intervenție nr.14.: Drepturile persoanelor cu dizabilități Obiectivul I: Asigurarea cadrului legal și de politici în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, Acțiunea 4 ” Aprobarea Planului de acțiuni privind implementarea măsurilor de asigurare a accesibilității persoanelor cu dizabilități și infrastructura socială.,;

⁸² Domeniul de intervenție **nr. 2: Sistemul național de justiție, Ținta strategică A: Accesul la justiție asigurat în mod egal pentru toți, Acțiunea 3;**

⁸³ Scrisoarea nr.02/11981 din 09.02.2020;

Parlamentului nr.21/2017 și a Proiectului cerințelor standard pentru construcția unei instanțe judecătorești. Consiliul Superior al Magistraturii⁸⁴ a comunicat că din cele 20 de instanțe judecătorești, în 12 sunt create condiții de acces pentru persoanele cu dizabilități. Celelalte 8 instanțe urmează să creeze condiții după ce vor fi alocate resursele financiare necesare în acest sens.

Cu referire la implementarea subacțiunii ”Revizuirea cadrului normativ relevant în vederea acomodării/ accesibilizării procedurilor judiciare potrivit cu necesitățile persoanelor cu dizabilități”, la solicitarea Ministerului Justiției, Avocatul Poporului a prezentat un șir de propuneri pentru a fi puse în discuție în acest context. Avocatul Poporului propune examinarea elaborării actelor normative care să reglementeze modul de asigurare a accesului la informație a persoanelor cu deficiențe de vedere și celor cu deficiențe mentale, atât în procesul actului de justiție, cât și în alte domenii ale vieții sociale. De asemenea, s-a notat și constatările Institutului pentru drepturile omului (IDOM), care în Raportul privind respectarea drepturilor omului în procedura de supunere a persoanei la tratament psihiatric fără consimțământ⁸⁵ a menționat că persoanelor cu dizabilități mentale li se neglijează dreptul la informație, atât la etapa de pregătire pentru ședința de judecată, cât și în procesul de judecată.

În pofida unor progrese înregistrate în acest domeniu, persoanele cu dizabilități continuă să fie excluse ori se confruntă cu diverse bariere în participarea lor deplină și efectivă în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități⁸⁶ a menționat că acomodarea rezonabilă vizează justiția individuală în sensul că nediscriminarea sau egalitatea sunt asigurate, ținând cont de demnitatea umană, autonomie și libera alegere. În aceeași ordine de idei, accesibilitatea mediului, transportului, informației și comunicării, precum și a serviciilor sunt o precondiție pentru incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

Avocatul Poporului nu a constatat evoluții cu privire la implementarea recomandării sale în contextul acțiunilor de susținere a autorităților publice locale în dezvoltarea serviciilor comunitare pentru persoanele cu dizabilități. Prin urmare, menține în continuare recomandarea sa de a include serviciul „Respiro” în pachetul minim al serviciilor sociale.⁸⁷

⁸⁴ Scrisoarea nr. 163m/i din 20.01.2020;

⁸⁵ <https://idom.md/wp-content/uploads/2019/05/RAPORT-TRATAMENT-F%C4%82R%C4%82-CONSİM%C8%9A%C4%82M%C3%82NT.pdf>;

⁸⁶ Comentariul General Nr.2 (2014) al Comitetului pentru drepturile persoanelor cu dizabilități din 31 martie – 11 aprilie 2014, pct.26 și pct.37;

⁸⁷ Hotărârea Guvernului nr.800 din 01.08.2018 pentru aprobarea pachetului minim de servicii sociale și modificarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului material;

Urmare a examinării unei adresări de la o persoană cu deficiențe de vedere, a fost constatată îngrădirea accesului liber la serviciile publice (bancare) prin imposibilitatea fizică de a utiliza semnătura facsimil pentru semnarea documentelor bancare. Persoana în cauză susține că pentru nevăzători imposibilitatea utilizării acestei semnături constituie o problemă de accesibilitate în toate domeniile vieții. Cu referire la această problemă AO „Asociația Nevăzătorilor din Moldova” a menționat că utilizarea acestei semnături de către persoanele nevăzătoare pentru aplicarea semnăturii ar putea constitui o facilitare la realizarea accesului la documentare, la serviciile bancare, financiare, administrative, publice, servicii de educație, medicină, cultură, sport etc. Potrivit celor relatate, persoanei total nevăzătoare îi este practic imposibil să aplice semnătura la locul convenit fără ajutor, iar însăși semnătura de mână aplicată poate să fie schimbată de fiecare dată (fie literele pot fi mai mici sau mai mari, ridicate mai sus sau mai jos, etc).

La rîndul său, Banca Națională a Moldovei a opinat că, avînd în vedere consecințele aplicării semnăturii pe documentele bancare, aplicarea unui anumit tip de semnătură olografă, facsimil sau digitală ar trebui efectuată în baza unui cadru legal care reglementează explicit acest fapt, la nivel de lege ⁸⁸.

Iar AO „Centrul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități” a abordat o altă problemă cu care se confruntă persoanele cu deficiențe de vedere. Această problemă ține de imposibilitatea de a utiliza în mod independent cardul la bancomatele băncii, inclusiv posibilitatea de a cunoaște informația de pe contul de card, de a retrage numerarul ori de a efectua alte operațiuni pe care le oferă bancomatele.

Bunele practici existente din mai multe țări (cum ar fi: Germania, Belgia, Belarus, Federația Rusă) atestă că bancomatele dispun de deschizături ușor de găsit prin pipăit, atât pentru introducerea cardului, cât și pentru eliberarea bancnotelor, precum și de ecrane mai mari pentru cei cu vederea deficitară și au atașate căști prin care nevăzătorii pot asculta comenzile vocale și implicit a le urma.

Prin urmare, Avocatul Poporului a recomandat Guvernatorului Băncii Naționale a Moldovei și Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale crearea unui grup de lucru în scopul examinării oportunității de modificare și completare a legislației în vigoare pentru reglementarea procedurii de aplicare a semnăturii speciale (facsimil) de către persoanele cu deficiențe de vedere severe, inclusiv pe documentele și actele bancare furnizate de instituțiile financiare. De asemenea, a propus inițierea

⁸⁸ Scrisoarea BNM din 04.12.2018, nr.09-03113154/H25H;

procedurii de reglementare a obligativității adaptării sau adaptării graduale a bancomatelor la necesitățile persoanelor cu deficiențe de vedere.

Totodată, Avocatul Poporului a recomandat că în procesul de inițiere a procedurii de perfecționare a cadrului normativ să fie consultate persoanele cu dizabilități și/sau organizațiile neguvernamentale care asigură protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Drept răspuns, Banca Națională a Moldovei a relatat că „Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurării egalității este responsabil de depistarea și sancționarea faptelor ce sunt calificate drept discriminatorii”⁸⁹. Iar, Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale a menționat că Banca Națională a Moldovei este autoritatea responsabilă de reglementarea și controlul activității instituțiilor financiare și respectiv urmează să soluționeze problema invocată.⁹⁰

Avocatul Poporului a fost informat de către un grup de beneficiari ai Internatului psiho-neurologice din s. Brânzeni, raionul Edineț, despre încălcarea dreptului la asistența medicală, din cauza lipsei actelor de identitate.

Astfel, Avocatul Poporului a efectuat o vizită la instituția menționată, pentru evaluarea situației.

Internatul Psihoneurologic din Brânzeni, Edineț, redenumit în Centrul de plasament temporar pentru persoane cu dizabilități Brânzeni, este gestionat de Agenția Națională Asistență Socială, autoritate administrativă în subordinea Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.

La momentul vizitei, în instituție se aflau internați în jur de 230 persoane, dintre care 14 beneficiari nu dețineau acte de identitate. (nu dețin certificat de naștere, buletin de identitate, poliță de asigurare), deși erau plasați în această instituție de o perioadă îndelungată. Administrația a explicat că există probleme de perfectare a actelor de identitate, deoarece persoanele nu dețin certificatele necesare de stare civilă, iar în cazul unor beneficiari nu se cunoaște nici data și nici locul nașterii.

Cu regret, recomandările Ombudsmanului înaintate către Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, de a întreprinde măsurile necesare în vederea documentării celor 14 beneficiari, nu au fost implementate.

Avocatul Poporului reiterează că lipsa documentării beneficiarilor generează încălcarea unui șir de drepturi constituționale, dar mai ales dreptul la ocrotirea sănătății, stipulat în art. 36 din Constituția Republicii Moldova, care prevede expres că „(1) Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat. (2) Minimul asigurării medicale oferit de stat este gratuit”.

⁸⁹ Scrisoarea BNM nr.26-01109/576/2039 din 27.06.2019;

⁹⁰ Scrisoarea MSMPS nr.13/2846 din 14.05.2019;

Dreptul la ocrotirea sănătății se regăsește în articolul 12 din Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale care obligă Statul parte să recunoască dreptul pe care îl are orice persoană de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge.

Totodată, în conformitate cu articolul 11 din Carta Socială Europeană Revizuită, în vederea exercitării efective a dreptului la protecția sănătății, părțile se angajează să ia, fie direct, fie în cooperare cu organizațiile publice și private măsuri corespunzătoare, în special să elimine, în măsura în care este posibil, cauzele unei sănătăți deficitare.

De asemenea, prevederile articolului 25 din Convenția Internațională privind drepturile persoanelor cu dizabilități, stabilesc că Statele Părți recunosc faptul că persoanele cu dizabilități au dreptul să se bucure de cele mai înalte standarde de sănătate, fără discriminare pe criterii de dizabilitate.

Comitetul ONU pentru protecția persoanelor cu dizabilități recomandăca statul-partea să asigure disponibilitatea și accesibilitatea serviciilor și facilităților de îngrijire a sănătății pentru toate persoanele cu dizabilități din întreaga țară, inclusiv serviciile de urgență.

Lipsa actelor de identitate lipsește această categorie de persoane de posibilitatea să-și exercite drepturile prevăzute și garantate de Legea fundamentală.

În acest context, Avocatul Poporului a înaintat un demers prim-ministrului Republicii Moldova și va continua să monitorizeze respectarea drepturilor omului, inclusiv în instituția vizată.

RECOMANDĂRI:

- Autoritățile să depună toate eforturile pentru implementarea documentelor de politici care prevăd realizarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, inclusiv prin asigurarea cu resurse financiare și umane;
- Să întreprindă de urgență măsurile necesare pentru a asigura implementarea obligațiilor asumate prin ratificarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, și a recomandărilor Comitetului ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, referitor la asigurarea accesului la infrastructură socială și la servicii, inclusiv electronice, care să corespundă standardelor și necesităților persoanelor cu dizabilități.

LIBERTATEA DE EXPRIMARE

Libertatea de exprimare este protejată de o serie de instrumente internaționale și regionale, cum ar fi articolul 19 din Declarația Universală a Drepturilor Omului; articolul 19 din Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice; articolul 5, alineatul d), viii) din Convenția Internațională privind Eliminarea tuturor Formelor de Discriminare Rasială; articolul 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Libertatea opiniei și a exprimării este consfințit în articolul 32 din Constituția Republicii Moldova.

Într-un ghid lansat în vara anului 2019 de Consiliul Europei⁹¹, se amintește că domeniul de aplicare a drepturilor protejate sub libertatea de exprimare, articolul 10 alineatul (1) din CEDO se referă în mod explicit la trei componente: libertatea de a susține opinii; libertatea de a primi informații și idei, care include dreptul de a colecta informații și de a căuta informații prin toate sursele legale posibile; libertatea de a transmite informații și idei.

Libertatea de opinie

Avocatul Poporului apreciază că în 2019 persoanele din Republica Moldova au putut, în general, să se angajeze în discuții de natură politică, fără teamă de a fi supuse unor constrângeri sau persecuții. În același timp, până în iunie 2019, au existat unele temeri rezonabile că exprimarea criticilor față de Guvern sau față de actorii afiliați partidului aflat atunci la guvernare ar putea avea consecințe negative, în particular pentru persoanele din sectorul public⁹².

Atitudinea rezervată a moldovenilor pentru a-și exprima liber opinia critică față de autorități o demonstrează și rezultatele Barometrului Opiniei Publice (BOR) din decembrie 2019⁹³, potrivit cărora doar aproximativ 40% (36,2% în 2018) dintre respondenți au declarat că se simt într-o oarecare măsură liberi să-și exprime opinia despre conducerea țării, să iasă în stradă și să protesteze față de deciziile luate de conducerea țării.

⁹¹ Guide „Links between freedom of expression and other human rights”, adopted by the Steering Committee on Human Rights (CDDH) at its 91st meeting (18–21 June 2019);
file:///C:/Users/User/Desktop/GUIDE%20LIBERTE%20D'EXPRESSION_EN.pdf.pdf

⁹² https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2020?fbclid=IwAR1IIa1SNwtMJ1inHzWYIDAM4ju25KHpe95FjK7xDmSZ_3L72_gBVIslgRQ

⁹³ <http://ipp.md/wp-content/uploads/2019/12/BOP-FINAL-decembrie-2019.pdf>

De asemenea, au fost atestate cazuri de aplicare a unor măsuri disproporționate a forțelor de ordine față de protestatari⁹⁴, ceea ce contravine dreptului la întruniri și la libera exprimare și conduce la diminuarea activismului civic al persoanelor.

E de notat că în ianuarie 2019 CtEDO a condamnat statul nostru în cauza Mătășaru c. Moldovei. Curtea a apreciat drept contrară libertății de exprimare sancționarea reclamatului cu închisoarea pentru huliganism urmare a modului obscen de a protesta.

Accesul la informație

Articolul 34 alin. (1) și (2) din Constituția Republicii Moldova consfințește dreptul persoanei de acces la orice informații de interes public. „Criteriile-prag” pentru dreptul de acces la informații deținute de către autoritățile statale au fost enunțate de către CtEDO în cazul *Magyar Helsinki Bizottság v. Ungaria* [MC], §158-170, din 8 noiembrie 2016, cu privire la stabilirea câmpului de aplicare a dreptului de acces la informații, ca parte a dreptului la libera exprimare⁹⁵.

Potrivit competențelor ce le revin, autoritățile publice sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor cu privire la treburile publice și la problemele de interes personal. Dreptul de acces la orice informație vizează modul, mijloacele și condițiile în care se realizează administrarea treburilor de stat și dreptul de a difuza astfel de informații, notează Curtea Constituțională a Republicii Moldova în hotărârea sa nr. 19 din 22 iunie 2015. În hotărârea menționată se mai spune că dreptul la informație este cel de a solicita informații de la autoritățile și instituțiile publice. Acest drept comportă două aspecte: dreptul de a solicita și dreptul de a primi informații. În acest sens, orice autoritate și/sau instituție publică este obligată să ofere informațiile solicitate, atât timp cât nu există un motiv legitim de a refuza aceste solicitări.

În 2019 nu s-a îmbunătățit starea de lucruri din Republica Moldova privind accesul la informații. Cadrul legal în domeniu nu a fost completat sau modificat, pentru a fi raliat la standardele

⁹⁴ Mai mulți protestatari au fost stropiți în luna martie 2019 cu gaze lacrimogene, în fața sediului Judecătorei Orhei, unde s-a pronunțat sentința în cazul activistului Platformei DA Gheorghe Petic. Asta deși protestatarii nu prezentau nici un pericol pentru ordinea publică (<https://www.moldova.org/protestatari-din-fata-sediului-judecatoriei-orhei-stropiti-cu-gaze-lacrimogene-ce-declara-politia/>)

⁹⁵ *Magyar Helsinki Bizottság împotriva Ungariei* (cererea nr.18030 / 11), Hotărârea Marii Camere din 8 noiembrie 2016, §§ 157-180. Cazul a vizat dreptul de acces la informații și, mai precis, dreptul de acces la informațiile deținute de stat. „Criteriile-prag” pentru dreptul de acces la informații deținute de către autoritățile statale enunțate de către CtEDO sunt: a) Scopul solicitării informațiilor; (b) Natura informațiilor solicitate; (c) Rolul reclamantului; (d) Existența și disponibilitatea informațiilor.

și normele europene⁹⁶, autoritățile au continuat să refuze prezentarea unor informații solicitate de către reprezentanții presei și societății civile pe motivul protecției datelor cu caracter personal, secretului de stat, să trateze solicitările de informații ca și petiții, ceea ce implică o altă procedură și termeni de examinare, inclusiv din acest motiv nu se acceptă cererile de informații în versiune electronică pentru că nu ar avea semnătură solicitantului.

Avocatul Poporului atestă și existența unor probleme legate de funcționalitatea cadrului legal. Asta deoarece prevederile legislației actuale (sanctiunile prevăzute în articolul 71 Codul contravențional pentru încălcarea legislației privind accesul la informație și cu privire la petiționare, precum și pedeapsa prevăzută în articolul 181, Cod penal) sunt în mare parte ignorate sau nerespectate.

Problema accesului la informații a fost examinată în 2019 de către reprezentanții Asociației Obștești „Juriștii pentru Drepturile Omului”, care, în cadrul Proiectului „Promovarea dreptului la informare pentru publicul din Moldova”, cu susținerea financiară a Fondului Națiunilor Unite pentru Democrație (UNDEF), au litigat 40 de cauze cu caracter strategic, pentru îmbunătățirea situației privind accesul la informație de interes public⁹⁷. S-a stabilit că autoritățile sunt doar parțial deschise să ofere informația de interes public solicitată, majoritatea entităților nu au respectat termenul legal pentru prezentarea informației sau au oferit informația doar după acționarea acestora în instanța de judecată.⁹⁸ În cadrul proiectului, a mai fost realizat un experiment pentru a fi măsurat nivelul de receptivitate a autorităților publice centrale și locale la solicitări de informații de interes public. În acest scop au fost făcute peste 100 de apeluri telefonice⁹⁹, însă doar în 34 de cazuri răspunsurile au fost complexe.

Un impact pozitiv pentru schimbarea abordărilor față de problema abordată ar putea avea hotărârea Curții Constituționale nr.29 din 12.12.2019 **privind excepția de neconstituționalitate a articolului 16, alin. (9), din Legea nr. 180 din 26 iulie 2018, privind declararea voluntară și stimularea fiscal** (*accesul la informațiile privind declararea voluntară a bunurilor, sesizarea nr.*

⁹⁶ Aducerea în corespundere cu standardele europene a Legii nr. 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal, a Legii nr. 171/1994 cu privire la secretul comercial, a Legii nr. 245/2008 cu privire la secretul de stat.

⁹⁷ <https://www.lhr.md/ro/2020/02/rezultatele-proiectului-promovarea-dreptului-la-informare-pentru-public-din-moldova-autoritatile-au-devenit-mai-responsabile-atunci-cand-trebuie-sa-ofere-informatii-de-interes-public/?fbclid=IwAR2WYvRN1bqkcNB8oNH8v9WYtEkQ3WULvwunXsFGFfrj0HVri3c7A-Q90Zo>

⁹⁸ <https://www.facebook.com/juristiidrepturileomului/videos/1543574905808043/> (Ina Soțchi, avocata BAA ”Tănase și Partenerii” despre litigarea strategică efectuată la tema accesului la informații de interes public)

⁹⁹ <https://www.lhr.md/ro/2020/02/studiu-institutiile-publice-mai-schiopateaza-atunci-cand-trebuie-sa-ofere-informatii-de-interes-public/>

106g/2019). În acest caz examinat de Curte, Serviciul Fiscal de Stat a refuzat să ofere informații de interes public Asociației Obștești „Juriștii pentru drepturile omului”, invocându-se prevederile articolului 16 alin. (9) din Legea privind declararea voluntară și stimularea fiscală.

Curtea Constituțională a constatat că norma cuprinsă în articolul 16 alin. (9) din Legea privind declararea voluntară și stimularea fiscală **instituie restricții excesive cu privire la informația aflată în posesia Serviciului Fiscal de Stat¹⁰⁰**. Curtea a menționat caracterul neconstituțional al articolului 16 alin. (9) din Legea privind declararea voluntară și stimularea fiscală pentru că acesta stabilește o ierarhie între cele două drepturi care nu este permisă de Constituție (într-o interpretare care are în vedere jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului). Potrivit opiniei judecătorilor Curții Constituționale, **prevederea contestată nu permite existența unei relații rezonabile de proporționalitate între valorile concurente**, nu asigură un just echilibru între dreptul de acces la informație și protecția vieții private și, prin urmare, **restricția nu este necesară într-o societate democratică**.

Libertatea presei

Avocatul Poporului consideră că și în 2019 nu s-au înregistrat evoluții privind libertatea presei în Republica Moldova. În condițiile unui an marcat de turbulențe politice majore, nu a fost posibilă adoptarea legilor necesare dezvoltării pe termen lung a instituțiilor mass-media independente din Republica Moldova, precum și luarea deciziilor de natură să contribuie la crearea unui mediu favorabil pentru activitatea mediilor de informare. Probleme la ordinea zilei au rămas a fi concentrarea și monopolizarea mass-media, controlul politic asupra celor mai influente instituții media, accesul limitat al jurnaliștilor la unele categorii de informații de interes public, menținerea unor condiții inegale, neconcurențiale pe piața de publicitate, condiții de activitate insuficient de sigure pentru jurnaliști.

Libertatea presei și neinvestigarea pieței de cartel pe piața de publicitate constituie domenii restante ale Republicii Moldova, în opinia ambasadorului Uniunii Europene la Chișinău, Peter Michalko, exprimată în contextul aprecierii gradului de implementare a Planului Național de Acțiuni a Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană, pentru perioada 2017–2019.

¹⁰⁰ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119876&lang=ru&lang=ro

În același timp, experții media naționali și internaționali¹⁰¹ estimează că situația mass-media din Republica Moldova rămâne gravă. Jurnaliștii s-au confruntat pe parcursul anului trecut cu amenințări din partea politicienilor sau funcționarilor publici, iar legislația media aplicată inefficient a încurajat acest fenomen¹⁰². Realizatorii Indicelui privind Situația Presei în Moldova (ISPM) în 2019 notează că implementarea deficitară a legislației privind mass-media a menținut și stimulat un climat nefavorabil pentru activitatea și dezvoltarea presei independente.

În 2019 s-au făcut resimțite ca niciodată partizanatul politic, manipulările și dezinformările în mass-media afiliate politic. Potrivit ISPM¹⁰³, partidele influente au reușit să corupă jurnaliștii și o bună parte din media, să-și subordoneze anumite instituții de presă și să le folosească împotriva oponenților politici în diverse moduri – presiuni, atacuri verbale, amenințări, agresiuni, obstrucționări în exercitarea meseriei; acces facil la informația de interes public sau la evenimente publice, pentru mass-media afiliate politic; oferte pecuniare atractive pentru jurnaliștii care au acceptat să facă jocul actorilor politici etc.

Totodată, într-un Raport de monitorizare, realizat în 2019 de către Centrul pentru Jurnalism Independent privind modul de reflectare de către instituțiile media a crizei politice din luna iunie anul trecut, se constată reflectarea tendențioasă și dezechilibrată a evenimentelor cu abateri de la normele deontologice.¹⁰⁴ Amestecul dintre fapte și opinii, lipsa dreptului la replică, manipularea prin folosirea tendențioasă a imaginilor video și a titlurilor, trunchierea faptelor, opiniilor și declarațiilor sunt doar câteva dintre tehnicile la care au recurs principalele instituții media în reflectarea recentelor evoluții politice, menționează expertul media Victor Gotișan.

Acestea și alte nereguli și semnale privind difuzarea unor subiecte cu caracter de manipulare și de dezinformare nu întotdeauna intră în vizorul Consiliul Audiovizualului (CA), abilitat să constate dacă există derogări de la legislație și să aplice sancțiunile de rigoare. Această instituție este în continuare criticată de către experții media pentru pasivitate și lipsă de atitudine în cazuri evidente de politizare a unor instituții radio și televizate. În Rezoluția Forumului mass-media din 4-5 noiembrie

¹⁰¹ https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2020?fbclid=IwAR1IIa1SNwtMJ1inHzWYIDAM4ju25KHpe95FjK7xDmSZ_3L72_gBVIslgRQ

¹⁰² Indicele privind Situația Presei din Moldova (ISPM) în anul 2019, lansat pe 26 februarie 2020 de către Centrul pentru Jurnalism Independent;

¹⁰³ <http://media-azi.md/ro/publicatii/indicele-privind-situa%C8%9Bia-presei-din-republica-moldova-%C3%AEn-anul-2019>

¹⁰⁴ <https://moldova.europalibera.org/a/majoritatea-mass-media-monitorizate-au-prezentat-ultima-criz%C4%83%C4%83-politic%C4%83-%C3%AEn-func%C5%A3ie-de-preferin%C5%A3ele-politice/30058780.html>

2019¹⁰⁵, a fost criticat modul de redistribuire de către Consiliul Audiovizualului a frecvențelor și licențelor în audiovizual, care conduce la menținerea influenței politicului asupra conținuturilor media audiovizuale, stimulează concentrarea proprietății și pozițiile dominante în formarea opiniei publice.

Influența factorului politic afectează pluralismul mass-media. Chiar dacă în Republica Moldova există diferite tipuri de media, aceasta nu înseamnă și o diversitate de opinii, atitudini și de conținut privitor la realitățile din țară. Motivul este că spațiul mediatic continuă să fie monopolizat, iar mass-media - un instrument de manipulare pentru sferele de influență.

Și în 2019 jurnaliștii independenți au fost supuși intimidărilor și presiunilor din cauza criticilor aduse guvernării, statul eșuând în crearea unui mecanism eficient de protecție a acestora. Au fost înregistrate mai multe cazuri de agresiuni fizice și verbale la adresa jurnaliștilor¹⁰⁶, unor reprezentanți ai mass-media le-a fost restricționat accesul la evenimente desfășurate în spațiul public, fiindu-le limitat dreptul la exercitarea liberă a profesiei. În contextul incidentelor atestate în timpul evenimentelor din 7 și 9 iunie 2019 cu implicarea jurnaliștilor de la mai multe instituții media independente, Reprezentantul OSCE pentru Libertatea Presei, Harlem Désir, a chemat în iunie anul trecut autoritățile să asigure condiții sigure de muncă pentru presă¹⁰⁷.

Într-o declarație de presă¹⁰⁸, Avocatul Poporului a condamnat acțiunile de intimidare comise față de ziaristele de la Centrul de Investigații Jurnalistice și a solicitat autorităților de resort să identifice făptașii și să-i atragă la răspundere conform legislației în vigoare. În Declarație se mai menționa că acțiunile de intimidare, hărțuire față de jurnaliști au efect descurajant asupra acestora și conduc la restrângerea libertății presei și a libertății de exprimare.

În context, se impune de amintit că în 2019, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a reiterat în jurisprudența sa¹⁰⁹ că exercitarea efectivă a libertății de exprimare nu *depinde doar de realizarea obligației statului de a nu interveni, dar poate solicita măsuri pozitive de protecție*. Obligațiile pozitive, în conformitate cu articolul 10 din Convenție, impun statelor să creeze, în timp ce instituie un sistem eficient de protecție a jurnaliștilor, un mediu favorabil participării la dezbaterile

¹⁰⁵ https://www.ipn.md/ro/rezolutia-forumului-mass-media-din-republica-moldova-2019-7542_1069400.html#ixzz6F4W224RD

¹⁰⁶ <https://www.europafm.ro/protest-fara-precedent-al-jurnalistilor-din-moldova-video/>

¹⁰⁷ <http://media-azi.md/ro/stiri/reprezentantul-osce-pentru-libertatea-presei-cerut-autorit%C4%83%C8%9Bilor-moldovene-s%C4%83-asigure>

¹⁰⁸ <http://ombudsman.md/news/declaratie-de-pres/>

¹⁰⁹ Khadija Ismayilova v. Azerbaijan, 65286/13 and 57270/15, 10 January 2019;

publice de către toate persoanele în cauză, care să le permită să își exprime opiniile și ideile fără teamă, chiar dacă contravin celor apărute de autoritățile oficiale sau de o parte semnificativă a opiniei publice, sau sunt chiar iritante sau șocante pentru acestea din urmă...”, se menționează în Hotărârea CtEDO Khadija Ismayilova v. Azerbaijan, din 10 ianuarie 2019.

Cadrul legal cu privire la mass-media

În anul 2019 nu s-a reușit completarea cadrului legal privind mass-media cu documente importante care urmează să elimine carențele din legislație sau să reactualizeze unele norme depășite de timp. Proiectele elaborate de către Grupul de lucru pentru îmbunătățirea legislației mass-media din fostul Parlament n-au ajuns în atenția deputaților din noul Legislativ. Proiecte restante sunt cele cu privire la publicitate, de modificare a Legii Concurenței, menite să amelioreze situația concurențială pe piața mediatică.

Avocatul Poporului subscris apelului¹¹⁰ comunității media privind necesitatea adoptării proiectului de modificare și completare a 7 legi. Pachetul de legi, care conține recomandările Centrului pentru Jurnalism Independent, Asociației Presei Independente și ale altor organizații neguvernamentale de media, include modificări la Legea privind accesul la informație, Legea cu privire la libertatea de exprimare, Legea privind protecția datelor cu caracter personal, Legea cu privire la petiționare, Codul contravențional, Legea cu privire la secretul de stat și Legea presei. Amendamentele au drept scop ameliorarea situației din domeniul mediatic și crearea unor condiții de lucru mai bune pentru jurnaliști. Proiectul de lege prevede reducerea termenului de furnizare a informațiilor de interes public către solicitanți, oferirea unor facilități la capitolul prelucrării datelor cu caracter personal pentru instituțiile mass-media, definirea noțiunii de informație de interes public și extinderea listei de furnizori ai acestor informații, modificarea unor prevederi cu privire la secretul de stat, introducerea registrului public al mass-media etc.

Se impune elaborarea și consultarea cu întreaga societate a unei strategii și a unui plan de acțiuni de realizare a Concepției naționale de dezvoltare a mass-media din RM.

În ianuarie 2019 a intrat în vigoare Codul serviciilor media audiovizuale, elaborat cu participarea societății civile și în baza recomandărilor CoE și OSCE. Documentul stabilește principii de independență a mass-media, dezvoltare a pluralismului audiovizual și protejare și dezvoltare a

¹¹⁰ <http://media-azi.md/ro/stiri/apelul-ong-urilor-de-media-c%C4%83tre-deputa%C8%9Bi-privind-revenirea-la-pachetul-legislativ-pentru-0>

spațiului audiovizual național. În același timp, experți media au semnalat că documentul necesită unele îmbunătățiri în ceea ce privește asigurarea imparțialității și independenței editoriale a instituțiilor media din audiovizual și excluderea influențelor din partea intereselor politice. În actualul Parlament a fost înregistrat un proiect de lege de modificare a Codului pentru a preveni participarea subiecților ce provin din jurisdicții ce nu respectă standardele internaționale de transparență în activitățile de furnizare și de distribuire a serviciilor audiovizuale.

Avocatul Poporului atrage atenția nu doar la necesitatea completării și perfecționării cadrului legal care reglementează activitatea mass-media, dar și asupra respectării legislației, aplicării ei eficiente în practică. Avocatul Poporului împărtășește opinia experților media naționali, potrivit căreia, dificultățile pe care le are de confruntat media din țară sunt determinate de aplicarea arbitrară și/sau selectivă a normelor juridice.¹¹¹

Calitatea jurnalismului din Republica Moldova

În prezentul Raport Avocatul Poporului abordează și problema calității jurnalismului din Republica Moldova, având în vedere amploarea tendințelor alarmante din ultimul timp precum manipularea, dezinformarea, propaganda, fake news, utilizarea selectivă a informației, a unor date neverificate sau a unor date cu caracter personal, răspândirea unor mesaje cu discurs de ură etc. În atenția Avocatului Poporului au ajuns cazuri în care, instituțiile media, în goană după audiență, au exploatat senzaționalul uzând de imagini sau secvențe, informații care au adus atingere dreptului persoanei la viață privată, au distribuit știri false.

Avocatul Poporului amintește de faptul că într-o societate democratică cetățenii participă la luarea deciziilor publice, ceea ce presupune că indivizii au la dispoziție informații relevante și credibile din surse diverse care le permit să își formeze și să își exprime opiniile, să ia decizii în cunoștință de cauză despre guvernul și societatea lor. Manipularea, dezinformarea, propaganda creează opinii și atitudini greșite despre realitățile social-politice și împiedică persoanelor să ia decizii corecte și asumate ceea ce le poate afecta dreptul la informare, dar și alte drepturi.

Jurnalismul de calitate oferă o gamă de informații diverse, credibile, interesante și la timp, disponibile publicului și contracarează propaganda și dezinformarea. Jurnalismul de calitate servește interesului public, se bazează pe buna credință și etica profesiei, furnizează informații precise și

¹¹¹ Indicele privind Situația Presei din Moldova (ISPM) în anul 2019, lansat pe 26 februarie 2020 de către Centrul pentru Jurnalism Independent;

verificate care să respecte principiile corectitudinii, independenței transparenței și responsabilității publice.

Avocatul Poporului subliniază importanța respectării de către reprezentanții comunității jurnalistice a normelor Codului deontologic profesional fără de care nu poate fi vorba de calitatea jurnalismului. Avocatul Poporului încurajează jurnaliștii, instituțiile media să semneze Codul deontologic al jurnalismului din Republica Moldova și să urmeze cu strictețe normele acestuia.

În același timp, Avocatul Poporului cheamă autoritățile să depună eforturi pentru a crea un ecosistem media pluralist în care jurnalismul de calitate este stimulat și susținut, inclusiv prin măsuri de susținere financiară.

Avocatul Poporului își exprimă opinia sa la acest subiect și în contextul Declarației Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind sustenabilitatea financiară a jurnalismului de calitate în era digitală din 13 februarie 2019¹¹². În Declarația nominalizată, Comitetul de Miniștri ai CoE afirmă că un mediu favorabil libertății de exprimare și libertății mass-media presupune condiții politice, juridice, sociale și economice avantajoase pentru un jurnalism de calitate în interesul public, recunoscând că un astfel de jurnalism este un bun public și are beneficii substanțiale pentru democrație.

Comitetul de Miniștri ai CoE recomandă statelor membre să asigure sustenabilitatea financiară pe termen lung a jurnalismului de calitate, produs în conformitate cu standardele editoriale și etice ale profesiei, instituind concomitent garanții eficiente pentru a se asigura că un astfel de cadru nu constrânge independența editorială și operațională a mass-media. Statele membre sunt încurajate să creeze un regim fiscal benefic pentru producția și distribuția conținutului jurnalistic; scheme de sprijin financiar pentru sectoarele media, să întreprindă măsuri de dezvoltare a jurnalismului și mass-media finanțate printr-o varietate de modalități de finanțare, inclusiv prin parteneriate private-publice.

RECOMANDĂRI:

Înainte de formularea recomandărilor se va menționa faptul că recomandările Avocatului Poporului din Raportul său din anul 2019 la compartimentul libertatea de exprimare¹¹³ în mare parte

¹¹² Declarația Comitetului de Miniștri ai Consiliului Europei privind sustenabilitatea financiară a jurnalismului de calitate în era digitală din 13 februarie 2019

(https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=090000168092dd4d);

¹¹³ Raportul Avocatului Poporului privind respectarea drepturilor și libertăților fundamentale în Republica Moldova în anul 2019, paginile 34-35 (http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_2018_final.pdf);

nu au fost îndeplinite. Acestea sunt valabile în prezent în proporție de 90 la sută, motiv din care Avocatul Poporului le reiterează și în prezentul Raport. Suplimentar, Avocatul Poporului avansează următoarele recomandări:

1. Parlamentul să adopte în mod prioritar, după consultarea comunității media, legile necesare care ar permite combaterea concentrării, controlului politic asupra mass-media și crearea unui climat favorabil pentru dezvoltarea mass-media independente în Republica Moldova (*în particular proiectului de modificare și completare a 7 legi; proiectele de lege cu privire la publicitate, de modificare a Legii Concurenței, a Codului serviciilor media audiovizuale etc.*);
2. Parlamentul să elaboreze o strategie și un plan de acțiuni de realizare a Concepției naționale de dezvoltare a mass-media;
3. Autoritățile de resort (MAI, organele procuraturii) să asigure aplicarea cadrului legal național privind activitatea mass-media, pentru crearea unor condiții sigure și optime de activitate pentru jurnaliști, sancționarea acțiunilor de intimidare sau presiunilor față de reprezentanții mass-media;
4. Autoritățile publice să asigure respectarea de către funcționarii publici a normelor legale privind accesul la informații, prin furnizarea în termenii stabiliți a informațiilor de interes public, plasarea pe paginile oficiale ale instituțiilor publice a informațiilor relevante despre activitatea instituției; prezentarea la solicitarea persoanelor sau a jurnaliștilor a informațiilor de interes public;
5. Autoritățile publice să descurajeze și să penalizeze practicile de refuz a furnizării informației de interes public, de înregistrare a solicitărilor de informații în calitate de petiții, contrar Legii cu privire la accesul la informație;
6. MAI, Inspectoratul General al Carabinierilor să asigure respectarea normelor legale naționale și standardele internaționale privind libertatea întrunirilor și libertatea de exprimare, pentru excluderea cazurilor de aplicarea a unor măsuri disproporționate față de protestatari;
7. Consiliul Concurenței să asigure o competiție liberă pe piața de publicitate și să penalizeze înțelegerile de cartel din cadrul acesteia;
8. Consiliului Audiovizualului (CA) să asigure condiții echitabile la oferirea licențelor de emisie, pentru a nu admite concentrarea proprietății și consolidarea pozițiilor dominante în formarea opiniei publice;
9. Jurnaliștii să respecte cu strictețe normele deontologice și standardele profesionale;

10. Guvernul să susțină, inclusiv prin măsuri financiare și fiscale, implicit pe segmentul distribuției, instituțiile media independente și jurnalismul de calitate.

RESPECTAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR OMULUI ÎN LOCALITĂȚILE ADMINISTRATIV-TERITORIALE DIN STÂNGA NISTRULUI ȘI MUNICIPIUL BENDER (TRANSNISTRIA)

Chiar dacă statul nu deține un control efectiv asupra localităților din stânga Nistrului, statul nu încetează de a avea jurisdicție și, deci, are în continuare obligații în conformitate cu legislația internațională cu referire la persoanele din cadrul acestui teritoriu.¹¹⁴ Statul nu încetează de a deține jurisdicția în sensul Articolului 1 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului (CEDO) asupra acelei părți din teritoriul său. Chiar și în lipsa controlului efectiv, statul are obligația pozitivă și este obligat să întreprindă măsuri diplomatice, economice, judiciare sau altele care sunt în competența sa cu privire la Statele străine și organizațiile internaționale, să continue garantarea drepturilor persoanelor” (din Transnistria – n.n.).¹¹⁵ Statul are obligația de a asigura respectarea drepturilor recunoscute în Pact în raport cu populația Transnistriei în limitele puterii sale efective, și ar trebui să-și reînnoiască eforturile pentru soluționarea impedimentelor la punerea în aplicare a Pactului în Transnistria...¹¹⁶

Activitatea Oficiului Avocatului Poporului, care a fost înființat pentru a proteja și promova drepturile omului în jurisdicția Moldovei, se extinde, în conformitate cu atribuțiile sale, să desfășoare activitatea și referitor la situația drepturilor omului în Transnistria: rolul și sarcinile Oficiului Avocatului Poporului în respectarea drepturilor omului în Moldova sunt determinate de dispozițiile Legii privind Avocatul Poporului, nr.52 din 03.04.2014 și Legea pentru aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Oficiului Avocatului Poporului, nr. 164 din 31.07.2015. Principiile de la Paris, standardul internațional pentru funcționarea Instituțiilor naționale pentru protecția drepturilor omului, încurajează aceste instituții să lucreze activ în perioada postconflict. De asemenea, Domeniul

¹¹⁴ Ilașcu și Alții v. Moldova și Rusia, 48787/99, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, 8 iulie 2004, § 333.

¹¹⁵ Ilașcu și Alții v. Moldova și Rusia, § 331, 333 și 339.

¹¹⁶ Comitetul pentru Drepturile Omului, Stabilirea Observațiilor ce țin de Moldova (CCPR/C/MDA/CO/2 (2009), paragraful 5.

de intervenție 16 „Respectarea drepturilor omului în localitățile din stânga Nistrului ale Republicii Moldova” din Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru 2018-2022 stabilește acțiuni specifice pentru protecția și promovarea drepturilor omului în Transnistria. Aceste acțiuni reflectă, de asemenea, angajamentele asumate de Moldova în cadrul celor două cicluri ale Evaluării Periodice Universale.

Independența Oficiului Avocatului Poporului față de autorități, atribuțiile largi, sprijinul experților și statutul „A” al instituției naționale pentru protecția drepturilor omului transformă OAP în unul dintre puținele instrumente viabile pentru a influența situația drepturilor omului în Transnistria.

Prezența Oficiului Avocatului Poporului în regiunea transnistreană este asigurată prin activitatea Reprezentanței din Varnița. Astfel, Oficiul Avocatului Poporului asigură o accesibilitate sporită pentru beneficiarii săi, care locuiesc în localitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului și municipiul Bender, cât și pentru reprezentanții societății civile din regiune.

În anul 2019 Reprezentanța Varnița a Oficiului Avocatului a recepționat 195 de adresări, dintre acestea 174 (89%) de la persoane domiciliate în teritoriul necontrolat de către guvern.

Dreptul la libera circulație

Numai în anul 2019 Biroul Politici Reintegrare a înregistrat 91 incidente cu implicarea structurilor de forță în zona cu regim sporit de securitate dintre care 35 privind instalarea posturilor de control mobile de „organele de forță” transnistrene și 12 cazuri privind îngrădirea liberei circulații cetățenilor prin așa-numitele posturi de miliție, vamale și de grăniceri.

Înrolarea forțată în rândurile „forțelor armate transnistrene”

Și în anul 2019 autoritățile *de facto* de la Tiraspol au continuat să încorporeze forțat tineri pentru serviciul în termen în așa-numitele „forțe armate transnistrene”. Cu părere de rău, autoritățile constituționale reacționează întârziat, numai după ce tinerii sunt plasați în cazărmile de la Tiraspol.

Dreptul la sănătate

Avocatul Poporului apreciază eforturile autorităților constituționale și ale partenerilor externi care au contribuit la asigurarea accesului cetățenilor domiciliați în localitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului și municipiul Bender la sistemul de ocrotire a sănătății al Republicii Moldova.

Astfel, în localitățile limitrofe cu regiunea transnistreană în cadrul programului de măsuri de consolidare a încrederii, cu suportul partenerilor internaționali au fost construite/renovate Centre ale Medicilor de Familie care asigură accesul oamenilor care domiciliază în stânga Nistrului la serviciile de sănătate.

Chiar dacă acești oameni nu acoperă cheltuielile pentru tratarea stărilor condiționate de survenirea evenimentelor asigurate, Guvernul are calitate de asigurat pentru categoriile de persoane neangajate cu domiciliul în Republica Moldova inclusiv localitățile din stânga Nistrului și municipiul Bender, și aflate la evidența instituțiilor abilitate ale Republicii Moldova, cu excepția persoanelor obligate prin lege să se asigure în mod individual¹¹⁷.

Dreptul la asistență și protecție socială

Nerealizarea dreptului la asistență și protecție socială rămâne a fi generată, în mare parte, de lipsa autorităților publice locale legale în raioanele de est ale țării.¹¹⁸ Din acest considerent, autoritățile publice locale de ambele niveluri acordă asistență și protecție socială persoanelor aflate în dificultate, doar dacă acestea au viza de domiciliu în localitățile care se află sub jurisdicția organelor constituționale ale Republicii Moldova, cu excepția persoanelor care cad sub incidența Legii nr.190 din 08.05.2003 „Cu privire la veterani” și a Hotărârii Guvernului nr.906 din 24.09.2010, privind crearea și activitatea comisiilor pentru examinarea adresărilor cetățenilor Republicii Moldova domiciliați în localitățile din stânga Nistrului (Transnistria) și localitățile limitrofe acestora din categoriile pentru care calitatea de asigurat o are Guvernul. Astfel, cetățenii Republicii Moldova care beneficiază de pensii stabilite de Casa Națională de Asigurări Sociale a Republicii Moldova, domiciliați în localitățile aflate sub controlul autorităților de facto, nu au acces deplin și în egală măsură la asistență socială, prestații și servicii de asistență socială.

Principiul individualizării răspunderii penale și pedepsei penale

Principiul *non bis in idem* stabilește că nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de două ori pentru aceeași infracțiune. Acest principiu fundamental este recunoscut atât prin Carta drepturilor

¹¹⁷ Art.4 din Legea nr.1585 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală din 27.02.1998
http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113243&lang=ro

¹¹⁸ Legea cu privire la prevederile de bază a statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria) nr.173 din 22.07.2005

fundamentale a Uniunii Europene¹¹⁹ , cât și prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO)¹²⁰.

În prezent Republica Moldova nu asigură, pe teritoriul necontrolat, principiul individualizării răspunderii penale și pedepsei penale, de a nu fi supus de două ori urmării penale și pedepsei penale pentru una și aceeași faptă săvârșită.

Astfel, persoana riscă să fie condamnată pentru una și aceeași faptă nu numai de autoritățile constituționale dar și de autoritățile de facto.

Documentarea cetățenilor din localitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului și municipiul Bender

Problema documentării cu acte de stare civilă și acte de identitate, precum și recunoașterea faptelor de stare civilă înregistrate în regiunea transnistreană, a fost abordată în 91 din cererile (cca 47%) înregistrate în Reprezentanța Varnița a OAP.

Avocatul Poporului salută eforturile autorităților de la Chișinău pentru identificarea soluțiilor îndreptate spre simplificarea procesului de documentare a cetățenilor din stânga Nistrului cu acte perfectate de autoritățile competente¹²¹.

Pentru a reglementa procesul de certificare a faptelor de stare civilă produse și consemnate în localitățile din stânga Nistrului, prin Hotărârea Guvernului nr.286 din 29.05.2019, a fost aprobată Instrucțiunile cu privire la certificarea faptelor de stare civilă produse și consemnate în localitățile din stânga Nistrului și municipiul Bender¹²².

Cu toate acestea, odată cu aprobarea acestor instrucțiuni, nu au fost înlăturate aspectele ce generează birocratizarea și tărăgănarea prestării serviciilor de către Agenția Servicii Publice, menționate în Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2018.

¹¹⁹ Art.50 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>

¹²⁰ Protocolul nr. 7 (articolul 4) la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/11/Protocolul-nr-7.pdf>

¹²¹ Legea nr.310 din 22.12.2017 privind completarea Legii nr.100/2001 privind actele de stare civilă. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105665&lang=ro

¹²² Hotărârea Guvernului nr. 286 din 29.05.2019 pentru aprobarea Instrucțiunilor cu privire la certificarea faptelor de stare civilă produse și consemnate în localitățile din stânga Nistrului și mun. Bender. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=114695&lang=ro

Astfel până în prezent, după primirea duplicatului certificatului de naștere (fără înscrierea în acesta a numărului de identificare), în baza copiilor actelor de stare civilă eliberate de către autoritățile stare civilă subordonate Tiraspolului, persoana trebuie să se adreseze la subdiviziunile teritoriale Servicii Eliberare Acte de Identitate din cadrul Agenției Servicii Publice, unde are loc înregistrarea persoanei (atribuirea numărului de identitate), fără eliberarea actelor de identitate din Sistemul național de pașapoarte¹²³. Ulterior, persoana urmează să se adreseze repetat la subdiviziunile teritoriale ale Serviciului Acte Stare Civilă din cadrul Agenției Servicii Publice pentru a perfectă certificatul de naștere, dar în acest caz cu înscrierea în certificatul de naștere a numărului de identificare.

Lipsa unui mecanism clar, birocratizarea și trăgănarea procesului de prestare a serviciilor de către ASP, favorizează apariția unor scheme corupționale în activitatea subdiviziunilor teritoriale ale Agenției Servicii Publice¹²⁴.

Dreptul la educație

Avocatul Poporului apreciază eforturile statului ce țin de asigurarea funcționării școlilor cu predare în grafia latină din regiunea transnistreană, care se află în subordinea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării a Republicii Moldova.

În anul 2019 în cadrul programului activităților de reintegrare a țării, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.212/20019¹²⁵, acestor instituții de învățământ le-a fost alocat ajutor unic în mărime de 800 mii lei și au fost implementate 35 proiecte (15 mln. lei).

Cu toate acestea, nu pot fi trecute cu vederea cazurile de încălcare a prevederilor Deciziei protocolare privind Funcționarea școlilor moldovenești cu predare pe baza grafiei latine¹²⁶ din 25.11.2017¹²⁷ de către structurile de forță subordonate autorităților de facto din stânga Nistrului¹²⁸.

Este necesar de menționat că eforturile statului îndreptate spre buna funcționare a școlilor moldovenești cu predare pe baza grafiei latine din stânga Nistrului și municipiul Bender au contribuit

¹²³ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118956&lang=ro

¹²⁴ <https://www.jurnaltv.md/news/08d9eee7157e5b74/perchezitii-la-serviciul-stare-civila-varnita-sefa-institutiei-si-alte-trei-persoane-retinute-pentru-corupere-pasiva.html>

¹²⁵ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113550&lang=ro

¹²⁶ <https://gov.md/sites/default/files/apel.pdf>

¹²⁷ https://gov.md/sites/default/files/2017_11_25_protokolnoe_reshenie_o_funkcionirovanii_moldavskih_shkol.pdf

¹²⁸ <https://agora.md/stiri/57704/sarbatoare--dar-nu-pentru-toti-elevii-scolilor-romanesti-din-stanga-nistru-nu-au-avut-voie-sa-intoneze-imnului-de-stat>

la majorarea numărului de elevi în aceste instituții de învățământ (2017- 1317 elevi, 2018- 1396 elevi, 2019- 1481 elevi).

Totodată, este un pas important recunoașterea actelor de studii eliberate de către instituțiile de învățământ din raioanele de Est ale Republicii Moldova și municipiul Bender. Prin recunoașterea efectelor juridice ale acestor acte de studii, titularilor li se oferă posibilitatea de a-și continua studiile sau de a se angaja în câmpul muncii.

În perioada 2014-2019 au fost recepționate 2261 dosare pentru perfectarea actelor de studii ale absolvenților din raioanele de est ale Republicii Moldova și municipiul Bender de toate nivelurile de formare.

RECOMANDĂRI:

- Avocatul Poporului recomandă utilizarea tuturor mecanismelor disponibile în procesul de reglementare a conflictului transnistrean, pentru impulsionearea activității grupurilor de lucru sectoriale;
- Grupurile de lucru sectoriale să aplice abordarea bazată pe drepturile omului în procesul de negocieri, pentru a identifica soluții eficiente la problemele cu care se confruntă locuitorii din regiunea transnistreană;
- Guvernul să întreprindă toate măsurile pentru implementarea recomandărilor internaționale privind protecția drepturilor omului în regiunea transnistreană.

CAPITOLUL II

RESPECTAREA DREPTURILOR COPILULUI

ÎN REPUBLICA MOLODVA ÎN ANUL 2019

Raportul privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019 a fost realizat în conformitate cu prevederile art. 29 din Legea nr. 52 din 3 aprilie 2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul).

Raportul prezintă opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului privind capacitatea sistemului național de protecție a drepturilor copilului de a asigura respectarea drepturilor copilului, bazată pe concluziile formulate în procesul de monitorizare a implementării la nivel național a Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. De asemenea, Ombudsmanul Copilului prezintă recomandări autorităților statului care urmează a fi întreprinse în vederea eliminării factorilor sistemici care generează încălcarea drepturilor copilului într-un anumit compartiment și ameliorării situației în sistemul de protecție a drepturilor copilului.

Problemele abordate în raport, în cea mai mare parte sunt „vechi”, fiind tratate și în rapoartele anuale ale Ombudsmanului Copilului pentru anii precedenți. Menținerea acestora în aria de monitorizare, concomitent cu altele noi identificate denotă faptul că ele nu au fost soluționate, ba, dimpotrivă, au condiționat agravarea situației în domeniu.

Pe parcursul anului 2019, în contextul exercitării atribuțiilor prevăzute de Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr.52 din 3 aprilie 2014, Ombudsmanul Copilului a examinat cazuri individuale în baza cererilor și procedurii ex-officio, a studiat cadrul legal penal, civil și administrativ și a înaintat propuneri cu privire la modificare a acestuia, a cooperat cu instituții de stat în vederea asigurării respectării drepturilor copilului, a elaborat rapoarte tematice privind respectarea drepturilor copiilor rămași fără îngrijire părintească și a copiilor aflați în locurile de detenție, situația privind serviciile paliative pentru copii. De asemenea au fost organizate activități de promovare a drepturilor copilului în instituțiile de educație, activități de consultare a opiniei copilului la nivel zonal și național, cum ar fi Forumul Național al Copilului.

Concomitent, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat implementarea Recomandărilor Comitetului ONU pentru drepturile copilului în baza Raportului IV și V comasat, prezentate în anul 2017.

Subsecvent, Ombudsmanul Copilului conchide că politica publică este inefficientă pentru protecția drepturilor copilului, sistemul național de protecție a drepturilor copilului nu răspunde necesităților speciale a copiilor în situație de risc, sistemul național de educație nu oferă copiilor pregătirea necesară pentru integrarea socială, iar sistemul de justiție juvenilă eșuează în exercitarea sarcinilor de bază de prevenire și protecție a copilului cu comportament emoțional complex.

Statul nu alocă suficiente resurse pentru menținerea și consolidarea reformelor sistemice efectuate. Lipsește o viziune adecvată pentru dezvoltarea abilităților parentale, fapt demonstrat prin cazurile tragice soldate cu decesul copiilor. Nu există un răspuns adecvat cu privire la combaterea violenței domestice asupra copiilor. Iar Convenția Lanzarote rămâne în continuare o provocare pentru Republica Moldova.

Nerespectarea drepturilor copiilor din stânga Nistrului la nume și cetățenie, educație în limba maternă, asistență și protecție socială, libera circulație, a dreptului la viață și dezvoltare este problema persistentă pe parcursul a zeci de ani.

Opinia copilului și interesul superior al copilului nu sunt percepute și aplicate ca principii fundamentale în acțiunile întreprinse de către instituțiile și autoritățile publice, organizațiile necomerciale și persoane fizice.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în continuare atrage atenția autorităților publice asupra imperativității conceptului de *protecție a viitoarelor generații*.

Dreptul viitoarelor generații, abordarea bazată pe drepturile copilului, opinia copilului și interesul superior al copilului trebuie să fie pilonii esențiali ai sistemului național de protecție a drepturilor copilului și consacrați în toate acțiunile statului în domeniul legislativ, administrativ, judecătoresc, educațional, social și orice alt domeniu care se referă la copii.

DREPTUL LA VIAȚĂ

Consacrat în mai multe tratate internaționale din domeniul drepturilor omului, dreptul la viață reprezintă fundamentul de bază al societății care tinde a se numi stat de drept. Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului specifică la articolul 3 „Orice ființă umană are dreptul la viață...”¹²⁹, idee reconfirmată și de către Convenția Europeană a Drepturilor Omului în articolul 2 „dreptul la

¹²⁹ https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf

viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal când infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege”¹³⁰. Este imperativ de a remarca faptul că Convenția Europeană concomitent cu legiferarea dreptului la viață oferă și o explicație juridică a întinderii și limitării acestui drept. Astfel, dacă Declarația Universală se referă doar la obligația înaltelor părți contractante de a oferi o protecție „*dreptului la viață*”, atunci Convenția Europeană oferă o delimitare a Obligațiilor pozitive și negative ale statului în cazul intervenției în sfera juridică a acestui drept.

Din perspectiva protecției drepturilor copilului o importanță deosebită o are adoptarea Convenției ONU cu privire la drepturile copilului și consacrarea dreptului la viață în textul tratatului internațional or, odată cu elaborarea Convenției, dreptul la viață capătă o abordare diferită decât cea obținută în celelalte acte din domeniu. Astfel, Convenția ONU cu privire la drepturile copilului prezintă dreptul la viață „*Statele părți recunosc că orice copil are dreptul inerent la viață. Statele părți vor asigura în toată măsura posibilului supraviețuirea și dezvoltarea copilului*”¹³¹, drept o obligație de a asigura nu doar viața copilului, dar concomitent obligă statul de a crea condiții prielnice pentru supraviețuirea lui și dezvoltarea armonioasă, în calitate de ființă care urmează să fie integrată în societate din momentul nașterii sale. În acest context, Convenția ONU cu privire la drepturile copilului oferă o conotație mult mai largă dreptului la viață decât celelalte tratate internaționale.

La nivel național dreptul copilului la viață este garantat de Constituția Republicii Moldova în art. 24, alin. (1) „*Statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică*” art. 50, alin. (4) „*Exploatarea minorilor, folosirea lor în activități care le-ar dăuna sănătății, moralității sau care le-ar pune în primejdie **viața ori dezvoltarea normală sunt interzise***” și Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului¹³², care la art. 4 prevede obligativitatea protecției dreptului la viață a copilului. În contextul analizei concordanței dintre cadrul legal național și cel internațional Avocatul Poporului pentru drepturile copilului conchide că standardele naționale din domeniul protecției dreptului copilului la viață corespund în mare parte normelor similare internaționale.

Este de menționat că în scopul perfecționării sistemului național de protecție a drepturilor copilului Comitetul ONU pentru drepturile copilului în perioada anului 2017 a înaintat

¹³⁰ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf

¹³¹ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

¹³² http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

Recomandările¹³³ sale pe baza Raportului IV și V comasate prezentat de către Guvernul Republicii Moldova privind îndeplinirea obligațiilor asumate în urma ratificării Convenției ONU pentru drepturile copilului, cât și a rapoartelor alternative prezentate, inclusiv de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului.

Actualmente, după doi ani de la recepționarea de către stat a Recomandărilor Comitetului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atrage atenția autorităților publice responsabile asupra faptului că măsurile întreprinse pentru implementarea acestora sunt insuficiente și segmentare, iar lipsa unui plan de acțiuni bine structurat este un factor determinant în realizarea obligațiilor asumate.

În contextul prezentării situației cu privire la protecția dreptului la viață a copilului Ombudsmanul Copilului, denotă clar că politica de stat este inefficientă în domeniul protecției dreptului la viață a copilului. Statul nu alocă resurse suficiente, nu susține și nu îmbunătățește schimbările sistemice întreprinse în acest domeniu. În timp ce indicatorul de satisfacție a populației este în descreștere, programele existente nu reușesc să ofere suport adaptat nevoilor copiilor pe segmentul dreptului la viață. Mai mult, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează cu îngrijorare că Recomandările sale din rapoartele anuale precedente la compartimentul dreptului la viață, nu au fost luate în considerare de către autoritățile publice centrale. Ombudsmanul Copilului reiterează recomandările sale anterioare și totodată prezintă unele probleme din acest domeniu din perspectiva activității în anul 2019.

Ombudsmanul Copilului notează eforturile pozitive ale statului pentru reducerea mortalității în rândul copiilor (2016-585, 2017-513, 2018-521, 2019 (9 luni)-366)¹³⁴ menționând în acest context faptul că statul are obligația de a întreprinde acțiuni pentru a reduce numărul deceselor în rândul copiilor, în scopul implementării de acțiuni pentru asigurarea corespunzătoare a dreptului la viață garantat de articolul 6 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.

În calitate de reprezentant al copiilor în fața autorităților publice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întrebat copii despre cum percep ei dreptul la viață și prezintă în continuare câteva din opiniile copiilor la subiectul cercetat:

- Cred că părinții mă pot ajuta să mă realizez în viață;
- Nu cred că voi putea să mă dezvolt pe deplin în țară;

¹³³ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fMDA%2fCO%2f4-5&Lang=en

¹³⁴ Scrisoarea MSMPS, nr. 02/917 din 13 februarie 2019;

- Vreau să am o viață mai bună;
- Viața și dezvoltarea copilului trebuie să fie o prioritate pentru autoritățile noastre;
- Pentru a-mi asigura o viață decentă voi emigra din țară;
- Vreau să știu mai multe despre dreptul la viață și dezvoltare.

În anul 2019 Ombudsmanul Copilului a monitorizat situația respectării dreptului la viață a copilului pe segmentul fenomenului „*copiilor care nasc copii*”, astfel în anul 2018, în Moldova, 2167¹³⁵ de fete cu vârsta de până la 18 ani își cresc copiii, chiar ele fiind încă copii. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că situația, deși indicii au cunoscut o ușoară scădere din 2010 până 2018 (cu 1/3 de la 9,4% la 6,7%)¹³⁶, rămâne alarmantă. Astfel, doar în anul 2018, prin procedura avortului au trecut 141¹³⁷ de fete sub vârsta de 18 ani.

În această perioadă au fost identificate următoarele probleme:

- Lipsa politicilor sectoriale eficiente în domeniul sănătății și al educației, orientate spre informarea copiilor în domeniul vieții sexuale și al prevenirii sarcinilor infantile;
- Lipsa unei curricule la nivel național cu privire la educația sexuală în sistemul educațional;
- Societatea este dominată de stereotipuri și stigmatizări la capitolul dezvoltării sexuale;
- Rata mare a infracțiunilor cu caracter sexual săvârșite de copii sau săvârșite asupra copiilor.

Ombudsmanul Copilului susține că această situație reprezintă o încălcare la viață și dezvoltarea a copilului. Mai mult, nerespectarea dreptului la viață și dezvoltare duce la încălcarea tuturor drepturilor conexe consacrate în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.

Din aceste considerente menționăm că favorizarea fenomenului „copiii nasc copii”, este o încălcare gravă nu doar a dreptului la viață și dezvoltare, dar și a tuturor drepturilor conexe consacrate în Convenție.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului conchide că acest fenomen este cauzat, în mare parte, de nivelul slab de educație și informare a copiilor. În Republica Moldova copiii nu sunt informați în măsură suficientă sau practic nu cunosc deloc ce înseamnă securitatea intimă a persoanei,

¹³⁵ <https://protv.md/actualitate/isi-cresc-copiii-fiind-copii-doar-anul-trecut-pest-2-mii-de-adolescente-au-devenit-mame-iar-numarul-lor-este-doua-ori-mai-mare-comparativ-cu-cel-inregistrat-in-tarile-europene-video---2508668.html>

¹³⁶ <https://msmps.gov.md/>

¹³⁷ <https://msmps.gov.md/>

nu știu cum să relaționeze cu semenii lor și în special nu au cunoștințe despre consecințele vieții sexuale premature. La etapa actuală situația este alarmantă și nu putem nega faptul că copiii au început să întrețină relații sexuale de la o vârstă fragedă în comparație cu generațiile precedente. Aceste procese nu poate fi controlate pe deplin de părinți și nici de autoritățile statului sub aspectul de prevenire, astfel Ombudsmanul Copilului încurajează o intervenție activă a autorităților publice sub aspect de informare și prevenire, care va avea un impact de reducere a numărului sarcini la fete.

Totodată, o altă circumstanță problematică este că autoritățile naționale nu reușesc să acorde o protecție adaptată nevoilor speciale a tinerelor mămici, care în esență reprezintă de fapt nu altceva decât niște victime ale propriei situație. Astfel, lipsa susținerii din partea statului și în majoritatea cazurilor întreruperea relațiilor familiale din cauza stereotipurilor și a tradițiilor medievale înrădăcinate, îi fac pe copiii dați să rămână singuri în fața problemei, iar rezultatul adesea este unul terifiant. Așa dar, doar în perioada anului 2019, 2 din 5 mame minore au ascuns faptul că sunt gravide de la rude și de la autorități și au încercat să scape de proprii copii aruncându-i în tomberoane sau abandonându-i în plină stradă¹³⁸.

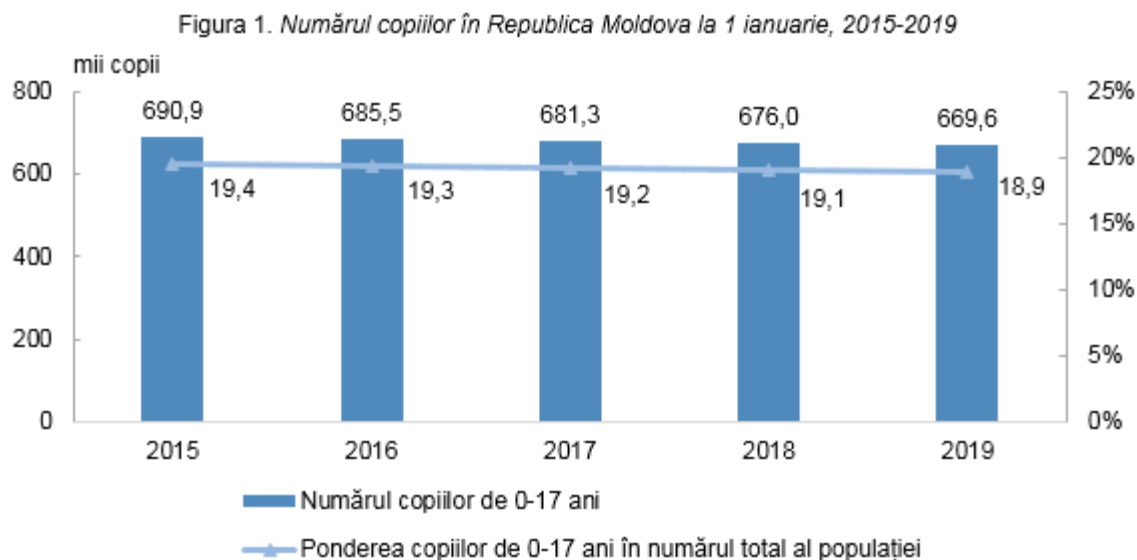
Avocatul Poporului pentru drepturile copilului menționează că adolescenții se confruntă cu bariere în accesul la contracepție, inclusiv prin lipsa educației și a politicilor în domeniul protecției de calitate, barierele în accesul respectiv sunt legate de vârstă sau stare civilă, prejudecăți ale lucrătorilor medicali și/sau lipsa de disponibilitate din partea societății de a recunoaște nevoile de sănătate sexuală ale adolescenților și accesul lor limitat la contraceptive din cauza lipsei de cunoștințe și a constrângerilor financiare.

Ombudsmanul Copilului notează că, în conformitate cu datele statistice ale Organizației Mondiale ale Sănătății, „sarcina în rândul copiilor rămâne un contribuitor major la mortalitatea maternă și infantilă și la ciclurile inter-generaționale de sănătate proastă și sărăcie. Complicațiile de sarcină și naștere sunt principala cauză de deces la nivelul fetelor între 15 și 19 ani la nivel global. Mamele adolescente (cu vârste cuprinse între 10 și 19 ani) se confruntă cu riscuri mai mari de eclampsie, endometrită puerperală și infecții sistemice, decât femeile între 20 și 24 de ani. În plus, aproximativ 3,9 milioane de avorturi nesigure în rândul fetelor cu vârsta cuprinsă între 15 și 19 ani au loc în fiecare an, contribuind la mortalitatea maternă și la probleme de sănătate de durată. Mai

¹³⁸ <https://point.md/ru/novosti/proisshestviya/marturiile-mamei-care-shi-a-aruncat-copilul-nou-nascut-la-tomberon58-am-crezut-ca-i-mort>

mult, nevoile emoționale, psihologice și sociale ale fetelor adolescente gravide pot fi mai mari decât cele ale altor femei”¹³⁹.

Un alt aspect al dreptului la viață și dezvoltare analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în 2019 reprezintă capacitatea sistemului național de protecție a copilului de a răspunde provocărilor în asigurarea respectării drepturilor și protecției **generațiilor viitoare**, prin prisma analizei situației demografice în Republica Moldova. Ca și în Raportul precedent, Ombudsmanul Copilului a analizat datele statistice privind natalitatea în Republica Moldova și conchide faptul că ne aflăm într-un declin demografic care contribuie la îmbătrânirea populației.

Sursa: Biroul Național de Statistică

Ombudsmanul Copilului menționează că Republica Moldova rămâne în continuare a fi un stat neatractiv pentru tineri din perspectiva de a crea o familie și de a naște copii. În circumstanțele actuale, dacă autoritățile guvernamentale nu vor reuși să redreseze situația, conform opiniei specialiștilor, în aproximativ 15-20 de ani Republica Moldova riscă să ajungă la o rată a populației îmbătrânite de circa 70%. Din aceste raționamente, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră imperativă adoptarea unor politici în domeniul protecției **drepturilor viitoarelor generații**. Astfel, în procesul de monitorizare a subiectului dat au fost depistate următoarele lacune:

- Politici ineficiente în domeniul planificării familiei;

¹³⁹ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-pregnancy>

- Declinul economic și emigrarea populației cu vârstele cuprinse între 16 și 35 de ani;
- Deși Strategia intersectorială de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale are termen limită de executare anul 2020, Planul național de acțiuni pentru implementarea acestei Strategii elaborat pentru anii 2018-2020 nu a fost adoptat până în prezent.

Cu toate că, în conformitate cu datele statistice prezentate de Casa Națională de Asigurări Sociale, cuantumul indemnizației unice la nașterea copilului s-a mărit de la 6303 lei până la 8299 lei pentru fiecare copil, născut viu¹⁴⁰ totuși, o problemă gravă, analizată de Ombudsmanul Copilului la acest capitol, o reprezintă indemnizația lunară acordată pentru persoanele neasigurate, care constituie la moment suma de 640 lei/lunar¹⁴¹.

O altă paralelă în asigurarea dreptului la viață, pe segmentul protecției generațiilor viitoare, examinată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a fost situația privind condițiile în care nasc femeile din Republica Moldova. Din informațiile acumulate, se constată că la momentul actual în țară funcționează 34 de maternități. Totuși, deși numărul maternităților este mare, 60% din totalul femeilor care trebuie să nască se adresează doar la 4 din aceste maternități, iar restul 40% - în cele 30 rămase. Conform specialiștilor din domeniu, 70% din femeile care au născut în aceste 30 de maternități și copii născuți au avut de suferit diferite complicații până la cazuri soldate cu deces, din cauza dotării slabe a acestor unități sau din cauza lipsei specialiștilor de la locul de muncă¹⁴².

Situația este alarmantă și din perspectiva asigurării dreptului la viață a copilului din primele clipe ale nașterii acestuia. În majoritatea din aceste instituții nu există secții de reanimare și lipsesc medici specializați în reanimatologie, pacienții fiind practic lăsați în voia sorții în cazuri de urgență. Astfel, în contextul adresărilor parvenite la Oficiul Avocatului Poporului, în perioada anului 2020 va fi realizată o monitorizare a respectării dreptului la viață pe segmentul accesibilității la serviciile de sănătate din maternitățile din țară.

În această ordine de idei, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului făcând referire la Comentariul General al Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului nr. 19 (2016)¹⁴³, notează că

¹⁴⁰ <http://cnas.md/slidepageview.php?l=ro&idc=560&t=/Alte-prestatii-sociale/Indemnizatii/Indemnizatii-adresate-familiilor-cu-copii/Indemnizatie-unica-la-nasterea-copilului/>

¹⁴¹ <http://cnas.md/slidepageview.php?l=ro&idc=560&t=/Alte-prestatii-sociale/Indemnizatii/Indemnizatii-adresate-familiilor-cu-copii/Indemnizatie-unica-la-nasterea-copilului/>

¹⁴² <https://ro.sputnik.md/moldova/20191214/28543850/Doctor-habilitat-23-de-maternitati-trebuie-inchise-pun-in-pericol-viata-femeilor.html>

¹⁴³ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

dezvoltarea copilului este „un concept holistic, care cuprinde dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală, psihologică și socială a copilului” și că „măsurile de implementare ar trebui să vizeze realizarea dezvoltare optimă pentru toți copiii”¹⁴⁴. Or, copiii au nevoi diferite în diferite etape ale creșterii și dezvoltării lor. Astfel, în deciziile sale bugetare statul ar trebui să ia în considerare toți factorii necesari pentru ca copiii de vârste diferite să supraviețuiască, să crească și să se dezvolte. Statul ar trebui să își arate angajamentul față de drepturile copiilor, făcând vizibile părțile din bugetele lor care afectează copiii din diferite grupuri de vârstă.

Ombudsmanul Copilului susține că investițiile în dezvoltarea copilăriei timpurii pot avea un impact pozitiv asupra capacității copiilor de a-și exercita drepturile, de a sparge ciclurile sărăciei și de a aduce profituri economice mari în viitorul apropiat. Subinvestirea în dezvoltarea copiilor în primii ani poate fi în detrimentul dezvoltării lor cognitive și poate consolida lipsurile existente, inegalitățile și agrava sărăcia intergenerațională. Prin urmare, asigurarea dreptului la viață, supraviețuire și dezvoltare include necesitatea luării în considerare a bugetelor pentru diferite grupuri de copii din generația actuală, luând în considerare și **generațiile viitoare prin dezvoltarea de proiecții durabile de venituri și cheltuieli pe mai mulți ani**.

În lumina celor enunțate Ombudsmanul încurajează autoritățile guvernamentale în crearea după caz sau fortificarea politicilor existente în domeniul protecției viitoarelor generații. Pentru asigurarea unei dezvoltări durabile este necesară îmbunătățirea calității vieții de care generațiile viitoare se vor putea bucura și, pe măsură ce adaptarea la stilul de viață durabil reunește, drepturile generațiilor viitoare și bunăstarea lor trebuie să devină o necesitate primordială a autorităților/persoanelor de astăzi.

Suicidul în rândul copiilor a fost un alt subiect analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în perioada raportată. Este de menționat că 8 copii au decedat comițând acțiuni de suicid¹⁴⁵ în primele 9 luni ale anului 2019. Deși la nivel național există servicii de acordare a asistenței psihologice în asemenea cazuri¹⁴⁶, situația rămâne alarmantă.

În urma examinării subiectului, au fost identificate următoarele cauze:

- Nivelul slab de susținere a copiilor în situație de risc din partea părinților;

¹⁴⁴ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f19&Lang=en

¹⁴⁵ Scrisoarea MSMPS nr. 02/917 din 13 februarie 2019;

¹⁴⁶ <https://www.pentruviata.md/>

- Nivelul slab de susținere a copiilor în situație de risc din partea profesioniștilor și a autorităților publice;
- Informarea/promovarea insuficientă a copiilor despre serviciile de asistență psihologică pentru vârsta respectivă;
- Reticența membrilor adulți ai societății la schimbările contemporane, conflictul dintre generații (între părinți și copii);
- Lipsa persoanelor de încredere în anturajul copiilor care se află în situații de risc.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că statul are obligația primordială de a întreprinde toate acțiunile posibile, în scopul asigurării **vieții copilului**. În acest context Ombudsmanul Copilului încurajează autoritățile să fortifice acțiunile de sensibilizare a populației îndreptate în scopul prevenirii suicidului în rândul copiilor și totodată să adopte o abordare holistică bazată pe *interesul superior al copilului*, atunci când vor fi dezvoltate servicii noi pe acest segment.

Astfel, evidențiem că garantarea dreptului la viață prin prisma Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, înseamnă nu doar asigurarea vieții copilului, dar și asigurarea dezvoltării armonioase a acestuia în calitate de membru cu drepturi depline al societății.

Pe parcursul anului raportat, în atenția Ombudsmanului Copilului a fost multiple cazuri care au fost examinate în baza sesizării din oficiu (procedura ex-officiu) în care viața copilului a fost prejudiciată prin nerespectarea normelor de securitate personală și socială. Copii rămân a fi victime ale traficului rutier, ale diferitor accidente domestice, din cauza lipsei de supraveghere și a iresponsabilității adulților (tratament medicamentos fără prescripția medicului, utilizarea de către adulți a unor substanțe periculoase pentru viața copilului, etc.) În toate aceste cazuri au fost expediate autorităților recomandări pentru întreprinderea măsurilor eficiente de prevenire, informare și acordarea asistenței necesare victimelor și/sau familiei.

În context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului scoate în evidență cazul tragic de deces al unui copil diagnosticat cu rabie în urma mușcăturii de un câine fără stăpân¹⁴⁷. Potrivit informațiilor acumulate, în procesul de examinare a cazului a fost stabilit că copilul a fost mușcat de un câine maidanez în timp ce se întorcea de la tabăra de odihnă din localitatea învecinată, unde acesta participa la activitățile recreative din perioada zilei. Copilul se afla sub tutela unei pensionare care îl creștea de mic. Evidențiem faptul că minorul a fost adus la medicul de familie abia după câteva zile

¹⁴⁷ <https://sputnik.md/society/20190718/26900251/Ultim-or-Copilul-infestat-cu-rabie-a-decedat-la-spital-.html>

de la incident, fapt care confirmă iresponsabilitatea reprezentantului legal. De asemenea notăm și neprofesionalismul lucrătorilor medicali care, deși au cunoscut despre mușcătură, nu au luat în calcul probabilitatea infectării cu rabie, ci au suspectat o cauză psiho-somatică, fapt care a dus la pierderea **timpului de aur** (4 zile), pentru trimiterea pentru consultare la medicul psihiatru.

Cazuri de atac al câinilor fără stăpân asupra copiilor sunt frecvente și au loc în toate localitățile din țară, în special în cele urbane, iar situația din municipiile Chișinău și Bălți poate servi drept exemplu simptomatic pentru problema examinată.

Urmare a investigării, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atrage atenția asupra **„pericolului eminent asupra vieții și sănătății copiilor din partea animalelor fără stăpân”** și constată eșecul autorităților publice locale de a întreprinde măsuri eficiente în scopul protejării locuitorilor și animalelor.

Precizăm că doar în Chișinău sunt mai mult de 10 mii de câini fără stăpân. Datele sunt aproximative, pentru că autoritățile publice locale din țară nu au realizat vreodată o evidență a maidanezilor. Și dacă autoritățile publice municipale din Chișinău au inițiat acțiuni pentru soluționarea problemei „câinilor fără stăpân” prin crearea adăposturilor, micșorării numărului acestora prin procedura sterilizării, în municipiul Bălți situația rămâne alarmantă. Această situație a fost în atenția Ombudsmanului Copilului pe parcursul anilor 2018-2019.

În rezultatul examinării problemei relatate au fost constatate următoarele lacune: nivelul slab de dezvoltare al serviciului de ecarisaj; lipsa resurselor financiare pentru dezvoltarea a serviciilor moderne pentru controlul numărului populației maidanezilor; nivelul scăzut de responsabilitate a promiterilor de patrupezi; lipsa unui centru de sterilizare; nivelul scăzut de informare a populației privind regulile de comportament în anumite situații de risc, toate acestea cumulativ influențează negativ nivelul de siguranță al mediului în care trăiesc copiii.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atenționează autoritățile publice centrale și locale despre necesitatea de a implementa unele măsuri urgente pentru a redresa situația creată pe acest segment, care are impact negativ asupra asigurării respectării dreptului la viață și sănătate a copilului.

În contextul expus Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă Guvernului următoarele **RECOMANDĂRI:**

- Reevaluarea politicilor naționale din domeniul asigurării dreptului la viață a copilului;
- Fortificarea principiului interesului superior al copilului în special pe segmentul respectării dreptului la viață a copilului;
- Crearea/Întărirea serviciilor de planificare familială și de formare a abilităților parentale pentru creșterea și educarea copiilor;
- Elaborarea politicilor sectoriale eficiente în domeniul sănătății și al educației, pentru a preveni graviditatea în rândul fetelor minore;
- Elaborarea curriculei școlare cu privire la educația sexuală, cu statut obligatoriu, în instituțiile de învățământ de toate nivelurile, iar conținutul materialului trebuie să fie expus în funcție de specificul vârstei și dezvoltării copilului;
- Consolidarea abilităților psihologilor pentru identificarea, evaluarea și acordarea de servicii necesare copiilor care se află în situație de risc suicidal.
- Abordarea principiului de asigurare **drepturilor viitoarelor generații** ca unul fundamental pentru politicile de protecție a copilului;

DREPTUL LA SĂNĂTATE

Dreptul la ocrotirea sănătății este un drept fundamental al persoanei strâns legat de existența fizică și psihică, individuală și socială a acesteia, fiind definit ca atare în mai multe documente internaționale, precum Preambulul Constituției Organizației Mondiale a Sănătății (1946), Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), Carta socială europeană, revizuită (1996), Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

Dacă medicina contemporană definește sănătatea ca fiind starea de normalitate a tuturor funcțiilor fiziologice, mentale și emoționale ale organismului¹⁴⁸, potrivit Preambulului Constituției

¹⁴⁸ <https://www.who.int/>

Organizației Mondiale a Sănătății, sănătatea reprezintă o stare pe deplin favorabilă atât fizic și mintal, cât și social, și nu doar absența bolilor sau a infirmităților, precum și capacitatea de a duce o viață productivă social și economic, stare a cărei asigurare trebuie să constituie un deziderat al tuturor statelor semnatare, care sunt chemate să colaboreze pentru realizarea acestui obiectiv¹⁴⁹.

Actualmente, dreptul la sănătate este abordat și prin prisma prevederilor internaționale, punându-se accent pe drepturile pacientului, acestea fiind stipulate în Carta Europeană a Drepturilor Pacienților, care include 14 drepturi ale pacientului. Aceste drepturi sunt importante în raporturile dintre cetățenii și sistemul lor de sănătate.

Din punct de vedere juridic, drepturile pacientului sunt definite în legislația Republicii Moldova ca fiind drepturi derivate din drepturile fundamentale ale omului la viață și sănătate, care includ drepturi sociale ce țin de accesibilitate, calitate și echitate în obținerea asistenței medicale, precum și drepturi individuale ce țin de respectarea pacientului ca ființă umană, a demnității și integrității lui, realizate în cadrul utilizării serviciilor de sănătate.

De asemenea, este important de menționat că prin ratificarea Convenției privind drepturile omului și biomedicina, Republica Moldova și-a asumat încă o dată angajamentul „de a lua măsurile adecvate în scopul de a asigura accesul echitabil la servicii de sănătate de bună calitate”.

Declarația Universală a Drepturilor Omului arată, în articolul 25, că fiecare persoană are dreptul la un nivel de trai care să-i confere sănătate și bunăstare, atât ei cât și familiei sale, nivel de trai ce presupune hrană, îmbrăcăminte, locuință, îngrijire medicală, precum și serviciile necesare. La acestea se adaugă, potrivit normei anterior referite, dreptul la asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate, văduvie și bătrânețe, sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, din cauze independente de voința sa (alin.(1)). Conform aceluiași art.25, mama și copilul se bucură de o protecție deosebită (alin.(1)) teza 1), iar copiii beneficiază de aceeași drepturi, indiferent dacă provin din căsătorii sau din afara acestora (alin.(1) teza a 2-a). De asemenea, art.8 al documentului internațional recunoaște dreptul oricărei persoane la o satisfacție efectivă din partea instanțelor juridice naționale competente, în cazul în care este prejudiciată prin acte care îi violează drepturile fundamentale (inclusiv dreptul la ocrotirea sănătății – s.n.) recunoscute prin constituție sau lege.

În specificarea dreptului la sănătate a copilului un rol deosebit îl are Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, care specifică în textul art. 24 obligația statului de a asigura „*dreptul la sănătate și la accesul la servicii sanitare și medicale cu accent deosebit pe îngrijirea primară și preventivă a*

¹⁴⁹ <https://www.who.int/>

*sănătății, pe educația sănătății publice și pe diminuarea mortalității infantile. De asemenea statul are obligația de a lua măsuri pentru abolirea practicilor tradiționale nocive*¹⁵⁰.

Ombudsmanul Copilului interpretează dreptul copilului la sănătate, astfel cum este definit la articolul 24, ca un drept incluziv, extinzându-se nu numai la prevenirea în timp util și adecvată, promovarea sănătății, asigurarea serviciilor curative, de reabilitare și paliative, dar și la dreptul de a crește și de a se dezvolta la maximum potențial și să trăiască în condiții care să le permită să atingă cel mai înalt standard de sănătate prin implementarea de programe care se adresează factorilor determinanți ai sănătății.

În contextul interpretării oferite de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului sunt definite 3 tipuri de obligații, pe segmentul dreptului la sănătate, care urmează a fi îndeplinite de către stat, *în speță*: **de a respecta, de a proteja și de a îndeplini**¹⁵¹. În contextul obligațiilor enunțate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului delimitează câteva acțiuni concrete, care urmează a fi îndeplinite de către autoritățile publice, pentru a se considera adecvată realizarea dreptului la sănătate a copilului:

- Revizuirea politicilor naționale și a cadrului juridic în domeniul de asigurare a dreptului la sănătate a copilului;
- Asigurarea unei acoperiri universale cu serviciilor de sănătate primară de calitate, inclusiv prevenirea maladiilor și promovarea sănătății și modului sănătos de viață, servicii de îngrijire și tratament și asigurarea cu medicamente;
- Asigurarea unei comunicări eficiente dintre medic și pacient (copil) sau reprezentării legali ai acestuia;
- Dezvoltarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea politicilor și a planurilor bugetate de acțiuni care constituie o abordare bazată pe drepturile omului pentru realizarea dreptului la sănătate al copiilor.

În procesul de monitorizare a dreptului la sănătate pentru anul 2019, Ombudsmanul Copiilor a analizat compatibilitatea legislației naționale cu standardele internaționale și nivelul de îndeplinire a acțiunilor antepuse, de către autoritățile publice centrale și locale. În legislația națională dreptul la sănătate se regăsește în cadrul art. 36, 37 alin. (1), (3) și (4), art. 47, alin. (1) și art. 50, alin. (4) din

¹⁵⁰ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

¹⁵¹ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

Constituția Republicii Moldova¹⁵², art. 4, alin. (4) și (5), art. 15 și art. 29, alin. (2) din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 și art. 5, alin. (2), pct. 12) din Legea nr. 10 din 3 februarie 2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice.

Astfel, în urma efectuării expertizei de compatibilitate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată că în domeniul sănătății cadrul legal național este *parțial comptabil*, cu standardele internaționale din domeniu. Mai mult, acesta nu reușește să acopere toate aspectele asupra cărora se expune articolul 24 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și prevede în mare parte doar norme cu privire la asigurarea sănătății copilului. De asemenea, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului conchide că autoritățile publice naționale, **nu au reușit să atingă un prag satisfăcător** de îndeplinire a acțiunilor indicate și constată cu regret că instituțiile guvernamentale nu au examinat și nu au realizat recomandările sale anterioare expuse rapoartele anuale precedente în capitolele consacrate dreptului la sănătate și reiterează importanța îndeplinirii acestora.

În circumstanțele actuale Ombudsmanul Copilului prezintă situația respectării dreptului la sănătate a copilului pe segmentul **îngrijirilor paliative** în anul 2019. În Republica Moldova la momentul actual sunt peste 500 de copii care necesită îngrijiri paliative. Îngrijirea paliativă, este tipul de serviciu care poate ajuta copiii și adolescenții care trăiesc cu multe boli grave, inclusiv tulburări genetice, cancer, tulburări neurologice, afecțiuni cardiace și pulmonare și altele. Îngrijirea paliativă este importantă pentru copiii la orice vârstă sau stadiu de boală gravă. Poate începe cât mai curând pe măsură ce înveți despre boala copilului tău. Aceasta poate ajuta la prevenirea simptomelor și la alinarea durerii fizice. Astfel, în perioada anului 2019 Oficiul Avocatului Poporului a elaborat Raportul Tematic cu privire la implementarea de către Republica Moldova a prevederilor rezoluției cu privire la consolidarea îngrijirilor paliative ca o componentă a tratamentelor integrate pe parcursul vieții¹⁵³. În procesul monitorizării și analizei datelor obținute au fost constatate următoarele aspecte problematice:

- MSMPS menționează că spitalele raionale internează pacienți cu probleme de îngrijire în secțiile de pediatrie din raion, la necesitate. Totuși, în cadrul studiului a fost determinat că în cadrul instituțiilor medico-sanitare spitalicești raionale nu se prestează servicii de îngrijiri paliative pentru copii.
- Managerii instituțiilor au menționat că finanțare separată pentru copii în îngrijiri

¹⁵² <http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>

¹⁵³ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_PALIATIVE.pdf

paliative nu există, iar CNAM-ul contractează serviciile pentru îngrijiri paliative, fără o delimitare dintre maturi și copii și nu există o modalitate de calculare a necesităților și consumabilelor pentru copiii în paliatie.

- Totodată a fost invocată și situația de lipsă a echipei interdisciplinare special create și instruite pentru îngrijiri paliative la copii, existând doar asistența oferită în cadrul Institutului Oncologic.
- De asemenea s-a constatat că nici o instituție spitalicească nu are angajat psiholog specializat în paliatie pediatrică¹⁵⁴.

Ombudsmanul Copilului precizează că în contextul îngrijirilor paliative a copiilor, în calitate de grup special care necesită a fi protejat, problema comodității și accesibilității serviciilor date este una stringentă. Astfel, când un copil este grav bolnav, fiecare membru al familiei este afectat. De aceea, este important ca pe lângă grija calitativă oferită copilului, asistența necesară să fie acordată și familiei, în calitate de cel mai apropiat și de încredere cerc al copilului.

Studiul a constatat că în Republica Moldova asistența paliativă pediatrică practic nu există, decât în cadrul unei secții specializate la Institutul Oncologic. Sunt prevăzute paturi și în protocolul clinic pentru paliatia copilului oncologic, însă nu este nici o prevedere normativă și posibilitate pentru asistența paliativă copiilor cu stări neoncologice. Copiii în stări grave, care necesită îngrijire paliativă sunt spitalizați în spitalele pediatrie cu profil general, în secția terapie intensivă sau boli cronice, pentru perioade îndelungate, conform necesităților vitale, fiind conectați la aparate de menținere a vieții. Însă, până în prezent, nu este dezvoltat un mecanism de calculare și finanțare a acestor cazuri, CNAM refuzând să le achite. Astfel, spitalele sunt impuse de a acoperi aceste cheltuieli enorme din propriile fonduri, ceea ce afectează accesul și calitatea serviciilor medicale necesare altor copii internați în aceste instituții, inclusiv accesul la echipamentele de terapie intensivă care sunt blocate luni și chiar ani în șir de copii aflați în stări ireversibile. În țară nu sunt resurse umane suficiente specializate în acest domeniu.

În concluzia celor enunțate, Ombudsmanul Copilului consideră că autoritățile publice centrale nu au depus eforturi suficiente pentru dezvoltarea serviciului de îngrijiri paliative la copii, motiv din care acesta nu poate atinge standardele internaționale de calitate din domeniul protecției copiilor.

¹⁵⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_PALIATIVE.pdf

Un alt aspect al dreptului la sănătate a copilului, examinat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului pe parcursul perioadei raportate, a fost ***acordarea asistenței medicale copiilor fără acordul părinților sau în cazul refuzului părintelui la asistență medicală***, problemă abordată de autorități și de persoane fizice în mai multe adresări către Ombudsmanul Copilului. Refuzul părintelui la asistența medicală reprezintă pentru moment una din dilemele cele mai grele ale eticii și jurisprudenței medicale. Astfel, deși la momentul actual Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului la art. 4, alin. (4) prevede că în cazul în care „***părinții refuză asistența medicală pentru copilul bolnav, aceasta se acordă contrar voinței lor, la decizia consiliului de medici, luată în prezența reprezentantului puterii***”¹⁵⁵, problema la nivel practic nu este soluționată.

În procedura de examinare a Avocatului Poporului pentru drepturile copilului s-a aflat cazul copilului care din cauza stării de sănătate avea nevoie de o intervenție chirurgicală, iar mama copilului nu permitea efectuarea procedurii medicale. Dualitatea și complexitatea situației a survenit din cauza faptului că lucrătorii medicali și persoanele responsabile de protecția drepturilor copilului, implicate în examinarea cazului dat au interpretat norma prestabilită în art. 4, alin. (4) din Legea indicată din perspectivă îngustă, afirmând că aceasta se aplică doar în situații de extremă necesitate și când copilul este „între viață și moarte”. Ombudsmanul Copilului consideră această interpretare eronată și care îngustează efectul legii or, art. 4, alin (4) din Legea nr. 338/1994 privind drepturile copilului prevede clar „***...refuză asistența medicală pentru copilul bolnav...***”, fără a face o distincție asupra gravității problemei.

În această ordine de idei Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă opinia sa asupra conflictului de interes în ceea ce privește consimțământului părinților/reprezentanților legali, la asistență medicală pentru copiii bolnavi și indică faptul că, deși în conformitate cu standardele internaționale și naționale, forța opiniei copilului are o pondere mai scăzută față de cea a părinților săi, opinia copilului nu poate fi neglijată. Există mai multe motive întemeiate pentru această prezumpție, de a păstra anume părinților această autonomie și confidențialitate familială. În primul rând, deoarece majoritatea părinților au grijă de copiii lor și anume ei vor fi de obicei mai bine situați decât alții să înțeleagă nevoile unice ale copiilor lor, să conștientizeze ce este mai bine pentru copiii lor și vor lua decizii care sunt benefice pentru ei. În al doilea rând, interesele altor membri de familie pot fi uneori în conflict și unii membri ai familiei pot fi supuși unor presiuni generate de prejudicii, ca urmare a acestor decizii. Părinții sunt adesea mai bine situați decât alții din afara familiei pentru a

¹⁵⁵ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

cântări interesele concurente ale copilului în luarea unei decizii finale. În al treilea rând, părinților ar trebui să li se permită să crească copiii lor după propriile standarde și valori alese și să le transmită copiilor lor. În cele din urmă, familia trebuie să aibă suficient spațiu și libertate de intruziune din partea terților.

Cu toate acestea, autoritatea părintească nu este și nu poate fi absolută și când un părinte întreprinde acțiuni contrare interesului superior al unui copil, statul poate interveni. Doctrina „*parens patriae*”¹⁵⁶ susține că statul poate acționa ca un „părinte-surogat” atunci când este necesar pentru a proteja viața și sănătatea celor care nu pot avea grijă de ei înșiși, în special copiii. Acționând în scopul protecției interesului general pentru starea de bine a copilului, statul ca „*parens patriae*” poate restricționa puterea de discreție a părinților în scopul protecției interesului superior al copilului.

O altă problemă examinată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a fost **vaccinarea obligatorie a copiilor**, subiect oglindit și în perioadele precedente ale exercitării mandatului său de activitate. În perioada monitorizată, la compartimentul analizat au fost deduse următoarele aspecte problematice:

- Informarea insuficientă privind beneficiile vaccinării;
- Calitatea dubioasă a vaccinurilor și lipsa de siguranță a serviciilor medicale acordate în caz de complicații în urma vaccinării, conform opiniei părinților care sesizează Ombudsmanul Copilului;
- Comunicarea defectuoasă între cadrele medicale și părinți/reprezentanți legali ai copilului;

Problema a fost analizată în repetate rânduri de mai multe autorități iar, la data de 30 octombrie 2018, Curtea Constituțională s-a expus cu privire la constituționalitatea prevederilor din Legea nr. 10 din 3 februarie 2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice și din Programul național de imunizări pentru anii 2016 – 2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1113 din 6 octombrie 2016¹⁵⁷, stabilind că prevederile respective sunt constituționale.

În opinia Ombudsmanului Copilului, problema abordată nu a fost soluționată, iar dilema rezidă în **obligativitatea vaccinării și lipsa mecanismului de responsabilizare a părinților/reprezentanților legali**. În Opinia sa prezentată în Curtea Constituțională, Avocatul

¹⁵⁶ <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1440-1754.2005.00643.x>

¹⁵⁷ <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=674&l=ro>

Poporul pentru drepturile copilului a menționat că orice stat are obligația de a adopta politici eficiente privind securitatea sănătății cetățenilor săi, iar cetățenii sunt obligați să o respecte, inclusiv în domeniul vaccinării. Concomitent, statul trebuie să garanteze cetățenilor siguranță privind calitatea vaccinului și asumarea răspunderii în situațiile de risc care pot surveni postvaccinare.

Astfel, pe de o parte statul prin prisma prevederilor art. 52, alin. (6) din Legea 10/2009 „*admiterea copiilor în colectivități și instituții educaționale și de recreere este condiționată de faptul vaccinării lor profilactice sistematice*”¹⁵⁸, prevede obligativitatea vaccinării copiilor și totodată nu instituie un mecanism de constrângere pentru părinții care refuză această procedură. În această ordine de idei Ombudsmanul Copilului menționează că în materia respectării dreptului la sănătate a copilului, pe segmentul vaccinării obligatorii, pentru specialiștii din domeniul drepturilor copilului sunt imperative două aspecte.

Consimțământul care este principiul prin care indivizii trebuie să acorde permisiunea lor înainte de a accepta un medic, o intervenție sau o procedură. Conform legilor și reglementărilor în vigoare, în majoritatea țărilor, inclusiv Republica Moldova, consimțământul este necesar pentru o serie de intervenții medicale sau proceduri, de la un simplu test de sânge la procedura de transplant a unui organ, inclusiv vaccinările. În doar foarte puține circumstanțe bine descrise, cum ar fi situațiile de urgență în timpul vieții, pot fi consimțite unele excepții de la preluarea consimțământului. Consimțământul derivă din principiul autonomiei și constituie o parte importantă a eticii medicale și de sănătate publică. Pentru ca consimțământul să fie valabil, acesta trebuie informat, înțeles și voluntar, iar persoana care consimte trebuie să aibă capacitatea de a lua decizia.

Al doilea aspect din sfera vaccinării pe segmentul protecției drepturilor copilului este **acordul**, această noțiune se referă la procesul implicării copiilor la luarea deciziilor referitoare la vaccinare (sau alte intervenții medicale). Acordul nu este reglementat în lege ca și consimțământul și astfel, este calificat drept **o obligație morală**, imperativă domeniului protecției copilului, strâns legată de bunele practici în abordarea pacienților. Dreptul internațional oferă un sprijin puternic pentru drepturile copiilor de a participa la decizii despre sănătatea și îngrijirea sănătății lor și, de asemenea, în planificarea și furnizarea serviciilor de sănătate relevante.

Totodată Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că în cazul principiilor bazate pe concepte despre vaccinuri ca bun public, sau privind obiectivele de sănătate publică de eliminare a bolilor și controlul focarelor, statul poate identifica unul sau mai multe vaccinuri, pentru a le include

¹⁵⁸ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106570&lang=ro

într-un act legislativ ca fiind obligatorii astfel, excluzând necesitatea acordării consimțământului. La moment din cauza faptului că este necesar consimțământul obligatoriu, vaccinarea depinde de natura juridică a regulii prestabilite. Or, odată ce vaccinarea este obligatorie și legiuitorul va stabili concret în lege lista unor vaccinuri obligatorii și condițiile în care acestea pot fi administrate, consimțământul poate să nu fie necesar.

Această teorie rezidă din faptul că la actualmente politica vaccinării în Republica Moldova este bazată pe o lege *soft* care, deși instituie obligativitatea vaccinării nu oferă pârghiile necesare pentru implementarea sa, unica restricție prevăzută de lege fiind ***interzicerea admitterii în colectivități***. Astfel, statul nu reușește la moment să instituie un mecanism bine definit de asigurare a dreptului la sănătate a copilului, bazat pe principiile Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

În contextul respectării dreptului la sănătate a copilului Avocatul Poporului pentru drepturile copilului face trimitere la Raportul său anual din 2018 privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova¹⁵⁹ și readuce în atenția autorităților publice problema respectării dreptului la sănătate ***a copiilor care suferă de boli rare***. O boală rară este considerată orice maladie care afectează mai puțin de 1 din 2000 de persoane. În prezent, sunt recunoscute în jur de 6000-6000 de boli rare, iar circa 350 milioane de oameni de pe glob suferă de aceasta¹⁶⁰. Circa 75 de % din persoanele diagnosticate cu boli rare sunt copii.

Potrivit datelor Organizației Mondiale a Sănătății, în țările Uniunii Europene sunt 36 de milioane de oameni care suferă de boli rare. Conform informațiilor oficiale oferite de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale¹⁶¹, în Republica Moldova este dezvoltată **Lista Bolilor Rare**, fiind gestionată de Centrul de Sănătate a Reproduserii și Genetică Medicală din cadrul Institutului Mamei și Copilului¹⁶², fiind completată în funcție de cazuistica practică. Numărul total al pacienților incluși în Lista bolilor rare aflați în evidența acestui Centru, constituie 800 pacienți, cu peste 20 de afecțiuni clinice.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a avut în examinare câteva cazuri în care a fost invocată încălcarea dreptului la ocrotirea sănătății, prin neacordarea tratamentului personalizat, în cazul unei boli rare. În anul 2018, pentru tratamentul pacienților cu boli rare, MSMPS a alocat din

¹⁵⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_2018_final.pdf

¹⁶⁰ <http://www.euro.who.int/en/countries/republic-of-moldova>

¹⁶¹ <https://msmps.gov.md/>

¹⁶² <https://www.mama-copilul.md/>

buget suma de 12 710 mii lei¹⁶³, ceea ce constituie o sumă foarte mică, raportată fiind la numărul de cazuri identificate. Totodată, trebuie de luat în considerație calitatea vieții familiilor cu copii diagnosticați cu boli rare, care are de suferit, întrucât acestea sunt puse în situația de a procura din cont propriu medicația necesară, consumabilele, ș.a. În opinia părinților, autoritățile trebuie să atragă o atenție sporită la incluziunea socială și educațională a acestor copii.

În rezultatul investigării subiectului, Ombudsmanul Copilului a constatat o implicare neînsemnată în diagnosticarea, tratamentul, suport și îngrijirile oferite copiilor care suferă de boli rare și familiilor acestora. Cu alte cuvinte, copiii cu boli rare în Republica Moldova, în mare parte, nu sunt diagnosticați corect, nu dispun de tratamentul necesar, îngrijire adecvată și nici de incluziune socială.

A fost constatat și faptul că medicii de familie nu sunt suficient de bine pregătiți, pentru a depista la timp simptomele unei boli rare, iar diagnosticarea tardivă a acestor maladii, duce la dizabilitate severă, ceea ce implică ulterior costuri suplimentare din partea statului, acest fenomen este una din cauzele care sporesc rata mortalității infantile.

De cele mai multe ori, copiii sunt diagnosticați cu o boală rară, târziu și în afara țării, la clinicele private de peste hotare, *„copiii cu boli genetice rare sunt în afara sistemului în Republica Moldova”*, iar cheltuielile financiare pentru deplasare și serviciile de diagnosticare, în cele mai dese cazuri sunt suportate de către familie.

Respectarea dreptului la viață, sănătate și dezvoltare a *copiilor născuți prematur* a fost din nou în atenția Avocatului Poporului pentru drepturile copilului în perioada raportată. În Raportul privind respectarea drepturilor copilului în anul 2018, a fost tratat acest subiect, menționându-se constatările și recomandările de rigoare adresate autorităților publice pentru redresarea situației. Ca și în raportul precedent, Ombudsmanul Copilului apreciază efortul autorităților publice pentru măsurile întreprinse care au avut un impact pozitiv pe acest segment, totuși indică asupra unor neajunsuri sesizate în anul raportat, precizând calitatea joasă a consumabilelor (seringi, catetere intravenoase, sonde gastrice, scutece sterile pentru manipulații și câmp steril, etc.) insuficiența echipamentului special, inclusiv ambulanțe specializate pentru transportarea copiilor, problemă acută în cazul transportării acestora din teritoriul țării la instituția medicală de nivel național Centrul Mamei și Copilului din municipiul Chișinău. Petenții – părinți, medicii și reprezentanții A.O. „Vitae”, au menționat că nivelul scăzut al calității produselor medicale din spitale este cauzat de procedura de achiziții publice bazată pe

¹⁶³<https://msmps.gov.md/>

principiul „cel mai mic preț”. În rezultat, sunt aduse în folosință produse de calitate joasă și nu se ține cont de faptul că calitatea scăzută a acestor produse provoacă suferințe nejustificate micilor pacienți. Ombudsmanul Copilului notează că probleme expuse mai sus sunt valabile atât pentru copiii născuți prematur, cât și pentru nou-născuții cu probleme de sănătate.

Un alt aspect analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a fost **consumul de către copii de alcool, produse de tutungerie și substanțe narcotice**, problemă preluată din mai multe apeluri de *Telefonul de încredere al Copilului* (080011116) din cadrul Oficiului Avocatului Poporului. Ombudsmanul Copilului remarcă faptul că politicile adoptate la moment, pentru combaterea întrebuițării alcoolului și produselor de tutungerie sunt neeficiente și nu corespund realităților. Numărul copiilor care consumă substanțe narcotice, băuturi alcoolice și produse de tutungerie este în creștere constantă, iar diversificarea produselor nocive duce la o agravare și mai mare a problemei. La momentul actual situația a ajuns la nivelul la care nu mai poate fi controlată nici de părinți, profesori sau autorități, iar factorii de decizie nu reușesc să aplaneze situația. Din spusele părinților și cadrelor didactice, copii au ajuns să fumeze chiar în timpul orelor de curs, iar pentru a cumpăra un pachet de țigări și substanțe narcotice sunt gata să se lipsească de banii pentru prânz sau pentru transport.

Progresarea acestor adicții duce la faptul că unii copii au grave probleme de sănătate, sunt subdezvoltați, nu reușesc să însușească materialul de studii, participă la acțiuni ilegale, vagabondează, etc. În această ordine de idei, Ombudsmanul Copilului îndeamnă autoritățile din domeniul sănătății să fortifice acțiunile de prevenire și stopare a răspândirii viciilor date în rândul copiilor.

În urma procesului de monitorizare a respectării dreptului la sănătate au fost identificate următoarele probleme:

- Legea nr. 338/1994 privind drepturile copilului, este un act legislativ care nu corespunde realităților actuale și nu se aliază la prevederile specifice dreptului la sănătate a copilului stabilite în articolul 24 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului;
- Interpretarea de către autoritățile publice a principiului „interesului superior al copilului”, stipulat în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului pe segmentul dreptului la sănătate, este una ambiguă, segmentară și lacunară;
- Nivelul scăzut de cunoștințe teoretice a lucrătorilor medicali în domeniul protecției drepturilor copilului duce la consecințe grave, inclusiv la tergiversarea intervențiilor necesare în timp util, ceea ce se poate solda chiar cu decesul copilului;

- Nivelul slab de conștientizare a responsabilităților părinților în raport cu protecția dreptului la sănătate a copilului.

În concluzie, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului insistă asupra faptului că autoritățile urmează să întreprindă măsuri concludente întru definirea interesului superior al copilului pe segmentul respectării dreptului la sănătate și să modifice cadrul normativ relevant domeniului de protecție a copilului.

RECOMANDĂRI:

Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale:

- Va modifica cadrul legislativ din domeniul dreptului la sănătate prin racordarea la standardele prestabilite în articolul 24 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului;
- Va consolida mecanismul de protecție a copiilor cu boli rare, serviciile de suport și instruirea părinților în domeniul terapiei și a îngrijirii copiilor cu boli rare;
- Va intensifica promovarea imunizării, în scopul de a convinge părinții referitor la beneficiile vaccinării;
- Va asigura, prin instituțiile subordonate, monitorizarea stării de sănătate a copiilor în perioadele pre și postvaccinare;
- Va promova activ politicile antitutun, antialcool și antidrog în rândul copiilor;
- Va fortifica mecanismul de informare a populației astfel asigurând dreptul pacientului la informare;
- Va consolida sistemul de protecție a drepturilor copiilor care se află în paliatie;
- Va revizui mecanismul de finanțare pentru contractarea instituțiilor spitalicești pediatrice pentru asistența paliativă oferită copiilor cu maladii incurabile neoncologice, spitalizați permanent, dependenți de aparate medicale pentru menținerea funcțiilor vitale.
- Va organiza secții de asistență paliativă pentru copii în spitale, inclusiv pentru cei neoncologici aflați în paliatie (în spitalele pediatrice), cu pregătirea adecvată a personalului specializat, atât medical, cât și nonmedical.
 - Va promova crearea și va susține dezvoltarea unor instituții de tip hospice (inclusiv pentru copii), conform recomandărilor internaționale cu revederea mecanismului de finanțare a acestora.

DREPTUL LA FAMILIE ȘI PROTECȚIA COPIILOR RĂMAȘI FĂRĂ OCROTIRE PĂRINTEASCĂ

Consacrat în cadrul articolele 9, 10 și 20 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului dreptul la familie reprezintă fundamentul de bază pentru buna dezvoltare a copilului.

Astfel Convenția stabilește obligația statului „*de a veghea ca nici un copil să nu fie separat de părinții săi împotriva voinței lor, cu excepția situației în care autoritățile competente decid, sub rezerva revizuirii judiciare și în conformitate cu legile și procedurile aplicabile că această separare este necesară, în interesul superior al copilului... orice copil care este, temporar sau definitiv, lipsit de mediul său familial, sau care, în propriul său interes, nu poate fi lăsat în acest mediu, are dreptul la protecție și ajutor special din partea statului.*¹⁶⁴”.

La nivel național, dreptul copilului la familie este garantat de art. 48, 49 din Constituția Republicii Moldova¹⁶⁵, Codul Familiei și cap. III al Legii nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului¹⁶⁶. Analizând compatibilitatea legislației naționale la standardele internaționale se evidențiază o corespundere parțială a normelor juridice enunțate astfel, autoritățile naționale urmează să racordeze prevederile prestabilite din domeniu protecției dreptului copilului la familie la normele internaționale.

În calitate de reprezentant al copiilor în fața autorităților publice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întrebat copii cum percep ei realizarea dreptului la familie și protecția copiilor rămași fără ocrotire părintească și prezintă în continuare câteva din opiniile lor despre subiectul cercetat:

- Îmi vreau părinții acasă;
- Tata nu locuiește cu noi;
- Bunicii m-au crescut de mic;
- Când voi fi mare nu-mi voi lăsa copiii;
- Vreau ca surioara mea mai mică să locuiască cu noi;

În perioada anului 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a elaborat Raportul Tematic privind „*Monitorizarea respectării drepturilor copiilor rămași fără ocrotire părintească*”.

¹⁶⁴ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

¹⁶⁵ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

¹⁶⁶ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

Scopul Raportului Tematic a fost monitorizarea implementării Convenției ONU privind drepturile copilului în Republica Moldova, pentru a determina problemele existente la nivel de sistem în asigurarea unei asistențe adecvate categoriilor de copii aflați în situație de risc și a identifica riscurile majore existente privind încălcarea drepturilor copilului. În cadrul procesului de monitorizare au fost depistate următoarele aspecte problematice:

- **Atitudine discriminatorie din partea societății.** Conform datelor acumulate se constată că copiii rămași fără ocrotire părintească se confruntă cu probleme de incluziune socială, au multe probleme de ordin psihologic, frustrări, neîncredere în sine, tendință spre autoizolare etc. De asemenea, situația este acutizată și din cauza lipsei de specialiști în domeniul reabilitării psihologice care ar putea oferi acestor copii o ghidare în procesul de incluziune socială;
- **Probleme de sănătate.** Plecând la muncă peste hotare, părinții părăsesc copiii în scopul unui beneficiu material, lăsându-i în seama bunelor, rudelor, prietenilor sau chiar în seama lor însăși atunci când rămân singuri. Însă plecarea părinților este urmată, de cele mai multe ori, de o schimbare radicală a mediului și a condițiilor de viață ale copiilor rămași în țară. Această situație implică întreruperea vieții obișnuite și schimbarea ambiantului confortabil, făcându-i pe copii să sufere din cauza lipsei casei, a familiei, iar aceasta le îi pune sub povara unei încărcături emoționale puternice;
- **Riscul abordării unui comportament deviant.** Pe parcursul perioadei de dezvoltare și de socializare, din cauza modului de viață, lipsei de afecțiune și problemelor psihologice pe care le au, copiii pot fi supuși riscului de a fi influențați în inițierea unor comportamente nocive, cu risc mărit pentru starea lor de sănătate, cum ar fi utilizarea alcoolului, fumatului, consumului de droguri etc. În special, prezintă pericol cazurile în care se stabilește un contact insuficient dintre copil și persoana în a cărei grijă a rămas. Astfel de situații pot fi urmare a diferitor cauze precum: copiii rămân în grija unor persoane în etate, lipsa de timp a unicului părinte rămas, copilul a rămas cu o persoană străină care nu manifestă afecțiune și interes față de el. Drept urmare, în lipsa monitorizării din partea adulților, se pot dezvolta unele comportamente nocive ale copiilor. Anume absența controlului din partea părinților îi poate motiva pe minori să adopte comportamente vicioase. Acești copii sunt mult

mai ușor de manipulat și cad frecvent sub influența unor persoane adulte cu comportament delincvent, care îi atrag în activități ilegale;

- **Încălcarea drepturilor copiilor cu dizabilități severe.** Respondenții au remarcat frecvent că la nivel național nu există posibilități pentru îngrijirea adecvată a copiilor cu dizabilități rămași fără ocrotire părintească, care au probleme serioase în plasament.
- **Randamentul scăzut al încadrării educaționale a copiilor rămași fără ocrotire părintească.** Mulți părinți și copii nu își cunosc drepturile, nu cunosc prevederile privind asigurarea financiară a copiilor care învață, consacrate în *Normele provizorii de cheltuieli în bani pentru elevii (studenții) orfani și cei aflați sub tutelă/curatelă din școlile profesionale și de meserii, instituțiile de învățământ mediu de specialitate și superior universitar, școlile de tip internat și casele de copii*, aprobate prin Hotărârea de Guvern nr.870 din 28 iulie 2014. Pentru această categorie de copii există oportunități reduse de instruire (profesionalizare), număr limitat de posibilități de calificare oferite de Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă;
- **Gradul sporit de vulnerabilitate a persoanelor orfane care au împlinit vârsta de 18 ani.** Multe dintre aceste persoane nu au condiții elementare pentru viață independentă, spațiu locativ, surse financiare pentru supraviețuire. Mai mult chiar, în cazul în care acești copii (adolescenți) sunt încadrați în studii profesionale, le este oprită plata indemnizației (1400 lei), fapt sunt indignați tutorii și APP în a căror grijă sunt copiii. Totodată, un impediment considerabil în protecția persoanelor orfane care au împlinit vârsta de 18 ani o reprezintă lipsa de acces la locuință, problemă analizată și de raportorul special al Consiliului Europei Djuna Mijatovic, în cadrul Raportului Special al Consiliului Europei privind dreptul la locuințe accesibile¹⁶⁷. Astfel, deși legislația prevede obligația statului de a asigura copiii orfani, care au ieșit din sistemul rezidențial cu locuințe, situația la nivel practic nu corespunde normelor legislative stipulate. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că autoritățile competente își neglijează atribuțiile directe din acest domeniu.

¹⁶⁷ <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/the-right-to-affordable-housing-europe-s-neglected-duty>

În această ordine de idei evidențiem faptul că autoritățile naționale nu au reușit să acorde o protecție eficientă copiilor care au rămas fără ocrotire părintească. Ombudsmanul Copilului încurajează statul să utilizeze pe larg standardele și principiile privind drepturile copilului din Convenție și alte instrumente internaționale pentru drepturile omului, pe segmentul copiilor rămași fără ocrotire părintească, pentru a ghida comportamentul, acțiunile, politicile și programele, în special: nediscriminarea; interesul superior al copilului; dreptul la viață, supraviețuire și dezvoltare; dreptul de a fi ascultat și luat în considerare; și dreptul copilului de a fi ghidat în exercitarea drepturilor sale de către îngrijitori, părinți și membri ai comunității, în conformitate cu capacitățile de evoluție ale copilului lipsit de ocrotire părintească.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră că strategiile și inițiativele adoptate la moment nu au o abordare centrată pe drepturile, necesitățile și interesele copilului și nu îndeplinesc criteriile principale pentru a corespunde bunelor practici din domeniul protecției copiilor lipsiți de îngrijirea părintească, indiferent de context adoptării. Copiii fără părinți sunt adesea neîncrezători în intervenția adulților în viața lor. Tratatamentul lor abuziv, admis de către adulți în societate îi determină să nu dorească să renunțe la autonomia lor, câștigată, deși limitată. Politicile adoptate de către stat trebuie să ia în considerație și particularitățile de dezvoltarea a copilului, punctele forte ale copiilor și contribuțiile pozitive pe care le aduc copiii la propria lor supraviețuire și dezvoltare și pe cea a semenilor, familiilor și comunităților lor. Aplicarea acestei abordări nu este doar un imperativ moral și legal, ci și cea mai adecvată abordare pentru identificarea și implementarea soluțiilor durabile pentru copiii separați de părinți.

O altă problemă examinată de Ombudsmanul Copilului în perioada anului 2019 a fost, ***procesul de dezinstituționalizare a copiilor care se află în Centrele de plasament temporar pentru copii Orhei și Hâncești și incluziunea acestora în mediul familial***. Deși aspectul respectiv a fost abordat de Ombudsmanul Copilului încă în perioada anului 2017 în Raportul tematic privind „Evaluarea situației copiilor plasați în casele-internat pentru copii cu deficiențe mintale Orhei și Hâncești în proces de dezinstituționalizare¹⁶⁸”, situația nu a cunoscut careva schimbări esențiale. Este de remarcat faptul că, în conformitate cu datele prezentate de Ministerul Muncii, Sănătății și Protecției Sociale,¹⁶⁹ numărul copiilor care sunt plasați în Centrele de plasament temporar Orhei și Hâncești este net inferior față de numărul persoanelor adulte care se află acolo.

¹⁶⁸ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_diz_2017_red_0.pdf

¹⁶⁹ Scrisoare MSPS nr. 023/917 din 13 februarie 2019

Instituția de plasament	copii	adulți
Centrul de plasament Orhei	35 (băieți)	162
Centrul de plasament Hâncești	30 (fete)	219

Astfel, Ombudsmanul Copilului remarcă că în instituția predestinată plasamentului copiilor cu dizabilități severe se află la moment un nr. mult mai mare de maturi decât de copii, fapt ce contravine Recomandărilor internaționale¹⁷⁰ din domeniul protecției copiilor și poate pune în pericol viață și sănătatea copiilor. Prezența unui număr mare de beneficiari adulți în această instituție este dovadă a acțiunilor ineficiente ale statului, în vederea dezinstituționalizării și integrării acestora într-un mediu familial. Subiectul respectării dreptului copilului cu dizabilități la un mediu familial va fi abordat în continuare prin prisma standardelor internaționale enunțate supra și din perspectiva situației reale din țară, reflectate în baza experienței expuse de către unii părinți/reprezentanți legali ai copiilor.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului precizează că în calitatea sa de instituție națională pentru drepturile copilului nu este împotriva procesului de dezinstituționalizare și susține principiul de reintegrare familială a copilului, în condițiile că această procedură este efectuată cu respectarea tuturor standardelor din domeniu.

Procesul de dezinstituționalizare a început în Republica Moldova în anul 2010 cu susținerea organizațiilor neguvernamentale și este în derulare în prezent. În urma monitorizării au fost constatate următoarele aspecte problematice neconforme standardelor internaționale de protecție a drepturilor copilului:

- **Familia nu este pregătită suficient pentru reintegrarea copiilor în familie.** La momentul actual sunt familii care au lăsat copii în asemenea centre pentru o perioadă de peste 10 – 15 ani și practic au rupt legătura cu copiii lor din varii motive. Astfel în situația când părinții sunt obligați să-și preia copilul după o perioadă atât de lungă, această situație reprezintă un risc nu doar pentru copil, deoarece nimerește într-un mediu necunoscut, dar și pentru părinți deoarece nu au abilități de a se comporta cu copilul lor și nu pot răspunde adecvat necesităților specifice ale copilului lipsind esențialul din această relație, afecțiunea;

¹⁷⁰https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

- **Serviciile medicale comunitare nu corespund necesităților copiilor reintegrați.** Problema a fost sesizată de Ombudsmanul Copilului în cadrul monitorizării mai multor familii în care au fost reintegrați copiii cu dizabilități din centrele de plasament. Astfel, s-a constatat că sunt localități în care nu există medic, iar punctul medical este deservit doar de un asistent medical care ajunge la copil foarte rar. În această situație îngrijirea medicală este acordată de părintele care nu posedă cunoștințele necesare, chiar și în cazul când a beneficiat de un instructaj primar din partea unui specialist. De asemenea, este problematic accesul ambulanțelor în caz de urgență;
- **Educația este acordată la domiciliu.** În majoritatea cazurilor copiii vizați nu sunt încadrați în sistemul educațional comunitar, programul educațional urmând să fie prestat la domiciliu. Totuși, în majoritatea cazurilor profesorii refuză să vină permanent la domiciliul copiilor. Astfel părinții sunt puși în situația de a îndeplini rolul de pedagogi pentru copii lor;
- **Izolarea socială a părinților.** Odată cu reintegrarea copilului cu necesități speciale părintele/părinții sunt impuși să se izoleze de societate din cauza stereotipurilor, lipsei de toleranță, a serviciilor de asistență socială nedezvoltate. Astfel, părinții sunt nevoiți să se elibereze din serviciu, lipsindu-se de surse financiare, urmând să adopte un nou stil de viață, fapt ce poate duce la stări de anxietate și nervozitate a părinților care pot afecta și starea de bine a copilului.

În contextul celor enunțate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată că autoritățile publice nu au capacitatea de a asigura continuitatea procesului de integrare socială a copiilor și acordare a suportului necesar familiilor.

Ombudsmanul Copilului îndeamnă statul să inițieze un proces amplu de examinare a situației postdezinstituționalizare pentru a identifica lacunele sistemice în asigurarea incluziunii sociale calitative a copilului și a revizui procesul de dezinstituționalizare prin prisma bunelor practici internaționale și a standardele prestabilite de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului¹⁷¹.

De asemenea, se evidențiază necesitatea de a revizui întreg sistemul de asistență socială a copiilor cu dizabilități mintale reintegrați în familiile biologice/familii extinse sau alte servicii de tip familial. Situația la moment rămâne alarmantă din cauza că autoritățile nu au dispus un mecanism de

¹⁷¹https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

intervenție clar postdezinstituționalizare. Astfel, copiii ajunși în familiile nepregătite devin o povară pentru cei care trebuie să-i îngrijească și pentru ei înșiși.

Ombudsmanul Copilului a monitorizat respectarea dreptului la familie și în contextul de menținere a relațiilor dintre copii și părinți, în cazul când părinții trăiesc separat sau sunt divorțați și când ***există stabilit și respectat un grafic de întrevederi a părintelui cu copilul.***

Legislația națională prevede că în situația desfacerii căsătoriei prin divorț, dacă soții au copii, urmează să se decidă asupra a câtorva aspecte importante (domiciliul copilului, graficul de întrevederi și pensia alimentară). Dacă părinții decid de comun acord asupra acestor aspecte, atunci implicarea autorităților ar trebui să fi minimă, doar în procesul de perfectare legală a actelor procedurale corespunzătoare. Astfel, statul garantează puterea autonomiei familiale oricărui cuplu și nu intervine în sfera vieții private și de familie.

O situație mai complicată survine în cazul când părinți nu pot găsi un numitor comun asupra aspectelor vizate și mai mult, aceștia se află în relații ostile și nu doresc să ajungă la un compromis. În asemenea situații interferența statului ar trebui să fie cât se poate de eficientă și precisă pentru a asigura că conflictele personale între părinți nu afectează **starea de bine a copilului**. Totuși, la momentul actual se observă că intervenția autorităților duce mai mult la agravarea situației decât la ameliorarea acesteia.

În opinia Ombudsmanului Copilului situația gravă pe acest segment este favorizată de imperfecțiunea legislației privind stabilirea graficelor de întrevederi cu părinții și a mecanismului de intervenție în asemenea circumstanțe. În primul rând, legislația națională nu reglementează procedura de stabilire a graficului de întrevederi și nici nu-i oferă o putere juridică până în momentul când acesta este impus prin hotărârea unei instanțe de judecată. În al doilea rând situația se menține incertă, deoarece autoritățile nu dispun de un mecanism național de intervenție, astfel modul de acționare revenind la *dreptul discreționar* al fiecărei autorități în parte, fapt ce duce ca acțiunile date să fie segmentare și să nu poarte un caracter uniform. De asemenea se atestă *iresponsabilitatea părinților* de a asigura un mediu prietenos copiilor. În majoritatea cazurilor există situații de conflict între părinți, iar copilul devine o monedă de schimb în procesul de „răfuială” a adulților, iar astfel de situații au un impact negativ asupra sănătății fizice și psihice a copilului..

Asigurarea respectării graficului de întrevederi devine mai complicată în cazul în care părintele, în a cărui custodie se află copilul, pleacă să domicilieze împreună cu copilul în alt stat. Această situație scoate în evidență o problemă conceptual-juridică - instanța de judecată stabilește

domiciliul copilului cu unul dintre părinți, însă instanța nu poate impune părintelui obligația de a rămâne pe teritoriul Republicii Moldova. Or, este asigurată respectarea *dreptului la libera circulație a persoanei adulte, dar este încălcat dreptul copilului de a comunica cu ambii părinți*. Deși standardele de protecție a drepturilor copilului prevăd obligația statului de a asigura în timp cât mai scurt contactul copilului cu părintele căruia i-a fost îngăduit contactul, în practică această obligațiune adesea nu poate fi îndeplinită, nefiind stabilit/prevăzut mecanismul/procedura de realizare.

În această ordine de idei Avocatul Poporului pentru drepturile copilului recomandă statului să revadă cadrul legal din domeniul stabilirii graficului de întrevederi cu părinții și să fortifice mecanismul de executare a hotărârilor judecătorești cu element de extraneitate din segmentul analizat supra.

Un al domeniu aflat în atenția Ombudsmanului Copilului în perioada raportată a fost respectarea drepturilor ***copiilor care se află în stradă***. Problema respectivă a fost inclusă în agenda Avocatului Poporului pentru drepturile copilului de la începutul mandatului de activitate (2016). Astfel, în perioada anului 2019, conform informațiilor prezentate de Inspectoratul General de Poliție, au fost înregistrate 893 de cazuri de plecare voluntară a copiilor de la domiciliu sau din instituțiile sociale¹⁷², dintre care conform informațiilor Direcției Municipale pentru Protecția Drepturilor Copilului **sunt înregistrați ca fiind copii care duc un mod de viață stradal**.

Observând numărul mare de copii care pleacă de acasă și riscă să rămână în stradă, Ombudsmanul Copilului făcând referire la Comentariul General nr. 21 (2017) privind copii străzii¹⁷³, recomandă ca statul să realizeze un studiu corespunzător privind cauzele fundamentale ale fenomenului, să elaboreze o strategie cuprinzătoare pentru protecția acestor copii, în scopul prevenirii și atenuării fenomenului și să ofere protecție adecvată pentru recuperarea și reintegrarea acestor copii, inclusiv adăpost, educație și formare profesională, servicii adecvate de asistență medicală și alte servicii sociale, inclusiv programe de combatere a abuzului de substanțe și consiliere pentru sănătate mintală.

Principalele cauze ale plecării copiilor de acasă sunt: sărăcia, corelată cu abuzul de alcool al părinților, lipsa de supraveghere și abuzul psiho-emoțional și fizic din partea părinților. Majoritatea beneficiarilor au fugit de acasă de la vârsta 8 - 13 ani. Toți beneficiarii Serviciului de Asistență Stradală consumă substanțe narcotice și toxice. Efectele vieții în stradă asupra copiilor sunt:

¹⁷² http://politia.md/sites/default/files/ni_ssc_12_luni_anul_2019_finala.pdf

¹⁷³ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

abandonul școlar, adicții, problemele de sănătate, în special, legate de sănătatea mintală și ale organelor respiratorii, cauzate de consumul de substanțe și delincvența juvenilă (furturile, precum și violența între copii), exploatarea sexuală, atragerea în rețele de comercializare a drogurilor, etc.

Ombudsmanul Copilului notează că, deși încă din perioada anului 2016 au fost întreprinse mai multe măsuri pentru eradicarea fenomenului *copiilor în situație de stradă*, astăzi suntem impuși de circumstanțe să recunoaștem că ele nu au avut efectul scontat, nu și-au atins scopul stabilit. În condițiile respective se stabilește incapacitatea autorităților tutelare de a asigura durabilitatea și consecvența acțiunilor în acest domeniu. Totodată merită de apreciat efortul Consiliului municipal Chișinău depus pentru crearea în anul 2019 a Serviciului de Asistență Stradală, cu program de zi, unde copii se alimentează, există condiții pentru menținerea igienei personale, pentru recreere prin sport, lecturi și alte ocupații. Totuși, este evidentă necesitatea de extindere a programului Serviciului și pe timp de noapte, funcționarea lui trebuie să fie asigurată 24/24 ore.

În urma procesului de monitorizare a respectării drepturilor copiilor în situații de stradă au fost identificate următoarele probleme:

- Insuficiența specialiștilor calificați și cu experiență în domeniul protecției copiilor care duc un mod de viață stradal;
- Dificultăți în aplicarea managementului de caz;
- Intervenția întârziată a specialiștilor și omiterea etapei de prevenție;
- Lipsa unui mecanism clar de intervenție la locul aflării copilului;
- Colaborarea defectuoasă a tuturor actorilor, părți ai Mecanismului intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului;
- Colaborarea defectuoasă a autorităților tutelare din țară în contextul reîntoarcerii copilului în localitatea domiciliului;
- Intervenții slabe a autorităților tutelare în procesul de acordare a suportului necesar copilului și familiei/mediului familiar pentru reintegrare.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului încurajează autoritățile din domeniu să adopte o abordare holistică centrată pe interesul superior al copilului și pe consultarea opiniei copilului. Autoritățile publice trebuie să privească copiii, nu doar în calitate de obiect al protecției ci și ca pe un

actor activ în procesul de implementare a drepturilor sale. Persoanele responsabile trebuie să decidă împreună cu copiii forma de protecție care va fi agreată de ei.

În contextul situației prezentate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI**:

- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale urmează să inițieze procedura de modificare a legislației privind menținerea relațiilor cu ambii părinți în cazul separării acestora, pe segmentul „graficelor de întrevederi între copii și părinți”;
- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale trebuie să evalueze respectarea drepturilor copiilor dezinstituționalizați și sistemului de protecție a copilului în perioada postdezinstituționalizare;
- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale urmează să întreprindă acțiuni pentru optimizarea sistemului de dezinstituționalizare a copiilor din centrele rezidențiale;
- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale va asigura funcționarea optimă a mecanismelor de protecție efectivă a copiilor rămași fără ocrotire părintească;
- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale urmează să evalueze funcționalitatea și cooperarea mecanismelor intersectoriale pentru a asigura protecția adecvată a copiilor în situație de stradă;
- Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale urmează să elaboreze Protocolul Clinic Național privind dezintoxicarea narcologică a copiilor sub 16 ani;
- Guvernul trebuie să revizuiască politica națională în domeniul acordării locuințelor pentru copiii orfani care părăsesc sistemul rezidențial.

DREPTUL LA OPINIE ȘI LIBERTĂȚILE CIVILE

Prevederile stipulate la articolele 12-15 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (dr. la opinie, libertatea de exprimare, libertatea de gândire, conștiință și religie, libertatea de asociere)¹⁷⁴, reprezintă suportul copilului în momentul în care acesta dorește să interacționeze cu societatea sau dorește să participe activ la activitatea acesteia. Statul prin obligațiunile date urmează să se asigure prin toate măsurile posibile, că nici un copil nu va fi marginalizat în realizarea acestor libertăți fundamentale.

Articolul 12 din Convenție stabilește dreptul fiecărui copil de a-și exprima în mod liber părerile, în toate problemele care îl afectează, precum și dreptul ulterior pentru ca aceste puncte de vedere să li se acorde greutatea corespunzătoare, în funcție de vârsta și maturitatea copilului. Acest drept impune obligații legale clare autorităților publice de a recunoaște acest drept și de a asigura punerea în aplicare a acestuia, ascultând părerile copilului în funcție de vârsta copilului și nivelul său de dezvoltare oferindu-i greutatea cuvenită. Art. 12, ca principiu general, prevede că autoritățile de resort ar trebui să se străduiască să asigure ca interpretarea și punerea în aplicare a tuturor celorlalte drepturi încorporate în Convenție sunt ghidate de aceasta.

Totodată, copilul are dreptul de a nu-și exercita acest drept. Exprimarea opiniilor este o alegere pentru copil, nu o obligație. Persoanele responsabile trebuie să se asigure de faptul că copilul primește toate informațiile, sfaturile și dispune de condițiile necesare pentru a lua o decizie cu privire la folosirea sau abținerea de la exercitarea acestui drept.

În legislația națională dreptul la opinie și libertățile civile, pe segmentul drepturilor copilului, sunt consacrate în art. 31, 32 și 40 din Constituția Republicii Moldova și art. 8 din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului. Notăm faptul că, legislația națională este parțial compatibilă cu standardele internaționale, astfel fiind necesară o modificare a cadrului normativ național din domeniul protecției dreptului copilului la opinie.

În activitatea sa Avocatul Poporului pentru drepturile copilului și-a exprimat de mai multe ori poziția cu privire la respectarea dreptului la opinie și a libertăților civile ale copilului în Republica Moldova și a prezentat în set de recomandări pentru îmbunătățirea situației existente. Menționăm faptul că recomandări cu privire la respectarea dreptului la opinie a copilului și a libertăților civile au

¹⁷⁴<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

fost prezentate de Ombudsmanul Copilului și în cadrul Raportului anual privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în 2018, însă autoritățile de resort nu au întreprins acțiunile necesare¹⁷⁵. De asemenea, Ombudsmanul Copilului notează faptul că statul nu a întreprins nici o acțiune cu privire la implementarea Recomandărilor Comitetului ONU pentru drepturile copilului cu privire la raportul periodic, combinat al patrulea și al cincilea al Republicii Moldova¹⁷⁶. În consecință, situația privind respectarea dreptului copilului la opinie și libertățile civile nu a cunoscut modificări esențiale, iar situația la nivel național a rămas constantă.

În calitate de reprezentant al copiilor în fața autorităților publice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întrebat copiii despre cum percep ei, dreptul la opinie și libertățile civile și prezintă în continuare câteva din opiniile copiilor despre subiectul cercetat:

- Opinia mea contează și vreau să o pot expune;
- Vreau să mă pot expune liber cu privire la domeniile ce mă interesează;
- Vreau să particip la viața zilnică a școlii în care învăț;
- Cred că pot schimba ceva în localitatea în care trăiesc;
- Vreau să decid singur obiectele opționale;
- Vreau să fiu auzit.

În anul 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, la compartimentul dreptului la opinie și a libertăților civile, a monitorizat activitatea *consiliilor elevilor din cadrul instituțiilor de învățământ în calitate de mecanism de exercitare a drepturilor copilului*. Consiliile elevilor reprezintă o manifestare directă a dreptului copilului la opinie și a libertăților civile ale copilului în cadrul instituțiilor educaționale.

În procesul de monitorizare Ombudsmanul Copilului a efectuat 15 vizite în instituțiile de învățământ din toată țara, unde a avut discuții cu membrii consiliilor elevilor din aceste instituții. În urma procesului de monitorizare au fost depistate următoarele aspecte problematice din domeniu:

- Lipsa mecanismului de promovare a opiniilor, ideilor propuse de copii la nivel național;
- Lipsa instruirii/informării copiilor despre rolul și misiunea consiliului elevilor într-o instituție de învățământ;

¹⁷⁵http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_copil_2017def.pdf

¹⁷⁶https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=MDA&Lang=EN

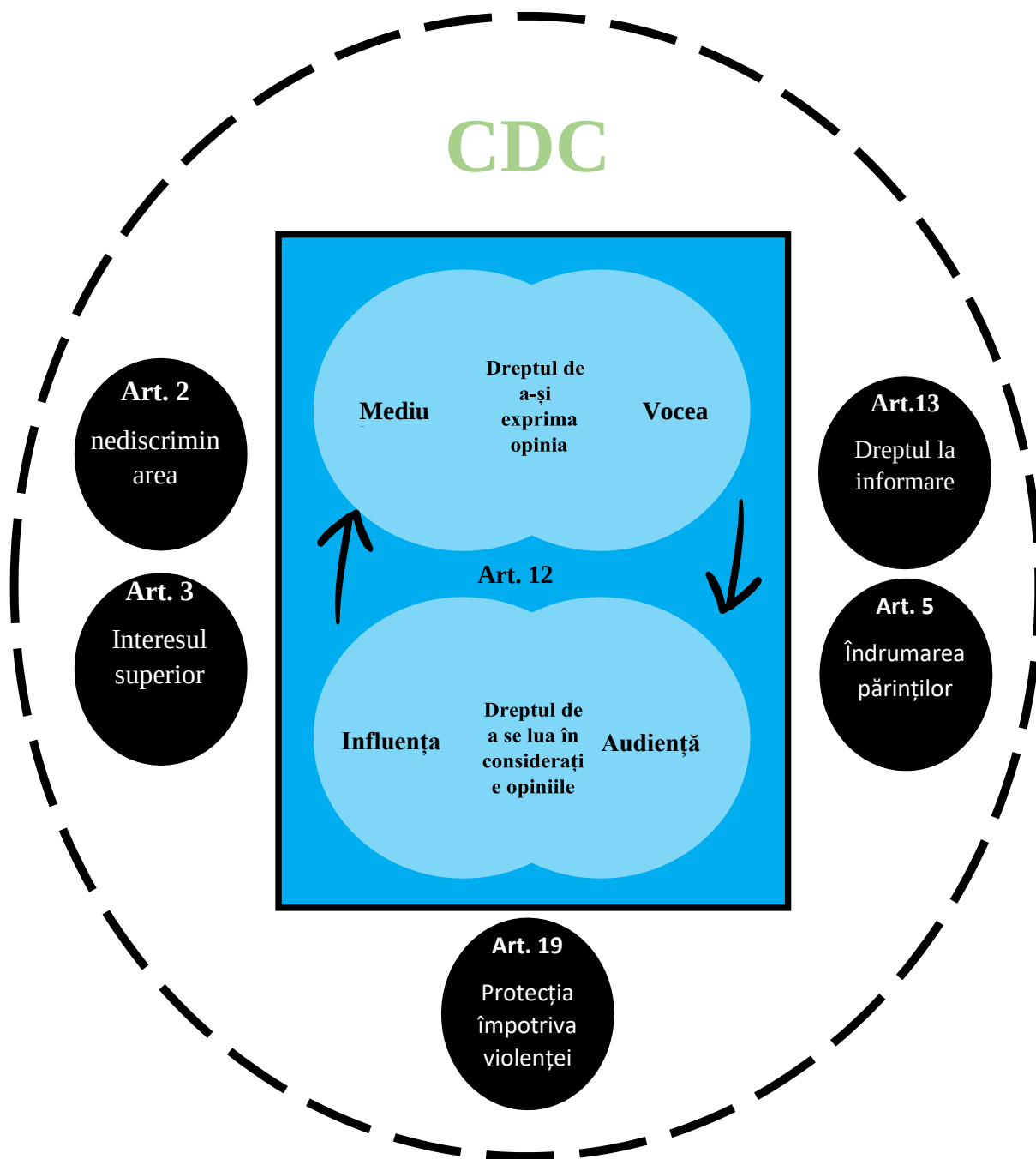
- Deciziile adoptate de membrii consiliului, în mare parte, sunt neglijate de către administrația școlii;
- Procesul de selecție a membrilor consiliului nu în toate cazurile este transparent și imparțial;
- Influențarea opiniei copiilor de către administrația instituției de învățământ.

Ombudsmanul Copilului constată că situația respectivă este cauzată de faptul că actele normative din domeniu, în special Instrucțiunea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării privind constituirea și funcționarea Consiliului Elevilor¹⁷⁷, nu sunt elaborate dintr-o perspectivă holistică, care ar corespunde standardelor de implicare a copiilor în procesul decizional asupra chestiunilor care îi privesc. Ombudsmanul mai notează faptul că autoritățile naționale, nu au ținut cont la elaborarea acestor acte, de standardele stipulate de Comentariul General al Comitetului ONU pentru drepturile copilului nr. 12 (2009) privind dreptul copilului de a fi auzit¹⁷⁸. Stabilirea formală a organelor consultative ale copiilor reprezintă o mimare a implementării Convenției și nu poate fi calificată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului drept una adecvată. Copiii înșiși trebuie să aibă posibilitatea, cu suportul adulților, să creeze și să gestioneze activitatea organelor care sunt menite să reprezinte interesele copiilor.

Astfel, situația în prezent necesită o remediere rapidă racordată la standardele internaționale din domeniu. Autoritățile naționale urmează să revadă standardele naționale din domeniul participării copiilor în procesul de luare a deciziilor și să-l racordeze la normele internaționale prestabilite, conform schemei prezentate mai jos:

¹⁷⁷ <https://mecc.gov.md/ro/content/cadrul-national-al-calificarilor-2>

¹⁷⁸ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

În această ordine de idei Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, racordându-se la standardele internaționale din domeniul protecției drepturilor copilului, pe segmentul respectării dreptului la opinie, a inițiat în anul 2019 crearea *Consiliului Consultativ al Copiilor de pe lângă Ombudsmanul Copilului*. Consiliul reprezintă un mecanism de suport pentru Avocatul Copilului, în

scopul de a asigura un contact mai strâns între Instituția Națională de Protecție a Drepturilor Copilului și copiii din Republica Moldova.

Un alt mecanism eficient al Ombudsmanului de consultare a opiniei privind respectarea drepturilor copiilor în Republica Moldova este ***Forumul Național al Copiilor*** organizat anual.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului atrage atenția că în anul 2019 i-au fost ***create impedimente în desfășurarea Forumului Național al Copiilor***. Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră drept o ingerință în exercitarea atribuțiilor sale încercarea de a discredita activitatea de consultare a opiniei copiilor și acțiunile de presiune pentru anularea forumului, din partea a unui grup restrâns de reprezentanți ai societății civile și a unor demnitari publici. Mai mult, aceste circumstanțe urmează a fi apreciate ca acțiuni de discreditare a Instituției Naționale a Drepturilor Copilului și imixtiune în activitatea instituției Avocatului Poporului, prevăzută în art.3 alin.(4) din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul). La fel acțiunile respective cad sub incidența prevederilor art. 320 din Codul Contravențional „Imixtiunea în activitatea Avocatului Poporului și Avocatului Poporului pentru drepturile copilului”¹⁷⁹.

Referindu-se la Comentariul General nr. 2 al Comitetului ONU pentru drepturile copilului¹⁸⁰, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că statul, în calitate de înaltă parte contractantă și subiect direct al îndeplinirii obligațiilor stipulate de Convenția cu privire la drepturile copilului, trebuie să asigure independența Instituției Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului și să creeze condiții pentru activitatea eficientă a acesteia. De asemenea, statul trebuie să asigure Ombudsmanului Copilului condiții eficiente și calitative de consultare a opiniei copiilor pentru o îndeplinire corectă dreptului copilului la opinie și a drepturilor conexe. La momentul actual Ombudsmanul Copilului consideră că statul nu a reușit să asigure pe deplin susținerea mecanismului de consultare a opiniei copilului, elaborat de Ombudsmanul Copilului. Situația nesatisfăcătoare este cauzată și de interesul superficial al autorităților publice centrale față de Forumul Național al Copilului (lipsa de la forum sau pasivitatea la acțiunile din cadrul evenimentului). În această ordine de idei se impune necesitatea remedierii de urgență a situației create prin racordarea și respectarea standardelor internaționale stipulate de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Situația creată a fost discutată cu reprezentanții unor organizații neguvernamentale la o întâlnire, organizată la inițiativa Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, unde părțile și-au expus pozițiile. În

¹⁷⁹ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119550&lang=ro

¹⁸⁰ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

acest context Ombudsmanul Copiilor a manifestat deschidere pentru dialog și colaborare, acționând în interesul superior al copilului.

Ombudsmanul Copilului atrage atenția că copiii nu sunt reprezentați semnificativ în Consiliul Național pentru Drepturile Copilului, care este un organ guvernamental cu misiunea să asigure elaborarea și implementarea politicilor de protecție a drepturilor copilului și familiei. Or, în acest context vocea copilului contează. Ombudsmanul Copilului reiterează importanța elaborării politicilor/strategiilor naționale în domeniul protecției copilului centrate pe copil, bazate pe asigurarea respectării drepturilor copilului, interesului superior al copilului, cu implicarea copiilor prin consultarea opiniei lor și implementarea acesteia.

În contextul situației prezentate Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI:**

- Ministerul Educației, Culturii și Cercetării va revizui politicile de implicare a copiilor în procesul decizional;
- Ministerul Educației, Culturii și Cercetării va organiza un set de instruiți, pentru copiii din consiliile elevilor cu privire la scopul și misiunea consiliilor elevilor, cu implicarea experților din domeniul protecției copilului;
- Guvernul va revizui Regulamentul de activitate al Consiliului Național pentru protecția drepturilor copilului, pentru a introduce modificări în componența Consiliului și pentru includerea reprezentanților copiilor și tinerilor în componența acestui organ guvernamental.
- Parlamentul și Guvernul vor promova standardele de consultare a opiniei copilului și implementarea acesteia;
- Parlamentul și Guvernul vor asigura promovarea și respectarea principiilor de independență a Avocatului Poporului pentru drepturilor copilului.

JUSTIȚIA PENTRU COPII

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în activitatea din anul 2019, ca și în anii precedenți, a monitorizat respectarea drepturilor copilului în **sistemul național de justiție juvenilă**.

La nivel internațional protecția copiilor care interferează cu sistemul justiției se asigură prin prevederile articolului 40 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului care prevede „*dreptul copiilor presupuși sau dovediți a fi comis un delict, la respectarea drepturilor umane, în special, de a beneficia de toate aspectele procesului juridic intentat inclusiv asistență juridică sau de altă natură în pregătirea și prezentarea apărării lor*”¹⁸¹. Convenția prevede în textul său, un șir de obligații imputabile statului, în scopul asigurării **interesului superior** al copilului care este presupus sau dovedit că a comis o încălcare a legislației care este culpabilă la momentul comiterii. În plan internațional, un aport deosebit în protecția copiilor în contact/conflict cu legea îl au Normele de la Beijing și principiile de la Riyadh¹⁸². Acestea prevăd standardele de prevenire a delincvenței juvenile și standardele de protecție a copiilor care sunt privați de libertate.

La nivel național protecția copiilor care sunt în contact/conflict cu sistemul judiciar este realizată prin prevederile Codului Penal, a Codului de Procedură Penală, a Codului de Executare și a legilor conexe. De asemenea, la art. 28 din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului¹⁸³, sunt prestabilite norme care au menirea de a oferi o protecție specială copiilor care se află în conflict cu legea.

Ombudsmanul Copilului notează că legislația națională în domeniu, în mare parte corespunde standardelor internaționale minime, totuși evidențiem faptul că autoritățile publice nu au ținut cont de Recomandările Avocatului Poporului pentru drepturile copilului din Raportul anual privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2018¹⁸⁴. Mai mult, nu au fost întreprinse nici un fel de acțiuni în vederea implementării Recomandărilor Comitetului ONU pentru drepturile copilului cu privire la raportul periodic, combinat al patrulea și al cincilea al Republicii Moldova¹⁸⁵.

Cu referire la compartimentul justiției pentru copii, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că a analizat **calitatea serviciilor juridice garantate de stat acordate copiilor în**

¹⁸¹ https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/media/Documente/Conventia_UNU_drepturile_copilului.pdf

¹⁸² <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

¹⁸³ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

¹⁸⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_2018_final.pdf

¹⁸⁵ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=MDA&Lang=EN

conflict cu legea. Aspectele acestei probleme au fost abordate și în cadrul Raportului Tematic „Evaluarea respectării drepturilor copiilor aflați în custodia statului în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei”¹⁸⁶. Analiza chestionarelor completate de copiii care au avut tangență cu sistemul de urmărire penală și cel judecătoresc au scos în evidență următoarele probleme:

- Copiii sunt interogați adesea de către ofițerii de urmărire penală fără participarea avocatului, profesorului sau a părintelui;
- Copii menționează ca în majoritatea cazurilor fac cunoștință cu avocații lor în sala de judecată;
- Adesea avocații garantați de stat se prezintă în ședințele de judecată nepregătiți, luând cunoștință de materialele dosarului pe coridoarele instanțelor;
- Magistrații, avocații și ofițerii de urmărire penală mereu folosesc un limbaj mult prea sofisticat pentru perceperea copilului, astfel acesta nu poate înțelege și asimila informația necesară.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului subliniază faptul că Convenția ONU cu privire la drepturile copilului impune statului, prin prevederile din articolul 40, să întreprindă toate măsurile necesare ca să acorde o protecție corespunzătoare copiilor care sunt referiți către sistemul de justiție național. Ombudsmanul Copilului subliniază că în conformitate cu articolul 40, alin. (2) din CDC, există o listă importantă de drepturi și garanții care sunt toate menite să asigure ca fiecare copil, care este acuzat că a încălcat legea penală, va primi un tratament și proces echitabil.

Cele mai multe dintre aceste garanții se găsesc și în articolul 14 din Pactul internațional pentru drepturile civile și politice, pe care Comitetul pentru drepturile omului l-a elaborat și comentat în Comentariul său general nr. 13 (1984)¹⁸⁷. Punerea în aplicare a acestor garanții pentru copii are câteva aspecte specifice care sunt imperative pentru stat. În acest context Ombudsmanul Copilului subliniază că o condiție esențială pentru o implementare corectă și eficientă a acestor drepturi sau garanții este calitatea și capacitatea persoanelor implicate în administrarea justiției pentru minori. Formarea profesioniștilor, cum sunt polițiștii, procurorii, judecătorii, ofițerii de probă, lucrătorii sociali și alții este determinantă și ar trebui să fie organizată într-un mod sistematic și continuu. Acești profesioniști ar trebui să fie bine informați despre copil, în special despre dezvoltarea fizică,

¹⁸⁶ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/RAPORTCOPIIDET2019red-%E2%80%94%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf>

¹⁸⁷ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIntro.aspx>

psihologică, psihică și socială a copilului/adolescentului, precum și despre nevoile speciale ale copiilor vulnerabili, precum copiii cu dizabilități, copiii strămutați, copiii străzii, refugiații și copiii care solicită azil și cei care fac parte din minoritățile rasiale, etnice, religioase, lingvistice sau de altă natură.

Întrucât fetele din sistemul de justiție pentru minori pot fi ușor trecute cu vederea, deoarece acestea reprezintă doar un grup mic, trebuie acordată o atenție specială nevoilor particulare ale fetelor, de exemplu, în raport cu abuzurile anterioare și cu necesitățile speciale de sănătate. Profesioniștii și personalul ar trebui să acționeze în toate circumstanțele într-o manieră în concordanță cu demnitatea și valorile copilului, ceea ce consolidează respectul copilului pentru drepturile omului și libertățile fundamentale ale celorlalți și care promovează reintegrarea copilului și asumarea unui rol constructiv în societate. (art. 40 alin. (1)).

În contextul celor enunțate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului subliniază necesitatea de acordare a unei asistențe juridice calificate din partea statului. Autoritățile vizate trebuie să revadă procedurile interne, pentru a adopta un mecanism holistic de asistență bazat pe interesul superior al copilului.

Evidențiem faptul că numărul copiilor condamnați în Republica Moldova rămâne unul constant cu mici devieri, fapt ce demonstrează că politica statului în domeniul prevenirii și combaterii infracționalității în rândul copiilor este puțin eficientă și necesită îmbunătățire.

Anul	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Nr. copiilor	32	27	31	30	36	32	30

Sursa: Administrația Națională a penitenciarelor

În calitate de reprezentant al copiilor în fața autorităților publice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întrebat copiii din sistemul penitenciar despre cum percep ei respectarea drepturilor lor în instituțiile de detenție și prezintă în continuare câteva din opiniile copiilor la subiectul discutat:

- Nu mă simt în siguranță aici;
- Am fost bătut de către colaboratorii din penitenciar;
- Sper că nu voi mai ajunge niciodată aici;
- Vreau să merg mai repede la penitenciarul pentru adulți
- Sunt uitat de cei de afară.

În anul 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat sistemul de protecție a copiilor care interacționează cu sistemul penitenciar și a elaborat Raportul Tematic privind **„Evaluarea respectării drepturilor copiilor aflați în custodia statului în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei”¹⁸⁸**. Urmare a monitorizării au fost stabilite următoarele aspecte problematice:

- Dotarea slabă a bazei material-tehnice a tuturor penitenciarelor în care sunt deținuți copii;
- Serviciile de asistență psihologică și asistență pentru diminuarea situațiilor de conflict sunt slab dezvoltate;
- Spațiile locative nu corespund standardelor de protecție a sănătății și dezvoltării copilului;
- Blocurile sanitare reprezintă un potențial focar de infecții;
- Sistemul educațional nu corespunde necesităților copiilor;
- Incapacitatea sistemului penitenciar de a sigura izolarea efectivă a copiilor preveniți de adulții preveniți;
- Intervenția slabă a sistemului penitenciar și de probațiune în procesul de resocializare a minorilor eliberați din detenție.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului menționează că situația respectării drepturilor copilului în contact/conflict cu legea, devine o problemă care ia amploare constantă din cauza multitudinii de factori care o influențează în raport cu creșterea constantă a numărului de infracțiuni. O creștere evidentă a indicatorilor se observă la capitolul „Infracțiuni grave”, unde au fost înregistrate 35 și 26 infracțiuni respectiv în anii 2018, 2019 față de 23 și 24 în anii 2016, 2017(vezi tabelul de mai jos). Deși mai puțin decât în aceeași perioadă a anului 2018, indicatorul este în creștere comparativ cu anii 2016 și 2017¹⁸⁹, de aceea necesită atenția cuvenită din partea autorităților.

Anul 2016	Anul 2017	Anul 2018	Anul 2019
23	24	35	26

¹⁸⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/RAPORTCOPIIDET2019red-%E2%80%94%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf>

¹⁸⁹ <http://politia.md/ro/advanced-page-type/rapoarte-si-evaluari>

În contextul dat, este important ca instituțiile competente să investigheze oricare majorare a indicatorilor criminalității și a cauzelor care au generat-o, precum și să vină neîntârziat cu reacția necesară. Este util a se studia din punct de vedere criminologic structura infracționalității, pentru a ne asigura că nu avem tendințe periculoase de întinerire a infracțiunilor grave excepțional de grave.

O problemă analizată pe parcursul anului 2019, abordată și în cadrul Raportului Tematic menționat mai sus este **respectarea drepturilor copiilor cu statut de prevenit**. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că sistemul justiției penale pentru minori nu este unul prietenos drepturilor copilului și nu are o abordare holistică asupra interesului superior al copilului. Aplicarea excesivă a măsurilor de siguranță prin limitarea dreptului la libertate și încadrarea copiilor care se află în procesul de urmărire penală în penitenciarele de tip izolator reprezintă un impediment pentru dezvoltarea copilului și reprezintă un îmbold suplimentar pentru încadrarea în lumea interlopă.

Ombudsmanul Copilului încurajează autoritățile de linie și instanțele de judecată să diminueze numărul de situații în care copii sunt încarcerați până la emiterea sentinței definitive, dejudiciarizarea sistemului justiției juvenile.

Ca și în anii precedenți Ombudsmanul Copilului a monitorizat respectarea dreptului copilului **de a nu fi supus abuzului sau violenței în cadrul instituțiilor de detenție**. Astfel devine evident faptul că penitenciarele din Republica Moldova, în care sunt deținuți minori, reprezintă în continuare un risc pentru viața și sănătatea copiilor. Analizând standardele internaționale din domeniul protecției copiilor, care se află în detenție Ombudsmanul Copilului constată că sistemul penitenciar național nu corespunde prevederilor internaționale și reprezintă un pericol pentru copiii care se află în detenție.

Din cererile parvenite și din apelurile telefonice constatăm faptul că copiii sunt adesea bătuti de către colaboratori, iar în situațiile când sunt conflicte între copii angajații le neglijează până când situația atinge o cotă maximă de risc. Mai mult, copiii indică faptul că însăși unii colaboratori pot genera situații de conflict între copiii deținuți, „în scopuri profilactice”. Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că detenția răspunde rareori necesităților specifice ale copiilor ca grup sau la nivel individual, inclusiv necesității de educație adecvată, contact cu familia și comunitatea, sport, recreere ș.a.

Dimpotrivă, aceasta agravează adesea vulnerabilitatea lor, expunându-i mai multor forme și situații de risc, cum ar fi discriminarea, abuzul, violența, condițiile de viață precare, îngrijirea medicală și nutriția inadecvate. Atunci când sunt lipsiți de libertate, aceștia sunt, de asemenea, expuși riscului de auto-vătămare sau chiar de sinucidere.

Ombudsmanul Copilului notează că respectarea demnității copilului impune ca toate formele de violență în tratamentul copiilor aflați în conflict cu legea să fie interzise și prevenite. Informațiile recepționate arată că acțiunile de violență au loc în toate instituțiile de detenție, chiar și în situațiile când copiii sunt transferați în **Penitenciarul de tip spital, unde se presupune că minorul trebuie să primească tratament și îngrijire specifică**. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, îndeamnă repetat autoritățile de resort să ia măsuri eficiente de prevenire a acestor violențe și să se asigure că făptașii sunt aduși în justiție.

O altă problemă sesizată ține de asigurarea *dreptului la educație a copiilor care se află în instituțiile de detenție*. Pe parcursul perioadei raportate au fost efectuate vizite în toate instituțiile de detenție în care sunt deținuți minorii și a fost analizat compartimentul asigurării dreptului la educație a copiilor care se află în conflict cu legea.

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și Comentariul General nr. 10 (2007) al Comitetului ONU pentru drepturile copilului¹⁹⁰ prevede obligația statului de a asigura continuitatea procesului educațional al copilului indiferent de faza procesului în care se află și indiferent de forma custodiei în care a fost plasat.

Deși Ombudsmanul Copilului notează că în cadrul Penitenciarului nr. 10 Goian există condiții tehnice de realizare a orelor de curs, iar personalul didactic este detașat de la IP Liceul Teoretic „Nicolae Bălcescu”, copii nu manifestă interes față de sistemul educațional și dorință de a frecventa orele de curs. De asemenea în cadrul instituției de detenție există și o bibliotecă amenajată, cu toate acestea sala este folosită pentru a privi televizorul sau pentru a petrece diferite activități de grup.

O situație deosebit de gravă este respectarea dreptului la educație a copiilor preveniți. În această ordine de idei menționăm faptul că sistemul penitenciar național nu asigură continuitatea procesului educațional și nu asigură pe deplin **dreptul la educație a copilului în sistemul penitenciar național**.

O altă problemă continuă a sistemului penitenciar analizată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este *acordarea asistenței medicale și psihologice minorilor* care se află în instituțiile de detenție. Copii invocă mai multe nereguli la acest aspect:

- Angajații medicali și psihologii nu sunt receptivi la cerințele lor;

¹⁹⁰https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f10&Lang=en

- Insuficiența numărului de psihologi, fapt care duce la imposibilitatea de a oferi consiliere psihologică de fiecare dată când copilul are nevoie;
- Lipsa spațiului amenajat pentru acordarea consilierii psihologice;
- Copiii sunt impuși să plătească pentru medicamentele administrate;
- Angajații medicali pot să le ofere alte medicamente decât cele solicitate;
- Programele de reabilitare psihologice nu sunt centrate pe interesul superior al copilului și sunt atractive pentru copii.

În această ordine de idei, Ombudsmanul Copilului notează că Administrația Națională a Penitenciarelor nu a reușit să fortifice sistemul de protecție a sănătății copilului în instituțiile pe care le administrează. Este de menționat faptul că Convenția ONU cu privire la drepturile copilului impune acordarea celui mai înalt standard de calitate a sănătății copilului fără discriminare și fără a se face trimitere la statutul copilului. Astfel, Ombudsmanul indică că Administrația Națională a Penitenciarelor urmează să racordeze procedurile interne de acordare a asistenței medicale și psihologice la standardele internaționale prestabilite de Convenția ONU și de Organizația Mondială a Sănătății.

În anul 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat în continuare și ***protecția copiilor cu vârsta 0-3 ani care se află în instituțiile de detenție împreună cu mamele lor.*** La acest capitol se evidențiază faptul că situația nu a cunoscut schimbări, iar autoritățile nu au luat în considerare Recomandările Ombudsmanului Copilului elaborate în cadrul Raportului Tematic „Respectarea drepturilor copiilor cu vârsta 0-3 ani care se află împreună cu mamele lor ce-și execută pedeapsa în instituțiile penitenciare din Republica Moldova¹⁹¹”. Ombudsmanul Copilului îndeamnă insistent să fie realizate măsurile din recomandările date în raportul indicat mai sus.

Un alt aspect analizat de Ombudsmanul Copilului în perioada raportată îl reprezintă ***procesul de resocializare a copiilor care și-au ispășit pedeapsa.*** Avocatul Poporului pentru drepturile copilului notează că sistemul de resocializare a copiilor care și-au ispășit pedeapsa nu corespunde standardelor internaționale pentru protecția drepturilor copilului și astfel apar condiții de risc pentru securitatea copilului. Astfel, Ombudsmanul Copilului menționează că acești copii nu sunt antrenați în activități eficiente de resocializare nici în perioada detenției, nici atunci când se eliberează din detenție, iar în perioada reintegrării copiilor în societate, aceștia ajung să fie niște ***copii-Mowgli***, care nu posedă elementarul de cunoștințe de interacțiune cu mediul social.

¹⁹¹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/02/RAPORT-COPIIREDACTAT.pdf>

O situație alarmantă o reprezintă grupul de copii care nu au pe nimeni în societate și ajungând în libertate, din cauza lipsurilor și problemelor, comit infracțiuni, pentru a fi condamnați și ajungând repetat în penitenciar, mediu deja cunoscut, cu reguli oarecum acceptate și asumate de către minori, penitenciarul devine pentru ei unicul mediu „normal” de existență. Lipsa perspectivei, a oportunităților sociale, oricât de modeste, a locurilor de muncă și stigmatizarea socială sunt problemele invocate cel mai des de copiii care au fost eliberați și care s-au întors în instituțiile de detenție.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului îndeamnă statul, să revadă mecanismele naționale de protecție și integrare a copiilor care au ispășit pedeapsa penală, astfel încât acestea să corespundă cerințelor lor vitale, pentru a deveni membri activi ai societății. Statul trebuie să elaboreze un mecanism de protecție, pe lângă cel de control post detenție instituit prin Instituția Națională de Probațiune, pentru a ajuta copiii vizați să se integreze mai ușor în mediul social.

În contextul situației analizate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI**:

- Administrația Națională a Penitenciarelor urmează să revadă programele de reabilitare psihologică pentru copii;
- Administrația Națională a Penitenciarelor va efectua o acțiune amplă de monitorizarea sistemului medical, în scopul de a eradica carențele stabilite și de a racorda sistemul la standardele internaționale;
- Administrația Națională a Penitenciarelor urmează să fortifice procesul educațional în instituțiile penitenciare pentru a asigura continuitatea ciclului de învățământ;
- Administrația Națională a Penitenciarelor urmează să fortifice eforturile sale în scopul de a favoriza menținerea legăturii copiilor condamnați și preveniți cu familia;
- Administrația Națională a Penitenciarelor va întreprinde măsurile necesare pentru eliminarea practicii de aplicare a pedepselor disciplinare cu interzicerea vizitelor din partea rudelor, aplicate față de copii;
- Ministerul Justiției va examina în cadrul reformei sistemului judiciar oportunitatea creării instanțelor de judecată de nivelul I și a colegiilor în curțile de apel specializate pentru examinarea cauzelor civile, administrative și penale în privința copiilor.

- Ministerul Justiției de comun cu Ministerul Finanțelor vor examina politica bugetară în vederea instituirii liniilor bugetare separate în bugetele instituțiilor penitenciare unde se află copii în vârstă 0-3 ani care se află în penitenciare împreună cu mamele lor, cu scopul de a asigura o finanțare adecvată a necesităților acestor copii;
- Ministerul Justiției va întreprinde măsuri necesare pentru finalizarea construcției noului blocul al Penitenciarului nr.10 Goian în vederea asigurării de condiții adecvate pentru copiii preveniți;
- Ministerul Justiției va consolida mecanismul de prevenire și dejudicizare a cauzelor penale cu implicarea copiilor sub vârsta răspunderii penale și a celor în conflict cu legea.

DREPTUL LA EDUCAȚIE

În cadrul articolelor 28 și 29 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului este consacrat dreptul copilului la educație și obligația statului de a asigura educația copiilor bazată pe criterii de calitate, egalitate și accesibilitate. Prevederile Convenției ONU stabilesc și obligația statului de a asigura că educație este dirijată în sensul dezvoltării personalității și talentelor copilului, pregătind copilul pentru viața activă ca adult, cultivarea respectului pentru drepturile fundamentale ale omului și pentru propriile valori culturale și naționale ale copilului și ale altora.

La nivel național, dreptul la educație este garantat de articolul 35 din Constituția Republicii Moldova, Codul Educației și articolele 9 și 10 din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului. Analizând raportul de compatibilitate dintre normele naționale din domeniul garantării dreptului la educație a copilului cu standardele internaționale, se constată o corespundere parțială a normelor naționale enumerate, fapt ce indică asupra necesității modificării cadrului normativ.

Totodată, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată că în anul 2019 situația privind respectarea dreptului la educație a copilului nu a cunoscut careva schimbări esențiale.

De asemenea autoritățile naționale nu au întreprins acțiuni pentru implementarea Recomandărilor stipulate în Raportul anual privind respectarea drepturilor Copilului în 2018 în

Republica Moldova¹⁹². Ombudsmanul Copilului îndeamnă autoritățile publice centrale și locale să implementeze recomandările sale din Rapoartele Anuale anterioare, privind racordarea sistemului național de educație la standardele minime din domeniu. Necesitatea modificărilor în sistemul național de educație survine și în urma constatărilor din Raportul elaborat în baza Programului de Evaluare Internațională PISA 2018¹⁹³. PISA este un studiu internațional organizat o dată la trei ani cu scopul de a evalua sistemele educaționale din lume prin testarea abilităților și cunoștințelor elevilor în vârstă de 15 ani. La evaluarea PISA au participat elevi din peste 80 de țări, inclusiv 44 de țări cu venit mediu. Programul PISA evaluează măsura în care elevii în vârstă de 15 ani, care finalizează ciclul obligatoriu de studii, au obținut abilități și cunoștințe esențiale pentru participare deplină în viața societății moderne. Evaluarea este axată pe obiectele școlare principale: citire/lectură, matematică și științe. Testarea se desfășoară pe bază de calculatoare sau pe suport de hârtie. Pentru țările care au participat la evaluarea pe bază de calculator se organizează, de asemenea, de fiecare dată, evaluarea competențelor elevilor într-un domeniu inovativ (în 2018 acest domeniu a fost competența globală). Republica Moldova în 2018 a organizat testarea PISA pe suport de hârtie. Evaluarea nu apreciază doar abilitatea elevilor de a-și reproduce cunoștințele; se examinează și cât de bine elevii știu să extrapoleze cele învățate și să aplice cunoștințele acumulate în situații mai puțin cunoscute, atât în școală, cât și în afara acesteia.

În Republica Moldova Testarea PISA s-a desfășurat în perioada 28-30 martie 2018. La fel, ca și în toate țările, eșantionul instituțiilor de învățământ a fost selectat de OECD, organizația internațională responsabilă de studiu, în baza listei complete a tuturor instituțiilor de învățământ din țară cu numărul de elevi eligibili, transmise de autoritățile naționale. În baza listei instituțiilor de învățământ selectate și a listelor tuturor elevilor în vârstă de 15 ani din aceste instituții, transmise de administrațiile lor, au fost selectați în mod aleatoriu elevii care au participat la testare. Astfel, datele evaluării sunt reprezentative pentru întreaga populație de elevi în vârstă de 15 ani din țară.

În urma procesului de evaluare au fost constatate următoarele:

- Punctajul mediu pentru Republica Moldova în Testarea PISA 2018 constituie 421 de puncte la matematică (în comparație cu media OECD de 489 de puncte), 424 de puncte la citire/lectură (în comparație cu media OECD de 487 de puncte) și 428 de puncte la științe (în comparație cu media OECD de 489 de puncte);

¹⁹² http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_APDC_2019.pdf

¹⁹³ http://aee.edu.md/sites/default/files/raport_pisa2018.pdf

- Elevii din instituțiile de învățământ urbane depășesc elevii din instituțiile de învățământ rurale în toate cele trei domenii testate, cu o diferență de punctaj mediu de 55 de puncte la matematică, 56 de puncte la științe și 64 de puncte la citire/lectură;
- Diferențele de punctaj mediu dintre elevii social-economic avantajați și cei dezavantajați este de peste 90 de puncte în toate cele trei domenii testate;
- În Republica Moldova, **50% din numărul de elevi ating nivelul minim de competență la matematică și 57%** la citire/lectură și la științe;
- Aproximativ **56%** din numărul de elevi din instituțiile rurale **nu ating nivelul** minim de competență la științe, **58%** - la citire/științe și **63%** - la matematică. Circa **30%** din numărul de elevi din instituțiile urbane nu ating nivelul minim de competență la citire/lectură și științe, iar **39%** - la matematică;
- Circa 62% din numărul de directori de instituții de învățământ din Republica Moldova, în comparație cu media de 39% în țările OECD, au raportat că lipsa materialelor didactice afectează procesul de predare „într-o anumită măsură” sau „foarte mult”;
- Aproximativ 68% din numărul de directori din Republica Moldova și 40% din țările OECD au raportat că absențele nemotivate ale elevilor împiedică activitatea de învățare a elevilor în instituția pe care o conduc;
- Circa 13% din numărul de elevi din Republica Moldova și 10% din țările OECD au raportat că au fost victime ale violenței verbale și 7% - victime ale violenței fizice de câteva ori pe lună;
- Majoritatea elevilor social-economic avantajați consideră că efortul pe care îl depun la școală îi va ajuta să fie admiși la o universitate bună, pe când majoritatea elevilor social-economic dezavantajați consideră că efortul pe care îl depun la școală îi va ajuta să obțină un post de muncă bun;
- Circa 49% din numărul de elevi cu vârsta de 15 ani din Republica Moldova se așteaptă să facă o facultate, iar 18% examinează posibilitatea de a-și finaliza studiile la un colegiu.

Un urma analizei rezultatelor prezentate în Raportul PISA, Ombudsmanul Copilului constată că procesul educațional în Republica Moldova nu este unul suficient de competitiv și nu oferă copiilor minimul necesar de cunoștințele, pentru a putea concura cu semenii lor pe plan internațional.

În anul 2019 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a continuat să monitorizeze situația privind *protecția copiilor față de abuz și violență în instituțiile de învățământ*. Se constată o ascendență semnificativă a fenomenului de *bullying*, cazurile devenind tot mai dese și tot mai grave. Dacă anii precedenți majoritatea cazurilor erau axate pe acte de agresiune fizică între copii (preponderent băieți), în ultima perioadă situația se agravează prin cazuri de violență psihologică, abuz și violență sexuală între copii de vârstă fragedă (10-14 ani) de același sex și, acțiuni de șantaj în scopul transmiterii bunurilor în proprietatea abuzatorului și exploatarea prin muncă a elevilor de către adulți, inclusiv de către profesori, în special în mediul rural.

Tolerarea situațiilor respective, în opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului prezintă o serie de riscuri majore precum:

- Împiedicarea realizării drepturilor fundamentale ale copiilor, în special: dreptul la protecție față de abuz și neglijare; dreptul la libera exprimare a opiniei; dreptul la participare, etc.;
- Agravarea stării de sănătate fizică și mentală a copiilor;
- Riscul sporit de abandon școlar;
- Creșterea numărul copiilor care părăsesc domiciliul.
- Determinarea copiilor de a adopta un comportament deviant;
- Risc sporit de suicid;

Ombudsmanul Copilului menționează că violența între copii este unul din factorii cei mai gravi care afectează bunăstarea în ansamblu a copilului. Actele de violență fizică, psihologică și sexuală, de multe ori sub formă de intimidare, admisă de copii împotriva altor copii, ori grupuri de copii, periclitează integritatea fizică atât în momentul comiterii acestora, cât și are consecințe grave pentru dezvoltare, educație și integrare socială pe termen mediu și lung. Adulții, indiferent de statutul lor, fie că sunt părinți/reprezentanții legali sau profesori, au un rol extrem de important în examinarea și prevenirea actelor de violență. Intervenția adulților trebuie să fie bazată pe interesul superior al copilului, fără a recurge la pedepse sau cu violență împotriva violenței. Prevederile articolului 19 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, stabilesc expres obligația statului de a proteja copiii de toate formele de maltratare săvârșite de către părinți sau alte persoane și de a aplica programe preventive în această privință.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului salută numeroasele inițiative de prevenire a violenței în privința copiilor implementate de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. Totodată

conchide că acțiunile întreprinse în mare parte sunt ineficiente. Autoritățile de resort până în prezent nu pot asigura interzicerea și eliminarea formelor de discriminare și violență între copii și în privința copiilor în instituțiile de educație. În opinia Ombudsmanului Copilului, rezultatele măsurilor întreprinse sunt limitate din cauza lipsei de cunoștințe și abilități ale personalului didactic și administrativ de a gestiona situațiile de conflict, lipsei de informare și înțelegere a pericolului violenței împotriva copiilor și a cauzelor de bază, cât și din lipsa sau numărul insuficient de psihologi în instituțiile de educație. Eforturile sunt concentrate mai mult pe simptome și consecințe, decât pe cauze. Aplicarea cadrului legal în practică este nesatisfăcătoare, strategiile existente sunt mai mult fragmentate decât unificate și nu își au efectul scontat, iar mijloacele financiare alocate pentru rezolvarea acestor probleme sunt inadecvate. Opiniile și practicile răspândite în societate și cultură contribuie la persistența violenței.

Ombudsmanul Copilului subliniază că luarea în considerare și eliminarea practicilor răspândite a violenței împotriva copiilor este una dintre obligațiile primordiale a autorităților de resort. Asigurarea și încurajarea drepturilor fundamentale ale copiilor pentru a asigura respectarea demnității umane și respectarea integrității lor fizice și psihice prin prevenirea tuturor formelor de violență este cea mai importantă acțiune pentru promovarea drepturilor tuturor copiilor în conformitate cu Convenția.

Opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului la capitolul dat este susținută și de Raportul privind „Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova¹⁹⁴”, elaborat și prezentat de UNICEF Moldova. În Raport se menționează că „Violența în școală, sub toate formele sale, constituie o încălcare a drepturilor copilului la educație, sănătate și bunăstare”.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a propus completarea *Codului educației* cu un nou principiu „**nonviolentă**” și introducerea unui nou capitol privind eliminarea violenței în instituțiile de educație, iar bullying-ul să fie definit prin dispozițiile unui articol separat.

Un alt aspect analizat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în perioada raportată este ***compatibilitatea curriculumului național față de standardul internațional privind dezvoltarea respectului pentru drepturile omului și a libertăților fundamentale, consacrat în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.***

¹⁹⁴ <https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf>

Situația respectivă a fost analizată în scopul ajustării sistemului de învățământ la standardele de promovare a drepturilor copilului. Ombudsmanul Copilului remarcă faptul că drepturile și libertățile copilului sunt slab studiate în instituțiile de învățământ din țară. În manualele școlare lipsește subiectul referitor la Avocatul Poporului pentru drepturile copilului ca Instituție Națională a Drepturilor Copilului. Chiar dacă în unele manuale există aceste subiecte, ele nu sunt studiate. Astfel copii sunt lipsiți de posibilitatea de a cunoaște unica instituție națională specializată în domeniul dreptului copilului care poate reprezenta interesele copilului în fața autorităților statale de orice nivel, a organizațiilor neguvernamentale și persoanelor fizice. În cadrul discuțiilor de la întâlnirile pe care le are Ombudsmanul Copilului cu elevii, aceștia și-au exprimat insatisfacția de nivelul de predare a drepturilor copilului în instituțiile de învățământ. Majoritatea copiilor nu cunosc nimic despre Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, iar dacă știu ceva, sursa de informare mai des este mass-media și foarte rar ei sunt informați la subiect în cadrul disciplinelor respective în procesul de studii.

În cadrul procesului de monitorizare a problemei respective au fost depistate următoarele deficiențe:

- La momentul actual copii cunosc superficial drepturile și libertățile pe care le au, copiii nu cunosc instituția națională a drepturilor copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Ombudsmanul) și acest subiect nu este inclus în Curriculumul școlar;
- Informarea în domeniul drepturilor copilului se face în mare parte de către ONG-uri sau voluntari din cadrul instituțiilor publice sau private;
- Orele academice acordate pentru studierea materiilor conexe drepturilor copilului sunt insuficiente, iar predarea acestora este realizată de persoane care nu au pregătirea necesară;
- Impactul acțiunilor de informare în domeniul drepturilor copilului petrecute în instituțiile de învățământ este unul nesatisfăcător.

Ombudsmanul Copilului notează că studierea drepturilor copilului a informației despre activitatea instituției naționale a drepturilor copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Ombudsmanul), în instituțiile de învățământ de toate nivelurile este un imperativ pentru dezvoltarea copilului în calitate de deținător deplin al drepturilor și responsabilităților. La momentul actual, în cadrul sistemului național de educație există două discipline școlare **obligatorii** și una **opțională** la care este abordat subiectul respectării drepturilor copilului/omului. Astfel, în cadrul disciplinei **„Educație pentru societate”**, copiii își pot forma competențe sociale și civice iar, în cadrul disciplinei

„Dezvoltare personală”, copii își formează deprinderi asupra identității personale și relaționării armonioase care pune accent pe cunoașterea și acceptarea de sine, exploatarea și autoevaluarea resurselor personale, familia ca valoare etc.

Totuși, în urma discuțiilor cu elevii în cadrul vizitelor în instituțiile de învățământ a Avocatului Poporului pentru drepturile copilului a fost constatat că cunoștințele elevilor se limitează doar la simpla enumerare a drepturilor pe care le au, fără a putea descrie careva modalități de aplicare și de protecție a drepturilor nominalizate. Ombudsmanul Copilului notează făcând referire la art. 29 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului¹⁹⁵, că statul are obligațiunea de a asigura o implementare adecvată a prevederilor Convenției fapt ce presupune că copii trebuie să beneficieze de o instruire adecvată în materia drepturilor copilului. De asemenea Ombudsmanul Copilului își exprimă regretul pentru faptul că la elaborarea manualelor pentru disciplinele conexe drepturilor omului/copilului (Educația pentru societate și dezvoltare personală) nu a fost solicitată opinia Instituției Naționale de Protecție a Drepturilor Copilului (Avocatul Poporului pentru drepturile copilului).

O altă problemă analizată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în perioada anului 2019, a fost **nivelul slab de incluziune educațională a copiilor cu nevoi speciale în instituțiile de învățământ**. Problema respectivă a fost abordată și în rapoartele precedente ale Ombudsmanului Copilului¹⁹⁶ însă, numărul mare de plângeri adresate la Telefonul de încredere al Copilului din cadrul Oficiului Avocatului Poporului indică faptul că această problema nu a fost soluționată și, mai mult, este într-o stare de agravare.

Dacă în perioadele precedente problemele majore care erau invocate constau în lipsa comodităților fizice de accesibilitate în interiorul instituțiilor de învățământ acum, problemele abordate sunt mai complexe și mai sensibile. O astfel de problemă o reprezintă respectarea drepturilor copiilor cu necesități speciale din spectrul psiho-emoțional și a celor cu probleme senzoriale de văz și auz. Din cauza particularităților specifice de dezvoltare, acești copii au nevoie de o atenție și îngrijire specifică, fiind necesară asistența permanentă a cadrului didactic de sprijin.

În urma procesului de monitorizare au fost identificate următoarele aspecte:

- Numărul cadrelor didactice de sprijin din instituțiile educaționale este insuficient;

¹⁹⁵ <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>

¹⁹⁶ <http://ombudsman.md/avocatul-copilului/rapoarte/>

- Norma supraestimată a numărului de copii cu cerințe educaționale speciale stabilită pentru un cadru didactic de sprijin;
- Asistența acordată copiilor cu necesități educaționale speciale din spectrul psiho-emoțional nu corespunde necesităților specifice ale fiecărui copil în parte, nici grupului – sub aspect metodologic;
- Personalul antrenat în procesul educațional nu posedă cunoștințe și deprinderi de comunicare și relaționare cu acești copii, dar nici de abilități pentru ameliorarea situațiilor de criză a copiilor cu cerințe educaționale speciale;
- Stigmatizarea din partea copiilor fără cerințe educaționale speciale și a părinților acestora;
- Drept consecință, numărul mic de elevi care își continuă studiile în instituțiile de specialitate sau superioare.

Ombudsmanul Copilului menționează că la momentul actual procesul de incluziune educațională a copiilor cu necesități educaționale speciale, este unul formal care nu corespunde standardelor de calitate internaționale. Autoritățile naționale nu au întreprins o abordare holistică centrată pe interesul copilului, ci s-au bazat mai mult pe eficientizarea economică a cheltuielilor bugetare din sectorul bugetar. În acest context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului îndeamnă autoritățile publice să revadă standardele stipulate de Comentariul General nr. 16 și 19 al Comitetului ONU¹⁹⁷ pentru drepturile copilului în scopul de a forma bugetul public centrat pe interesul superior al copilului.

În finalul celor expuse, și în contextul faptului că autoritățile publice centrale și locale nu au reușit să implementeze recomandările stipulate în Rapoartele privind respectarea drepturilor copilului din anii precedenți, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului face o trecere în revistă a problemelor abordate anterior, relevante și actuale:

- Asigurarea instituțiilor de învățământ cu blocuri sanitate în interiorul instituțiilor de învățământ, dotate corespunzător cu produse igienice;
- Asigurarea la nivel centralizat a instituțiilor de învățământ cu apă potabilă de calitate;

¹⁹⁷https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

- Asigurarea transportului calitativ pentru deplasarea copiilor către instituțiile de învățământ de circumscripție;
- Asigurarea centralizată cu hrană calitativă a copiilor din nivelul primar și gimnazial;
- Asigurarea bunei funcționări a cabinetelor medicale din instituțiile de educație, consolidarea abilităților profesionale a cadrelor medicale și transferul funcțiilor medicale în subordinea Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale;
- Fortificarea procesului de colaborare profesor – elev, profesor-părinte;
- Amenajarea spațiilor de joacă pentru copii conform standardelor de calitate și de protecție a vieții și sănătății.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă Ministerului Educației, Culturii și Cercetării următoarele **RECOMANDĂRI**:

- Dezvoltarea și promovarea, la nivel național, a strategiilor de prevenire și combatere a violenței școlare în general, și a bullying-ului în particular, precum și delimitarea clară a acestor noțiuni în actele normative;
- Sporirea eficacității programelor educative și formative de prevenire a violenței, dedicate cadrelor didactice părinților și elevilor;
- Includerea în programele de pregătire inițială și continuă a cadrelor didactice a modulelor privind abordarea violenței conform particularităților de vârstă a copilului și soluționarea conflictelor, bullying-ului;
- Adoptarea cadrului de reglementare a profesiei de psiholog, a serviciului psihologic școlar, a standardelor de calitate pentru asistența psihologică, în cadrul instituțiilor de învățământ și asigurarea tuturor instituțiilor educaționale, inclusiv, a celor de educație timpurie, cu psihologi;
- Adaptarea la standardele internaționale din domeniu a curriculumului educațional de la materiile conexe drepturilor copilului;
- Suplinirea numărului de cadre didactice de sprijin astfel ca pentru fiecare elev cu nevoi speciale să fie atribuit un cadru didactic de sprijin, cu abilitățile și cunoștințele corespunzătoare;
- Includerea în Curriculumul școlar a subiectului *Instituția Națională a Drepturilor Copilului Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Ombudsmanul)*;

- Consolidarea procesului de incluziune educațională a copiilor cu necesități educaționale speciale cu probleme din spectrul psiho-emoțional și senzorial.

DREPTUL LA MUNCĂ

Consacrat în cadrul articolul 32 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului dreptul la muncă prevede, obligația statului de a proteja copiii de angajarea într-o muncă ce constituie un pericol pentru sănătatea, educația sau dezvoltarea lor, de a stabili vârste minime pentru angajare și de a reglementa condițiile de angajare. La nivel național protecția dreptului la muncă este asigurată prin prisma prevederilor art. 43 din Constituția Republicii Moldova, Codul Muncii și articolul 11 din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului.

În calitate de reprezentant al copiilor în fața autorităților publice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întrebat copiii despre cum percep ei realizarea dreptului la muncă și prezintă în continuare câteva din opiniile copiilor la subiectul dat:

- Aș dori să pot îmbina școala cu lucrul;
- Am lucrat 2 luni, vara aceasta și nu mi-au achitat nici un bănuț;
- Condițiile de muncă la care eram expus erau foarte grele;
- Angajatorul meu nu a vrut să semnăm un contract de muncă și am muncit la negru.

Ombudsmanul Copilului menționează faptul că autoritățile publice nu au reușit să redreseze situația din domeniul respectării dreptului la muncă a copilului, ba dimpotrivă, în urma monitorizării în anul raportat, este constatată o agravare a situației în domeniu.

Astfel, Republica Moldova rămâne restantă la acest capitol în contextul nerealizării Recomandărilor Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului. La fel, nu au fost realizate nici Recomandările Ombudsmanului Copilului privind asigurarea respectării dreptului la muncă a copilului.

În concluziile sale, Ombudsmanul Copilului constată lipsa unui mecanism eficient de control a respectării legislației muncii copiilor. Modificările operate în legislația națională în domeniul securității muncii și activității de întreprinzător nu au o abordare bazată pe drepturile omului/copilului și acest fapt a generat situații de încălcare a drepturilor omului/copilului. Legislația ambiguă este

cauza unor interpretări eronate a atribuțiilor de control a autorităților publice, care pasează răspunderea de la o instituție la alta, pentru a nu-și asuma responsabilități atribuite.

Situația respectivă poate fi dovedită prin prisma cazului examinat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în această perioadă, în care au fost constatate mai multe probleme sistemice legate de protecția copilului angajat în câmpul muncii.

Astfel, în conformitate cu prevederile art. 32 și art. 3 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (în vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1995), art. 1, alin. (3) și art. 11, lit. i), Ombudsmanul Copilului a dispus monitorizarea respectării dreptului la muncă a unui grup de copii angajați de către agentul economic „Aqua Magic” (satul Sociteni, raionul Ialoveni), unde copii erau angajați în calitate de *salvamari*, activitate periculoasă pentru viața copilului. Examinarea cazului a fost inițiată în baza alegerii expuse la Telefonul de încredere al Copilului.

Copii s-au plâns de condițiile de muncă:

- a) erau impuși să muncească câte 10 ore pe zi, programul de muncă fiind între 08.00-20.00;
- b) toată ziua erau nevoiți să stea în picioare (nu aveau la dispoziție scaune);
- c) lucrau sub razele directe ale soarelui, fără umbrele, la temperaturi de 36°C la umbră, iar dacă solicitau instalarea acestora li se refuză pe motiv ca sunt defecte iar procurarea unor umbrele noi ar costa mult - 100 euro;
- d) nu exista un loc special amenajat pentru a lua masa sau pentru a pune la rece alimentele luate de acasă;
- e) copiilor nu li s-a pus la dispoziție apă potabilă care să corespundă normelor sanitaro-epidemiologice
- f) copiii erau frecvent sancționați fără a li se aduce la cunoștință despre acest fapt și fără a cunoaște temeiul;
- g) sarcinile puse în seama copiilor depășeau atribuțiile acestora și nu corespundeau vârstei și dezvoltării acestora;
- h) copiii nu au fost dotați cu echipament de protecție;
- i) angajatorii nu au asigurat copiilor o instruire profesională de *salavamar* și de acordare a primului ajutor;
- î) administrația avea o atitudine ofensatoare față de copii, încurajând acest fapt și la ceilalți angajați;

j) la angajare copiilor nu le-a fost explicate clar sarcinile/atribuțiile care le revin și nici nu le-au fost aduse la cunoștință prin semnătură și nici prezentate fișe de post sau alte instrucțiuni, regulamente, indicații de care urmau să se conducă în activitatea zilnică;

k) nu a fost asigurată transportarea copiilor după terminarea zilei de muncă, ora 20.00, când nu mai circula transportul public. Copiii erau nevoiți să se deplaseze cu transport de ocazie, fără nici un fel de garanții de securitate și protecție.

De asemenea intenționat nu se ținea evidența strictă a zilelor și orelor lucrate, motiv din care era diminuat volumul de muncă și contribuția pentru munca depusă.

În cadrul vizitei la fața locului, desfășurate de către reprezentanții Oficiului Avocatului Poporului, administratorul agentului economic a interzis în mod abuziv și contrar legislației în vigoare (Legea nr. 52 din 3 aprilie 2014 art. 11, lit. i) și art. 320 Cod Contravențional) accesul pe teritoriul unității economice administrate. Restricțiile de acces au fost determinate de încercarea de a ascunde încălcările și abaterile de la normele legale privind angajarea copiilor în câmpul muncii. A doua zi angajații Oficiului Avocatului Poporului au avut acces pe teritoriul întreprinderii, dar deja nu au mai putut verifica veridicitatea informațiilor, deoarece vizibil a fost clar că au fost întreprinse unele acțiuni/măsurile de îmbunătățire a condițiilor de muncă, fapt confirmat de către înșiși copiii.

Copiii au comunicat că au fost preîntâmpinați să nu vorbească cu reprezentanții Avocatului Poporului pentru drepturile copilului și că umbrelele, scaunele, apa potabilă au apărut în timp ce funcționarilor oficiului le era restricționat accesul pe teritoriu. Tot atunci fiindu-le create condiții pentru păstrarea alimentelor și repartizat spațiu pentru a lua masa, dar toate acestea în scurt timp iarăși a fost îndepărtate.

Evaluând situația în urma vizitelor de monitorizare la fața locului și după analiza documentelor solicitate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată un șir de abateri de la standardele internaționale și naționale în domeniul protecției drepturilor copilului.

Copiii reprezintă un grup specific și vulnerabil care urmează să beneficieze de o protecție specială așa cum prevăd standardele internaționale din domeniul muncii și din domeniul protecției copilului. Mai mult, conform prevederilor din domeniul dreptului muncii, angajatul se consideră persoana vulnerabilă în fața angajatorului, astfel obligațiunea probării faptelor survine pe seama angajatorului. Lipsa de instruire și informare a copilului angajat este în contradicție cu prevederile Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, care stipulează că informația pusă la dispoziția copilului urmează a fi prezentată într-o manieră cât mai prietenoasă copilului astfel încât acesta să o

poată înțelege și să o poată utiliza în situațiile de necesitate. În urma celor indicate, Ombudsmanul Copilului conchide că obligativitatea probării faptelor revine administratorului parcului acvatic și nicidecum nu poate fi pusă pe seama copiilor angajați.

În procesul examinării cazului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a solicitat intervenția autorităților publice de linie, dar care au dat răspunsuri formale, cu delegare de competențe:

- Drept răspuns la scrisoarea nr. 12-9/56 din 12 iunie 2019 cu solicitarea de a efectua un control al agentului economic vizat, Inspectoratul de Stat al Muncii ne-a expediat mesajul **nr. 863 din 3 iulie 2019 cu privire la declinul de competență în baza art. 23¹ din Legea securității și sănătății în muncă nr. 186-XVI din 10 iulie 2008 și imposibilitatea efectuării controalelor inopinate în baza art. 14 și 19 din Legea nr. 131-XIX din 8 iunie 2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător.**
- O altă instituție publică - Agenția Națională pentru Sănătatea Publică ne-a răspuns la scrisoarea nr. 06-3/21, din 22 iulie 2019 privind solicitarea concursului prin mesajul (nr. 01-20/1-3434 din 31 iulie 2019) despre **readresarea petiției către Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Peții. Ulterior de la APCSP nu a parvenit nici un răspuns.**
- Și o altă instituție publică ne-a readresat solicitarea, fără a da curs demersului nostru de verificare a semnalelor de achitare a salariului real în plic și de exploatare economică a copiilor. Serviciul Fiscal de Stat, în răspunsul **nr. 26-10/3-06-10742 din 13 august 2019, ne-a informat despre readresarea solicitării către Inspectoratul de Stat al Muncii.**
- Inspectoratul de Stat al Muncii ne-a informat despre **întocmirea procesului verbal de remediere a încălcărilor depistate timp de 10 zile.** Acest răspuns nu a fost unul credibil pentru că nu au fost exemplificate abaterile, dar și pentru că prin controale care nu sunt inopinate nu se poate stabili obiectiv situația critică.

Urmare a stării de lucruri atestate și răspunsurile primite de la autoritățile competente, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a analizat *normele legale naționale relevante cazului pentru stabilirea corespunderii acestora standardelor internaționale*:

- Constituția Republicii Moldova: art. 43, alin. (2) „Salariații au dreptul la protecția muncii. Măsurile de protecție privesc securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al **femeilor și al tinerilor**, instituirea unui salariu minim pe economie, repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții grele, precum și alte situații specifice”;
- Codul Muncii: Cap. III „Munca persoanelor în vârstă de până la 18 ani”, art. 253-257;
- Legea nr. 140 din 10 mai 2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii – art. 4, alin. (1), lit. a), c) și f) alin. (2), lit. b), art. 8 alin. (1), lit. a) „În exercițiul funcțiunii, inspectorul de muncă abilitat cu efectuarea controlului de stat în domeniul raporturilor de muncă, la prezentarea legitimației de serviciu, **este în drept să pătrundă liber, la orice oră din zi sau din noapte, fără informarea prealabilă a angajatorului**, în locurile de muncă, în încăperile de serviciu și de producție” și art. 11², alin. (2) „**Controlul inopinat poate fi efectuat și din inițiativa inspectorului de muncă, fără dispoziția de control**, urmând ca inspectorul să informeze imediat despre aceasta una dintre persoanele menționate la alin.(1)”;
- Legea nr. 186 din 10 iulie 2008 securității și sănătății în muncă – art. 23¹, alin. (2) „Coordonarea la nivel național și monitorizarea controlului de stat al respectării legislației cu privire la securitatea și sănătatea în muncă efectuat de către inspectorii de muncă din cadrul autorităților competente în domeniul controlului siguranței ocupaționale sânt exercitate de Inspectoratul de Stat al Muncii”;
- Legea nr. 131 din 8 iunie 2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător – art. 1, alin. (6) „Pentru controlul efectuat în baza Legii nr. 50 din 28 martie 2013 cu privire la controalele oficiale pentru verificarea conformității cu legislația privind hrana pentru animale și produsele alimentare și cu normele de sănătate și bunăstare a animalelor, precum și pentru controlul privind respectarea legislației cu privire la siguranța ocupațională și la raporturile de muncă, nu se aplică prevederile art. 18 alin. (1) din prezenta lege”;

Standardele internaționale din domeniul protecției drepturilor copilului pe segmentul dreptului la muncă a copilului:

- Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (în vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993), art. 3 și art. 32 – „În toate acțiunile ce îi privesc pe copii, fie că sunt luate de instituții publice sau private de protecție socială, de către tribunale, autorități administrative sau organe legislative, interesele superioare ale copilului trebuie să fie luate în considerare cu prioritate. Statul are obligația de a proteja copii de angajarea într-o muncă ce constituie un pericol pentru sănătatea educația sau dezvoltarea lor, de a stabili vârste minime de angajare și de a reglementa condițiile de angajare”;
- Convenția nr. 138 a Organizației Internaționale a Muncii privind vârsta minimă de încadrare în muncă (în vigoare pentru Republica Moldova din 21 septembrie 1999), care stipulează vârsta minimă de încadrare a copiilor în câmpul muncii;
- Convenția nr. 182 a Organizației Internaționale a Muncii privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor, care la art. 3, lit. d) prevede că „În sensul prezentei convenții, expresia cele mai grave forme ale muncii copiilor include: muncile care, prin natura lor sau prin condițiile în care se exercită, sunt susceptibile să dăuneze sănătății, securității sau moralității copilului”.

Astfel, dispunerea atragerii copiilor la muncă în perioada caniculară (temperatură de peste 30°C), fără oferirea unui adăpost de la razele directe ale soarelui, fără a avea condiții de păstrare a hranei peste zi și fără instruirea corespunzătoare a angajaților (salvamari) cu privire la tehnicile de securitate a vieții și acordare a primului ajutor medical, reprezintă, în opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, o formă gravă a muncii copilului.

În opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, copilului trebuie să i se asigure acces la piața muncii, dar cu respectarea normelor și standardelor naționale și internaționale. Orice muncă (economică sau în gospodării casnice) pe care o îndeplinește un copil trebuie să fie fără risc potențial sau susceptibil de a compromite educația, să dăuneze sănătății sau dezvoltării fizice, mentale, spirituale, morale sau sociale.

Avocatului Poporului pentru drepturile copilului menționează că, având în vedere gravitatea problemelor identificate, acest caz rămâne în examinare și în anul 2020.

Ombudsmanul Copilului conchide că legislația națională corespunde în mare parte standardelor internaționale de protecție a drepturilor copilului pe segmentul asigurării *dreptului*

copilului la muncă. Totodată, este imperativ de a menționa că autoritățile își îndeplinesc formal atribuțiile de monitorizare a respectării standardelor internaționale și naționale din domeniul protecției drepturilor copilului la muncă, argumentând mereu cu imperfecțiunea legislației. În consecință, nu este asigurată o protecție efectivă a copiilor încadrați în câmpul muncii.

În contextul situației prezentate Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI**:

- Modificarea legislației în domeniul dreptului la muncă prin abordarea bazată pe drepturile copilului, ținând cont de interesele superioare ale acestuia;
- Asigurarea împuternicirilor legale Inspectoratului de Stat al Muncii cu atribuții de monitorizare a respectării drepturilor copilului angajat în câmpul muncii, prin efectuarea controalelor inopinate la agenții economici;
- Stabilirea unei baze de date unice privind evidența copiilor angajați în câmpul muncii (acest fapt ar facilita monitorizarea respectării drepturilor copilului angajat în câmpul muncii);
- Asigurarea instruirii angajatorilor, agenților economici privind drepturile copiilor și înlesnirile de care dispun, în calitate de subiecți ai muncii;
- Desfășurarea campaniilor privind protecția împotriva exploatarei copilului prin muncă;
- Dezvoltarea cadrului legal privind acordarea facilităților pentru agenții economici care oferă locuri de muncă pentru copii și respectă legislația muncii în privința angajaților minori.

RESPECTAREA DREPTURILOR COPILULUI ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ

Respectarea drepturilor copilului în regiunea necontrolată de autoritățile Republicii Moldova reprezintă o dilemă pentru autoritățile publice naționale inclusiv Instituția Națională de Protecție a Drepturilor Omului. Astfel, în calitate de Instituție Națională de Protecție a Drepturilor Omului/ Copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat în permanență, de la începutul

mandatului său de activitate (an. 2016) respectarea drepturilor copilului în regiunea din stânga Nistrului.

Ombudsmanul Copilului notează că autoritățile constituționale în continuare nu reușesc să acorde o protecție eficientă copiilor care se află în regiunea transnistreană. Astfel, la momentul actual informații veridice sistematizate referitor la respectarea drepturilor copiilor în regiunea respectivă nu sunt.

Ombudsmanul Copilului recomandă autorităților publice centrale și locale să fortifice măsurile întreprinse în scopul de a asigura respectarea drepturilor copilului în teritoriul în cauză. Ombudsmanul Copilului susține faptul că atitudinea de neglijare a acestei categorii de cetățeni duce la destabilizarea situației de ansamblu în domeniul protecției drepturilor omului. De asemenea statul trebui să fie gata să răspundă pentru consecințele survenite din cauza neglijării continue a problemei respectării drepturilor copiilor din stânga Nistrului.

În prezentul capitol Avocatul Poporului pentru drepturile copilului va prezenta doar o parte din drepturile care le consideră cele mai afectate și asupra cărora recomandă redresarea urgentă a situației.

Protecția copiilor rămași fără ocrotire părintească și a copiilor plasați în instituțiile rezidențiale reprezintă o problemă care necesită a fi inclusă în regim de urgență pe agenda politicianilor și a grupului de negociere pe segmentul transnistrean. Conform informațiilor recepționate de la autoritățile din regiune numărul copiilor rămași fără ocrotire părintească și a copiilor care sunt plasați în instituțiile rezidențiale ajunge la 545 de copii însă, în informațiile furnizate de organizațiile neguvernamentale care activează în acest domeniu pe teritoriul transnistrean este indicată cifra de peste 1500 de copii plasați. În aceste circumstanțe, Ombudsmanul Copilului opinează asupra necesității examinării și monitorizării condițiilor de plasament în care se află acești copii și calitatea serviciilor care le sunt acordate copiilor în perioada plasării. De asemenea, Ombudsmanul Copilului îndeamnă autoritățile să inițieze un dialog constructiv cu sectorul asociativ din teritoriul transnistrean, care poate oferi o asistență metodologică și practică pentru redresarea situației din domeniu.

Un al aspect problematic prezentat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului îl reprezintă ***sistemul de justiție juvenilă și sistemul de executare a pedepselor cu privațiune de libertate de către copii***. Ombudsmanul Copilului menționează că situația la capitolul respectiv este una destul de alarmantă și prezintă risc pentru viața, sănătatea și dezvoltarea copilului astfel, fiind un

temei pentru încălcarea Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. În conformitate cu informațiile recepționate din partea ONG-urilor din teritoriu se relevă faptul că copiii sunt supuși la tratamente inumane și degradante în cadrul instituțiilor de detenție, nu le sunt asigurate garanțiile procesuale în cadrul urmăririi penale și în cadrul examinării judiciare, ei sunt deținuți în condiții precare pentru viața și sănătatea lor, etc. În aceste condiții Avocatul Poporului pentru drepturile copilului solicită autorităților guvernamentale naționale și observatorilor internaționali să intervină cu acțiuni concrete în vederea **garanțării respectării drepturilor copiilor care se află în contact/conflict cu legea.**

O altă problemă examinată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este asigurarea dreptului copilului la nume și cetățenie pentru copiii care se află în regiunea transnistreană. Ombudsmanul Copilului notează că autoritățile naționale nu asigură pe deplin implementarea prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, pe segmentul **garanțării obligatorii a dreptului la nume și cetățenie pentru toți copii care se află pe teritoriul Statului Parte.** În urma prezentării Raportului Tematic „**Respectarea drepturilor copiilor la nume și cetățenie**”¹⁹⁸, elaborat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, au fost prezentate mai multe lacune legislative și practice care îngreunau procesul de documentare a copiilor pe teritoriul Republicii Moldova. Totuși, Ombudsmanul Copilului constată cu regret că chiar și după trecerea termenului de trei ani de la prezentarea raportului tematic, schimbări esențiale nu au fost efectuate. Modificările recente din legislația privind actele de stare civilă nu reglementează toate situațiile și categoriile de copii în vederea documentării cu acte de stare civilă a Republicii Moldova, inclusiv copiii rămași fără ocrotire părintească și plasați în instituțiile rezidențiale din stânga Nistrului.

Asigurarea dreptului la educație în limba maternă reprezintă o altă problemă abordată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, pe segmentul respectării drepturilor copilului aflat în regiunea transnistreană. Deși situația școlilor cu predare în limba română și asigurarea respectării dreptului copiilor de a studia în limba maternă a fost subiectul a mai multor ședințe de lucru, există și o hotărâre a Curții Europene pentru Drepturile Omului la acest subiect totuși, problema încă nu are o soluționare pozitivă definitivă. Instituțiile de învățământ cu predare în limba română întâlnesc în continuare impedimente în activitate din partea autorităților de facto din regiunea transnistreană, iar autoritățile constituționale nu reușesc să le asigure o protecție eficientă pentru o activitate constantă. Copiii sunt puși în situația de a învăța în clădiri care inițial nu au fost predestinate pentru desfășurarea

¹⁹⁸ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/studiul_documentarea_0.pdf

procesului educațional și nu pot răspunde tuturor cerințelor procesului educațional. Astfel, în majoritatea instituțiilor copii nu pot frecventa orele de educație fizică și sport, deoarece nu au spațiu amenajat, cabinetele de clasă sunt reamenajate din foste birouri care nu permit aflarea concomitentă a unui număr mai mare de 10 persoane, pe când numărul elevilor dintr-o clasă depășește cifra de 20, condițiile sanitare și de asigurare cu apă potabilă nu sunt asigurate în totalitate, aceasta reprezentând un risc pentru viața și sănătatea copiilor. Persistă și problema asigurării cu manuale și literatură în limba română. Elevii au comunicat Ombudsmanului Copilului că pe teritoriul transnistrean nu există nici o librărie unde s-ar putea procura literatură în limba română.

În contextul aspectelor analizate Avocatul Poporului pentru drepturile copilului califică drept nesatisfăcătoare acțiunile statului în asigurarea respectării drepturilor copiilor aflați în stânga Nistrului și solicită autorităților guvernamentale identificarea soluțiilor pentru remedierea situației, facilitarea accesului pentru monitorizarea respectării drepturilor copiilor aflați în instituțiile rezidențiale, de orice tip.

TELEFONUL DE ÎNCREDERE AL COPILULUI (0 800 1116) ÎN ANUL 2019

Telefonul de încredere al Copilului cu numărul 0 800 11116 reprezintă un mecanism de comunicare directă al Avocatului Poporului pentru drepturile copilului cu adolescenții și copiii din întreaga țară, instituit de Oficiul Avocatului Poporului, în calitate sa de Instituție Națională de Protecție a Drepturilor Omului și vine să asigure exercitarea atribuțiilor Ombudsmanului Copilului de a oferi „protecție și asistență copilului la cererea acestuia, fără a solicita acordul părinților sau a reprezentanților legali, art. 17 din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul)”.

Telefonul de încredere al Copilului este o platformă de discuții a adolescenților și copiilor cu Ombudsmanul privind protecția și promovarea drepturilor copilului, este o oportunitate ca vocea acestora să fie auzită și este un mod avantajos pentru ei să solicite, iar Ombudsmanul să intervină, în soluționarea problemelor invocate.

Beneficiari ai serviciului, mai pot fi reprezentanții legali și orice persoană care deține informație despre aflarea copilului în situație de risc sau dificultate.

Scopul serviciului este de a oferi suport/ghidare informațională beneficiarilor privind

mijloacele și modul de soluționare a drepturilor presupus încălcate, despre instituțiile publice competente pentru examinarea problemelor invocate cu privire la cazurile de încălcare a drepturilor copilului.

Pe parcursul anului 2019 la *Telefonul de încredere al Copilului* au fost înregistrate **194 de apeluri telefonice**. Din numărul total de apeluri, **190 au parvenit de la adulți iar 4 de la copii**. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului s-a sesizat din oficiu în baza informațiilor comunicate, în **17 cazuri** referitor la: violență în familie, violență din partea educatorului, violență în școală, neglijență din partea părinților, abuz sexual, exploatarea copilului prin muncă, condiții precare la locul de muncă al copilului, copii luați din familie de către autoritățile tutelare, copii luați de către un părinte de la domiciliul celui altul contrar hotărârii instanței de judecată.

Potrivit datelor, numărul de apeluri la *Telefonul de încredere al Copilului* înregistrate în anul 2019 s-a majorat. Factorii care au contribuit la creșterea numărului de apeluri țin de oportunitatea apărută de accesare a numărului (0 800 11116) de pe telefonul mobil, dar și de intensificarea promovării și mediatizării acestui serviciu. Pe parcursul activității serviciului numărul apelurilor parvenite de la adulți a depășit numărul apelurilor de la copii. Nu doar specificul vârstei, particularitățile și circumstanțele legate de aceasta sunt cauzele numărului mic de adresări din partea copiilor la telefonul dat. O altă cauză ține de informarea insuficientă a copiilor atât despre existența acestui telefon, cât și despre posibilitatea de a apela. Ombudsmanul Copiilor menționează o altă cauză a numărului mic de apeluri de la copii – lipsa de deprinderi la copii de a vorbi personal despre problemele sale, cât și lipsa de încredere că va fi auzit, iar problema lui va fi soluționată. Pentru corectarea acestei situații urmează să fie depuse eforturi suplimentare de către Ombudsmanul Copilului, cât și de echipă.

Dreptul pretins încălcat	Adult	Copil	Mediu urban	Mediu rural	M	F
Protecția familiei și a copiilor orfani	24		11	13		40
Dreptul la viață intimă, familială și privată	31				10	15

Dreptul la asistență și protecție socială	29		7	13		30
Violență în instituții școlare/preșcolare	35	1	9	7	15	10
Dreptul la educație	28	1	12	8	3	20
Dreptul la sănătate	9		4	4	3	6
Copii în situație de risc	6		2	3	1	5
Dreptul la informare	5		3	2	2	3
Dreptul la muncă	1	2	2	1		1
Păstrarea identității copilului	1		1			1
Dreptul la libera circulație	2		2	1		2
Dreptul la justiție	3		1	2		3
Violența domestică	7		3	2		6
Abuz sexual	2		1	1		10
Consultație juridică	30					
Total	190	4	134	60	34	160

Probleme/drepturi invocate încălcate la *Telefonul de încredere la Copilului* în perioada 01.01.2019 – 31.12.2019

Reieșind din numărul apelurilor înregistrate, unii părinți au solicitat consultație juridică, totodată, invocând probleme ce țin de:

- nerespectarea graficului de întrevederi cu copilul de către unul dintre părinți, care locuiește separat;
- eschivarea de la achitarea pensiei alimentare de către părinți;
- lipsa indemnizațiilor sociale pentru familiile cu mulți copii;
- violență în cadrul instituțiilor de învățământ;
- violență domestică
- denunțuri de la cetățeni în privința copiilor aflați în situație de risc și anume, copii care cerșeau în stradă, copii care au fost supuși violenței și neglijenței de către părinți;

- informație/consultație despre adopția copiilor în Republica Moldova;

La fel, au fost apeluri referitor la neadmiterea copiilor nevaccinați în sistemul educațional. Motivele pentru care părinții refuză imunizarea copiilor lor se numără suspiciunile privind calitatea joasă a vaccinurilor și posibilele reacții adverse, lipsa informațiilor multilaterale și exhaustive care trebuie să fie primite de la medic, îngrijorările dar și avantajele vaccinării, obținerea consimțământului pentru vaccinare prin impunerea anumitor condiții.

Apelanții relatează că imunizarea copiilor nu totdeauna se realizează în locuri amenajate cu respectarea condițiilor de prevenire a contaminării, adică în cabinete de vaccinări din cadrul instituțiilor medicale primare. Părinții nu sunt informați din timp despre necesitatea imunizărilor, ziua în care vor fi imunizați copiii, despre vaccinul utilizat, reacțiile postvaccinale posibile care pot apărea în urma administrării vaccinului și modul în care este necesar să reacționeze în asemenea situații. Copiii supuși imunizării nu sunt examinați preventiv de către medic și nu sunt precizate/verificate datelor de anamneza (*boli, suportarea vaccinărilor anterioare, alergii la medicamente, produse alimentare etc.*), date pe care le cunosc și le pot comunica doar reprezentantul legal.

De asemenea, unii părinți au invocat lipsa/insuficiența cooperării actorilor care fac parte din mecanismul intersectorial din domeniile asistenței sociale, educației, ocrotirii sănătății, organele de drept, prevăzut în Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, nr. 140 din 14 iunie 2013. Lipsa cooperării intersectorială se resimte mai accentuat în cazurile de violență asupra copiilor, specialiștii nu intervin prompt potrivit competențelor de care dispun. Apelanții semnalează și fenomenul birocrăției care este foarte frecvent întâlnit, la fel și indiferența autorităților de linie față de problemele cetățenilor și nu în ultimul rând, lipsa de comunicare cu cetățenii sau/și consultarea/ghidarea corectă a acestora în problemele/situațiile dificile cu care se confruntă.

Drepturile invocate *Telefonul de încredere al Copilului* în perioada 2016 – 2019

Dreptul pretins încălcat	Anul 2016	Anul 2017	Anul 2018	Anul 2019
Dreptul la educație	4	12	18	28
Dreptul la asistență și protecție socială	6	16	29	29

Dreptul la familie	9	16	45	31
Dreptul la sănătate	3	5	5	9
Dreptul la informare	0	0	8	5
Dreptul la muncă	0	0	0	3
Dreptul la libera circulație	1	5	0	2
Dreptul la viață și integritate fizică și psihică	0	4	0	0
Dreptul la un nume și cetățenie	0	2	4	0
Violență în instituțiile de învățământ	5	11	8	35
Violență în familie asupra copiilor	5	7	10	7
Abuz sexual	1	2	0	2
Consultație juridică	19	12	0	30
Copii în situație de risc	3	3	1	6
Dreptul la un proces echitabil	1	0	2	0
Dreptul la odihnă	0	2	1	0
Inacțiuni din partea instituțiilor statului	5	3	1	0

În pofida faptului că există cadrul legal care interzice violența de orice natură și care stabilește mecanismul privind procedura de identificare, înregistrare, raportare și intervenire în cazurile de violență în instituțiile de învățământ, acest fenomen se atestă a fi în creștere.

În cazurile de abuz și neglijență se constată nerespectarea prevederilor stabilite în Procedura de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului. Copiii nu sunt referiți pentru a beneficia de îngrijire recuperatorie, fapt prevăzut de art. 39 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

RECOMANDĂRI:

- Promovare în continuare a ***Telefonului de încredere al Copilului (cu numărul 0800 11116)***
- Informarea copiilor/specialiștilor care lucrează cu copiii referitor la cazurile/situațiile și modalitatea de adresare la ***Telefonul de încredere al Copilului (cu numărul 0800 11116)***
- Evaluarea eficienței și eficacității mecanismelor de cooperare intersectorială în domeniul drepturilor copilului, cu înaintarea recomandărilor privind îmbunătățirea colaborării în cazurile de intervenție pe cazurile copiilor care sunt în situație de risc sau dificultate.

CAPITOLUL III

PREVENIREA TORTURII

REZUMATUL ACTIVITĂȚILOR DE PREVENIRE A TORTURII

În 2019 în cadrul activității de prevenire a torturii au fost realizate 56 vizite preventive și o vizită de monitorizare în locurile privative de libertate¹⁹⁹. Direcția prevenirea torturii din cadrul Oficiului Avocatului Poporului a realizat 31 vizite din cele 19 planificate în locurile privative de libertate, după cum urmează: inspectorate de poliție (9); penitenciare (9); centre de plasament temporar pentru persoanele cu dizabilități adulte (2); unități militare (1); puncte de trecere a frontierei (5); sectoare ale poliției de frontieră (3) și subdiviziunile Biroului migrație și azil (2). În premieră, Oficiul Avocatului Poporului, în cadrul unui parteneriat cu AO „Centrul de drept al Avocaților”, a realizat 8 vizite comune de monitorizare a punctelor de trecere a frontierei în scopul verificării situației privind respectarea drepturilor cetățenilor străini, solicitanților de azil, etc. Unele observații din cadrul vizitelor comune au fost reflectate în **Studiul tematic „Respectarea drepturilor cetățenilor străini aflați în custodia statului”**, prezentat de Ziua internațională a Migranților la Chișinău²⁰⁰.

Urmare a vizitelor preventive, Direcția prevenirea torturii a elaborat 10 rapoarte de vizită cu recomandări. Avocatul Poporului a înaintat 8 acte de reacționare în baza rapoartelor de vizită, formulând autorităților 68 recomandări, 54 fiind executate, 5 refuzate și alte 9 fiind în proces de implementare. Astfel, Penitenciarul nr.13 Chișinău a primit 6 recomandări, dintre care 2 au fost implementate, iar 4 au rămas fără răspuns; Centrul de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități adulte din Bădiceni a primit 10 recomandări, dintre care 8 au fost implementate, iar 2 fiind în proces de implementare; Centrul de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități adulte din Brânzeni a primit 11 recomandări, dintre care 8 au fost implementate, iar alte 2 fiind în proces de implementare; Inspectoratul de poliție Ștefan-Vodă a primit 2 recomandări, dintre care doar 1 a fost implementată; Penitenciarul nr.3 Leova a primit 11 recomandări, dintre care 8 au fost implementate, iar 2 fiind în progres; Penitenciarul nr.18 Brănești a primit 5 recomandări, dintre care 4 au fost implementate în termen, iar 1 refuzată; Penitenciarul nr.1 Taraclia a primit 13 recomandări, dintre

¹⁹⁹ 57 vizite realizate de Direcția prevenirea torturii și Consiliului pentru prevenirea torturii;

²⁰⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/Studiul_Situatia_str%C4%83inilor_FINAL.pdf;

care 12 implementate, iar 1 neclar și Inspectoratul de poliție Briceni a primit 10 recomandări (inclusiv sistarea activității), dintre care 10 au fost implementate, activitatea izolatorului a fost sistată.

În activitatea sa, Consiliul pentru prevenirea torturii a realizat 25 vizite preventive și 1 vizită (2 zile) de monitorizare²⁰¹, după cum urmează: inspectorate de poliție (18); penitenciare (6); Centrul de plasament temporar al străinilor (1), spitale de psihiatrie (2); judecătoria (6); centre de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități (1); Izolatorul de urmărire penală al Centrului Național Anticorupție (1). În total 35 locuri de detenție vizitate. Urmare a vizitelor preventive, în 2019 au fost remise 3 rapoarte de vizită cu 69 recomandări, cca 60% fiind implementate.

În premieră, cu suportul financiar al Oficiului Avocatului Poporului realizat prin contractarea experților de profil, membrii Consiliului au efectuat o vizită de monitorizare pe domeniu a Penitenciarului nr.16-Pruncul (spital penitenciar). Raportul cu recomandări a fost remis autorităților vizate, în special Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, Ministerului Justiției, Administrației Naționale a Penitenciarelor și Penitenciarului nr.16-Pruncul.

La fel, membrii Consiliului s-au întrunit în 17 ședințe.

La 21 iunie 2019 la Academia de Științe a R. Moldova, Avocatul Poporului a prezentat public **Raportul tematic „Situația privind persoanele reținute și aflate în custodia poliției”**²⁰². La eveniment au participat reprezentanți ai MAI, IGP și ai subdiviziunilor teritoriale, avocați, ONG-urilor, mediului academic, voluntarii antitortură, etc. Avocatul Poporului a reiterat importanța respectării drepturilor și omului și a reglementărilor naționale și internaționale. Totodată, Ombudsmanul a subliniat necesitatea asigurării drepturilor și siguranței persoanei în procesul reținerii și aflării acestora în custodia poliției. Raportul a fost elaborat de experții naționali Mihaela Vidaicu și Elena Croitor, doctori în drept penal, urmare a vizitelor și constatărilor realizate Oficiul Avocatului Poporului în cadrul a 32 vizite de documentare în inspectoratele de poliție, efectuate în anul 2018. Raportul conține constatări empirico-științifice cu privire la fenomenul reținerii procesuale. Activitatea a fost realizată grație suportului financiar oferit de Departamentul Justiție și Drepturile Omului al Fundației Soros-Moldova în cadrul proiectului „Managementul reținerii și detenției în inspectoratele de poliție din Republica Moldova”, implementat de Oficiul Avocatului Poporului.

În perioada 20-27 iunie 2019, Oficiul Avocatului Poporului în cooperare cu Administrația Națională a Penitenciarelor și Inspectoratul General al Poliției au realizat Campania on-line

²⁰¹ 1 zi = 1 vizită, conform prevederilor art.31 din Legea 52/2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul);

²⁰² <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/06/Raport-Situatia-persoanelor-retinute-RO-Web.pdf>;

„EuNUApl166¹-EuRespectDemnitateaUmană”, dedicată Zilei internaționale pentru sprijinirea victimelor torturii²⁰³. Campania a avut drept scop promovarea toleranței zero față de actele de tortură de către persoanele din grupul profesional de risc. Sute de angajați ai poliției și instituțiilor penitenciare au participat în cadrul primei ediții a acestei campanii. De asemenea, în cadrul acestei campanii, Oficiul Avocatului Poporului a transmis 30 panouri „Prevenirea torturii” cu suport informațional pe domeniu pentru toate subdiviziunile teritoriale ale IGP.

În ceea ce privește activitatea de prevenire a torturii prin instruirea titularilor de obligații și posesorilor de drepturi, angajații Oficiului Avocatului Poporului au realizat activități de instruire pentru 236 studenți de la facultățile de drept și psihologie (USAR Bălți, ULIM și USM); 429 angajați ai instituțiilor penitenciare (în special la Centrul de instruire al ANP, Penitenciarul nr.2 Lipcani, Penitenciarul nr.6 Soroca, Penitenciarul nr.16-Pruncul, Penitenciarul nr.18 Brănești și Penitenciarul nr.9 Chișinău); 19 angajați ai poliției; 121 angajați și 120 rezidenți ai Centrelor de plasament temporar pentru persoanele cu dizabilități din Bălți, Brânzeni și Bădiceni; 120 deținuți din cadrul Penitenciarului nr.2 Lipcani, Penitenciarului nr.6 Soroca, Penitenciarului nr.18 Brănești și Penitenciarului nr.3 Leova. La fel, membrii Consiliului pentru prevenirea torturii au desfășurat câteva sesiuni de instruire cu angajații instituțiilor publice.

La 24 mai 2019 a avut loc o vizită de studiu la Centrul de plasament temporar pentru persoanele cu dizabilități (adulte) din

Bălți cu implicarea studenților - membri ai Forumului Antitortură, în scopul îmbunătățirii abilităților lor de monitorizare. Pe parcursul anului, două studente, au fost implicate voluntar în acordarea suportului informațional și analitic Direcției prevenirea torturii din cadrul Oficiului Avocatului Poporului, iar alte trei studente au acordat suport în traducerea textelor.

Pe parcursul anului Avocatul Poporului a reacționat în unele cauze de rezonanță precum Gheorghe Petic *versus* IP Ungheni, IP Nisporeni, Procuratura Generală a R. Moldova, Judecătoria Bălți, Judecătoria Orhei, Penitenciarul nr.17 și Penitenciarul nr.13²⁰⁴; cauza Serghei Cosovan *versus* Penitenciarul nr.16 și Administrația Națională a Penitenciarelor²⁰⁵, cauza C și alții *versus* Brigada 2 infanterie motorizată Ștefan cel Mare”²⁰⁶, etc. Urmare a actelor de reacționare, situația persoanelor

²⁰³ <http://ombudsman.md/news/evenimentele-planificate-de-avocatul-poporului-cu-ocazia-zilei-internationale-in-sprrijinul-victimelor-torturii-26-iunie-2019-2/>;

²⁰⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/07/RAPORT_Investigatie_Petic-FINAL.pdf;

²⁰⁵ <http://ombudsman.md/news/cazul-cosovan-s-demonstreaza-ca-eforturile-conjugate-pot-genera-schimbari-de-sistem-2/>;

²⁰⁶ <http://ombudsman.md/news/comunicat-de-presa-8/>;

menționate a fost îmbunătățită. Suplimentar, angajații subdiviziunii au analizat peste 400 de sinteze operative din sistemul penitenciar și 373 de sinteze operative privind situația în spitalele de psihiatrie și centrele de plasament temporar pentru persoanele cu dizabilități. În unele cazuri, Avocatul Poporului a inițiat investigații din oficiu.

În decursul anului a fost continuat dialogul cu autoritățile de profil, sectorul asociativ și alți actori în domeniul prevenirii torturii pe segmentul promovării recomandărilor Avocatului Poporului, identificării soluțiilor, pentru îmbunătățirea situației etc. Este de menționat deschiderea și dorința autorităților de a coopera în domeniul de prevenire a torturii și relelor tratamente, comparativ cu anii precedenți. Or, instituțiile monitorizate în activitatea de prevenire a torturii au început să conștientizeze necesitatea abordării toleranței zero față de actele de tortură.

Totuși, pe parcursul anului au fost înregistrate cazuri de obstrucționare a accesului angajaților OAP și a membrilor Consiliului pentru prevenirea torturii în Punctul de trecere a frontierei de stat „Aeroportul Internațional Chișinău” și Inspectoratul de poliție Râșcani al Direcției de poliție Chișinău. Pe această cale, Avocatul Poporului amintește că imixtiunea în activitatea Avocatului Poporului, ignorarea intenționată a sesizărilor și a recomandărilor acestuia, precum și **împiedicarea sub orice formă a activității lui, atrag răspunderea juridică**. Avocatul Poporului atenționează angajații poliției asupra faptului că accesul Avocatului Poporului, angajaților Oficiului Avocatului Poporului și membrilor Consiliului pentru prevenirea torturii, precum și a experților și specialiștilor care îi însoțesc pe aceștia în cadrul vizitelor preventive, de documentare, tematice sau de monitorizare **nu poate fi restricționat în nici un mod**, indiferent dacă la momentul vizitei în instituția vizitată se află sau nu persoane reținute sau deținute. Aceleași prevederi se referă și la accesul în locurile în care se presupune că persoanele pot fi private de libertate, accesul la registre și orice alte informații privind tratamentul și condițiile de detenție a persoanelor private de libertate.

Asigurarea accesului actorilor sus-menționați în instituție, locul de detenție, la registre, etc reprezintă unul dintre elementele primordiale de prevenire a torturii și relelor tratamente. Orice formă de obstrucționare a accesului constituie o premisă pentru o bănuială rezonabilă că persoanele reținute pot fi sau sunt supuse la acte de tortură și/sau rele tratamente. Este în interesul autorității monitorizate să asigure accesul nestingherit, rapid, prompt și calitativ al angajaților Instituției Ombudsmanului și membrilor Consiliului pentru prevenirea torturii în instituție, în special pentru a evita acuzațiile de tortură, etc.

În anul 2019 cu suportul CoE în Moldova au fost elaborate 3 metodologii de monitorizare a locurilor de detenție și anume: „Metodologie pentru planificarea și efectuarea vizitelor preventive de către un Mecanism național de prevenire a torturii în diferite locuri de detenție”; „Lista de verificare pentru planificarea și efectuarea vizitelor preventive de către un Mecanism național de prevenire a torturii în diferite locuri de detenție” și „Ghidul pentru intervievarea persoanelor private de libertate” necesare activităților de prevenire a torturii în locurile privative de libertate. La fel, cu suportul CoE în Moldova au fost realizate 2 ateliere de lucru pentru aplicarea și testarea metodologiilor de monitorizare elaborate pentru membrii Consiliului pentru prevenirea torturii și angajații Oficiului Avocatului Poporului. În perioada 09-11 decembrie 2019, membrii Consiliului pentru prevenirea torturii și reprezentanți ai Oficiului Avocatului Poporului au efectuat o vizită de studiu la Ombudsmanul parlamentar și mecanismul național de prevenire a torturii din Norvegia.

La 25 iunie 2019 Avocatul Poporului a aprobat alte 3 metodologii de monitorizare a locurilor de detenție: „Aspecte metodologice privind realizarea vizitelor preventive în izolatoarele de detenție preventivă. Vizita pas cu pas”; „Aspecte metodologice privind realizarea vizitelor preventive în penitenciare. Vizita pas cu pas”; „Aspecte metodologice privind realizarea vizitelor preventive în instituțiile de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități și instituțiilor psihiatrice. Vizita pas cu pas”.

REZUMAT CU PRIVIRE LA SITUAȚIA ÎN LOCURILE PRIVATIVE DE LIBERTATE

La general, situația în locurile privative de libertate rămâne îngrijorătoare. Procesele electivă și instabilitatea actului guvernamental au lăsat o amprentă critică în toate locurile privative de libertate. Moratoriul pentru angajări, inechitatea salariilor, condițiile de muncă precare etc au contribuit la înrăutățirea situației la capitolul asigurarea cu resurse umane în sistemul penitenciar. Majoritatea instituțiilor ce asigură custodia persoanelor private de libertate sunt în criză de angajați, în particular profesioniști. De aici, scade calitatea activităților de resocializare, reeducare, etc. Între timp, locurile de detenție au devenit doar spații de cazare pe perioade îndelungate cu efecte ireversibile asupra aspectelor fizice și psihice ale persoanei. Este evident că atenția autorităților nu trebuie să se rezume doar la componenta creării condițiilor materiale bune de trai, ci și la domeniul ocupațional și educativ al persoanelor custodiate. **Avocatul Poporului susține că situația în sistemul privativ de libertate poate progresa doar în cazul unei voințe politice ferme, clare,**

transparente și responsabile. Iar reformele inițiate, urmează a fi prelungite în scopul protecției efective împotriva torturii și altor forme de pedepse inumane și degradante.

La fel, Avocatul Poporului atrage atenția autorităților guvernamentale asupra gradului de îndeplinire a recomandărilor sale formulate în raportul din 2018. Doar 10% dintre recomandări au fost implementate în 2019. Ombudsmanul este alarmat de atitudinea actorilor publici versus observațiile sale formulate și nedorite de a le soluționa.

Autoritățile nu s-au grăbit nici să raporteze Comitetului ONU împotriva torturii, care, în 2017 a solicitat Guvernului să raporteze până la 6 decembrie 2018 informații referitor la implementarea pct.16 (c), pct.9 și pct.14 (i) urmare a observațiilor sale (CAT/C/MDA/3). Acest demers a fost soluționat abia la 31 iulie 2019²⁰⁷.

La 28 martie 2019, CtEDO a declarat inadmisibile din cauza neepuizării remediului național a cauzelor: Baban și alții c. Republica Moldova (cererea nr.3282/12); Bulgacov și alții c. Republica Moldova (cererea nr.54187/15); Cobîlceanu și alții c. Republica Moldova (cererea nr.72239/16); Filat și alții c. Republica Moldova (cererea nr.11657/16); Codreanu și alții c. Republica Moldova (cererea nr.22927/09); Grigoraș și alții c. Republica Moldova (cererea nr.25435/18); Talambuța și alții c. Republica Moldova (cererea nr.23151/09). Reclamanții au pretins violarea art.3 din Convenție pe motivul detenției în condiții materiale inadecvate de detenție, lipsa asistenței medicale corespunzătoare, precum și lipsa unui remediu efectiv pentru realizarea drepturilor lor. Curtea a menționat că odată cu instituirea noului remediu compensatoriu pentru condițiile inadecvate de detenție, aprobat prin Legea nr.163/2017 în vigoare din 01 ianuarie 2019, reclamanții trebuie să facă uz de acest mecanism național.

Curtea Europeană a reiterat că ***nu va exclude o eventuală reexaminare*** a cauzelor a chestiunii cu privire la eficiența remediului respectiv în funcție de deciziile pronunțate de către instanțele naționale și a executării lor efective.

207

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fC%2fMDA%2fCO%2f3%2fAdd.1&Lang=en

SITUAȚIA PERSOANELOR DEȚINUTE ÎN INSTITUȚIILE PENITENCIARE

În Republica Moldova activează 17 instituții penitenciare, dintre care un penitenciar pentru femei, unul pentru minori și un spital-penitenciar.

a. Dinamica penitenciară

La 31 decembrie 2019 în sistemul administrației penitenciare erau deținute **6716 persoane**, dintre care 5598 de condamnați, 1114 persoane aflate în arest preventiv și 4 arestate contravențional. Pe subgrupuri, au fost deținute 406 femei, 57 de minori (inclusiv 2 minore), 101 ex-funcționari publici, 88 de străini și 123 de condamnați la detențiune pe viață.

Cu privire la dinamica persoanelor aflate în detenție se observă o descreștere ușoară a numărului acestora. În 2018 erau deținute 6990 persoane, iar în 2017 – 7635.

b. Resursele umane

La 01 ianuarie 2020 efectivul limită al Administrației Naționale a Penitenciarelor (ANP) constituia 2951 de unități dintre care 452,25 de unități erau funcții vacante. Pentru comparație: în 2018 erau 290,25 funcții vacante.

Potrivit datelor ANP, comparând numărul de demisii pe categorii de angajați, există o diferență semnificativă în acest sens, comparativ cu aceeași perioadă a anului trecut, numărul de angajări/demisii pe categoria agenți era 1 la 1 raport. În 2019 numărul de angajări a fost cu 100 persoane mai puțin, pe când numărul de demisii a crescut cu 50. Aceeași dinamică a fost observată și la categoria „ofițeri”, ceea ce denotă faptul că în cadrul sistemului administrației penitenciare gradul de menținere a angajaților este unul foarte slab.

Perioada de referință pentru 2018 indică existența unei fluctuații de personal, iar perioada anului 2019 – nivel scăzut de reținere în sistemul penitenciar, în special în cazul categoriei *agenți*. În opinia Ombudsmanului, criza resurselor umane este evidentă pentru sistemul penitenciar. Coraportul dintre angajați și condamnați este îngrijorător: 1 angajat la 5 condamnați. Aici nu vorbim de calitatea angajaților, ceea ce este o altă problemă majoră. În condițiile acestei crize (chiar dacă ANP depune eforturi pentru a menține statele de personal) are de suferit atât procesul de aplicare a legii penale, cât și societatea în ansamblu.

Încă în 2018, Avocatul Poporului a menționat că în mediu, între 7-12 funcții erau vacante în instituțiile penitenciare, din limitele stabilite pentru statele de personal (1000 angajați la 7000 deținuți). Administrațiile penitenciare, conform rapoartelor lor de bilanț anuale, au arătat că s-au

confruntat cu exodul de angajați din sistem. Totuși, există rezerve cu privire la calitatea angajaților, insuficiența profesioniștilor în domenii, altele decât supraveghere și pază. În comparație cu numărul persoanelor custodiate, cifra angajaților se reduce la 50-60%. Numărul relativ mic de angajați scade evident din randamentul și calitatea actului execuțional-penal și a misiunii penitenciarelor ca atare. Acest dezechilibru arată că sistemul închis se menține în baza obținerii unui „*compromis*” cu deținuții. De altfel, sistemul nu va rezista unor eventuale revolte sau nesupunere, etc.

Guvernul trebuie necondiționat să întreprindă măsuri pentru stimularea corpului de angajați actuali; încurajarea angajărilor; asigurarea memoriei instituționale, etc. Măsurile respective derivă din necesitatea și angajamentul asumat de Guvern în combaterea subculturii criminale în cadrul instituțiilor penitenciare.

c. Renovarea infrastructurii penitenciare

Amintim că, potrivit Legii bugetului de stat pentru 2019, urmau să fie reconstruite 5 penitenciare. În acest scop, au fost prevăzute cheltuieli de peste 209 milioane de lei, alocate Ministerului Justiției în cadrul programului „Sistemul penitenciar”.

Din suma totală, aproape 40 de milioane de lei au fost prevăzute pentru construcția Casei de arest din municipiul Bălți; 2,1 milioane de lei - Penitenciarul nr. 3 din orașul Leova; 4,2 milioane de lei – finisarea reparației la Penitenciarului nr.10 Goian și 3 milioane de lei pentru renovarea perimetrului de pază la Penitenciarul nr.7 Rusca. Mai mult de jumătate din suma totală – circa 160 milioane de lei, urmau să fie cheltuite pentru Proiectul „Construcția penitenciarului din municipiul Chișinău”. Din această sumă, 14,5 milioane sunt bani din bugetul național, iar peste 145 de milioane de lei provin din resurse externe. Pentru același proiect, în 2018 au fost alocate 139,6 de milioane de lei. Potrivit schiței de proiect a noului penitenciar din Chișinău, acesta va fi format din cinci compartimente funcționale separate. Instituția va avea un bloc rezidențial, unul pentru transfer, unul pentru asigurarea serviciilor medicale secundare, precum și zona de intrare și cea administrativă. De asemenea, vor fi construite două parcuri, una pentru angajații instituției și alta pentru vizitatori. Viitoarea închisoare va fi amplasată la intrarea în satul Bubuieci, pe un teren de 11 de hectare. Valoarea acesteia depășite 52 mln Euro.

La fel, în 2019 urma să fie finisată și dată în exploatare clădirea unui bloc cu capacitatea de 110 locuri la Penitenciarul nr.3 Leova. Spațiul respectiv presupune cazare a câte 2 și 4 persoane în 2 etaje, cu loc amenajat pentru plimbare izolat și separat de restul spațiului penitenciar. La momentul

viziei realizate de echipa OAP din 3 iulie 2019 aveau loc lucrări de finisare. Responsabilul de șantier a declarat că lucrările au decurs anevoios, din cauza aspectelor birocratice și a tergiversării achizițiilor publice. Pentru finisarea construcției au fost alocate 4 milioane de lei.

O altă construcție importantă, care continuă de câțiva ani este Casa de arest din Bălți. Acest spațiu destinat pentru 650 preveniți este abia la etapa I de realizare (55%). În 2019 din bugetul de stat au mai fost alocați 39 milioane de lei.

În penitenciarul pentru minori au fost reconstruite trei blocuri în proporție de 99%. Potrivit ANP, penitenciarul urmează a fi redenumit în *Centru pentru minori*, iar într-un bloc separat urmează a fi plasați minorii preveniți, pentru a exclude contactul acestora cu adulții din cele cinci izolatoare de urmărire penală.

În rest, doar 169 celule au fost renovate în toate cele 17 penitenciare. 44 celule au fost renovate în Penitenciarul nr.13 Chișinău. Este un efort destul de redus comparativ cu necesitățile reale de trai în locurile privative. Separat, în instituțiile penitenciare au avut loc reparații cosmetice periodice, inclusiv sectoarele sau blocurile medicale supuse acreditării. Instituțiile penitenciarele nr.1, 7, 8, 11 și 12 au primit autorizație sanitară de funcționare.

d. Suprapopularea în penitenciare

Avocatul Poporului a observat că Administrația Națională a Penitenciarelor a depus eforturi în vederea depășirii fenomenului supraaglomerării. Ombudsmanul încurajează instituțiile penitenciare ca să continue realizarea obligațiunii respective, astfel încât fiecărei persoane aflate în detenție să i se asigure demnitatea umană și integritatea fizică și psihică.

Totuși, în unele instituții penitenciare continuă să existe suprapopularea spațiilor locative. La data de 31 decembrie 2019, în Penitenciarul nr.2 Lipcani cu o capacitate de 286 persoane se aflau 308 deținuți. În Penitenciarul nr.6 Soroca erau 729 deținuți, capacitatea instituției fiind de 693 persoane. În Penitenciarul nr.7 Rusca erau deținute 295 femei, în loc de 231 conform capacității. În Penitenciarul nr.15 Cricova pe un spațiu pentru 470 persoane erau deținuți 498 condamnați. În Penitenciarul nr.18 Brănești cu capacitatea de 652 persoane, erau deținute 666. În Penitenciarul nr.3 Leova, cu capacitatea de 307 persoane, erau deținute 329.

Iar, în Penitenciarul nr.13 Chișinău, cu o capacitate de 570 persoane, se aflau 869 deținuți, cu cca 300 persoane depășind plafonul minim. În acest context Avocatul Poporului reamintește organelor procuraturii și instanțelor de judecată să aplice cât mai des măsurile alternative detenției preventive.

Detenția în izolatoarele de urmărire penală, în special în Penitenciarul nr.13 nu reprezintă unica soluție demnă nici pentru persoană, nici pentru bugetul public. Este necesar de conștientizat faptul că insuficiența critică de spațiu pentru detenție este de natură să constrângă instituțiile penitenciare să găzduiască deținuții în condiții materiale necorespunzătoare.

La moment, ***în condiții de mai puțin 4m² sunt deținuți 4150 condamnați, iar în condiții de mai mult de 4 m² sunt deținuți 2619 condamnați.*** Plafonul de detenție, stabilit pentru instituțiile penitenciare de ANP, este de **6735** locuri. În fapt, la 31 decembrie 2019 erau deținute 6716 persoane. Aceasta nu înseamnă neapărat că în perioada 2019 plafonul de detenție a fost sub 6716 persoane. Mai degrabă cifra respectivă este calculată pentru ziua de 31 decembrie 2019.

e. Condițiile materiale de detenție

În jurisprudența sa, CtEDO a remarcat că articolul 3 al CEDO îi impune Statului să se asigure ca persoana să fie deținută în condiții care sunt compatibile cu respectarea demnității umane, astfel încât modul și metodele de executare a măsurilor impuse sau a pedepsei să nu-i cauzeze persoanei suferințe sau dureri de o intensitate care să depășească nivelul inevitabil de suferință inerent detenției și, având în vedere exigențele detenției, sănătatea și integritatea persoanei să fie în mod adecvat asigurate, printre altele, prin acordarea asistenței medicale necesare²⁰⁸.

Codul de Executare al R. Moldova reglementează modul și condițiile executării pedepsei, determină mijloacele de corijare a condamnaților, stabilește modul de executare a măsurilor de siguranță și preventive, având drept scop protecția drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei, precum și acordarea de ajutor condamnaților la adaptarea lor socială²⁰⁹. La fel, legiuitorul a stabilit că legislația execuțional-penală se aplică în conformitate cu Constituția Republicii Moldova și cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între reglementările tratatelor internaționale în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și prevederile prezentului cod, prioritate au reglementările tratatelor internaționale. Astfel articolul 167¹ a Codului de Executare prevede expres că ***se interzice supunerea oricărei persoane aflate în executarea unei pedepse la tortură, tratamente cu cruzime, inumane sau degradante ori la alte rele tratamente.***

²⁰⁸ Cauza Kudla v. Polonia [MC], hotărârea din 26/10/2000, § 94; Paladi v. Republica Moldova [MC], id., §71;

²⁰⁹ Alin.2, art.165 Codul de executare al R. Moldova;

Printre drepturile stipulate în prevederile art.169 a Codului de Executare la lit.b) ai alin.1) este stipulat dreptul la apărarea și respectarea de către instituția sau organul care asigură executarea pedepsei a demnității, drepturilor și libertăților pe care le are, ***inclusiv de a nu fi supus la tortură și nici la pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.***

În observațiile sale anterioare, Ombudsmanul a menționat că toate penitenciarele din țară sunt de o arhitectură veche, de organizare neadaptată detenției omului ca atare. Spațiile mari (de tip barac) influențează atât asupra respectării regimului de detenție de către deținuți, sănătății cât și capacității lor de a participa la programele de resocializare. Mai mult de 80% dintre condamnați petrec timpul în incinta instituțiilor din cauza lipsei locurilor de muncă și altor forme de ocupație. La propriu, penitenciarele nu dispun/ dispun limitat de domenii ocupaționale specifice și utile persoanelor deținute. Aspectul „resocializării” se menține la procesul de evidență a documentației scrise, decât de o succesiune de acțiuni în domeniul dat. Iar, efortul autorităților penitenciare la acest capitol, încă este minim.

La moment, detenția persoanelor poate fi ușor calificată ca detenție contrară art.3 a Convenției și jurisprudenței europene. Constatările respective au fost trasate în repetate rânduri de Comitetul ONU împotriva torturii (2014, 2017), Comitetul european pentru prevenirea torturii (2015-2019), Avocatul Poporului (2002-2019) precum și Consiliul pentru prevenirea torturii (2017-2019).

În 2019 ANP a reușit să achiziționeze paturi, noptiere, mese și scaune în valoare de 8 mln lei. Mobilierul a fost distribuit în penitenciare și urmează să substituie echipamentul uzat, defectat, etc. La fel, au fost procurate produse de igienă, lenjerie de pat, utilaje pentru prepararea hranei, ceea ce nu a fost realizat în ultimii ani.

Avocatul Poporului a înregistrat **851 cereri din partea deținuților**, prin care aceștia au invocat condiții necorespunzătoare de detenție; suprapopulare; hrană de calitate proastă și insuficientă; lipsa asistenței medicale eficiente (lipsa medicamentelor, lipsa medicilor de profil, a echipamentelor medicale), dureri dentare; igiena nesanitară (insectele parazitare, prezența murdăriei, lipsa paturilor, prezența rozătoarelor, lipsa ventilației corespunzătoare, accesul la lumina zilei, starea deplorabilă a veceurilor, condițiile murdare în camerele de baie; lipsa intimității la veceuri și la baie; (unele duc la îmbolnăvirea de TBC); încălzirea insuficientă în timpul iernii; relațiile dintre deținuți; tratamentul discriminatoriu, intimidare și hărțuire din partea administrației, etc. În același timp, ANP a înregistrat 1113 de cereri/ plângeri din partea deținuților, avocaților și rudelor acestora privind condițiile precare de detenție.

În acest context Ombudsmanul reafirmă angajamentul Guvernului în asigurarea condițiilor demne în spațiile închise și îndeamnă executivul să decidă asupra unei evaluări globale a situației. Alocarea fragmentară și insuficientă a resurselor financiare în fiecare an, poate să nu fie cea mai optimă soluție. Respectiv, probabil este necesar de revizuit conceptul executării măsurilor privative de libertate, având în vedere austeritatea anuală a bugetului public.

La fel, reiterăm că în conținutul *Observațiilor finale privind cel de-al treilea raport periodic al Republicii Moldova*, adoptate în cadrul reuniunilor 1600 și 1602 din 27 și 28 noiembrie 2017 de către Comitetul împotriva torturii, se accentuează că „Republica Moldova trebuie să-și intensifice eforturile pentru a aduce condițiile din locurile de detenție la standardele internaționale, cum ar fi Ansamblul de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru tratamentul deținuților (*regulile Nelson Mandela*), inclusiv prin asigurarea condițiilor materiale și de igienă adecvate pentru deținuți, inclusiv iluminare naturală și artificială suficientă, sisteme de canalizare și instalații sanitare adecvate, inclusiv veceuri și dușuri, încălzirea celulelor, ventilare suficientă, calitatea și cantitatea adecvată a mâncării, așternuturi, paturi și obiecte de igienă personală, îngrijire medicală, activități în aer liber și vizite ale membrilor familiei”.²¹⁰

f. Decese în penitenciare

În 2019 au fost înregistrate 36 de decese. Numărul deceselor a crescut comparativ cu aceeași perioadă pentru 2018 în care au fost înregistrate 29 decese. Potrivit datelor ANP: 10 deținuți au decedat urmare a bolilor sistemului cardiovascular; 9 deținuți – urmare a actelor de suicid; 6 deținuți – urmare a cancerului; 3 deținuți urmare a leziunilor traumatiche, intoxicației; 2 deținuți – urmare a tuberculozei; alți 2 deținuți urmare a bolilor sistemului digestiv, etc. 1 deținut a decedat fiind în așteptarea deciziei comisiei speciale a ANP pentru liberare pe motiv de boală de la ispășirea pedepsei.

g. Izolarea disciplinară

Potrivit punctului 5 din Statutul executării pedepsei de către condamnați, izolatorul disciplinar reprezintă încăperea în care urmează a fi executată, în conformitate cu prevederile art.246 Cod de executare, sancțiunea izolării disciplinare.

²¹⁰ Pct.18 (c) din Observațiile finale privind al treilea raport periodic al Republicii Moldova, adoptate de Comitetul împotriva torturii la cea de-a 62-a sesiune (6 noiembrie – 6 decembrie, 2017);

În practică, izolatoarele disciplinare sunt utilizate, în special, pentru: încarcerare ca măsură disciplinară, încarcerarea în scop preventiv, încarcerarea în scop de protecție, încarcerarea celor care au anunțat greva foamei și încarcerarea persoanelor cu tulburări.

Avocatul Poporului înțelege că din lipsa altor spații în instituțiile penitenciare și alte raționamente, instituțiile penitenciare au identificat doar această metodă de încarcerare. Totuși, suntem nevoiți să constatăm că perioada încarcerărilor decurge pentru unele categorii de condamnați ani în șir, iar pentru alții de la 5 zile la 30 zile. Au fost observați deținuți încarcerați solitar, care, prezentau la prima vedere aspecte deviate.

La fel, reiterăm *detenția persoanelor în condiții contrare articolului 3 CEDO*. Spre exemplu, în izolatorul disciplinar al Penitenciarului nr.11 Bălți (vizita din ianuarie 2019) condițiile materiale în încarcerarea solitară au atins proporții îngrijorătoare, incompatibile cu respectarea demnității umane, standardele și normele minime aplicabile în materie, de natură să supună la stres și greutate care depășesc nivelul inevitabil de suferință inerent detenției, cu efect extrem de dăunător asupra sănătății mentale, somatice și sociale a persoanei izolate. În izolatorul disciplinar al Penitenciarului nr.3 Leova (vizita din iunie 2019) în toate cele 11 celule au fost constatate condiții de detenție nesatisfăcătoare. Acestea fiind reprezentate prin încăperi înguste, geamuri mici (care limitează accesul la lumina de zi), aerul greu, umezeală sporită, fire electrice care atârnă pe perete și tavan, veceuri insalubre, lenjerie în stare deplorabilă, podea de beton, lumina artificială de o densitate slabă și plapume insalubre²¹¹. O situație similară a fost observată la izolatorul Penitenciarului nr.1 Taraclia, unde în toate celulele izolatorului au fost constatate condiții de detenție nesatisfăcătoare. Acestea fiind reprezentate prin încăperi înguste, veceuri insalubre, podea de beton, geamuri stricate, lenjerie în stare deplorabilă și plapume insalubre. La fel, lipsea lumina artificială și agentul termic²¹².

În actele sale de reacționare, Ombudsmanul a reafirmat că în condițiile respective NU este oportună plasarea vreunei persoane, inclusiv pe perioade scurte de timp. Tot aici, menționăm că detenția în izolatorul disciplinar trebuie să asigure ca deținutul să aibă posibilitate să stea sau culcat pe pat. Aceasta înseamnă că patul nu trebuie să fie închis la perete pe perioada detenției or prevederea legală în acest sens ar fi contrară recomandărilor CPT în acest sens. La fel, instituțiile penitenciare trebuie să țină cont de durata plasării în izolare. Aceasta nu ar trebui să fie mai mare de 14 zile.

²¹¹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/08/Raport_P3_03.07.19.pdf;

²¹² http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/10/Raport_P1_09.10.19.pdf;

h. Deținuții cu maladii

În 2019 au fost depistate **80 cazuri de tuberculoză** și alți **178 deținuți erau diagnosticați cu HIV/SIDA** din 2473 teste efectuate pe sânge. ANP a dat asigurări că instituțiile penitenciare sunt întreprinse acțiuni de profilaxie/ combatere a TBC, are loc examenul profilactic-radiologic a noilor sosiți, inclusiv la 6 luni de detenție, etc. **89 deținuți au fost incluși în programul de tratament al hepatitelor virale C** în temeiul unui contract cu IMSP Centrul republican de diagnosticare medicală cu o valoare de 400 mii lei.

CPT recomandă evaluarea periodică a deținuților cu privire la tulburările mentale și recomandă autorităților să asigure imediat ce este necesar transferul deținuților la un spital psihiatric. Cu regret, lipsa mecanismelor interne în acest sens, impune ca deținuții să se afle în continuu în instituțiile penitenciare. Or, plasarea în spitalul de psihiatrie urmează a fi dispusă forțat și/sau benevol. În ambele cazuri, instituțiile penitenciare, cât și spitalele de psihiatrie nu au soluții cum să procedeze. De altfel, aceștia pot fi duși pentru examinare primară, iar ceea ce ține de tratamentul psihiatric se efectuează în penitenciar. În condițiile lipsei medicilor psihiatri în penitenciare, dar și a condițiile nespecifice unui tratament efectiv, această formă de „tratament” este inefficientă. Deținuții cu tulburări împiedică activitatea normală a penitenciarului, comit acte violente și de nesupunere, atacuri asupra colaboratorilor. Angajații sunt nevoiți să aplice mijloacele speciale, în detrimentul stării lor de sănătate/ în exces, ca fiind unica soluție pentru împiedicarea autovătămării, distrugerilor sau supunerii la pericol a semenilor sau angajaților.

La fel, în toate instituțiile penitenciare nu există spații special amenajate pentru persoanele în delir, cu psihoze, etc. Respectiv, acestea sunt plasate în izolatoarele disciplinare (care au o altă funcție), unde pot fi deținute mai multe zile/ luni. Instituțiile penitenciare trebuie să contacteze serviciile medicilor psihiatri (salariul de 0.5 nu este unul real), care să evalueze și să acorde asistență necesară pentru prevenirea și tratamentul maladiilor mentale (dacă este posibil) deținuților. Această recomandare urmează a fi implementată de urgență.

i. Transferul responsabilității medicale

Comitetul ONU împotriva torturii (CAT) și Comitetul european împotriva torturii (CPT) au recomandat Guvernului să transfere urgent responsabilitatea pentru serviciile medicale de la ANP la Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale și să asigure că spitalul-penitenciar este afiliat Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, etc.

Această recomandare nu a fost realizată. În 2019 acest subiect nu a fost discutat de autorități. ANP a constituit Direcția medicală a ANP cu atribuții specifice. Această Direcție a preluat rolul de coordonare, asigurare și supervizare a proceselor medicale din instituțiile penitenciare, inclusiv contactul cu instituțiile medicale civile. Au fost posibile realizarea unor protocoale, semnarea unor acorduri cu spitalele medicale în prestarea serviciilor de urgență/ specializate. La fel, ANP a facilitat accesul la serviciile medicale particulare, contra plată, la solicitarea deținuților. Se pare că, autoritățile naționale vor rămâne la fortificarea capacității Direcției medicale a ANP, decât să-și asume responsabilitatea medicală asupra deținuților.

Angajații OAP au constatat că în teritoriu, centrele de sănătate civilă nu acordă suport instituțiilor penitenciare și nici nu mențin vreo evidență a situației medicale/ de sănătate/ alimentară, etc asupra persoanelor aflate în detenție.

j. Sistemul de teleconferință

În 2019 prin sistemul de teleconferință au fost desfășurate 2136 ședințe de judecată, în cadrul lor au fost examinate 2136 plângeri. Practic, în toate penitenciarele au fost montate sisteme video de teleconferință. Însă, nu toate instanțele judecătorești dispun de acest sistem. Iar, în instanțele de apel este imposibilă realizarea teleconferinței, ceea ce impune obligația de escortare și asigurare a prezenței deținutului în sala de judecată.

O altă problemă rămâne a fi ***mecanismul de realizare a apărării intereselor clientului de către avocați la distanță.***

k. Mecanismul compensator

La 01 ianuarie 2019 a intrat în vigoare mecanismul compensatoriu pentru condițiile precare de detenție, instituit în calitate de remediu național de soluționare a reclamațiilor privind condițiile de detenție care afectează grav drepturile omului. Acest mecanism presupune reducerea termenului de executare a sentințelor cu compensarea zilelor de detenție sau compensații bănești pentru detenția în condiții precare de detenție, inclusiv în arestul preventiv.

În procesul de aplicare în practică a mecanismului compensatoriu, cadrul normativ a fost interpretat diferit de către instituții – de la instituții penitenciare până la instanțe judecătorești. Zeci de hotărâri judecătorești se contrazic, chiar dacă situația este aceeași pentru persoanele aflate în detenție.

În anul 2019 au fost înregistrate peste 4500 plângeri în instanțe. Au fost eliberați 137 deținuți, iar altor 1410 le-a fost redusă pedeapsa. Unii deținuți au primit compensații bănești în valoare de cca 1,2 milioane de lei.

Avocatul Poporului amintește că prin dispozițiile art. 385 alin. (5), art. 473² – 473⁴ Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122/2003, Statul Republica Moldova a instituit un „**mecanism compensatoriu**” pentru detenția persoanelor în condiții inumane și degradante, contrare art.3 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, reafirmând, de altfel, angajamentele sale în abolirea torturii. Astfel, Republica Moldova a recunoscut că detenția în locurile privative de libertate reprezintă o formă de tratament inuman și degradant, inclusiv incapacitatea de a îmbunătăți situația persoanelor aflate în detenție. În consecință, suspendarea aplicării **mecanismului compensatoriu constituie o ingerință în realizarea unui drept absolut și constituie un regres în asigurarea drepturilor omului.**

l. Deținuții pe viață

19 deținuți condamnați la detenție pe viață au declarat „greva foamei” în toamna 2019 ca acțiune de protest împotriva refuzului instanțelor judecătorești în revizuirea sentințelor lor, cât și a refuzului de a aplica mecanismul compensatoriu pentru această categorie. Reprezentanții Ministerului Justiției au susținut că vor identifica soluții în acest sens. În perioada de monitorizare, această „soluție” nu a fost vociferată.

Amintim că în Penitenciarul nr.17 Rezina sunt deținuți 123 deținuți condamnați la pedeapsa maximă.

m. Activitatea de escortare

Urmare a reformei salarizării, a fost afectată o categorie de angajați ai Administrației Naționale a Penitenciarelor responsabili de paza și escorta deținuților. Astfel, sistemul penitenciar a fost nevoit să facă față situației și să asigure procesul de escortare în lipsa funcțiilor vacante. Numărul de supraveghetori ai serviciilor pază și escortă este relativ mic, comparativ cu fluxul de escortări. În unele penitenciare au fost implicați angajați din alte subdiviziuni și servicii tehnice, doar pentru a asigura numărul necesar de efectiv implicat în escortă. Potrivit raportului anual de bilanț al ANP, au fost realizate 20880 misiuni de escortare, în procesul acestora au fost escortate 78079 persoane deținute.

Un alt compartiment care necesită atenție și implicare de urgență este majorarea și îmbunătățirea parcului auto al ANP. Majoritatea autospecialelor (40) sunt neconforme standardelor CPT și nu asigură condiții demne și sigure de transportare, inclusiv aflare pe termen lung în acestea.

Avocatul Poporului încurajează Guvernul să susțină inițiativa ANP în vederea achiziționării a cel puțin 10 unități de transport auto cu capacitate medie (12/15 locuri), 3 unități de transport de tip ambulanță, 2 unități de transport de capacitate mare (21/27 locuri) de tip autobuz și 3 unități de transport cu capacitate mare (21 locuri) de tip camion.

n. Violențe între deținuți

Potrivit datelor ANP, pe parcursul anului au fost înregistrate *leziuni corporale*: 1203 de cazuri depistate în mediul deținuților (2018-1038) ce constituie o creștere cu 13,71%, 306 de cazuri *sosiți din izoloarele inspectoratelor de poliție* (2018-248) indicator în creștere cu 18,95%, 897 de cazuri *depistate la condamnați pe teritoriul penitenciarului* (2018-790), cele mai frecvente cazuri fiind înregistrate în: Penitenciarul nr.13 Chișinău - 319 leziuni, dintre care 168 din Inspectoratele de Poliție (în continuare IP); Penitenciarul nr.11 Bălți - 148 leziuni, dintre care 90 din IP; Penitenciarul nr.17 Rezina - 143 leziuni; dintre care 26 din IP; Penitenciarul nr.4 Cricova - 86 leziuni; Penitenciarul nr.18 Brănești - 72 leziuni; Penitenciarul nr.16 Pruncul - 68 leziuni; Penitenciarul nr.1 Taraclia - 58 leziuni; Penitenciarul nr.5 Cahul - 58 leziuni, dintre care 22 din IP; Penitenciarul nr.15 Cricova - 49 leziuni; Penitenciarul nr.12 Bender - 47 leziuni; Penitenciarul nr.9 Pruncul - 42 leziuni; Penitenciarul nr.2 Lipcani - 31 leziuni; Penitenciarul nr.3 Leova - 26 leziuni; Penitenciarul nr.6 Soroca - 24 leziuni; Penitenciarul nr.7 Rusca - 15 leziuni; Penitenciarul nr.8 Bender - 13 leziuni; Penitenciarul nr.10 Goian - 4 leziuni.

Toate informațiile despre leziuni au fost cercetate și raportate secției respective din cadrul Procuraturii Generale. Totuși, din numărul total de leziuni corporale, 179 au fost stabilite urmare a *altercațiilor dintre deținuți*. Numărul de acte violente între deținuți este în continuă creștere cu 45,25% în comparație cu 98 cazuri raportate în 2018.

Ombudsmanul consideră că ANP trebuie să continue eforturile în scopul prevenirii și represiunii actelor de violență și intimidare dintre deținuți, abordându-se o atenție deosebită cauzelor și originii fenomenului; să întreprinde măsurile necesare, astfel încât personalul penitenciarului să nu se mai bazeze pe ierarhia informală din rândul deținuților pentru a menține ordinea și securitatea; să întreprindă măsuri necesare pentru a garanta ca dreptul

deținuților de a depune plângeri să fie efectiv, asigurând, totodată, ca aceste plângeri să nu provoace presiuni din partea personalului penitenciarului; să demareze o examinare aprofundată a efectivului, în special, serviciului securitate, și a revedea numărul unităților de personal al instituției penitenciare în scopul extinderii acestuia și asigurării numărului corespunzător al personalului de supraveghere; să întreprindă măsuri în scopul instruirii personalului instituției penitenciare în materia securității și siguranței, inclusiv conceptul securității dinamice, aplicarea forței și mijloacelor de constrângere și confruntarea deținuților violenți, luând în considerație tehnicile preventive și de neutralizare, precum sunt negocierea și medierea.

o. Aplicarea forței fizice și a mijloacelor speciale

Instituțiile penitenciare au recurs la aplicarea forței fizice pentru nesupunere în 351 cazuri și în 300 cazuri la aplicarea mijloacelor speciale (cătușe). Aici nu sunt incluse cazurile de abuz verbal. În același timp, ANP a înregistrat doar 27 plângeri cu privire la abuzul aplicării mijloacelor speciale, nefiind dispusă vreo anchetă de serviciu. Amintim că legalitatea aplicării forței fizice și a mijloacelor speciale ține de competența organelor de drept. Menționăm că nu au fost înregistrate cazuri de aplicare a armei de foc în calitate de mijloc special.

Avocatul Poporului este de opinie că Ghidul de intervenție urmează a fi completat/ reajustat cu acțiuni clare de aplicare a forței și mijloacelor speciale în spațiile închise. Aceste mecanisme trebuie să fie aplicate uniform de către toți angajații, iar deținuții urmează să fie informați despre consecințele nesupunerii.

p. Atacuri asupra angajaților

Numărul de atacuri asupra angajaților se menține. În 2019 au fost înregistrate 16 cazuri de tentativă de atac (iar în 2018-20 cazuri de atac) în cadrul penitenciarelor: Penitenciarul nr.3 Leova, Penitenciarul nr.5 Cahul, Penitenciarul nr.9 Pruncul, Penitenciarul nr.10 Goian, Penitenciarul nr.11-Bălți, Penitenciarul nr.13 Chișinău, Penitenciarul nr.17 Rezina și Penitenciarul nr.18 Brănești. În toate cazurile au fost intentate dosare penale. Aici nu sunt incluse cazurile de abuz verbal, intimidare și ofensă din partea deținuților/ liderilor informali.

Avocatul Poporului a primit mai multe informații cu privire abuzurile continue față de angajați. Se pare că pedeapsa penală pentru nesupunere la cerințele legitime nu este tocmai drastică

pentru a descuraja fenomenul menționat. Lipsa mecanismelor de protecție a angajaților împotriva abuzurilor psihice și atacurilor fizice este o problemă majoră pentru resursele umane penitenciare. Susținem opinia că în condițiile creșterii influenței subculturii criminale, numărului insuficient de angajați, autoritățile trebuie să revină la acest subiect pentru a depăși eventualele riscuri de proporții. Uzul de forță fizică pentru opunerea rezistenței în favoarea art.233 Cod de executare, la fel, nu este cea mai rezonabilă și oportună soluție.

q. Raportarea leziunilor și alegațiilor de tortură

Potrivit raționamentelor stabilite de al.3, art.232 Codul de executare, medicul care efectuează examenul medical are obligația de a consemna în fișa medicală urmele de violență, tratamente cu cruzime, inumane sau degradante ori alte rele tratamente sau violență/ agresiune, declarațiile persoanei condamnate în legătură cu acestea **și să anunțe imediat șeful instituției penitenciare**, care sesizează procurorul și Avocatul Poporului sau Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, în cazul minorilor.

În același timp, potrivit pct.12 a Ordinului nr.77/ 572 / 408/ 639-o/ 197/ 1589 (comun) pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman și degradant, **lucrătorii medicali sunt obligați să transmită** plângerile, declarațiile sau alte informații despre pretinse fapte de tortură, tratament inuman sau degradant, imediat, dar nu mai târziu de 24 ore **procurorului**, indiferent de faptul dacă a anunțat sau nu șeful instituției penitenciare²¹³.

Contradicțiile dintre norma organică și un ordin interinstituțional la capitolul subiectului responsabil de raportarea actelor de rele tratamente, face imposibilă aplicarea în practică a Ordinului 77/572. Potrivit unei cercetări realizate de OAP în 2019, responsabilul de raportarea incidentelor, cazurilor, etc este ofițerul de serviciu din cadrul instituțiilor penitenciare. Astfel, medicul/ asistentul medical raportează pe intern, iar în extern se realizează de către ofițerul de serviciu. Ultimul informează șeful penitenciarului, cu notele suplimentare faptei. Cât privește aprecierea existenței actelor de tortură și circumstanțelor traumei, asistenții medicali din penitenciare au susținut că nu au asemenea abilitate și competență. Aceasta poate fi efectuată doar de un medic-legist, specializat în domeniu. Iar, medici-legiști în penitenciare nu există.

²¹³ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=38969&lang=ro;

În practică, nu au existat cazuri de refuz din partea instituțiilor penitenciare în a remite Oficiului Avocatului Poporului informații suplimentare la comunicatele speciale.

SITUAȚIA PERSOANELOR REȚINUTE ȘI DEȚINUTE LA POLIȚIE

a. Dinamica reținerii și plasării în detenția preventivă

În 2019 au fost reținute 6331 persoane, dintre care 313 femei și 40 minori. La fel, au fost reținuți contravențional 28 bărbați și 100 femei (majoritatea în mun. Chișinău).

În 13 izolatoare funcționale ale poliției au fost plasate 6812 persoane reținute. Din numărul total al persoanelor deținute 75 persoane au fost cu dizabilități fizice/ psihice; 191 bolnave cu HIV/ tuberculoză; 68 străini; 17 persoane în stare de ebrietate, precum și 204 persoane cu diverse leziuni corporale. Concomitent, în izolatorul de la Chișinău au fost plasate/deținute 818 persoane reținute de alte instituții.

b. Situația izolatoarelor de tip nou

Trebuie să menționăm că succesele înregistrare de Inspectoratul General al Poliției la segmentul asigurării condițiilor minime de detenție provizorie au fost grație suportului instituțional european, cât și politicii sale insistente. Un alt aspect, merită a fi menționat suportul altor donatori în elaborarea și ajustarea procedurilor interne de activitate structurale pentru angajații și activitatea poliției²¹⁴.

În 2019 au fost renovate și date în exploatare 9 izolatoare de detenție preventivă din 15 preconizate. Așadar, în **renovare sunt**: 3 izolatoare (Direcția de Poliție Chișinău, Anenii Noi și Ungheni); în **reconstruire**: 3 izolatoare (Soroca, Bălți și Comrat); **date în exploatare**: 9 izolatoare

²¹⁴ Ordinul Inspectoratului General de Poliție nr.126 din 29.03.2019 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Secției/Serviciului detenție și escortă ale subdiviziunilor teritoriale ale IGP; Ordinul IGP nr.217 din 21.06.2019 pentru aprobarea Instrucțiunii de activitate a Secției/Serviciului detenție și escortă în timpul escortării și transportării persoanelor aflate în custodia Poliției; Ordinul Inspectoratului General de Poliție nr.380 din 21.10.2019 pentru aprobarea Instrucțiunii privind organizarea și funcționarea izolatoarelor de detenție preventivă din subordinea Inspectoratului General de Poliție precum și măsurile necesare pentru siguranța acestora; Ordinul Inspectoratului General de Poliție nr.444 din 15.11.2019 pentru aprobarea Procedurii standard de operare privind mecanismul de asigurare a asistenței medicale persoanelor reținute și aflate în detenție provizorie; Ordinul MAI nr.797 din 10.12.2019 privind Procedura standard de operare privind asigurarea dreptului la interpret sau traducător în timpul reținerii, pazei, escortării și transportării persoanelor reținute/deținute;

(Criuleni, Hîncești, Orhei, Căușeni, Cimișlia, Cahul, Edineț, Sângerei, Râșcani); **sistate:** 25 izolatoare: Anenii-Noi, Bălți, Bender, Cahul, Căușeni, Cimișlia, Criuleni, Dondușeni, Dubăsari, Edineț, Hîncești, Orhei, Rîșcani, Sîngerei, Soroca, Strășeni, Telenești, Ungheni, Vulcănești, Leova, Șoldănești, Ialoveni, Basarabeasca, Comrat, Briceni; **urmează a fi sistat:** Rezina.

La moment, **funcționează** 13 izolatoare, precum: Direcția de Poliție mun. Chișinău, Călărași, Cantemir, Ceadâr-Lunga, Drochia, Fălești, Florești, Glodeni, Nisporeni, Ocnîța, Rezina, Ștefan Vodă, Taraclia

c. Alegații de rele tratamente la reținere și detenție

Potrivit datelor Inspectoratului General de Poliție (IGP), nici un reținut nu a depus plângeri privind condițiile de detenție, calitatea asistenței medicale, accesul la avocat, lipsirea de dreptul la apel telefonic sau maltratare/ torturare. Un singur caz de „tortură” recepționat de Inspectoratul General de Poliție, precum că la indicația unui procuror, deținutul a fost transportat la sediul unei subdiviziuni, de către angajații unei subdiviziuni a Poliției, cu alegația de a fi impus să recunoască vinovăția în cadrul unei cauze penale. Pe acest fapt, Inspectoratul General de Poliție a sesizat procuratura teritorială.

În același timp, potrivit raportului anual de bilanț al ANP, instituțiile penitenciare au înregistrat **306 de cazuri de leziuni corporale la sosiții din izolatoarele inspectoratelor de politie**. Aceste cifre arată că situația este contrară raportării efectuate de Inspectoratul General de Poliție.

În continuare, datele Inspectoratului General de Poliție arată că au fost înregistrate 110 incidente privind maltratarea a 175 angajați ai poliției la reținere, fiind pornite 83 cauze penale. Este de necrezut că în cele 110 cazuri de maltratare nu au existat urmări de echimoze, leziuni, etc față de persoanele reținute. Mai mult, este grav că acestea nu au fost înregistrate de lucrătorii medicali ai inspectoratelor de poliție în pofida șirului de protocoale operaționale aprobate.

Avocatul Poporului reafirmă IGP și subdiviziunilor sale teritoriale să înregistreze/ raporteze orice cazuri de leziuni/violențe/ acte de rele tratamente la reținerea persoanei și detenția acesteia în conformitate cu normele CPT. Inspectoratul General de Poliție trebuie să implementeze corect și conform sugestiilor CPT conținutul examinărilor medicale în special, în partea ce ține de alegații de rele tratamente în detenție sau la reținere.

d. Situația izolatoarelor de tip vechi

Izolatoarele „vechi” rămân funcționale cu condiții necorespunzătoare până la darea în exploatare a tuturor izolatoarelor care urmează a fi renovate.

Spre exemplu, în izolatorul de la Fălești (condiții degradante) au fost plasate 305 persoane; în izolatorul de la Comrat (condiții deplorabile) au fost plasate 104 persoane, în izolatorul de la Florești (lipsă WC, condiții umilitoare) au fost plasate 9 persoane, iar la Ceadâr-Lunga – 199 persoane.

În izolatorul de detenție preventivă al Inspectoratului de Poliție Ștefan Vodă (vizita din august 2019), echipa de vizită a constatat repetat detenția persoanelor în celule în lipsa lenjeriei de pat, pernelor de dormit, lipsa intimității la wc, iluminării insuficiente, mirosului insuportabil, etc. La fel, una din cele 5 persoane menținute în izolator era deținută din 22 iunie 2019 (cu ieșiri și intrări periodice din izolator), adică mai mult de 72 ore decât limita admisibilă.

Iar în vizita din noiembrie 2019 la Inspectoratul de Poliție Briceni, angajații OAP au constatat condiții materiale degradante/ inumane în izolator. Acestea nu au fost îmbunătățite după ultima vizită de monitorizare din 2018. Potrivit administrației IP Briceni, nu au fost efectuate investiții capitale, având în vedere intenția IGP de a deschide izolatorul de tip nou la IP Edineț, la care, urmează a fi transportate persoanele reținute. Pe lângă acest fapt, echipa Ombudsmanului **a constatat lipsa agentului termic în izolator**, fapt ce impunea persoanele reținute, cât și supraveghetorul să îndure frigul. Potrivit Șefului Inspectoratului de Poliție Briceni, situația s-a agravat urmare a unei scurgeri subterane din rețeaua respectivă, fapt ce presupune investiții enorme, în condițiile în care, izolatorul nu este solicitat. Având în vedere circumstanțele constatate, precum și rezonabilitatea activității izolatorului pe perioada rece a anului în lipsa agentului termic, **Avocatul Poporului a remis un aviz prin care a recomandat de urgență, identificarea soluțiilor privind repararea țevii ce conduce agentul termic spre izolator, iar în cazul în care, aceasta este imposibil în termenul de 15 zile, să sisteze activitatea pe durata rece a anului, iar persoanele reținute să fie plasate în alt izolator din preajmă. Plasarea persoanelor pentru un timp scurt în izolator în condițiile respective este inadmisibilă.** La 30 decembrie 2019, OAP a fost informat despre decizia Inspectoratului General de Poliție și Inspectoratul de Poliție Briceni în sistarea activității izolatorului la recomandarea Ombudsmanului, care a precedat și cu redeschiderea activității Inspectoratul de Poliție Edineț, renovat din fondurile europene. La fel, Inspectoratul de Poliție Briceni a menționat că nici o persoană nu a fost plasată în izolatorul respectiv din 07 noiembrie 2019 – prezent.

Urmează de remarcat că, în pofida agitației legate de deschiderea izolatoarelor noi și de sistarea activității celor vechi, inspectoratele din teritoriu sunt lipsite în continuare de spații pentru

detenția temporară a persoanelor suspecte de până la documentarea lor în termenul prevăzut. În atare situație, persoanele sunt ținute pe hol, în incinta unităților de gardă și nici nu pot părăsi instituția. IGP urmează să identifice soluție în acest sens. Tot aici, menționăm lipsa acomodării necesare pentru activitatea de serviciu a angajaților poliției defavorizați comparativ cu persoanele deținute în condiții bune. O asemenea situație este nedorită și poate crea frustrări din partea acestora.

e. Detenția peste 72 ore

În vizitele sale, Avocatul Poporului a continuat să identifice persoane deținute peste termenul legal de 72 ore. Amintim că normele europene solicită ca acest termen să fie redus la 48 ore.

Per contrario, Avocatul Poporului atenționează conducerea inspectoratelor de poliție, precum că aflarea în custodia poliției a unor persoane reținute nu poate depăși termenul de 72 de ore, iar dacă sunt motive legale/temeinice/autorizate ca această persoană trebuie să se afle în custodia statului și după expirarea celor 72 de ore, persoana reținută urmează a fi transferată în custodia unui penitenciar. Avocatul Poporului reiterează că regula generală privind respectarea dreptului la libertate și siguranță prezumă respectarea termenului de 72 ore.

În 2019, Inspectoratul General de Poliție a solicitat în regim de urgență expunerea opiniei cu privire la proiectul Instrucțiunii privind organizarea și funcționarea Izolatoarelor de detenție provizorie din subordinea Inspectoratului General al Poliției precum și măsurile necesare pentru siguranța acestora. Deși, această opinie a fost remisă în termenul solicitat, Inspectoratul General de Poliție a *uitat* să informeze Avocatul Poporului despre decizia finală pe marginea proiectului citat.

Pe această notă, Avocatul Poporului recomandă Inspectoratului General de Poliție să excludă din prerogativele poliției, detenția persoanelor în izoloarele de detenție preventivă de peste 72 ore. Avocatul Poporului atenționează conducerea Inspectoratului General de Poliție/ Subdiviziunilor teritoriale, etc precum că aflarea în custodia poliției a unor persoane reținute nu poate depăși termenul de 72 de ore, iar dacă sunt motive legale/temeinice/autorizate ca această persoană trebuie să se afle în custodia statului și după expirarea celor 72 de ore, persoana reținută urmează a fi transferată în custodia unui penitenciar. Avocatul Poporului reiterează că regula generală privind respectarea dreptului la libertate și siguranță prezumă respectarea termenului de 72 ore.

Or, potrivit prevederilor art.175, 175¹ Codul de executare al R. Moldova executarea arestului preventiv se asigură de penitenciare, prin intermediul izolatoarelor de urmărire penală din cadrul ANP.

SITUAȚIA PERSOANELOR STRĂINE AFLATE ÎN CUSTODIA PUBLICĂ

Alineatul (1) al articolului 64 al Legii 200/2010 privind regimul juridic al străinilor prevede că mai multe categorii de străini pot fi plasați în custodie publică, străinul care nu a executat decizia de returnare sau care nu a putut fi returnat în termenul prevăzut de legislație, străinul care a trecut sau care a încercat să treacă ilegal frontiera de stat, străinul care a intrat în țară în perioada de interdicție dispusă anterior, străinul a cărui identitate nu a putut fi stabilită, străinul declarat indezirabil, străinul împotriva căruia a fost dispusă expulzarea, dacă există riscul sustragerii străinului. Plasarea în custodia publică este realizată la Centrul de plasament temporar al străinilor aflat în Chișinău (CPTS).

Centrul de plasament temporar al străinilor dispune de două blocuri locative dintre care unul este destinat familiilor cu copii sau fără, un bloc administrativ, curte pentru plimbare, curte pentru sport, sală pentru sport, birou de documentare, săli de întâlniri, salon medical, izolator. În mediu anual în CPTS sunt plasați 100-120 străini.

Femeile sunt plasate separat de bărbați. Primirea hranei și activitățile, conform programului zilnic pentru femei, se efectuează, de asemenea, separat de cele ale bărbaților. Personalul CPTS care lucrează cu femeile plasate este de același sex. Familiile plasate în Centru beneficiază de cazare separată.

Chiar dacă condițiile materiale la Centrul de plasament temporar al străinilor par a fi bune, accesul la facilitățile Centrului este limitat. Baia este deschisă o dată, de două ori pe săptămână, restul zilelor este încuiată. Celulele în care sunt deținute persoanele sunt închise pe parcursul nopții (începând cu orele 22:00), astfel persoanele nu au acces la WC pe parcursul nopții, și nici nu pot să viziteze camera pentru rugăciuni pentru a se ruga seara (au fost identificate probleme în special în perioada Ramadan-ului).

Hrana pentru deținuți este livrată prin serviciul catering. Străinii care provin din mediul din afara CSI se plâng pe calitatea acesteia. Persoanele plasate, care au posibilitatea, își procură singuri produse lactate, ouă, orez. Nu se respectă preferințele alimentare bazate pe religie. Musulmanii se plâng pe faptul că nu se servește mâncarea halal și ei sunt nevoiți să procure singuri mâncarea ori să stea flămânzi²¹⁵.

²¹⁵ A se vedea http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/04/Raport-CPTS-06.12.18_DpT-1.pdf/; http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/07/Raport-anual-de-activitate-CpPT-2018_Romana.pdf;

a. Dreptul la informare

Urmare a constatărilor Avocatului Poporului, persoanele deținute sunt formal informate despre cauzele plasării lor la CPTS. Acestora nu le este tradusă și explicată încheierea instanței de judecată prin care sunt plasați în custodie publică. Deținuții nu își cunosc drepturile, în special dreptul la asistență juridică garantată de stat și dreptul de a contesta acțiunile autorităților de stat și a instanțelor judiciare.

b. Accesul la asistența medicală

Persoanele deținute au acces la asistență medicală, aceasta este asigurată de către serviciul medical al Departamentului Poliției de Frontieră. În cadrul Centrului există un cabinet medical și izolator medical, însă nu există nici medic și nici asistent medical angajat. Au fost cazuri când persoanelor le-a fost acordată asistența medicală necesară doar în urma unei adresări în scris către administrația CPTS, adresările verbale fiind ignorate anterior.

Este important de menționat că administrația și angajații CPTS nu cunosc cum să lucreze cu persoanele HIV pozitive, în luna iulie o persoană HIV pozitivă a fost izolată de alți deținuți într-o camera, avea tacâmuri separate, și toți angajații și gardienii cunoșteau despre statutul lui HIV.

c. Asistență psihologică străinilor

CPTS nu are un cabinet pentru psiholog. Ținând cont că la 01 august 2019, în incinta IGPF, serviciul medical al căruia deservește persoanele plasate în CPTS, a fost deschis birou pentru psiholog. Biroul este destinat pentru angajați IGPF și migranții aflați în dificultate. În acest sens, administrația CPTS a fost încurajată să refere străinii în dificultate către serviciile psihologului din cadrul IGPF.

În realitate, nici o persoană nu a fost referită la serviciul respectiv, iar la cererea scrisă a unuia dintre deținuți, CPTS a ignorat solicitarea.

d. Detenția arbitrară

Detenția arbitrară este interzisă. Însă, în perioada de monitorizare, au fost identificate cazuri de detenție peste termenul prevăzut prin încheierea instanței de judecată. Administrația CPTS consideră că începutul luării în custodie publică este ora la care persoana a fost adusă la CPTS. Respectiv, când termenul de plasare expiră, persoana este eliberată la ora la care a intrat în CPTS.

Avocatul Poporului este de opinie că termenul de luare în custodie publică decurge din momentul pronunțării de către instanță a dispozitivului încheierii judecătorești. De facto, transportarea persoanei de la sediul judecătoriei până la CPTS durează câteva ore (de ex: Cahul-Chișinău sau Bălți-Chișinău). Aceasta poate afecta asupra perioadei de detenție. În același timp ar fi o soluție, dacă instanța ar indica expres data și ora plasamentului, precum și data și ora încetării perioadei de plasament.

e. Staff-ul CPTS

Angajații CPTS nu sunt pregătiți pentru activitate în context multicultural și divers. Deținuții întâmpină bariere lingvistice în comunicare cu gardienii. Unii angajați nu vorbesc în limba engleză. Pe lângă problemele lingvistice, atitudinea și comportamentul staff-ului și gardienilor CPTS este unul rasist și xenofob. Deținuții sunt înjurați și umiliți verbal de către unii gardieni și membrii staff-ului. Spre ex: cetățenii Bangladesh și ai Turciei au învățat cuvinte injurioase din lexiconul utilizat de angajați în discuțiile cu străinii²¹⁶.

Avocatul Poporului conchide că BMA/ CPTS urmează să adopte o politică de toleranță față de străini, iar angajarea personalului trebuie să fie conformă principiilor nediscriminatorii față de străini/ origine/ rasă/ limbă, etc.

f. Alegații de rele tratamente

Avocatul Poporului a primit informații cu privire la alegații de violență din partea gardienilor, comportament degradant și inuman asupra custodiaților. Din motive de insecuritate, frică și dependență față de instituție, inclusiv amenințări – deținuții au refuzat să depună plângeri.

Persoanele care scriu plângeri pe condiții sau pe atitudinea angajaților CPTS, sunt victimizate prin diverse sancțiuni: amenințați cu plasarea în izolator; nu au acces la mâncare; nu au acces la telefon; sunt amenințați că vor fi trimiși la penitenciar sau vor fi întorși în țara de origine unde vor fi torturați, etc²¹⁷. În interese de siguranță, Avocatul Poporului nu poate comunica datele petenților²¹⁸.

²¹⁶ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/Studiul_Situatia_str%C4%83inilor_FINAL.pdf;

²¹⁷ https://bloknot-moldova.md/news/uvidet-moldovu-i-okazatsya-v-bolnitse-istoriya-bezh-1190569?fbclid=IwAR27evFA4mNxKo1ct8vDCMPlv_9CTitxW9H3Aq3qm_RUh72Rgvxp-n7YoJ4;

²¹⁸ <https://bloknot-moldova.md/news/bezhenets-rasskazal-ob-uzhasakh-s-kotorymi-on-stol-1143478>;

g. Situația persoanei de până la CPTS

În perioada de monitorizare, a fost identificată problema privațiunii ilegale de libertate la etapa pre-judiciară (plasarea persoanelor în custodia publică). Străinii au fost ținuti în oficiile neamenajate în incinta oficiilor regionale ale BMA sau în incinta oficiilor regionale ale IGPf pentru o perioadă de mai mare de 3 ore, fără existența vreunui proces-verbal de reținere, înainte ca aceștia să fie însoțiți la instanța de judecată la ședința privind Demersul BMA de plasare a persoanei în custodie publică.

Au fost raportate 5 cazuri când persoanele au fost nevoite să stea pe scaune de la 6 la 9 ore fără existența vreunui proces-verbal de reținere. La fel, a fost raportat un caz, unde o doamnă a pretins că a fost deținută de către ofițerii BMA timp de 24 de ore. Aceasta, ar fi petrecut ziua pe scaune, iar pe timp de noapte era plasată la un centru pentru persoanele fără adăpost (condiții mizere), fără nici un proces verbal de reținere. Ulterior, aceasta a fost plasată în custodie publică.

Un alt caz s-a întâmplat în raionul Cahul. Cetățeanul străin a fost reținut într-o zi de vineri la orele 13:00 min., fiind privat de libertate până la orele 18:00 min. Ulterior, a fost transportat la o instituție care seamănă cu un penitenciar unde a stat până luni dimineața. De acolo, a fost transportat la Judecătoria Chișinău care a dispus plasarea în custodie publică. În perioada de detenție persoana a fost impusă să semneze documente, nefiindu-i tradus conținutul acestora. Străinul a fost deținut 3 zile în detenție, fără a înțelege ce se întâmplă.

h. Victime ale traficului de ființe umane plasate la CPTS

Au fost constatate situații când Biroul de Migrație și Azil invoca argumentul că străinul figurează în anumite dosare penale, fapt ce transformă custodia publică în arest preventiv pentru străini. Mai mult ca atât, aceste argumente erau copiate dintr-un demers în altul, fără a se ține cont de situația reală a străinilor. În cazul a celor 26 cetățeni din Bangladesh aflați în custodie publică în perioada monitorizată, utilizarea argumentului „existența unui dosar penal” nu prezenta o justificare rezonabilă, deoarece persoanele figurau în dosare penale având calitatea de victime ale migrației ilegale. La fel, se menține tendința de plasare în custodia publică a victimelor a traficului de ființe umane, fapt care este contradictoriu al.1, art.64 al Legii 200/2010.

ÎNDEPĂRTAREA STRĂINILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

a. Declararea străinului persoană indezirabilă

Declararea străinului persoană indezirabilă este o măsură dispusă de autoritatea competentă pentru străini, Biroul de Migrație și Azil (BMA), împotriva unui străin care a desfășurat, desfășoară ori în a cărui privință există indicii temeinice că intenționează să desfășoare activități de natură să pună în pericol securitatea națională sau ordinea publică.

În practică deciziile de declarare a persoanei indezirabile se limitează la:
<i>„În conformitate cu prevederile art. 55 al Legii 200 din 2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova, DECID: De declarat cetățeanul (țara de origine, numele, prenumele, data nasteri), persoană indezirabilă pe teritoriul Republicii Moldova pe o perioadă de ____ ani.”</i>

La data emiterii deciziei privind declararea sa persoană indezirabilă, dreptul de ședere al străinului încetează de drept. Decizia privind declararea străinului persoană indezirabilă este redactată în două exemplare, în limba de stat și într-o limbă de circulație internațională, și va conține motivele de fapt și de drept, precum și informațiile privind căile de atac posibile. Dacă străinul este prezent, un exemplar al deciziei i se înmânează lui contra semnătură. Dacă străinul nu este prezent, comunicarea se face sau prin trimitere poștală cu confirmare de primire, la adresa declarată de străin ca loc de trai sau prin afișare la sediul BMA, în cazul în care nu se cunoaște adresa la care locuiește străinul.

Articolul 56 al Legii nr. 200/2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova interzice informarea străinului declarat persoană indezirabilă, privind datele și informațiile ce au fost puse la baza deciziei. Legea menține această interdicție și pentru faza examinării în instanță de judecată a contestării deciziei privind declararea străinului persoană indezirabilă.

Decizia privind declararea străinului persoană indezirabilă poate fi atacată de acesta în instanță de judecată, în termen de 5 zile lucrătoare de la data comunicării. Acțiunea în judecată nu are efect suspensiv de executare a deciziei privind declararea străinului persoană indezirabilă. Cauza privind contestarea deciziei de declarare a străinului persoană indezirabilă se examinează în termen de 30 de zile calendaristice de la data primirii. Decizia primei instanțe este definitivă și executorie, însă poate fi contestată cu recurs în instanța de apel.

În cauze justificate și pentru a se preveni producerea de pagube iminente, instanța de judecată, la cererea reclamantului poate să dispună suspendarea executării deciziei până la soluționarea acțiunii în fond. Instanța de judecată va examina de urgență cererea de suspendare, hotărârea pronunțată în acest caz fiind executorie de drept.

În practică, au fost atestate situații când, la inițiativa SIS, au fost declarați indezirabili solicitanți de azil, care încă se aflau în procedura administrativă de examinare a cererilor sale de azil, sau imediat după o decizie administrativă de respingere a cererii de azil, dar în perioada oferită de legislație, pentru contestarea în instanțele de contencios administrativ. **Aceste situații încalcă prevederile Legii 270 din 2008 Privind azilul în Republica Moldova, care, la alineatul 1) al articolului 11 prevede: „Nici un solicitant de azil nu va fi expulzat sau returnat de la frontieră ori de pe teritoriul Republicii Moldova”. Legiuitorul nu a prevăzut nici o excepție de la norma legală enunțată.**

Merită să menționăm că Curtea Constituțională, la pct. 31 a deciziei sale nr.3 din 14.01.2019, a statuat că în situația în care SIS consideră că un solicitant de azil prezintă pericol pentru securitatea națională sau pentru ordinea publică: „Biroului de migrație și azil îi revine sarcina de a analiza dacă există motive de a crede că persoana prezintă pericol pentru securitatea națională sau pentru ordinea publică, fără a aproba în mod formal concluzia Serviciului de Informații și Securitate”.

La fel, Avocatul Poporului (Ombudsmanul) a atenționat că persoanele aflate în procedură de azil sunt protejați de normele internaționale și naționale și cu privire la refugiați. Prin urmare, trebuie de ținut cont și de exigențele prevăzute de Convenția privind statutul refugiaților, care la art. 33 stipulează ”Nici un stat contractant nu va expulza sau returna, în nici un fel un refugiat peste frontierele teritoriilor unde viața sau libertatea sa ar fi amenințate pe motiv de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinii politice”. Această protecție se aplică atât refugiaților, cit și solicitanților de azil aflați pe teritoriul țării sau la frontiera acesteia și ar trebui să fie înțeleasă în termeni de riscuri ce pot apărea în orice țară în care persoana ar putea fi trimisă și nu doar în țara lor de origine. **SIS nu trebuie să abuzeze de obligația de returnare, în momentul în care BMA nu a finalizat procedurile de acordare a protecției**²¹⁹.

Cazul Ozdil și alții, redenumit „cazul turcilor” îndepărtați din Republica Moldova, fără respectarea vreo unei proceduri legale, la 6 septembrie 2018 este un exemplu de declarare a persoanelor indezirabile, în scopul camuflării unei extrădări sau „transfer ilegal de persoane”²²⁰.

²¹⁹ Actul de reacționare al Avocatului Poporului nr. 06-2/35 din 31.10.2018 către CSJ, BMA și SIS;

²²⁰ A se vedea hotărârea CtEDO în cauza Ozdil și alții versus Republica Moldova, p.p.54-57 (cerere 42305/18);

b. Principiul non-refoulement (nereturnării)

Principiul (**non-refoulement**) constituie elementul-cheie al protecției refugiaților prevăzut de această Convenție. Acest principiu se aplică la returnarea persoanelor ce se află pe teritoriul statului, atât pentru cele care au intrat în mod legal, cât și pentru cele care au intrat ilegal.

În contextul torturii, principiul nereturnării înseamnă că nici un stat nu va expulza, returna sau extrăda o persoană către alt stat atunci când există motive serioase de a crede că aceasta ar fi expusă la pericolul de tortură. **Ombudsmanul reiterează că nu sunt permise derogări de la principiul nereturnării în nicio împrejurare.**

Avocatul Poporului amintește de poziția CtEDO: atunci când dreptul omului în cauză este un drept absolut (interdicția torturii sau dreptul la viață), nereturnarea devine un drept absolut și nu poate face obiectul nici unei excepții, fie în drept, fie în practică. Această practică se aplică **indiferent de considerente de securitate națională, alte interese publice, presiuni economice sau fluxuri mari de migranți.**

Convenția de la Geneva din 1951 stipulează expres, în articolul 33, că: *”...nici un stat contractant nu va expulza sau returna, în nici un fel un refugiat peste frontierele teritoriilor unde viața sau libertatea sa ar fi amenințate pe motiv de rasă, religie, naționalitate, apartenența la un anumit grup social sau opinii politice.”*

Principiul nereturnării se aplică atât în cazul returnărilor în țara de origine, în țara în care refugiatul s-ar confrunța cu persecuție, dar și în țara din care refugiatul ar fi returnat în astfel de teritorii.

În perioada de monitorizare, nu au fost identificate încălcări ale dreptului de a solicita azil la punctele de trecere a frontierei terestre. Asemenea cazuri, au fost identificate la punctul de trecere „Aeroportul Internațional Chișinău”, cum ar fi: ignorarea cererilor de azil; neoferirea accesului la procedura de azil; returnarea imediată în țara de origine sau de decolare; detenția pe teritoriul aeroportului pentru o perioadă îndelungată; neinformarea BMA despre parvenirea solicitanților de protecție sau informarea cu întârziere despre acest fapt, etc

În vizita preventivă la Punctul de trecere a frontierei „Aeroportul Internațional Chișinău” din 05 decembrie 2019, Avocatul Poporului a observat o familie de cetățeni irakieni, inclusiv alți doi străini în sala de plecare a aeroportului aflați acolo din 04 decembrie 2019, ora 18.20 min, adică peste 22 ore. Angajații poliției de frontieră au menționat că accesul la hrană, apă străinilor neadmiși a fost asigurat de compania AIR Moldova. Reprezentantul companiei a informat echipa că în termenul

respectiv ar fi asigurat cetățenii străini cu vouchere de alimentare în valoare de 100 lei/ persoană per masă. Totuși cetățenii străini au menționat că au primit doar o singură dată aceste vouchere. Nu există vreo dovadă de confirmare între declarațiile companiei, poliției și victimelor. Acest fapt nu este documentat/ înregistrat de nici o parte. La fel, cetățenii străini nu au avut acces la aer liber și le-a fost restricționat accesul la bagaje. Ulterior, în cadrul discuțiilor, cetățenii au afirmat echipei de vizită că în țara de origine au fost supuși persecuțiilor, fapt pentru care, aceștia refuză categoric să se întoarcă în țara de origine. Menționăm că dreptul de a solicita azil, nu a fost explicat de angajații poliției de frontieră, aceștia acționând la procedura de returnare. O listă de drepturi ale persoanelor străine/ neadmise/ solicitanți de azil nu există. Constatăm că unele atribuții ale poliției de frontieră în aceste situații sunt îndeplinite formal. Este de obligația Statului (prin intermediul poliției de frontieră) să aducă imediat la cunoștință informațiile despre drepturile și procedurile respective într-o limbă pe care o cunosc, fapt nerespectat în cazul din speță.

Dacă Avocatul Poporului nu ar fi realizat vizita la 5 decembrie 2019, familia de irakieni cu un minor, urma să fie returnată. Aceștia au reușit să solicite azil în Republica Moldova, fără a fi returnați în țara de origine²²¹.

c. Securitatea națională

Stricto sensu, potrivit Legii nr.112/2008 pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova, unicul act ce prevede noțiunea de „securitate națională” - Securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței poporului din Republica Moldova, a statului moldovenesc și este un obiectiv al țării. Obiectivele securității naționale a Republicii Moldova sunt: asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității interne, consolidarea statalității Republicii Moldova.

Un loc aparte în acest sens revine apărării și promovării valorilor, intereselor și obiectivelor naționale. Securitatea națională nu este numai securitatea statului, ci și securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele ei. Securitatea națională a Republicii Moldova se realizează prin măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, socială, juridică, educativă, administrativă și militară, prin activitate de

²²¹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/02/Raport_PTF-AIC_31.01.2020.pdf;

informații, contrainformații, precum și prin depășirea eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional.

Prin urmare, cetățenii străini pot fi declarați indezirabili *ușor și oricând* în baza formulării Legii nr.112/2008. Respectiv se impune necesitatea argumentării suficiente și plauzibile a oricărui demers ce privește afecțiuni asupra securității naționale. Justificarea precum că „interesul național” este prerogativa exclusivă a organelor SIS nu este una plauzibilă, or „național” relevă că aduce o atingere publicului larg, respectiv aceste decizii trebuie și pot fi cunoscute societății, parte a Statului.”

d. Respectarea principiului reîntregirii familiei

Tot aici, Avocatul Poporului amintește despre protecția vieții de familie înainte de a fi luată o decizie de declarare a persoanei indezirabile, aflată pe teritoriul țării. Separarea membrilor familiei poate avea consecințe devastatoare asupra bunăstării și capacității lor de a-și reconstrui viața. Acest lucru este valabil pentru toată lumea, dar mai ales pentru persoanele care au fugit de persecuții sau vătămări grave și și-au pierdut familia în timpul deplasării forțate și zborului.

În cazul beneficiarilor protecției internaționale, separarea familiei poate afecta capacitatea lor de a se angaja în multe aspecte ale procesului de integrare, de la educație și angajare la rădăcină, precum și dăunând sănătății lor fizice și emoționale. De aceea, reîntregirea familiei este un aspect fundamental pentru aducerea normalității în viața unor astfel de oameni.

În timp ce legislația Uniunii Europene asigură refugiații și deținătorii de protecție subsidiară - cele două tipuri de beneficiari ai protecției internaționale - tratament egal în majoritatea domeniilor, diferențele rămân, printre altele, în ceea ce privește reunificarea familiei în conformitate cu Directiva de reîntregire a familiei. Spre deosebire de refugiați, beneficiarii protecției subsidiare nu se bucură de condițiile favorizate asociate dreptului la reîntregirea familiei.

După 2015, majoritatea statelor membre ale Uniunii Europene au asistat la o creștere semnificativă a numărului de solicitanți de azil care sosesc pe teritoriul lor, paralel cu o creștere a numărului de beneficiari ai protecției internaționale care doresc reunificarea cu familiile lor. Pentru a stabili o formă de control asupra acestui flux de oameni fără precedent, statele membre s-au îndepărtat de la acordarea statutului de refugiat către acordarea protecției subsidiare, limitând astfel posibilitatea beneficiarilor de a se reuni cu familiile lor.

Potrivit multor experți legali, faptul că beneficiarii protecției subsidiare se confruntă cu cerințe mai stricte în ceea ce privește reîntregirea familiei decât refugiații nu iau în considerare

circumstanțele particulare legate de deplasarea forțată și dificultățile corespunzătoare cu care este probabil să se confrunte cu îndeplinirea acestor cerințe mai stricte²²².

În 2019 au fost declarați persoane indizerabile 30 de străini, comparativ cu 599 persoane declarate indizerabile în 2018²²³.

e. Îndepărtarea sub escortă

Îndepărtarea sub escortă a străinului presupune însoțirea acestuia de către personalul specializat al Biroului de Migrație și Azil (BMA) până la punctul de trecere a frontierei de stat deschis traficului internațional ori până în țara de origine, de tranzit sau de destinație.

Îndepărtarea sub escortă se aplică, prin decizia BMA, următoarelor categorii de străini care nu au executat decizia de returnare emisă anterior și nu au părăsit voluntar teritoriul Republicii Moldova la expirarea termenului acordat prin decizia de returnare emisă anterior; care au trecut sau care au încercat să treacă ilegal frontiera de stat ori a căror identitate nu a putut fi stabilită; care au intrat în Republica Moldova în perioada de interdicție dispusă anterior; care au fost declarați indezirabili; împotriva cărora a fost dispusă expulzarea; care nu a respectat obligația de a se prezenta periodic la subdiviziunea autorității competente pentru străini care a impus măsura respectivă sau a părăsit raza de competență teritorială a acesteia; acesta nu face dovada unui spațiu de locuit pe teritoriul Republicii Moldova; acesta nu poate face dovada identității sale; există alte motive obiective determinate de comportamentul acestuia.

În 2019 au fost îndepărtați sub escortă 73 străini.

f. Returnarea străinilor

Biroul de Migrație și Azil, prin decizia sa, dispune măsura returnării de pe teritoriul Republicii Moldova și aplică interdicția intrării în Republica Moldova pentru o perioadă determinată. Prin decizia de returnare, șederea unui străin este declarată ca fiind ilegală și străinul este obligat să părăsească teritoriul Republicii Moldova într-un anumit termen.

222

http://www.europarl.europa.eu/thinktank/ro/document.html?reference=EPRS_BRI%282020%29646176&fbclid=IwAR096tTnxZomIZIUfsHfbB_22ANkA7ZCtbNnCX88lTM1ThSwt2wW51RGBLE;

223 [http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/Studiul_Situatia_str%C4%83inilor_FINAL.pdf;](http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/Studiul_Situatia_str%C4%83inilor_FINAL.pdf)

Decizia de returnare poate fi emisă împotriva următoarelor categorii de străini: care au intrat ilegal pe teritoriul Republicii Moldova, a căror ședere pe acest teritoriu a devenit ilegală, a căror viză sau al căror drept de ședere a fost anulat sau revocat, cărora li s-a refuzat prelungirea dreptului de ședere provizorie, al căror drept de ședere permanentă a încetat, a căror cerere privind recunoașterea statutului de apatrid a fost respinsă, a fost încetată procedura respectivă sau al căror statut de apatrid a fost anulat, foștilor solicitanți de azil.

În 2019 au fost emise 397 decizii de returnare a străinilor.

g. Rezumatul cauzei Ozdil și alții v. Republica Moldova, 11.06.2019.

Reclamanții au fost profesori într-o rețea de școli „Orizont”, instituții private de învățământ din Moldova, care activează din anul 1993. În dimineața zilei de 6 septembrie 2018, reclamanții au fost arestați la domiciliul acestora sau în drum spre serviciu și au fost duși într-o direcție necunoscută, de către persoane care purtau vestimentație civilă. Mai târziu, Serviciul de Informații și Securitate din Moldova a făcut mai multe declarații privind o operațiune antiteroristă de proporții, care a avut loc în acea zi, timp în care șapte cetățeni străini suspectați de legături cu o organizație islamistă au fost arestați și îndepărtați de pe teritoriul Republicii Moldova, în colaborare cu serviciile secrete din alte țări.

CtEDO a reiterat că, deși investigarea infracțiunilor de terorism sunt fără îndoială în răspunderea autorităților cu misiuni speciale, aceasta nu înseamnă că autoritățile au deplină libertate de acțiune, în temeiul articolului 5, la arestarea suspectilor și reținerea acestora în instituțiile poliției, fără control efectiv de către instanțele naționale și, de exemplu, de instituțiile de supraveghere ale Convenției, ori de câte ori consideră că a avut loc o infracțiune de terorism.

Curtea a reiterat că o persoană care este supusă unei măsuri bazate pe considerații de securitate națională nu trebuie să fie privată de toate garanțiile împotriva arbitrarității. El sau ea trebuie, printre altele, să poată verifica măsura în cauză examinată de un organ independent și imparțial competent pentru a examina toate temeiurile relevante de fapt și de drept, pentru a determina legalitatea măsurii și pentru a cenzura un posibil abuz de către autorități. În fața acestui organ de control, persoana în cauză trebuie să beneficieze de proceduri contradictorii pentru a-și prezenta punctul de vedere și a respinge argumentele autorităților. ... instanțele naționale nu ar fi putut, în niciun caz, să examineze motivele reale care au stat la baza expulzării, deoarece legislația națională

nu prevedea ca nota Serviciilor Secrete care a servit drept motiv pentru expulzarea reclamanților trebuia pusă la dispoziția judecătorilor.

La fel, Curtea reiterează faptul că Convenția nu garantează, ca atare, dreptul unui străin de a intra sau de a locui într-o anumită țară. Cu toate acestea, expulzarea unei persoane dintr-o țară în care trăiesc membrii apropiați ai familiei sale poate constitui o încălcare a dreptului la respectarea vieții de familie, conform articolului 8 § 1 al Convenției²²⁴.

SITUAȚIA PERSOANELOR ÎN UNITĂȚILE MILITARE

La 03 iunie 2019 pe rețeaua de socializare „facebook” au fost plasate fotografiile și mesaj cu privire la alegații de rele tratamente față de un militar al Brigăzii militare nr.2 din Chișinău²²⁵.

Imediat, Avocatul Poporului a dispus verificarea alegațiilor respective. Alegațiile cu privire la maltratare cu cruzime s-au adeverit. În seara de 01 iunie 2019, militarul pe contract, subofițerul C., a.n.1998 a agresat fizic, aplicând mai multe lovituri în regiunea spatelui, a membrilor inferioare în cantina și uscătoria unității cu obiecte contendente dure (din cuvintele victimelor: un fier de la pat/ taburet) asupra a trei militari în termen din diferite motive. Leziunile au fost identificate abia la 3 iunie 2019, la ora. 08.20, atunci când militarii-victime au raportat Comandantului de subunitate.

Inspectoratul militar al Ministerului Apărării al R. Moldova a inițiat o anchetă. La fel, procuratura Chișinău a fost informată despre faptele depistate., iar ofițerul a recunoscut fapta. La 26 iunie 2019 cauza penală pornită în baza art.368 Cod penal a fost remisă în instanța de judecată.

Urmare a acestei vizite, Avocatul Poporului a sesizat că militarii în termen sunt deseori supuși actelor de maltratare sau umilire în scop de pedeapsă disciplinară, care poate atinge ușor calificarea penală potrivit art.166¹ Cod penal (tortura/ rele tratamente). Avocatul Poporului este îngrijorat și de lipsa mecanismelor de protecție a militarilor în termen împotriva actelor de rele tratamente, violenței, etc.

SITUAȚIA PERSOANELOR INTERNATE ÎN SPITALELE DE PSIHIATRIE

²²⁴ A se vedea Boulton c. Elveția, nr. 54273/00, § 39, CEDO 2001 IX;

²²⁵ <https://www.facebook.com/groups/396011323875941/>;

În principiu, spitalele ar trebui să fie locuri sigure atât pentru pacienți cât și pentru personalul angajat. Bolnavii psihici trebuie tratați cu respect și demnitate, și într-o manieră umană, care să le respecte deciziile și personalitatea. Absența violenței și abuzului, din partea personalului față de pacienți, sau între pacienți, reprezintă o cerință minimă. Acestea fiind spuse, trebuie adăugat că uneori folosirea forței fizice împotriva unui pacient nu poate fi evitată, pentru asigurarea siguranței personalului și pacienților deopotrivă. Crearea și menținerea unor condiții de viață adecvate pentru pacienți, cât și a unui climat terapeutic normal – o sarcină principală pentru personalul spitalicesc – presupune absența agresiunii și violenței între pacienți și împotriva personalului. Pentru acest motiv, este esențial ca personalului să i se asigure instruire managerială adecvată pentru a fi în stare să întâmpine într-un mod corespunzător din punct de vedere etic provocarea pe care un pacient agitat și/sau violent o constituie.

Calitatea condițiilor de viață și tratamentul pacienților depind în mod inevitabil, în proporție considerabilă, de resursele disponibile. Este necesar de recunoscut faptul că într-o conjunctură economică gravă, trebuie făcute sacrificii, chiar și în instituțiile medicale. Totuși, în lumina constatărilor făcute cu ocazia anumitor vizite, ținem să subliniem că există necesități fundamentale ale vieții, care trebuie asigurate de stat în orice împrejurări persoanelor pe care le are în grijă. Aceste necesități includ hrana, încălzirea și îmbrăcămintea adecvate precum și – în instituțiile medicale – o medicație adecvată²²⁶.

În Republica Moldova funcționează trei spitale de psihiatrie, aflate în subordinea Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.

IMSP Spitalul Clinic de Psihiatrie Chișinău acordă: asistență psihiatrică spitalicească pentru maturi și minori din sudul și centrul țării (18 raioane și mun. Chișinău); asistență spitalicească bolnavilor psihici suferind concomitent de tuberculoză; tratament prin constrângere cu supraveghere riguroasă a bolnavilor psihici ce au comis infracțiuni, efectuat la decizia instanței de judecată; tratament prin constrângere cu supraveghere obișnuită, efectuat la decizia instanței de judecată; examinarea medico-militară staționară a colaboratorilor MAI, MJ, trupelor de carabinieri, trupelor de grăniceri și premilitarilor; asistență psihiatrică consultativă extraspitalicească în condiții de ambulatoriu. Acesta dispune de 740 paturi (în 2020 vor fi reduse 30 paturi). În 2019 au fost internați

²²⁶ Extras din constatările CPT;

6791 pacienți și externați 6713 pacienți. După criteriul de gen, au fost tratați 3442 bărbați, 3187 femei și 324 copii. 690 pacienți le-au fost refuzată internarea, iar 184 au refuzat din propria decizie spitalizarea. 25 pacienți au fost internați în baza art.28 a Legii privind sănătatea mentală, fără liberul consimțământ, în baza hotărârii de judecată. În același timp 26 pacienți au decedat în spital. Durata de spitalizare a constituit 32 zile (în 2018 – 31,9 zile). SCP Chișinău a primit 36 plângeri de la pacienți cu privire la dezacordul cu diagnoza stabilită, nesatisfacerea cu tratamentul primit, dezacordul cu internarea în staționar și comportamentul personalului medical. Spitalul are un deficit de 93 funcții din 747 unități, conform statelor de personal aprobate. În 2019 au fost angajate 66 persoane, iar 106 au demisionat.

IMSP Spitalul de psihiatrie Bălți este o unitate de asistență medicală de staționar, de monospecialitate (psihiatrie – narcologie) pentru regiunea de nord a țării (11 raioane și mun. Bălți) ce acordă servicii: asistență psihiatrică pentru adulți, asistență psihiatrică pentru copii, narcologie (alcoolism cronic); narcologie (narcomanie); narcologie (psihoze); măsuri de constrângere cu caracter medical. Acesta dispune de 530 paturi. În total SCP Bălți a prestat servicii pentru 8008 cazuri, dintre care 5257 cazuri – adulți, 562 cazuri – copii, 1584 cazuri – alcoolism cronic, 200 cazuri – narcomanie, 405 cazuri – psihoze. 11 pacienți au fost internați pentru tratament prin constrângere. Durata de spitalizare în mediu a constituit 21 zile. Spitalul are un deficit de peste 113 angajați din cele 543 funcții de specialitate. Situația cu privire la personalul tehnic la fel nu este optimistă.

IMSP Spitalul de Psihiatrie Orhei deservește centrul țării acordând servicii de examinare primară, tratament, examinarea de staționar a recruților, tratament prin constrângere cu supraveghere obișnuită și (d) tratament a bolnavilor de profil narcologic. Acesta dispune de 145 paturi, dintre care 40 (psihiatrie bărbați), 40 (psihiatrie femei), 30 (somatogeriatric), 30 (narcologie) și 5 paturi în izolator.

Pe parcurs au fost internați 2245 pacienți (1306 profil psihiatric și 939 profil narcologic) și 2212 externați. 19 pacienți au decedat. Durata medie de spitalizare este 23,8 zile. La începutul anului 2019, în spital activau 136 persoane, din 161 state de personal aprobate.

În 2019 în adresa OAP au parvenit 373 de sinteze de la Spitalul Clinic de Psihiatrie Chișinău-**344** sinteze, Spitalul de Psihiatrie Bălți-**1** sinteză, Spitalul de Psihiatrie Orhei-**28** sinteze. Respectiv au fost raportate 14 cazuri de deces (13 decese + 1 caz de suicid); 247 pacienți au fost depistați cu leziuni (153 cazuri la internare și 102 cazuri de leziuni în custodie); 8 tentative de suicid; 5 cazuri de abuz asupra angajaților; 3 cazuri de autovătămare; 3 cazuri de violență între pacienți și alte 3 cazuri

de incidente pe efectiv. La fel, observăm că din numărul total de cazuri raportate, după statistica de gen, în 57% au fost paciente, iar în 47% sunt bărbați.

În 101 cazuri, spitalele de psihiatrie au recurs la consiliere, aplicarea mijloacelor speciale de contenționare, metoda imobilizării chimice a pacienților. În majoritatea informațiilor, termenul de imobilizare a fost 30 min. Aceste acțiuni au avut loc sub supraveghere. Consecințe nu ar fi survenit. Din informațiile studiate, rezumăm că personalul medical aplică des imobilizarea medicamentoasă, fie de 2 sau 3 ori în aceeași zi asupra unui pacient, fie în fiecare zi. În 2 cazuri de deces, evidențiem că pacienții ar fi decedat după imobilizarea medicamentoasă (în aceeași zi). În alte cazuri, imobilizarea a fost aplicată cu titlu de sancțiune disciplinară, de exemplu pentru atac asupra angajatului.

Au fost descrise (cu rezervă) cazuri de abuz prin maltratare din partea infirmierilor (secțiile pentru bărbați). La fel, într-un singur caz a fost raportată implicarea serviciilor de pază particulară „Bercut” pentru „*calmarea*” pacientului la SCP Chișinău. Urmare a implicării angajaților Bercut, pacientul s-a ales cu o echimoză în regiunea ochiului.

În același timp, Direcția Poliție Chișinău a înregistrat 2 cazuri de deces al pacienților la SCP Chișinău (cădere de la propria înălțime cu lovirea capului), asupra cărora a fost refuzată inițierea urmăririi penale; 12 cazuri de leziuni corporale (cădere de la propria înălțime cu cauzarea de leziuni); 3 cazuri de tentativă de suicid (automutilare); 3 cazuri referite privind spitalizarea ilegală, care nu și-au găsit confirmare; 18 cazuri de acte violente între pacienți; 3 cazuri de ultraj al angajaților și 1 caz de aplicare a forței fizice asupra pacientului, pe care a fost dispus refuzul urmăririi penale.

Inspectoratul de Poliție Orhei a înregistrat 102 sesizări de la SP Orhei. Într-un singur caz a fost pornit material contravențional, în baza art.78, al.1 Cod contravențional, în privința unui pacient. Inspectoratul de Poliție Bălți a înregistrat 13 materiale în privința beneficiarilor SCP Chișinău și a CPTPD Bălți. Nici un angajat al SCP Bălți nu a avut statut de bănuit în vreo cauză penală.

Avocatul Poporului îndeamnă instituțiile de resort să elaboreze, aprobe proceduri operaționale privind contenționarea/ imobilizarea protectivă, obligațiile și responsabilitățile angajaților, precum și instrumente de protecție a angajaților împotriva abuzurilor pacienților violenți.

În Republica Moldova funcționează 6 centre de plasament temporar pentru persoane cu dizabilități (CPTPD) pentru adulți și alte 3 pentru copii²²⁸. Centrele prestează servicii de plasament temporar pentru adulți/ minori, aflate în gestionarea și coordonarea Agenției Naționale de Asistență Socială. În 2019 angajații OAP au efectuat 2 vizite de monitorizare la Centrul de plasament temporar pentru persoanele cu dizabilități (adulte) din Brânzeni, r. Edineț²²⁹ și Centrul de plasament temporar pentru persoanele cu dizabilități (adulte) de la Bădiceni, r.Soroca²³⁰. Recomandările remise instituțiilor de plasament au fost realizate parțial.

a. Dinamica persoanelor custodiate

La situația din 30 iunie 2019 în evidența CPTPD Brânzeni, r.Edineț se aflau 232 beneficiari, dintre care 134 bărbați și 98 femei. În 2019 au fost internați în instituție 3 beneficiari, iar 11 au fost externați. 7 beneficiari au decedat în perioada de raportare. Rata medie de aflare în instituție este de peste 10 ani în cca 70% de cazuri. Majoritatea sunt cazați de mici copii.

La 31 decembrie 2019 la CPTPD Bălți erau plasați 451 beneficiari (plafonul de 550 persoane), dintre care 219 femei și 232 bărbați. 6 beneficiari au fost internați, iar alți 8 externați din instituție. 22 beneficiari (9 femei + 13 bărbați) au decedat în perioada de monitorizare. Rata medie de instituționalizare a persoanei este de 14,8 ani.

La CPTPD Cocieri, r.Dubăsari la sfârșitul anului erau 338 beneficiari, dintre care 186 bărbați și 152 femei. 4 persoane au fost plasate, 2 - reintegrate în familie, 31 reevaluate, alți 2 beneficiari erau cu potențial de reintegrare în familie, iar 10 beneficiari - cu potențial de angajare. 10 beneficiari au decedat în perioada de monitorizare. Rata medie de instituționalizare a persoanei este de 15 ani.

În 2019 la CPTPD Bădiceni, Soroca erau 380 persoane. 7 cazuri de deces. La Centrul de Plasament Temporar pentru Persoane Vârstnice și cu Dizabilități Cocieri erau cazate 121 persoane, dintre care 46 femei și 75 bărbați. Observăm o dinamică statică a rezidenților aflați în instituție. Rata externărilor este relativ mică.

²²⁷ Centrele de plasament temporar a persoanelor cu dizabilități sau ex- internatele psihoneurologice (în continuare CPTPD);

²²⁸ CPPVPD Chișinău, CPPVPD Cocieri, CPTPD Bălți, CPTPD Bădiceni, CPTPD Brânzeni, CPTPD Cocieri, CPTCD Orhei, CPTCD Hâncești și CPTCSP Soroca (www.anas.md);

²²⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/08/Raport_CPBrinzeni_Edinet_04.06.19.pdf

²³⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/08/Raport_CP-Badiceni_Soroca_27.06.19.pdf

b. Resursele umane

În Centrul de la Brânzeni sunt angajate 141 persoane, dintre care 107 femei și 34 bărbați, 132 angajați fiind aproape de vârsta de pensionare. Raportul dintre angajați și beneficiari este 1:5.

La Centrul de la Bălți sunt angajate 230 persoane, 43% fiind cu vârsta de peste 55 ani și după pensionare. Raportul dintre angajați și beneficiari este de 1:54.

În Centrul de la Cocieri activează 164 angajați. Raportul dintre angajați și beneficiari este de 1:7. Iar, în Centrul de la Bădiceni activează 208 angajați. Aceste date reflectă o situație aproape de critică cu referire la resursele umane implicate în acordarea asistenței pentru persoanele cu dizabilități rămase în instituție. Rata specialiștilor de profil (nemedicali), în general e foarte mică. Gradul de satisfacție a angajaților este minim, conform rapoartelor de bilanț, remunerarea nu este motivantă. Salariul mediu al unui angajat constituie între 3600 (sat) – 4700 (oraș) lei. Iar, întreținerea unui beneficiar este de 6500 lei. Acest dezechilibru se răsfrânge asupra rezidenților, cât și a politicii naționale cu privire la dezinstituționalizare.

c. Condițiile materiale de plasament

Condițiile materiale de cazare sunt diferite de la o instituție la alta. La general, acestea nefiind acomodate cerințelor și necesităților specifice pentru rezidenți.

Spre exemplul la **CPTPD Brânzeni**, pe holurile blocurilor locative se află televizor, frigider, wc (bloc sanitar) și baie comună. Condițiile materiale în blocul III erau bune (renovat grație un grant extern), iar în blocul I și II – satisfăcătoare (umezeală pe pereți în hol și în unele saloane, podeaua deteriorată). Administrația a menționat că blocurile respective au fost incluse în programul de reparație capitală, însă, resursele financiare sunt limitate. WC-urile nu sunt delimitate prin separeu sau uși individuale, fapt ce nu asigură intimitatea beneficiarilor. Administrația a menționat că va înlătura deficiența respectivă.

Urmare a vizitei, Avocatul Poporului consideră plasarea beneficiarilor în Centrul de plasament din blocul III bune (este efectuată reparația capitală), **iar condițiile materiale din blocurile I și II sunt contrare prevederilor art.3 a Convenției europene pentru drepturile omului. CP Brânzeni nu este acomodat pentru persoanele cu dizabilități locomotorii, iar**

beneficiarii care au probleme cu membrele inferioare cu dificultate urcă scările neadaptate spre spațiile locative. Unii beneficiari în scaune cu roțile nu au ieșit de o perioadă îndelungată din încăperea. Iar una din persoanele imobilizate a susținut că nu a fost scoasă niciodată afară. În același timp, era deținută în condiții de umezeală puternică de unul singur.

Potrivit angajaților Centrul de Plasament Brânzeni, precum și din cuvintele unor beneficiari, aceștia au acces la baie o dată pe zi. În blocul III țevile sunt amplasate într-o nișă, care este încuiată, iar apa caldă este pornită de angajații în scop de securitate. Echipa de vizită, a observat că în veceu și baie nu sunt instalate uși sau separeuri, inclusiv bideele nu au capac. Accesul în wc totuși este posibil doar pentru o singură persoană, spațiul între chiuvete este îngust pentru utilizarea lor de două persoane concomitent. Administrația a menționat că instalațiile respective au rezumat din achiziția ofertantului, care urma să prevadă omisiunile respective. Administrația a susținut că va depune efortul necesar să înlăture observațiile enunțate. Condițiile materiale după reparația capitală erau bune.

În schimb, în blocurile I și II situația este deplorabilă. Blocurile sanitare sunt într-o stare rea. WC-rile sunt amplasate mai sus de nivelul podelei, având și două scări, fapt ce limitează accesul persoanelor cu dizabilități locomotorii.

În același timp, la **CPTPD Bădiceni** beneficiarii sunt cazați în două blocuri locative câte două etaje fiecare - blocurile „A” și „B” câte 10 grupe în fiecare bloc (în total 20 grupe). Centrul de plasament dispune de bloc medical. La etajul 1 este amplasat izolatorul în care la momentul vizitei erau deținute 9 persoane bolnave de tuberculoză. La etajul 2 este amplasată bucătăria, însă beneficiarii se alimentează în saloane, deoarece nu există cantină. În toate blocurile Centrului de plasament condițiile materiale sunt relativ satisfăcătoare. **Avocatul Poporului a ajuns la concluzia că CP Bădiceni nu este acomodat pentru persoanele cu dizabilități locomotorii, iar beneficiarii care au probleme cu membrele inferioare cu dificultate urcă scările neadaptate spre spațiile locative.**

Potrivit angajaților, precum și din cuvintele beneficiarilor, aceștia au acces la baie o dată pe zi. Beneficiarii nu au acces la lucrurile personale, acestea fiind depozitate în dulapuri aparte, iar cheia de la dulap o deține sora medicală/infirmiera de la post. La fel, beneficiarii nu pot folosi noptierele, acestea fiind încuiate cu lacăt. Podeaua în saloanele locative este din linoleum, care este deteriorat. În veceu/baie faianța este deteriorată. Saltelele sunt în stare deplorabilă sau vechi.

Centrul de Plasament Bădiceni dispune de un bloc denumit de beneficiari „bun” – grupa 7 în care sunt plasați 14 beneficiari în cele 4 camere (2 camere a câte 4 beneficiari și 2 camere a câte 3 beneficiari).

Spațiile wc sunt delimitate prin separeu și uși, însă chiuvetele nu au capac. În baia comună persistă umezeală, inclusiv din cauza ventilației reduse. Dușul este organizat în aceeași încăpere a băii comune. Centrul de plasament dispune de bucătărie, compusă din 4 secții (secția de fierbere, de legume, păstrarea pâinii, păstrarea cărnii). Angajații au comunicat că lucrează câte 4 persoane în trei ture (în total 15 angajați) precum și sunt încadrați în muncă la cantină 2 beneficiari. Potrivit angajaților, beneficiarii sunt asigurați cu produse alimentare suficiente, iau masa de 3 ori pe zi și au două mese de „gustări” – la 11.00 min. și 16.00 min. Meniul se face în fiecare zi pentru ziua următoare. Mese cu alimentare dietetică sunt preparate doar când beneficiarii au acutizări de sănătate.

Pentru beneficiarii plasați în izolator este prevăzută alimentație suplimentară. Aprovizionarea cu produse alimentare are loc în urma licitațiilor, cu o periodicitate de o dată la 6 luni. Distribuirea hranei are loc prin „căldări” în fiecare grupă. În activități de curățare a legumelor, spălarea vaselor și a podelei sunt implicate beneficiarele.

d. Dreptul la sănătate

Centrul de Plasament Bădiceni dispune de 3 posturi medicale cu 3 săli de proceduri. La postul A – 116 beneficiari, la postul G – 123 de beneficiari și la postul V – 107 de beneficiari. În cadrul Centrului de plasament activează 21 de surori medicale care lucrează în 5 ture (înfirierile câte 12 ore, iar asistentele medicale – câte 24 de ore). Conform organigramei instituției: medic psihiatru (angajat pe 0,5 salariu și vine de la Soroca 2 ori pe săptămână); medic terapeut (pe 1,5 salariu), medic ftiziopulmonolog (pe 0,25 salariu), medic stomatolog (pe 0,25 salariu, însă mai des administrația Centrului de plasament transportă beneficiarii la Centrul de sănătate Soroca și achită pentru ei. **Majoritatea beneficiarilor au probleme dentare. Însă programele garantate nu includ decât doar extracțiile și nu posibilitatea tratării afecțiunilor dentare/ stomatologice, implant, etc.**

Potrivit medicului-șef și personalului medical, personalul angajat în serviciul medical la CP Brânzeni este insuficient pentru numărul de rezidenți plasați. Totuși, instituția nu se confruntă cu dificultăți la aprovizionarea cu medicamente. Licităția are loc o dată pe an, iar la necesitate poate avea loc la 6 luni. Potrivit intervievaților, seringile utilizate sunt arse în cazangerie. În secția medicală sunt amplasate birourile dentistului, terapeutului, sala de proceduri „A”, farmacia și depozitul farmaciei.

Urmare a examinării unor dosare medicale aleatoriu, echipa de vizită a constatat că lipsesc acorduri la informare la intervențiile medicale, or acestea erau semnate doar la momentul plasării în instituție. La fel, din 10-15 cartele medicale ale beneficiarilor verificate s-a observat că acordurile de pe prima pagină erau la toți semnate cu datele 14.04.2019 sau 15.04.2019 (acord pentru tratament terapeutic, tratament indicat de medicul psihiatru, iar în una era semnat acordul pentru vaccina antigripală), fapt ce ar demonstra că aceste acorduri nu se iau în fiecare caz aparte, la necesitate.

Potrivit medicului-șef și personalului medical, personalul angajat în serviciul medical la CP Brânzeni este insuficient pentru numărul de rezidenți plasați. Totuși, instituția nu se confruntă cu dificultăți la aprovizionarea cu medicamente. Iar, în secția medicală sunt amplasate birourile ginecologului, stomatologului, cabinetul de ftizioprocuduri, un laborator, un cabinet de proceduri precum și o încăpere destinată pentru vizitatori. La momentul vizitei, nu aveau loc acțiuni de tratament în cabinetele respective. Urmare a examinării unor dosare medicale la ocazie, echipa de vizită a constatat că lipsesc acorduri la informare la intervențiile medicale, or acestea erau semnate doar la momentul plasării în instituție.

Avocatul Poporului reamintește Centrelor de plasament despre necesitatea respectării dreptului la informare despre tratamentul oferit beneficiarilor, ca unul din elementele esențiale asigurării drepturilor pacientului la sănătate. La fel, Ombudsmanul recomandă serviciului medical reexaminarea periodică a beneficiarilor în vederea stabilirii conformității tratamentului necesar medical, în special a beneficiarilor cu maladii.

e. Activitățile ocupaționale/ integrarea socială

În Centrul de Plasament Brânzeni se prezumă că este aplicată „terapia ocupațională”. Deși, există un Atelier de terapie prin muncă, compus din cofetărie, creație, broderie, croitorie, se pare că doar câteva beneficiare sunt implicate în atelierul de broderie și doar la momentul vizitei. Mai mult, echipei de vizită i s-a creat impresia că activitatea de broderie susținută de una din infermierele blocului de femei a avut loc doar pentru a demonstra echipei Ombudsmanului că beneficiarele sunt ocupate. Aceleași îngrijorări au fost observate în toate sectoarele locative. Imediat, accederii în instituție, infirmierele au inițiat procesul de spălare intensivă a holurilor, spațiilor locative (implicând beneficiarele), i-au scos din încăperile locative pe beneficiari la TV și baie, precum și au completat doar unde au reușit dulăpioarele cu periute și pastă de dinți. Majoritatea beneficiarilor/relor au confirmat că „*aici e bine*,

nu ne bat, mâncarea e bună, etc”, fapt ce trezește îngrijorări rezonabile cu privire la tratamentul beneficiarilor.

La fel, există un birou „atelier de tâmplărie” nefuncțional, din lipsa vreunui instructor, dar și pe motive de securitate. Potrivit angajaților, în programul de ergoterapie se includ: lucrări gospodărești (îngrijirea animalelor, lucrul în seră), pe teritoriul instituției (amenajarea teritoriului, sădirea florilor), atelierul de croitorie (broderie și croitorie), menținerea curățeniei în saloanele locative. *De facto*, doar câțiva beneficiari sunt antrenați în activitățile sus-menționate. În mare parte, beneficiarii nu sunt antrenați în activități pentru dezvoltarea și socializarea acestora.

Centrul de Plasament Brânzeni dispune de o bibliotecă, amplasată la demisol. Un beneficiar al instituției este angajat în calitate de bibliotecar pentru 0,5 salariu. Acesta, precum și alți beneficiari au menționat că practic nimeni nu vine la bibliotecă, pentru că sunt analfabeți sau nu pot citi. Majoritatea cărților sunt de literatură artistică. Un laptop și boxe sunt în evidența bibliotecarului.

În Centrul de Plasament Bădiceni funcționează un atelier de cusut în care sunt implicate 12 fete și un atelier de mobilă în care activează 8 bărbați. Unele beneficiare se ocupă cu împletitul. Potrivit administrației (fapt ce nu a fost posibil de verificat) există planuri individuale pentru beneficiari și o dată la 6 luni asistentul social evaluează situația beneficiarilor. *De facto*, doar câțiva beneficiari sunt antrenați în activitățile sus-menționate. În mare parte, beneficiarii nu sunt antrenați în activități pentru dezvoltarea și socializarea acestora. Centrul de plasament dispune de un birou în care se află frizeria (frizerul angajat pe 1 salariu). Programe privind planificarea familiei nu există. CP Bădiceni dispune de seră în care lucrează angajații (lemnarul și lucrătorii auxiliari) și unii dintre beneficiari.

Ombudsmanul recomandă Centrelor de plasament să revizuiască programele ocupaționale și să inițieze activități de dezvoltare și socializare utile și necesare beneficiarilor. La fel, Avocatul Poporului reamintește că rolul asistentului social este foarte important în instituția de menire socială. Lipsa/ regimul de lucru (se prezintă la urgență) trezește dubii serioase cu privire la eficiența activității acestui angajat important în instituție. Mai mult, un singur angajat raporta la numărul mare de rezidenți este insuficient, având în vedere faptul că asistentul social are nu doar misiunea de documentare și evidență socială, dar și de reintegrare a beneficiarilor. Lipsa acestuia/ precum și a psihologilor angajați conduce la vicii în sistemul de asistență și integrare socială a custodiaților.

Incidente/ abuzuri/ rele tratamente

Potrivit angajaților CP Bădiceni, abuzul de alcool (la momentul primirii indemnizației pe card) este principalul factor ce provoacă agresivitatea și violența în instituție (beneficiar-beneficiar, angajat-beneficiar și invers). Având în vedere că, beneficiarii pot ieși liber în afara instituției, aceștia, în mare parte merg la magazinele din localitate, unde consumă băuturi sau merg la localnici, care, la fel le oferă băuturi alcoolice, deseori de calitate proastă. CP Bădiceni conlucrează cu autoritățile locale, polițistul de sector în vedere depășirii situațiilor de conflict.

Însă, problema prevenirii abuzului de alcool predomină. Sancțiunile contravenționale nu determină responsabilizarea beneficiarilor. Infirmierele au menționat că au fost maltratate de multiple ori de beneficiarii ce au consumat băuturi.

Centrul de plasament nu dispune de Registru în care ar înscrie date cu referire la incidentele și crizele comportamentale, aplicare a tratamentului inuman sau degradant, precum și acțiunile de tortură. Au fost analizate Registru de evidență a recepționării și transmiterii plângerilor declarațiilor informațiilor și Registru pentru înregistrarea beneficiarilor excitați.

Potrivit angajaților CP Brânzeni, abuzul de alcool (la momentul primirii indemnizației pe card) este principalul factor ce provoacă agresivitatea și violența în instituție (beneficiar-beneficiar, angajat-beneficiar și invers). Având în vedere că beneficiarii pot ieși liber în afara instituției, aceștia, în mare parte, merg la magazinele din localitate, unde consumă băuturi sau merg la localnici, care, la fel le oferă băuturi alcoolice, deseori de calitate proastă. CP Brânzeni conlucrează cu autoritățile locale, polițistul de sector în vedere depășirii situațiilor de conflict. Însă, problema prevenirii abuzului de alcool predomină.

Incidentele și crizele comportamentale sunt înregistrate în Registrul de evidență a conflictelor între beneficiari. La fel, în acest registru sunt descrise succint incidentele și măsurile aplicate. Un exemplu de aplanare a conflictului la rubrica respectivă se menționează „*Sanitarul i-a liniștit*”. La fel, Centrul de plasament Brânzeni dispune de Registrul de evidență a plângerilor și solicitărilor beneficiarilor IPN s. Brânzeni, raionul Edineț. La momentul vizitei, în registrul respectiv nu exista nici o înscriere.

Avocatul Poporului recomandă ANAS/ Centrelor de plasament:

- să întreprindă măsuri privind reparația blocurilor locative;

- să organizeze cât mai des și la necesitate acțiuni de plimbare în aer liber a beneficiarilor aflați în scaune rulante sau imobilizați la pat (în cazul în care starea sănătății permite);
- să informeze beneficiarii despre tratamentul oferit;
- să solicite ori de câte ori este cazul acordul la tratament sau intervențiile medicale;
- să reexamineze periodic beneficiarii/ dosarele medicale în vederea stabilirii conformității tratamentului necesar medical, în special a beneficiarilor cu maladii;
- să angajeze psihologi, educători, asistenți sociali, etc în instituție, fie a identifica alte soluții pentru depășirea viciilor în sistemul de asistență și integrare socială a custodiaților;
- să revizuiască programele ocupaționale pentru beneficiari și inițieze activități de dezvoltare și socializare utile și necesare beneficiarilor;
- să desfășoare sesiuni de instruire cu beneficiarii despre efectele adverse asupra sănătății în scopul acțiunilor profilatorii împotriva abuzului de alcool, fumat, violenței, etc;
- să inițieze programe de alfabetizare, citire, învățare, pictură, etc pentru beneficiari;
- să mențină evidența incidentelor/ conflictelor/ relelor tratamente în Registrele de plângeri și conflicte;
- să contribuie la sporirea gradului de satisfacție a muncii angajaților (salarii, echipament, etc).

CAPITOLUL IV

ACTIVITATEA OFICIULUI AVOCATULUI POPORULUI

CONTRIBUIREA LA PROCESUL DE PERFECTIONARE A LEGISLAȚIEI

Potrivit art. 16 din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr. 52 din 03.04.2014, una din atribuțiile Avocatului Poporului este contribuirea la perfecționarea legislației în domeniul drepturilor și libertăților omului. În acest scop, Avocatul Poporului prezintă subiecților cu drept de inițiativă legislativă propuneri și recomandări de perfecționare a legislației în vederea eliminării cauzelor și condițiilor care creează premise pentru încălcarea drepturilor și libertăților omului, emite opinii asupra proiectelor de acte normative care vizează drepturile și libertățile omului, expune viziuni asupra compatibilității legislației naționale cu instrumentele juridice internaționale în domeniul drepturilor și libertăților omului, sesizează Curtea Constituțională.

În realizarea atribuției de perfecționare a legislației în vigoare Avocatul Poporului și Avocatul Poporului pentru drepturile copilului au formulat 18 propuneri de modificare a cadrului normativ, care au fost înaintate atât subiecților cu drept de inițiativă legislativă la nivel de Guvern, cât și Parlament. O buna parte din propuneri au fost acceptate de către autoritățile vizate, însă elaborarea proiectelor de modificare și completare a actelor normative respective se tergiversează. Pe de altă parte, propunerile la cadrul normativ din domeniul drepturilor sociale și economice, în mare parte, nu se acceptă, motivându-se lipsa/neidentificarea mijloacelor financiare.

În calitate de subiect cu drept de sesizare a Curții Constituționale, în anul 2019, Avocatul Poporului a înaintat 3 sesizări către Curtea Constituțională. Obiectul controlului constituționalității s-a referit la obligativitatea depunerii declarației de avere și de interese personale în formă electronică, fără a se ține cont de persoanele care nu dețin un număr de identificare; votarea în afara țării în baza buletinului de identitate sau a actelor de identitate expirate; includerea în stagiul de cotizare necesar pentru stabilirea dreptului la pensie a perioadei de îngrijire a persoanei cu dizabilitate severă indiferent de vârsta acesteia.

Totodată, în anul 2019 Avocații Poporului au prezentat 4 opinii /Amicus Curiae la Curtea Constituțională cu referire la sesizările aflate în procedură de examinare, cu impact în domeniul drepturilor omului, dintre care 3 la solicitarea Curții, iar una din proprie inițiativă.

Activitatea Avocaților Poporului pe acest segment este stabilită drept una prioritară în Programul de Dezvoltare Strategică pentru anii 2018-2022 pentru influențarea politicilor publice, cadrului normativ și a practicilor administrative prin promovarea integrării standardelor internaționale din domeniul drepturilor omului. Avocații Poporului mizează pe un dialog eficient cu Parlamentul, Guvernul și actorii principali din domeniul justiției. Prin urmare, acțiunile Avocaților Poporului în anul 2019 au fost axate pe identificarea lacunelor din cadrul normativ, conform principiilor Abordării Bazate pe Drepturile Omului (ABDO), și îmbunătățirea acestuia, participarea la dezbaterile subiectelor din domeniul drepturilor omului în ședințele comisiilor parlamentare, oferirea opiniilor cu referire la subiectele aflate în procedură de examinare la Curtea Constituțională.

În anul 2019 au fost examinate 42 de proiecte de acte normative asupra cărora Avocații Poporului și-au expus punctul de vedere prin prisma corespunderii acestora standardelor în domeniul drepturilor omului.

Cel mai frecvent opinia Avocatului Poporului a fost solicitată de către Cancelaria de Stat la propunerea Ministerului Justiției, Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale și Ministerului Afacerilor Interne.

De asemenea, în scopul prevenirii încălcării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, în cazul în care Avocatul Poporului consideră că anumite proiecte de acte normative ar putea aduce atingere drepturilor și libertăților omului, el intervine din oficiu către autoritățile competente cu propuneri și recomandări pentru perfecționarea proiectelor de acte normative plasate pe paginile oficiale pentru consultări publice. În acest context, deși nu i-a fost solicitată opinia, Avocatul Poporului a considerat necesar de a se expune pe marginea proiectului de hotărâre a Guvernului cu privire la cadrul național de planificare strategică și cerințele față de documentele de politici publice (număr unic 684/CS/2019), elaborat de Cancelaria de Stat²³¹ și plasat pentru consultări publice pe site-ul <https://particip.gov.md>. Având în vedere dezideratul ca într-un stat democratic autoritățile publice există pentru oameni, Avocatul Poporului a pledat pentru integrarea Abordării Bazate pe Drepturile Omului (ABDO) în cadrul național de planificare strategică, astfel încât această abordare să constituie linia directoare în activitatea instituțiilor publice, centrată pe oameni. Pentru a integra Abordarea Bazată pe Drepturile Omului în politicile publice, este imperios necesar ca în cadrul național de planificare strategică să se conțină principiile de care trebuie să se ghideze autoritățile publice în acest proces. Pentru acest considerent, a fost propusă revizuirea principiilor care stau la

²³¹Examinat la ședința Secretarilor generali la 7 noiembrie 2019

baza planificării strategice, astfel încât acestea să se axeze și să corespundă principiilor de bază ale ABDO, precum *universalitate, indivizibilitate și interdependență, egalitate și nediscriminare, participare și abilitare și responsabilizare*.

Dat fiind faptul că sinteza obiecțiilor și propunerilor nu totdeauna este publicată este dificil de a urmări care din propunerile înaintate în cadrul procesului de consultare a proiectului au fost acceptate. Avocatul Poporului consideră important ca autoritățile publice să asigure un proces transparent în acest sens, precum și în privința proiectelor de acte normative, administrative care pot avea impact social, economic, de mediu (asupra modului de viață și drepturilor omului, asupra culturii, sănătății și protecției sociale, asupra colectivităților locale, serviciilor publice).

ACTIVITATEA DE PREVENIRE A TORTURII

În anul 2019, în cadrul activității de prevenire a torturii au fost realizate 56 vizite preventive și o vizită de monitorizare în locurile privative de libertate²³².

Direcția prevenirea torturii din cadrul Oficiului Avocatului Poporului a realizat 31 vizite din cele 19 planificate în locurile privative de libertate, după cum urmează:

- inspectorate de poliție – 9 vizite
- penitenciare – 9 vizite
- centre de plasament temporar pentru persoanele cu dizabilități (adulți) – 2 vizite
- unități militare – 1 vizită
- puncte de trecere a frontierei – 5 vizite
- sectoare ale poliției de frontieră – 3 vizite
- subdiviziunile Biroului migrație și azil – 2 vizite

În premieră, în cadrul unui parteneriat cu AO „Centrul de Drept al Avocaților” au fost realizate vizite comune de monitorizare a punctelor de trecere a frontierei în scopul verificării situației privind respectarea drepturilor cetățenilor străini, solicitanților de azil etc. Unele observații din cadrul acestor vizite au fost reflectate în **Raportul tematic „Respectarea drepturilor cetățenilor străini aflați în custodia statului”**, prezentat la Chișinău, de Ziua Internațională a Migrantilor²³³.

²³² 57 vizite realizate de Direcția prevenirea torturii și Consiliului pentru prevenirea torturii;

²³³ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/Studiul_Situatia_str%C4%83inilor_FINAL.pdf;

Urmare a vizitelor preventive, au fost elaborate 10 rapoarte de vizită cu recomandări în vederea ameliorării comportamentului față de persoanele private de libertate, a îmbunătățirii condițiilor de detenție și a prevenirii torturii. Avocatul Poporului a remis 8 acte de reacționare în baza rapoartelor de vizită, formulând autorităților 68 de recomandări - 54 recomandări au fost acceptate și executate, 5 recomandări nu au fost acceptate și 9 recomandări sunt în proces de executare. Astfel:

- **Penitenciarul nr.13 Chișinău** a primit 6 recomandări, dintre care 2 au fost executate, iar 4 au rămas fără răspuns;
- **Centrul de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități din Bădiceni** a primit 10 recomandări, dintre care 8 au fost executate, iar 2 sunt în proces de executare;
- **Centrul de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități din Brânceni** a primit 11 recomandări, dintre care 8 au fost executate, iar 2 sunt în proces de executare;
- **Inspectoratul de poliție Ștefan-Vodă** a primit 2 recomandări, dintre care una a fost executată;
- **Penitenciarul nr.3 Leova** a primit 11 recomandări, dintre care 8 au fost executate, iar 2 sunt în proces de executare;
- **Penitenciarul nr.18 Brănești** a primit 5 recomandări, dintre care 4 au fost executate, iar una nu a fost acceptată;
- **Penitenciarul nr.1 Taraclia** a primit 13 recomandări, dintre care 12 au fost executate, iar în privința unei recomandări situația nu este suficient de clară;
- **Inspectoratul de poliție Briceni** a primit 10 recomandări (inclusiv sistarea activității), toate fiind executate, cu sistarea activității izolatorului.

Pe 21 iunie 2019, la Academia de Științe a Republicii Moldova, Avocatul Poporului a prezentat public **Raportul tematic „Situația privind persoanele reținute și aflate în custodia poliției”**²³⁴. La eveniment s-au înregistrat peste 140 de participanți, reprezentanți ai MAI, IGP și ai subdiviziunilor teritoriale, ai ONG-urilor, ai mediului academic, avocați, voluntarii antitortură etc. Avocatul Poporului a reiterat importanța respectării drepturilor omului și a reglementărilor naționale și internaționale. Totodată, Ombudsmanul a subliniat necesitatea asigurării drepturilor și siguranței persoanei în procesul reținerii și aflării acestora în custodia poliției. Raportul a fost elaborat de către experții naționali Mihaela Vidaicu și Elena Croitor, doctori în drept penal, urmare a constatărilor realizate de echipa Direcției prevenirea torturii în cadrul a 32 vizite de documentare în inspectoratele

²³⁴ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/06/Raport-Situatia-persoanelor-retinute-RO-Web.pdf>;

de poliție în 2018. Raportul conține constatări empirico-științifice cu privire la fenomenul reținerii procesuale. Activitatea a fost realizată grație suportului financiar oferit de Departamentul Justiție și Drepturile Omului al Fundației Soros-Moldova în cadrul proiectului „Managementul reținerii și detenției în inspectoratele de poliție din Republica Moldova”, implementat de Oficiul Avocatului Poporului.

În 2019 Avocatul Poporului a reacționat ferm în cauze de rezonanță, precum Gheorghe Petic *versus* Inspectoratul de poliție Ungheni, Inspectoratul de poliție Nisporeni, Procuratura Generală a Republicii Moldova, Judecătoria Bălți, Judecătoria Orhei, Penitenciarului nr.17 și Penitenciarului nr.13²³⁵; Serghei Cosovan *versus* Penitenciarul nr.16 și Administrația Națională a Penitenciarelor²³⁶, cauza C și alții c. Brigada militară 2 ”Ștefan cel Mare” din municipiul Chișinău²³⁷ etc. Urmare a actelor de reacționare, situația persoanelor menționate s-a îmbunătățit.

În anul 2019 au fost analizate aproximativ 400 de sintezele operative din sistemul penitenciar și 373 de sinteze operative privind situația în spitalele de psihiatrie și centrele de plasament temporar pentru persoanele cu dizabilități. În câteva cauze Avocatul Poporului a inițiat investigații din oficiu.

Întru eficientizarea activității de monitorizare a locurilor de detenție prin unificarea abordărilor și a metodelor de lucru, au fost actualizate 3 metodologii de monitorizare a locurilor de detenție: (1) ”Aspecte metodologice privind realizarea vizitelor preventive în izolatoarele de detenție preventivă. Vizita pas cu pas”; (2) ”Aspecte metodologice privind realizarea vizitelor preventive în penitenciare. Vizita pas cu pas”; (3) ”Aspecte metodologice privind realizarea vizitelor preventive în instituțiile de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități și instituțiilor psihiatrice. Vizita pas cu pas”. Totodată, cu suportul CoE în Moldova au fost elaborate încă 3 instrumente metodologice: „Metodologie pentru planificarea și efectuarea vizitelor preventive de către un Mecanism național de prevenire a torturii în diferite locuri de detenție”; „Lista de verificare pentru planificarea și efectuarea vizitelor preventive de către un Mecanism național de prevenire a torturii în diferite locuri de detenție” și „Ghid pentru intervievarea persoanelor private de libertate”. Metodologiile urmează a fi aplicate de membrii Consiliului pentru prevenirea torturii și angajații Oficiului Avocatului Poporului în activitatea de prevenire a torturii.

²³⁵ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/07/RAPORT_Investigatie_Petic-FINAL.pdf;

²³⁶ <http://ombudsman.md/news/cazul-cosovan-s-demonstreaza-ca-eforturile-conjugate-pot-genera-schimbări-de-sistem-2/>;

²³⁷ <http://ombudsman.md/news/comunicat-de-presa-8/>;

GESTIONAREA ȘI INVESTIGAREA CERERILOR

Examinarea cererilor cu privire la încălcarea drepturilor și libertăților omului este una din atribuțiile Avocatului Poporului, potrivit Legii cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr.52 din 03.04.2014.

Avocatul Poporului examinează cererile persoanelor fizice, fără deosebire de rasă, ori origine etnică, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări, care locuiesc permanent, se află ori s-au aflat temporar pe teritoriul țării, ale căror drepturi și libertăți se presupune că au fost încălcate de Republica Moldova. Cererile pot fi depuse personal sau prin poștă, fax, e-mail sau alt mijloc de comunicare. Cererea din partea unei persoane aflate în detenție, a unei persoane aflate în izolatoarele de urmărire penală, din partea militarilor din unitățile militare nu se supune cenzurii și se expediază de către administrația instituțiilor respective Avocatului Poporului în termen de 24 de ore.

Potrivit art. 21 din Legea nr.52/2014, după recepționarea cererii, Avocatul Poporului este în drept: să accepte cererea spre examinare; să restituie cererea fără examinare, explicând petiționarului procedura pe care acesta este în drept să o folosească pentru a-și apăra drepturile și libertățile; să remită cererea organelor competente pentru a fi examinată în conformitate cu prevederile legislației cu privire la petiționare.

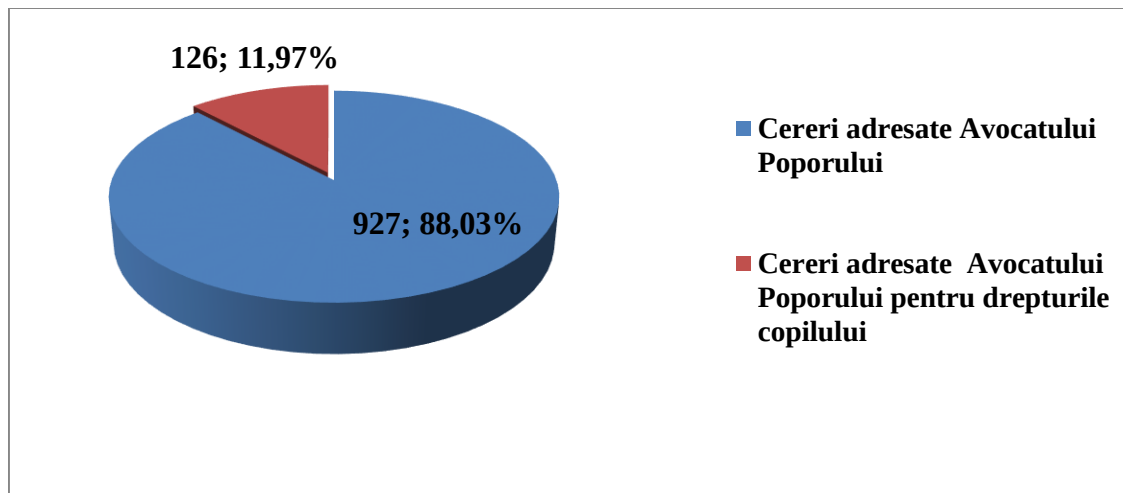
În termen de 10 zile de la data recepționării cererii, Avocatul Poporului înștiințează petiționarul despre decizia adoptată. În cazul în care cererea este restituită fără examinare, se indică în mod obligatoriu motivele restituirii. Decizia de restituire a cererii nu poate fi atacată. Cererea repetată poate fi depusă după înlăturarea cauzelor care au servit drept temei pentru restituire.

În procesul de examinare și investigare a cererilor Avocatul Poporului se documentează din prima sursă despre pretenziile încălcări ale drepturilor omului. **Annual, Oficiul Avocatului Poporului, inclusiv reprezentanțele acestuia, recepționează în medie circa 1500 cereri.** Circa 75 % din aceste cereri sunt restituite fără examinare, din cauză că nu țin de competența Avocatului Poporului sau nu întrunesc condițiile de admisibilitate expuse în articolele 19 și 20 din Legea nr.52/2014. Cu toate acestea, fiecărui petiționarul i se explică procedura pe care acesta este în drept să o folosească, pentru a-și apăra drepturile și libertățile.

În procesul de investigare a cererilor acceptate spre examinare, Avocatul Poporului este în drept să se adreseze în instanța de judecată cu cereri în apărarea intereselor petiționarilor; să intervină

pe lângă autoritățile competente cu demersuri pentru intentarea procedurilor disciplinare sau penale în privința persoanelor cu funcții de răspundere care au comis încălcări ce au generat lezarea drepturilor și libertăților omului; să sesizeze poliția referitor la săvârșirea contravenției prevăzute la art.320 din Codul contravențional al Republicii Moldova; să sesizeze persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile asupra cazurilor de neglijență în serviciu, de încălcare a eticii de serviciu, de tergiversare și birocratism. De asemenea, Avocatul Poporului poate interveni în proces pentru a pune concluzii în vederea apărării drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor.

În 2019 în adresa Oficiului Avocatului Poporului au parvenit 1053 cereri. Din numărul total de cereri (1053), 927 (88%) cereri au fost adresate Avocatului Poporului și 126 (12%) cereri adresate Avocatului Poporului pentru drepturile copilului.

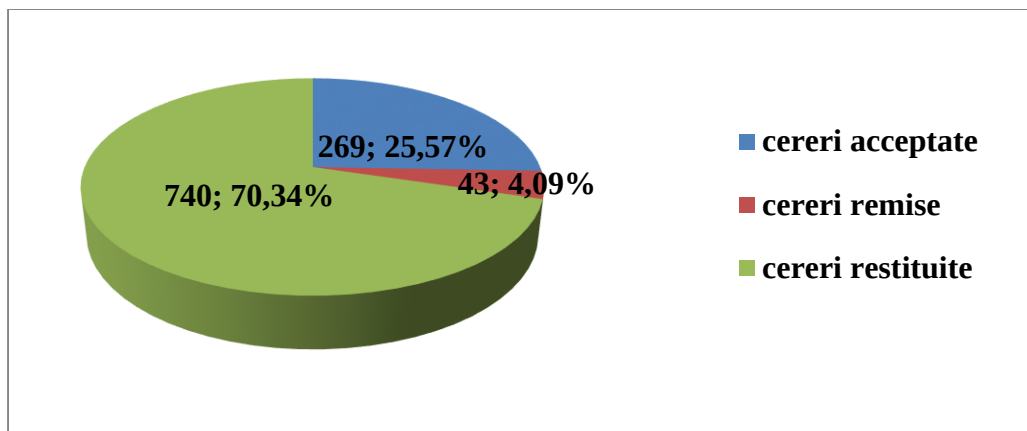

Din cele 1053 cereri înregistrate, 270 (25%) au fost acceptate spre examinare (209 cereri acceptate spre examinare de Avocatul Poporului și 61 cereri acceptate spre examinare de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului), cu întreprinderea acțiunilor procesuale, în temeiul art.25 din Legea nr. 52/2014.

43 de cereri (4%) au fost remise autorităților competente pentru a fi examinate conform competenței.

Alte 740 cereri (71%) au fost restituite în temeiul prevederilor art. 18, 19, 20 din Legea nr. 52 În fiecare caz adresanților le-au fost explicate procedurile pe care sunt în drept să le folosească pentru a-și apăra drepturile și libertățile.

Clasificarea cererilor în funcție de decizia adoptată

Potrivit conținutului cererilor recepționate, cel mai frecvent a fost invocată pretinsa încălcare a următoarelor drepturi:

Dreptul la un proces echitabil – 234 cereri. Problemele invocate de către petiționari au ținut de dezacordul cu hotărârea (sentința) instanței de judecată; dreptul de a fi asistat de un avocat numit din oficiu; judecarea cauzei în mod echitabil; acțiunile/inacțiunile judecătorilor; tergiversarea examinării dosarelor în instanțele de judecată; neexecutarea hotărârilor judecătorești.

Dreptul la viață, integritate, fizică și psihică – 197 cereri. Ca și în anii precedenți, cel mai des au fost invocate condițiile precare de detenție și acțiunile necorespunzătoare ale angajaților din sistemul penitenciar. Frecvent, deținuții au solicitat intervenirea Avocatului Poporului pentru transferul lor în alte penitenciare.

Dreptul la libertatea individuală și siguranță - 67 cereri. Neinformarea imediată despre motivele reținerii sau arestului a fost invocată cel mai des.

Dreptul la ocrotirea sănătății - 88 cereri. Problemele abordate țin de accesibilitate serviciilor medicale, respectarea standardelor de calitate; dreptul la tratament personalizat; dreptul la evitarea suferințelor și a durerii nejustificate;

Dreptul la proprietate privată și la protecția acesteia - 46 cereri. Petiționarii au invocat nerespectarea bunurilor debitorilor în cadrul executării documentului executor prin aplicarea sechestrului pe bunurile mobile și imobile, depășirea atribuțiilor executorilor judecătorești prin aplicarea abuzivă a sechestrului pe conturile bancare ale debitorilor, obținerea proprietății private, despăgubirea dreaptă pentru expropriere, dreptul la moștenire, plata exagerată pentru serviciile comunale, precum și atele.

Dreptul la asistență și protecția socială - 83 cereri. Problemele abordate au fost: cuantumul pensiei; procedurile de acordare a ajutorului social/ajutorului pentru perioada rece a anului și a altor prestații sociale; imposibilitatea achitării serviciilor comunale; asigurarea în caz de șomaj, boală, invaliditate, bătrânețe, pierderea mijloacelor de sub existență.

Dreptul la petiționare - 33 cereri, în care a fost invocat dezacordul cu răspunsurile primite de la autorități; refuzul acestora de a oferi informația solicitată; lipsa răspunsului; încălcarea termenului de examinare a petițiilor precum și refuzul de a înregistra petițiile.

În circa peste 100 de cereri, petiționarii au solicitat informații de la Oficiul Avocatului Poporului cu privire la activitatea instituției, unele aspecte de drepturile omului și cadrul normativ în vigoare.

Din cele 269 cereri acceptate spre investigare, în 124 cazuri a fost decisă încetarea examinării cererilor în legătură cu constatarea faptului că drepturile sau libertățile petiționarului nu au fost încălcate. În 145 cazuri s-a constatat încălcarea drepturilor și libertăților omului și în rezultatul intervenirii Avocatului Poporului 108 persoane au fost repuse în drepturi, alte 37 cereri se mai află în proces de investigare.

În procesul investigării cererilor, Avocatul Poporului întreprinde anumite acțiuni procesuale și emită anumite tipuri de acte, specifice mandatului, după cum urmează:

Acțiuni procesuale	2015	2016	2017	2018	2019
Aviz cu recomandări privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru repunerea imediată în drepturi a petiționarului (art.24 din Legea nr.52/2014)	62	65	129	57	41
Demers pentru intentarea unui proces penal/disciplinar în privința persoanei cu funcții de răspundere care a comis încălcări ce au generat lezarea considerabilă a drepturilor și libertăților omului (art.25 alin.(1) lit.b) din Legea nr.52/2014)	4	9	13	9	7
Sesizare asupra cazului de încălcare a eticii de serviciu, târăgănare și birocrațism (art.25 alin.(1) lit.d) din Legea nr.52/2014)	11	19	6	9	1
Acțiuni în instanța de judecată/intervenire în proces pentru a depune concluzii (art.25 alin.(2) și (3) din Legea nr.52/2014	2/2	9/7	13	1/11	4/12
Acord de conciliere a părților (art.23 alin.(3) din Legea nr.52/2014	1	2	2	1	-

Propuneri privind îmbunătățirea activității aparatului administrativ (alin. 6, pct.7 din Legea nr 164/2015)	2	1	4	-	8
Solicitare de efectuare a expertizei judiciare (art.11 lit.m din Legea nr.52/2014)	1	1	-	-	-

Avize ce cuprind recomandări pentru repunerea imediată în drepturi a petiționarului

Potrivit art. 24 din Legea nr. 52/03.04.2014, în situațiile în care se constată încălcări ale drepturilor sau libertăților petiționarului, Avocatul Poporului prezintă autorității sau persoanei cu funcție de răspundere, ale cărei decizii, acțiuni sau inacțiuni, după părerea sa, încalcă drepturile și libertățile omului, un aviz ce va cuprinde recomandări privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru repunerea imediată în drepturi a petiționarului. Autoritatea sau persoana cu funcție de răspundere care a primit avizul este obligată să-l examineze în termen de 30 de zile și să informeze pe Avocatul Poporului despre măsurile luate pentru remedierea situației. În cazul în care Avocatul Poporului nu este de acord cu măsurile întreprinse, el este în drept să se adreseze unui organ ierarhic superior pentru luarea măsurilor ce se impun pentru executarea recomandărilor cuprinse în avizul său și/sau să informeze opinia publică. Organul ierarhic superior este obligat să comunice despre măsurile întreprinse în termen de 45 de zile.

Pe parcursul anului 2019, Avocatul Poporului nu a făcut uz de dreptul de a se adresa organului ierarhic superior, dat fiind faptul că autoritățile avizate au dat curs recomandărilor înaintate prin avizele expediate.

În acest sens, în adresa autorităților publice centrale și locale au fost înaintate **41 de avize cu recomandări** privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru repunerea imediată în drepturi a petiționarilor, după cum urmează:

Instituția vizată	2019
Ministerul Justiției, inclusiv instituțiile subordonate	11
Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, inclusiv instituțiile subordonate	10
Ministerul Afacerilor Interne, inclusiv instituțiile subordonate	6
Autoritățile publice locale	6
Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, inclusiv instituțiile subordonate	2
Guvernul Republicii Moldova	1

Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești	1
Inspectoratul de Stat al Muncii	1
Procuratura Generală	1
Ministerul Apărării	1
Serviciul Fiscal de Stat	1
Total	41

Recomandările înaintate **Ministerului Justiției** și instituțiilor subordonate se referă la acordarea de asistență medicală necesară și tratament neîntârziat persoanelor aflate în custodia statului, care se adresează după ajutor medical; suplinirea rației alimentare deținuților grav bolnavi și identificarea soluțiilor pentru a asigura alimentația corespunzătoare a tuturor persoanelor aflate în detenție; identificarea și sistarea definitivă a utilizării spațiilor de detenție incompatibile cu standardele și normele minime de detenție, precum și ameliorarea condițiilor de detenție în cazuri concrete; asigurarea deținuților cu îmbrăcăminte corespunzătoare, cu saltele și lenjerie de pat; extinderea domeniului ocupațional, educativ și de socializare în scopul de a diminua relațiile tensionate între deținuți.

Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, inclusiv instituțiile subordonate, au primit recomandări pentru a asigura documentarea persoanelor aflate în custodia statului; a crea o bază de date unice a pacienților diagnosticați cu boli psihice, accesibilă sistemului medical; acordării atenției sporite procesului de examinare medicală a pacienților; întreprinderii măsurilor privind reparația curentă în instituțiile de plasament temporar pentru persoanele cu dizabilități, revizuirii programelor ocupaționale pentru beneficiarii acestor instituții; aplicării eficiente a tehnicilor de prevenire și aplanare a conflictelor apărute între beneficiari; asigurării respectării și promovării drepturilor copilului.

Recomandările înaintate **Ministerului Afacerilor Interne**, inclusiv instituțiilor subordonate, se referă la întreprinderea măsurilor necesare pentru a exercita controlul efectiv și modul de gestiune a proceselor contravenționale de către agenții constatatori din cadrul Inspectoratelor de Poliție din țară; încetarea imediată a detenției de peste 72 ore a persoanelor reținute, precum și asigurarea acestora cu perne și lenjerie de pat; renovarea izolatoarelor de detenție, precum și a celulelor de detenție temporară.

Autoritățile publice locale au primit recomandări cu privire la asigurarea respectării și promovarea drepturilor copilului, stabilirea unor măsuri concrete de protecție a copiilor aflați în situații de risc, asigurarea dreptului la protecție specială a copiilor separați de părinți, întreprinderea măsurilor urgente pentru asigurarea accesului localnicilor din jurisdicția autorității publice locale la apă potabilă suficientă, precum și transportarea acestora de la locul de captare până la cel de consum; luarea la evidență și evidența persoanelor cărora li se cuvine sau care au nevoie de locuință socială; asigurarea supravegherii terenurilor pentru depozitarea provizorie a deșeurilor.

În adresa **Ministerului Educației Culturii și Cercetării** au fost înaintate recomandări cu privire la elaborarea planului de instruire internă a profesorilor în domeniul managementului situațiilor de conflict; necesitate de a informa copii despre importanța comunicării situațiilor de pericol din instituțiile de învățământ sau din afara acestora; asigurarea respectării și promovarea drepturilor copilului.

Guvernului Republicii Moldova i s-a recomandat să întreprindă măsuri pentru asigurarea proceselor administrative ce privesc stabilirea și plata ajutorului în caz de deces, precum și modificarea Regulamentului privind modul de stabilire și plată a ajutorului de deces.

Procuraturii Generale i-au fost înaintate recomandări cu privire la identificarea unor proceduri rapide și simple pentru colaboratorii Inspectoratelor de Poliție, de a informa procurorul responsabil de investigarea cazurilor de tortură privind cazurile identificate ce conțin semne sau alegerii privind actele de tortură aplicate persoanelor reținute (deținute) în izolatoarele de detenție provizorie.

Un număr mic de recomandări se află în proces de examinare, iar unele instituții au dat asigurări Avocatului Poporului și Avocatului Poporului pentru drepturile copilului că vor depune toate eforturile pentru a îndeplini recomandările înaintate.

Demersuri pentru intentarea procedurilor disciplinare sau penale

Potrivit art. 25 lit.b) din Legea nr. 52, în baza rezultatelor examinării sesizării, Avocatul Poporului este în drept să intervină pe lângă autoritățile competente cu demers pentru intentarea unei proceduri disciplinare sau penale în privința persoanei cu funcție de răspundere care a comis încălcări ce au generat lezarea drepturilor și libertăților omului.

În anul 2019, Avocatul Poporului a solicitat intentarea proceselor disciplinare sau penale în **7 cazuri** în care au fost vizate persoane cu funcție de răspundere care au comis încălcări ce au generat lezarea drepturilor și libertăților omului.

Către Procuratura Generală au fost înaintate **4 demersuri privind pornirea urmăririi penale** pentru aplicarea torturii și/sau relelor tratamente față de persoanele aflate în custodia statului, în penitenciar. În toate cele patru cazuri a fost dispus refuzul de a porni urmărirea penală, din motivul lipsei elementelor constitutive ale infracțiunii. A fost înaintat 1 demers privind controlul legalității acțiunilor/inacțiunilor Directorului Penitenciarului nr.13 Chișinău, care a limitat accesul și întâlnirea avocaților cu clienții privați de libertate. Și în acest caz a fost refuzată începerea urmăririi penale, din lipsa elementelor constitutive ale infracțiunii.

În adresa Ministerului Afacerilor Interne au fost transmise două demersuri privind intentarea procedurii disciplinare în privința unui ofițer superior de serviciu al Inspectoratului de poliție cu privire la acțiunile/inacțiunile acestuia în cadrul procedurii de reținere a unui cetățean. Demersurile înaintate nu au fost satisfăcute și nu a fost aplicată sancțiune disciplinară, pe motiv că nu a fost constatată abaterea disciplinară.

Sesizarea persoanelor cu funcții de răspundere de toate nivelurile asupra cazurilor de neglijență în serviciu, de încălcare a eticii de serviciu, de tergiversare și birocratism

Conform art.25 lit.d) din Legea nr. 52, Avocatul Poporului este în drept să sesizeze persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile asupra cazurilor de neglijență în serviciu, de încălcare a eticii de serviciu, de tergiversare și birocratism.

În baza acestei prevederi, în anul 2019 a fost înaintată o sesizare către președintele raionului Comrat. În această sesizare Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a atenționat autoritatea vizată asupra acțiunilor/inacțiunilor ce țin de asigurarea dreptului la opinie a copiilor, protejarea copiilor, investigarea minuțioasă a tuturor cauzelor în care sunt vizați copiii, instruirea angajaților din cadrul Direcțiilor pentru protecția drepturilor copilului, în vederea excluderii greșelilor din activitatea lor privind protecția drepturilor copilului.

Instituția vizată a informat că va depune toate eforturile necesare pentru a asigura respectarea drepturilor și a libertăților copilului.

Obiecțiile și propunerile de ordin general referitoare la asigurarea drepturilor și libertăților omului, la îmbunătățirea activității acestora

În temeiul pct.8, alin.6) din Legea nr.164 din 31.07.2015 pentru aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Oficiului Avocatului Poporului, Oficiul Avocatului Poporului elaborează și prezintă autorităților publice, organizațiilor și întreprinderilor, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, organizațiilor necomerciale și persoanelor cu funcții de răspundere de orice nivel obiecții și propuneri de ordin general referitoare la asigurarea drepturilor și libertăților omului, la îmbunătățirea activității acestora.

Astfel, pe parcursul anului 2019, Oficiul Avocatului Poporului a înaintat 8 obiecții și propuneri de ordin general Administrației Naționale a Penitenciarelor, Ministerului Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului, Consiliului Superior al Magistraturii, Direcției de Învățământ Florești.

Obiecțiile și propunerile de ordin general înaintate **Administrației Naționale a Penitenciarelor** se referă la necesitatea instituirii unui mecanism intern eficient pentru evidența corectă a documentației specifice și a termenilor indicați în Codul de Executare cu privire la aplicarea sancțiunilor, asigurarea transmiterii Rapoartelor asupra vizitelor preventive efectuate de membrii Consiliului pentru prevenirea torturii în bibliotecile din instituțiile penitenciare aflate în subordinea ANP, întreprinderea măsurilor eficiente pentru aplicarea mecanismelor existente pentru asigurarea dreptului la petiționare și la informație a deținuților, consolidarea capacităților angajaților sistemului penitenciar în privința aplicării eficiente a tehnicilor de aplanare a conflictelor.

Ministerului Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului i s-a atenționat asupra necesității de a elaborarea planuri regionale de gestionare a deșeurilor, de a intensifica controalele respectării modului de depozitare și gestionare a deșeurilor de orice proveniență și a substanțelor chimice și de a acorda atenție prioritară educării ecologice a populației.

Consiliul Superior al Magistraturii a fost atenționat asupra obligației angajaților din instanțele de judecată de a respecta Regulamentul privind înregistrarea audio digitală a ședințelor de judecată, monitorizarea și controlul continuu privind respectarea întocmai a prevederilor regulamentului sus-menționat, precum și instruirea continuă a angajaților din sistemul judecătoresc privind aplicarea normelor expuse în Regulamentul privind înregistrarea audio digitală a ședințelor de judecată, precum și utilizarea Programului integrat de gestionare a dosarelor.

Direcției de Învățământ Florești i-au fost date recomandări privind atenționarea angajaților sistemului școlar referitor la condițiile de atragere a copiilor în activități de dezvoltare a abilităților prin muncă și eliberarea atestatelor de studii în termen, întru evitarea omiterii perioadei de depunere a dosarelor la următoarea treaptă de învățământ.

Problemele expuse de Avocatul Poporului și Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în obiecțiile și propunerile de ordin general au fost abordate de autoritățile vizate în mod constructiv. Astfel, Administrația Națională a Penitenciarelor a emis o circulară prin care a atenționat colaboratorii sistemului penitenciar să asigure deținuților posibilitatea de a exercita dreptul la petiționare, dreptul la informație și a asigura accesul la justiție.

Direcția de Învățământ Florești a planificat realizarea pe parcursul anului de studii a vizitelor de monitorizare în instituțiile de învățământ general pentru a monitoriza implementării actelor normative privind respectarea drepturilor copilului.

Consiliul Superior al Magistraturii a atenționat mediul judecătoresc asupra importanței și obligativității respectării de către angajații din instanțele de judecată a procedurii de înregistrare audio-digitală ale ședințelor de judecată, precum și a legislației procesual-civile și procesual-penale.

Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului a dezvoltat și a finalizat studiul de fezabilitate pentru regiunile de management al deșeurilor, a intensificat controalele privind implementarea *Legii nr.209/2016 privind deșeurile* și realizează campanii și activități de informare, educare și instruire ecologică.

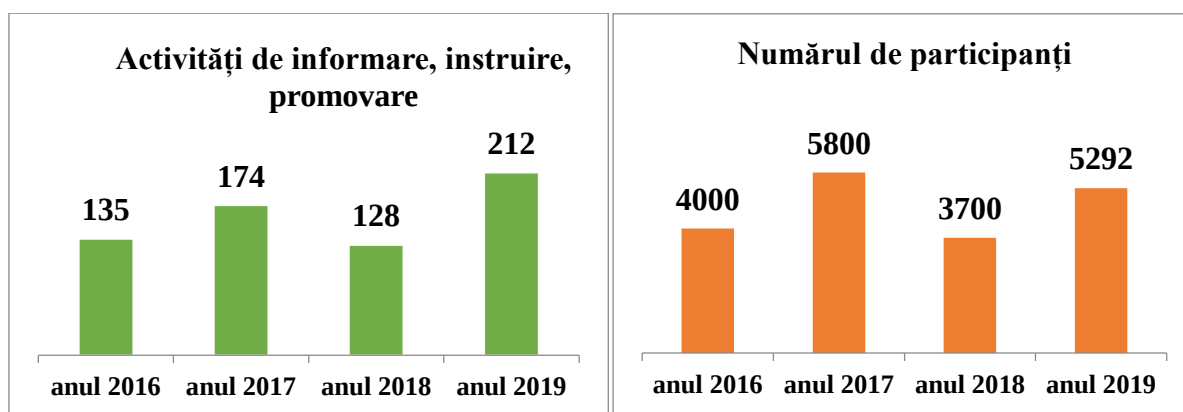
EDUCAȚIA ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI: CONTRIBUȚIA OFICIULUI AVOCATULUI POPORULUI

În anul 2019 Oficiul Avocatului Poporului a continuat să-și fortifice capacitățile de organizare a activităților de instruire în domeniul drepturilor omului, conform unor metodologii și proceduri stabilite de instituție, în corespundere cu programe de instruire elaborate pentru anumite grupuri-țintă de profesioniști. A sporit numărul de activități de instruire, de la 29 în 2018 la 83 în 2019, de participanți - 530 - în 2019 față de 397 în 2018, dar, nu în ultimul rând, și gradul de satisfacție a participanților, impactul instruirilor.

De asemenea, instituția a făcut un prim pas în direcția evaluării formatului și conținutului de predare a disciplinei privind funcțiile și atribuțiile Avocatului Poporului/Avocatului Poporului pentru drepturile copilului la facultățile de drept din cadrul instituțiilor superioare de învățământ din țară. Activitatea va continua în 2020, prin realizarea unei cercetări despre calitatea studierii disciplinei privind mecanismele naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului în instituțiile de învățământ superior. Urmare a evaluării preliminare și a realizării studiului vor fi avansate recomandări cu privire la numărul de ore, programul de studii al disciplinei „Protecția juridică a drepturilor omului”, existentă în prezent la unele instituții de învățământ superior, precum și - înaintate propuneri privitor la includerea unei discipline similare la alte instituții de învățământ superior.

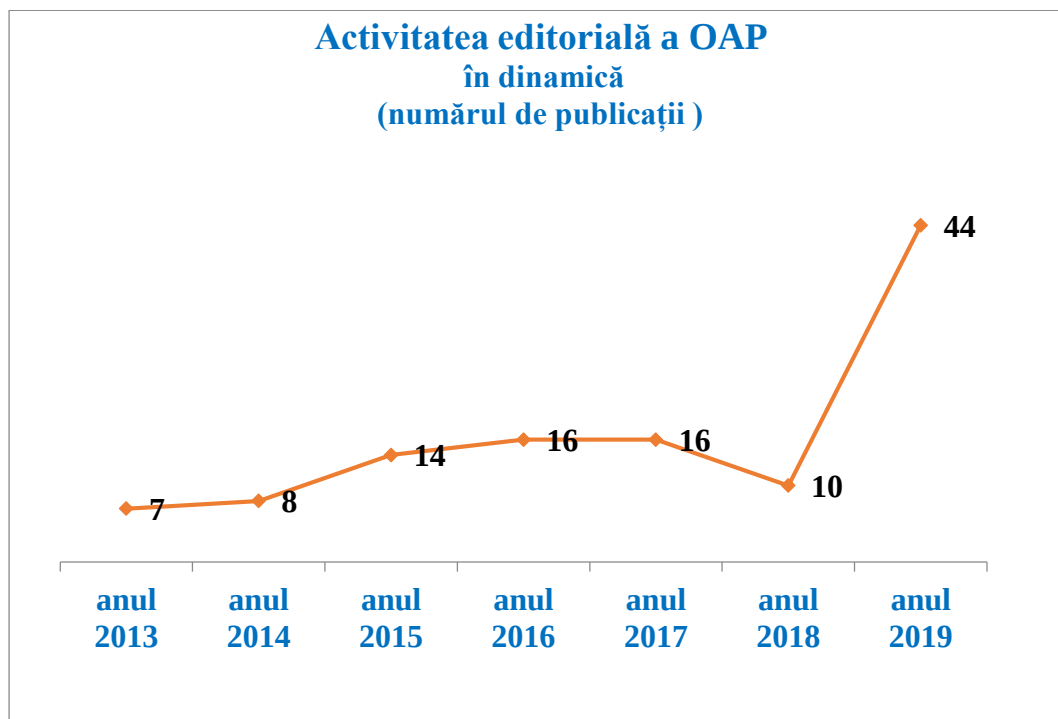
Reprezentanții Oficiului Avocatului au informat în cadrul a **104 activități, întâlniri, vizite** peste **3122 de persoane** privitor la diverse subiecte din sfera drepturilor omului. Probleme de actualitate din sfera drepturilor omului au fost abordate și la cele peste **26 de evenimente: conferințe, mese rotunde, reuniuni, acțiuni de mobilizare și de sensibilizare, cu participarea a 1640 de persoane.**

În total, în 2019, în organizarea funcționarilor Oficiului Avocatului Poporului au avut loc 212 activități de instruire, informare și de promovare.

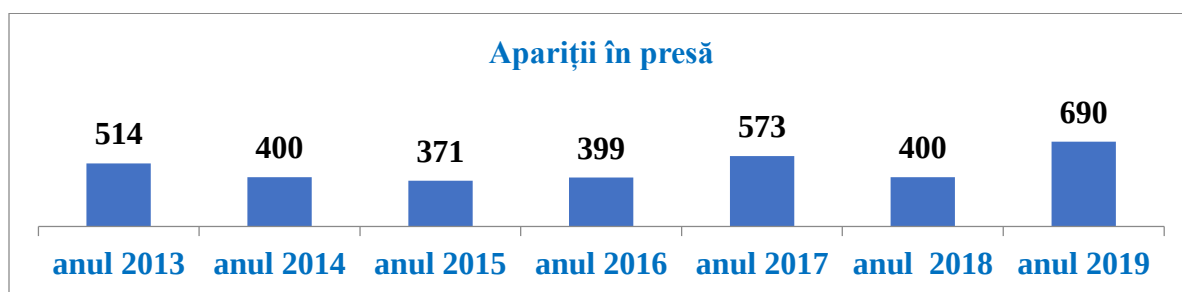

În anul trecut instituția Avocatului Poporului a scos de sub tipar **44 de materiale informative**. Din resursele prevăzute în bugetul Oficiului au fost editate **21 de publicații**, cu sprijinul financiar al organizațiilor internaționale Instituția Ombudsmanului a publicat **23 de materiale informative**.

Toate publicațiile acoperă domenii prioritare din activitatea instituției și oferă informație utilă oamenilor.

În 2019 a sporit și interesul mass-media față de Oficiul Avocatul Poporului. Astfel în anul trecut a crescut numărul aparițiilor în presă despre activitatea și inițiativele Avocatului Poporului, Avocatului Poporului pentru drepturile copilului de la 400 în anul trecut la aproximativ 700 în 2019.

PROMOVAREA DREPTURILOR OMULUI PRIN INSTRUIRE

Anul 2019 domeniul activității de instruire a fost marcat de sporirea capacităților instituției și asigurarea continuității procesului de instruire la tema drepturilor omului.

Activitățile de instruire s-au desfășurat în mai multe direcții și au acoperit tematici variate în funcție de grupul-țintă de beneficiari de instruire. Astfel a fost continuat și completat cursul pregătit în anul 2018 pentru angajații sistemului penitenciar.

A început elaborarea unui modul separat „Prevenirea torturii și a relelor tratamente față de persoanele aflate în custodia statului, aspecte practice ale prevenirii, responsabilitatea pentru aplicarea torturii”, care a fost testat în cadrul a 6 activități (12 ore).

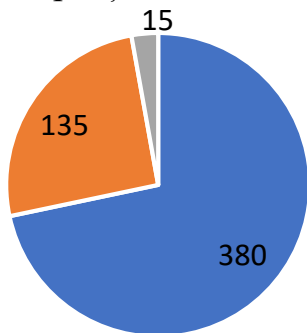
În 2019 a început procesul de instruire a carabinierilor. Tematică propusă de Oficiul Avocatului Poporului, stabilită în urma procesului de determinare a necesităților de instruire a carabinierilor, este legată de unul dintre aspectele din activitatea carabinierilor – respectarea drepturilor omului în procesul de asigurare a libertății de întrunire. Astfel Oficiul Avocatului Poporului a elaborat cursul de instruire „Respectarea drepturilor omului în procesul de asigurare a libertății de întrunire” (16/8 ore), curricula cursului, conținutul și planificarea activităților, precum și materialele metodice. Instruirea a fost realizată în câteva unități ale IGC, inclusiv cu participarea carabinierilor în cadrul cursului de pregătire inițială. Oficiul Avocatului Poporului a organizat și desfășurat 15 sesiuni de instruire (60 de ore) și a cuprins 135 de carabinieri. În paralel, a fost elaborat un curs de instruire pentru carabinierii din unitatea din Comrat, care are unele particularități și este elaborat în limba rusă.

De asemenea, în 2019 a fost elaborat un curs de instruire pentru jurnaliști - „Discursul de ură și discriminarea în presă. Prevenirea și combaterea discursului de ură și a discriminării în activitatea jurnaliștilor”. Acesta cuprinde 8 ore și s-a desfășurat cu participarea a 15 jurnaliști din Comrat.

În contextul adoptării Legii privind avertizorii de integritate nr.122 din 12.07.2018 și desemnării Avocatului Poporului în calitate de autoritate ce poate acorda protecție avertizorilor de integritate, în OAP a început elaborarea cursului de instruire „Avertizorii de integritate” pentru funcționarii publici, lucrătorii medicali și alte categorii de angajați.

Toate aceste cursuri de instruire au fost elaborate și realizate cu respectarea în linii generale a Metodologiei de proiectare a programelor de instruire, elaborate și puse în practică de Oficiul Avocatului Poporului, în contextul consolidării capacităților instituționale pe segmentul ”Educație și instruire în domeniul drepturilor omului”.

Activitățile de instruire realizate în 2019:

Indice	Realizare									
Numărul orelor/ activităților de instruire	Total - 200 ore / 83 activități	132 ore/66 activități – Administrația Națională a Penitenciarelor 60 ore /15 activități - Inspectoratul General de Carabinieri 8 ore / 2 activități - jurnaliști din Comrat (radio, TV, presa scrisă)								
Instituțiile, grupurile- țintă	• Administrația Națională a Penitenciarelor • Inspectoratul General de Carabinieri • Jurnaliști din UTA Găgăuzia									
Numărul de participanți	Participanți la instruire - în total 530 <table><thead><tr><th>Categorie</th><th>Număr</th></tr></thead><tbody><tr><td>Angajații ANP</td><td>380</td></tr><tr><td>carabinieri</td><td>135</td></tr><tr><td>jurnaliști</td><td>15</td></tr></tbody></table> ■ Angajații ANP ■ carabinieri ■ jurnaliști		Categorie	Număr	Angajații ANP	380	carabinieri	135	jurnaliști	15
Categorie	Număr									
Angajații ANP	380									
carabinieri	135									
jurnaliști	15									

Gradul de satisfacție al participanților	Aprecierea participanților, conform chestionarelor completate la finele instruirilor: 73% - au apreciat pozitiv impactul instruirii 86% - au apreciat înalt prestația formatorului 78% - ar vrea să fie instruiți în alte teme din domeniul drepturilor omului
Tematica	Cursul pentru angajații sistemului penitenciar: A fost completat cursul inițiat în 2018 de pregătire în domeniul respectării drepturilor omului în cadrul sistemului penitenciar, pentru angajații din sistem, care cuprinde temele: – Prevenirea torturii și relelor tratamente în cadrul sistemului penitenciar – Standarde naționale și internaționale în domeniul prevenirii torturii; – Mecanisme de protecție a drepturilor omului a persoanelor private de libertate; – Protecția drepturilor minorilor în cadrul sistemului penitenciar. Cursul a fost completat cu o activitate nouă destinată psihologilor și asistenților sociali din penitenciare: „Asigurarea și respectarea drepturilor omului în procesul de pregătire a deținutului de eliberare din detenție” Cursul pentru carabinieri: „Respectarea drepturilor omului în procesul de asigurare a libertății de întrunire” A fost creat un curriculum al cursului și pregătit programul, cursul și suportul metodic. Au fost desfășurate 4 activități de instruire de bază (a câte 4 ore) și elaborată 1 activitate suplimentară („Respectarea drepturilor omului în interacțiunea cu mass-media în cadrul procesului de asigurare a libertății întrunirilor”). A fost elaborată o versiune alternativă a cursului (Reprezentanța Comrat) în limba rusă. Cursul a inclus următoarele aspecte: - Noțiuni generale despre drepturile omului - Prevederile Legii cu privire la întruniri - Tipuri de întruniri - Întrunirea sistată, condițiile sistării întrunirilor - Responsabilitățile participanților, organizatorilor - Asigurarea ordinii publice în cadrul întrunirilor - Algoritmul luării deciziilor în procesul de asigurare a ordinii în cadrul întrunirilor

	- Respectarea ordinii publice și respectarea drepturilor omului în cadrul întrunirilor. Cursul „Discursul de ură și discriminarea în presă. Prevenirea și combaterea discursului de ură și a discriminării în activitatea jurnaliștilor”. Au fost desfășurate 2 activități de instruire cu participarea jurnaliștilor din Comrat. Subiectele incluse : - Discursul de ură. Noțiunea și particularitățile discursului de ură. - Discursul de ură în spațiul public. Cum determinăm existența elementelor discursului de ură - Discursul de ură în discursul politic și social. Pericolele pe care le aduce discursul de ură și grupurile vulnerabile - Consecințele discursului de ură - Prevenirea discursului de ură în mass-media. Cursul „Avertizorii de integritate” A fost pregătit proiectul programului, parțial suportul metodic
--	---

Contribuirea la educația în domeniul drepturilor omului, prin formularea de recomandări în domeniul educației formale și non-formale

În anul 2019 Avocatul Poporului și-a propus monitorizarea stării de lucruri privind instruirea despre funcțiile și atribuțiile Avocatului Poporului la facultățile de drept din țară și la alte facultăți la care se predă disciplina/modulul ”Protecția juridică a drepturilor omului”. În acest scop, a fost elaborat un chestionar cu întrebări generale despre misiunea și rolul Avocaților Poporului, competențele acestora, studenții urmând doar să bifeze răspunsurile corecte din opțiunile propuse.

Pentru crearea unei opinii generale despre starea de lucruri au fost selectate doar câteva instituții de învățământ superior, din municipiul Chișinău, Bălți, Cahul și Comrat. În total au fost chestionați **319** studenți de la USM, Facultatea de drept și Facultatea de Relații Internaționale Științe Politice și Administrative (FRIȘPA); de la Universitatea de Stat din Comrat, Facultatea de Drept; de la Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, Facultatea de Drept; de la Universitatea Cooperatist Comercială din Chișinău, Facultatea de business, administrare și drept; precum și de la Universitatea de Stat „B.P.Hașdeu” din Cahul, Facultatea de Drept.

Chestionarul a inclus 8 întrebări închise, cu un grad redus de complexitate, pentru care s-au propus câteva variante de răspunsuri.

Urmare a verificării chestionarelor s-a constatat că viitorii juriști au cunoștințe superficiale despre Instituția Avocatul Poporului și despre rolul acesteia în promovarea, protecția și prevenirea încălcărilor drepturilor omului. Studenții chestionați nu știu suficient de bune atribuțiile Avocaților Poporului, nu cunosc faptul că Oficiul Avocatului Poporului este o instituție autonomă și independentă, există confuzii și privitor la categoria persoanelor care pot apela la OAP și opinii împărțite și privitor la instituția care îi numește pe Avocații Poporului. Unii studenții cred că Oficiul Avocatului Poporului este persoană juridică care desfășoară activitate de întreprinzător, fie că este Oficiul regional al Uniunii internaționale a avocaților, fie că este Birou asociat de avocați sau organizație neguvernamentală.

Concluzia care se impune este că în prezent, din varii motive, studenții de la facultățile de drept și de la alte facultăți care pregătesc specialiști pentru domenii apropiate sistemului de drept nu obțin în volumul deplin cunoștințele necesare privind mecanismele naționale de protecție a drepturilor omului, pentru ca ulterior să-i poată exercita în mod eficient atribuțiile profesionale. Viitorii procurori, judecători, polițiști, avocați nu au o impresie foarte clară despre rolul și locul Avocatului Poporului în sistemul național de protecție a drepturilor omului și au șanse reduse ca, fără de autoinstruire, să poată acționa în cunoștință de cauză pentru protecția drepturilor omului în exercitarea atribuțiilor funcționale.

PROMOVAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN COMUNITATE

În 2019, Oficiul Avocatului Poporului a organizat 130 de activități de informare și de promovare a drepturilor omului, cu antrenarea a 4762 de persoane – beneficiari de drepturi.

În cadrul a 33 de activități s-a urmărit scopul informării despre rolul și misiunea Avocaților Poporului. Pe 22 octombrie a avut loc Ziua Ușilor Deschise la OAP, la care au participat parteneri ai OAP, reprezentanți ai instituțiilor publice.

În decursul anului precedent Oficiul Avocatului Poporului a elaborat și prezentat în cadrul unor evenimente publice mai multe studii și rapoarte: Raportul cu privire la respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în anul 2018; Raportul tematic cu privire la respectarea drepturilor străinilor aflați în custodia statului; Raportul tematic cu privire la respectarea drepturilor

copiilor aflați în custodia statului; Raportul tematic cu privire la situația persoanelor reținute și aflate în custodia poliției; Raportul tematic privind evaluarea nivelului de asigurare a dreptului pacientului la siguranța și calitatea echipamentelor medicale; Raportul tematic cu privire la îngrijirile paliative.

Mai multe acțiuni de promovare/informare au fost desfășurate la tema combaterii torturii, a discriminării și a discursului de ură.

În perioada 20-27 iunie a avut loc Campania [#EuNUAplic166¹](#) [#EuRespectDemnitateaUmană](#) în cadrul căreia Inspectoratului General de Poliție și centrelor de plasament temporar pentru persoanele cu dizabilități le-au fost transmise 36 de panouri informative cu titlul „Prevenirea torturii”.

Totodată, în luna octombrie a fost organizată acțiunea de mobilizare pe rețelele de socializare [#MoldovaFărăUrăȘiDiscriminare](#), care a inclus un concurs la cel mai bun slogan antidiscriminare. Învingătorii concursului în cadrul unui eveniment care a avut loc cu prilejul Zilei Internaționale a Toleranței. De asemenea, formatori de opinie, activiști în domeniul drepturilor omului, politicieni au participat la acțiunea în cauză, prin lansarea unor mesaje antidiscriminare și de combatere a discursului de ură.

În contextul aniversării a 30-a a Convenției ONU cu privire la drepturile copiilor au avut loc 35 de acțiuni de promovare/informare la tema drepturilor copilului, cu participarea a 1050 copii și 300 adulți. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a organizat *Forumul anual al copiilor*, precum și întâlniri regionale de consultare a opiniei copiilor la Bălți și Comrat, mai multe întâlniri, concursuri cu ocazia Zilei Internaționale a copilului

Pe 1 iunie, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a organizat o activitate publică cu genericul “Cunoaște-ți drepturile”, având ca scop informarea copiilor despre drepturile și responsabilitățile pe care le au copiii.

Protecția copiilor străzii și problemele copiilor născuți prematur, rolul organelor tutelare în procesul de apărare a dreptului copilului la familie, rolul autorităților tutelare în realizarea drepturilor copiilor din zona limitrofă regiunii transnistrene au fost subiecte de discuții în cadrul unor mese rotunde organizate de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, inclusiv în regiuni.

ACTIVITATEA EDITORIALĂ

Necesitatea de a informa reprezentanții minorităților naționale în limba lor despre Ombudsmani și activitatea lor, despre diverse aspecte ale combaterii discriminării a fost motivul pentru care Oficiul Avocatului Poporului a editat cu sprijinul Misiunii OSCE în Moldova în șase limbi (română, rusă, bulgară, romani, ucraineană, găgăuză) materialele informative: ***Cine este Avocatul Poporului?, Cine este Avocatul Poporului pentru drepturile copilului? și Mecanisme de apărare împotriva discriminării.***

Tradițional, a fost tipărit ***Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2018***, lucrarea fiind distribuită la bibliotecile din țară, publicului larg în cadrul evenimentelor organizate de OAP.

Activitatea în anul 2019 pe unul din domeniile prioritare pentru Ombudsman – dreptul la sănătate, în urma unei monitorizări ample a finalizat cu editarea **Raportului cu privire la implementarea de către Republica Moldova a prevederilor Rezoluției cu privire la consolidarea îngrijirilor paliative ca o componentă a tratamentelor integrate pe parcursul vieții (adoptată la cea de a 67-a Adunare Mondială a Sănătății din 24 mai 2014)**, lucrarea a fost tipărită cu sprijinul Fundației Soros Moldova. În aceeași arie tematică a continuat elaborarea și editarea seriei de pliante „14 drepturi ale pacientului”, inițiată acum câțiva ani de OAP, cu trei pliante: **Dreptul la respect pentru timpul pacientului, Dreptul pacientului la tratament personalizat, Dreptul la respectarea standardelor de calitate.**

Prin Legea nr.122 din 12.07.2018 privind avertizorii de integritate Avocatului Poporului i-a fost atribuit rolul de protecție a avertizorilor de integritate. Având în vedere faptul că societatea nu este suficient de bine informată despre aceasta atribuție a Ombudsmanului, instituția a tipărit cu sprijinul PNUD Moldova ***două materiale informative despre avertizorii de integritate***, în limbile română și rusă.

Persoanele din detenție se adresează cu multe cereri la Oficiul Avocatului Poporului, astfel a apărut necesitatea de a tipări pliantul ***Cum să te adresezi la Avocatul poporului dacă te afli în detenție?*** Publicația oferă respectivei categorii de petiționari mai multe explicații referitor la procedura de depunere la Ombudsman și de examinare de către acesta a cererii.

O categorie importantă de beneficiari ai OAP sunt persoanele în etate. Pentru această categorie de beneficiari a fost elaborat pliantul ***Drepturile persoanelor în etate, editat în trei limbi: româna, rusa și găgăuza.***

Mai multe materiale informative necesare pentru activitatea Ombudsmanului Copilului au fost editate sau reeditate: *Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (pliant pentru copii)*, *Consiliul Copiilor de pe lângă APDC*, *Recomandările Comitetului ONU pentru drepturile copilului*, *Convenția ONU cu privire la drepturile copilului*, *Raportul privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova*, ultimele trei fiind editate cu sprijinul UNICEF Moldova. Materialele sunt distribuite în cadrul evenimentelor organizate de Ombudsmanul Copilului și la alte activități: întâlniri, audiență, conferințe, activități de instruire și informare.

MANAGEMENTUL RESURSELOR UMANE

Sub aspect structural, Oficiul Avocatului Poporului este constituit din Avocatul Poporului și adjuncții săi, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, Secretarul general, subdiviziunile structurale cu statut de direcții, secții, servicii și reprezentanțe teritoriale. Conducerea generală a Oficiului este exercitată de către Avocatul Poporului. Activitatea organizatorică și administrativă a Oficiului este condusă de către Secretarul general.

Potrivit articolului 34 din *Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr. 52/2014*, Oficiul Avocatului Poporului acordă asistență organizatorică, juridică, informațională și tehnică Avocatului Poporului în vederea exercitării de către acesta a atribuțiilor sale. În teritoriu, activitatea este desfășurată prin cele 4 reprezentanțe: Reprezentanța Bălți, Reprezentanța Cahul, Reprezentanța Comrat, Reprezentanța Varnița.

Prin *Legea nr. 164/2015 pentru aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Oficiului Avocatului Poporului* a fost aprobat efectivul-limită al instituției în număr de 65 de unități. Efectivul-limită poate fi modificat de Parlament la propunerea motivată a Avocatului Poporului.

Structura organizatorică a Oficiului Avocatului Poporului cuprinde:

Subdiviziuni structurale:

1. Direcția politici publice și legislație;
2. Direcția monitorizare și raportare;
3. Direcția prevenirea torturii;
4. Direcția drepturile copilului;
5. Direcția gestionarea și investigarea cererilor;
6. Direcția promovarea drepturilor omului și comunicare;

7. Secția financiar-administrativă;
8. Serviciul audit intern;
9. Serviciul suport management intern;
10. Serviciul resurse umane;
11. Serviciul juridic;
12. Serviciul secretariat.

Subdiviziuni teritoriale:

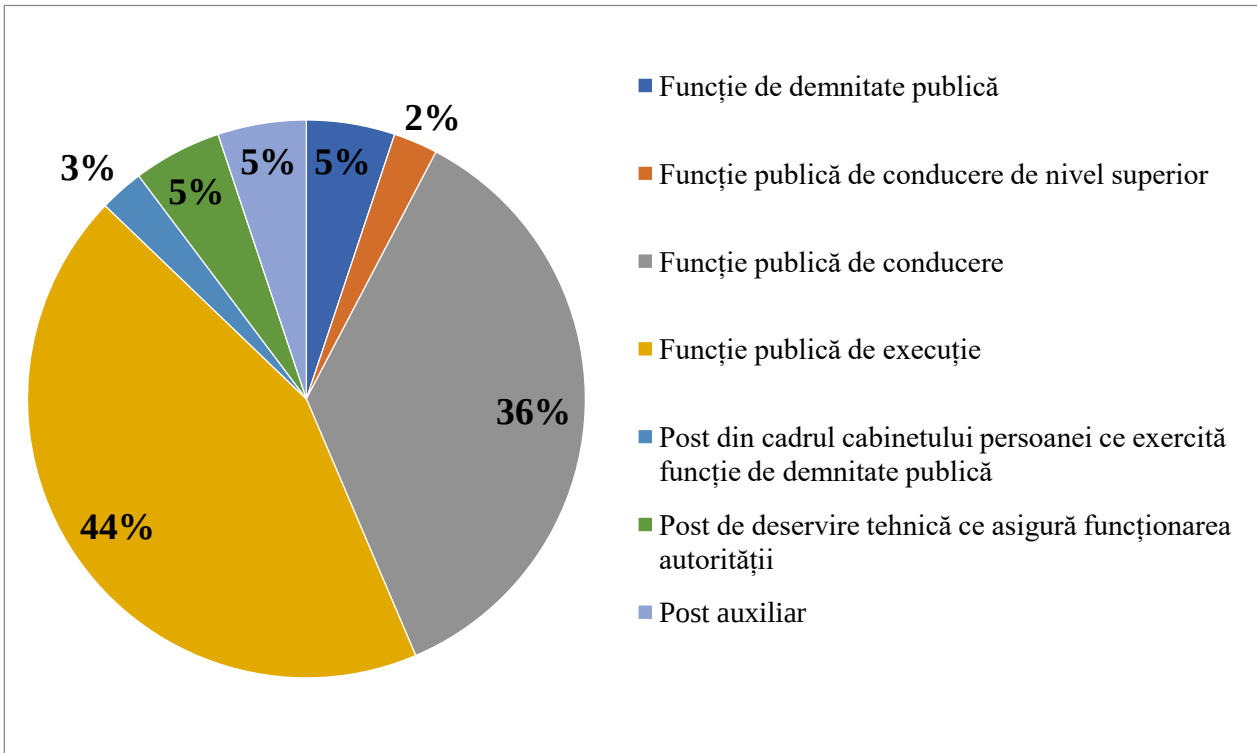
1. Reprezentanța Bălți;
2. Reprezentanța Cahul;
3. Reprezentanța Comrat;
4. Reprezentanța Varnița.

La sfârșitul anului 2019 în cadrul Oficiului Avocatului Poporului își desfășurau activitatea 39 de angajați. Personalul Oficiului este compus din funcționari publici, personal încadrat în cabinetul Avocatului Poporului, personal de deservire tehnică și alt personal.

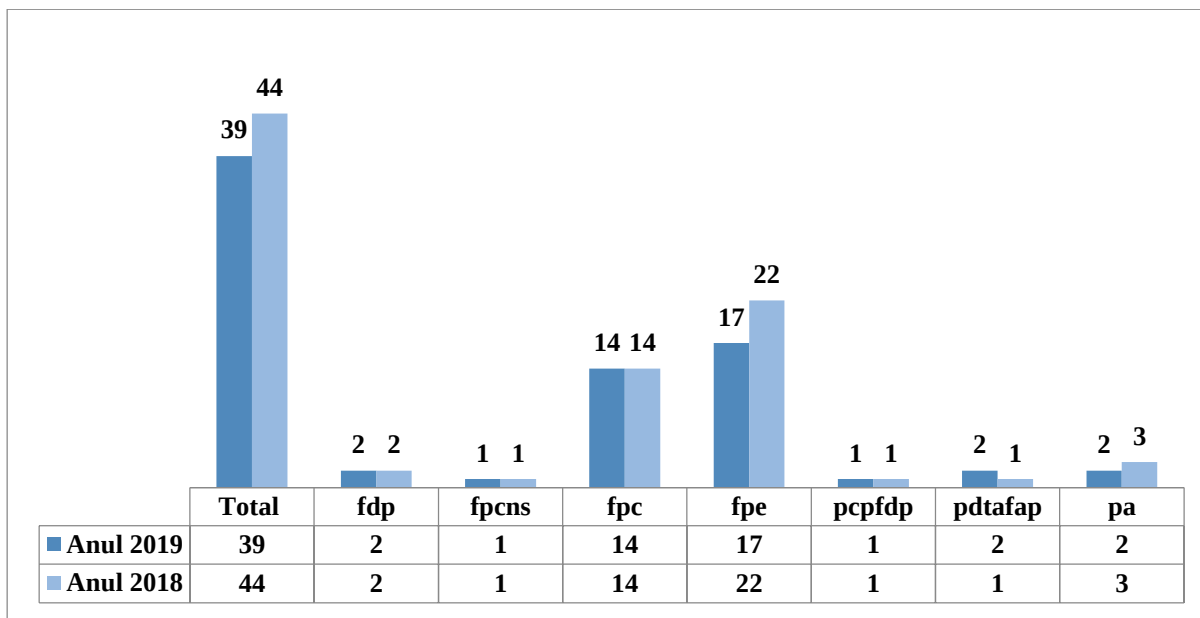
Structura personalului pe categorii socio-profesionale

Categoria funcției publice/ postului	Numărul persoanelor în anul 2018
Persoane cu funcție de demnitate publică (fdp)	2
Funcționari publici de conducere de nivel superior (fpcns)	1
Funcționari publici de conducere (fpc)	14
Funcționari publici de execuție (fpe)	17
Personal încadrat în cabinetul Avocatului Poporului (pcpfdp)	1
Personal de deservire tehnică ce asigură funcționarea autorității (pdtafap)	2
Personal auxiliar (pa)	2
Total	39

Structura funcțiilor și posturilor din cadrul Oficiului Avocatului Poporului

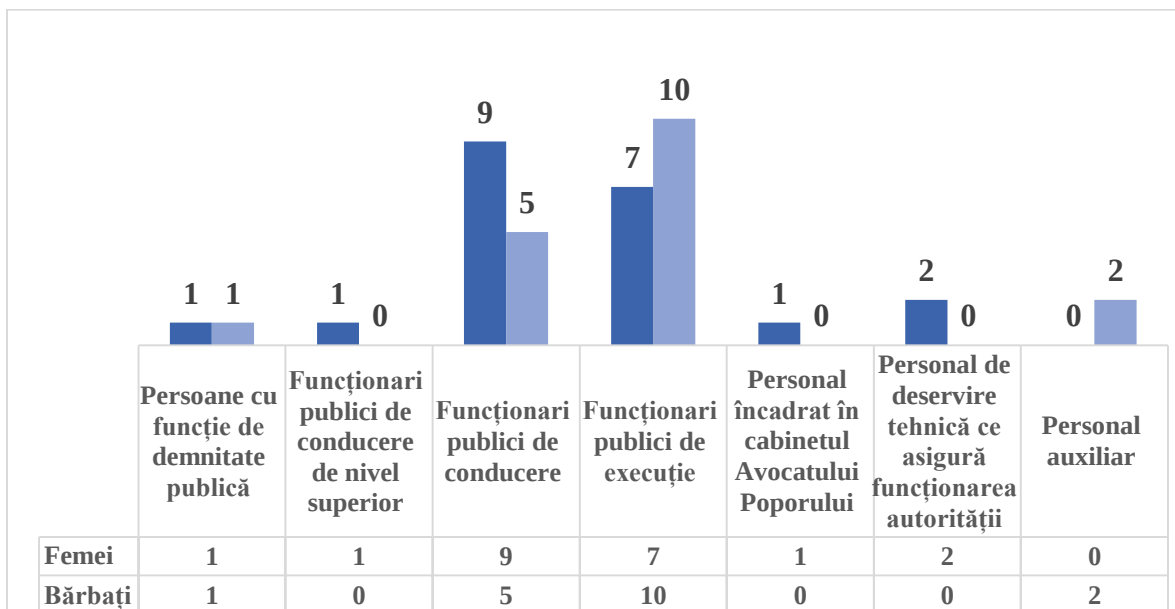

Analiza asigurării Oficiului Avocatului Poporului cu resurse umane presupune analiza dinamică a efectivului de salariați pe total și pe categorii, anul 2019 în raport cu anul 2018:

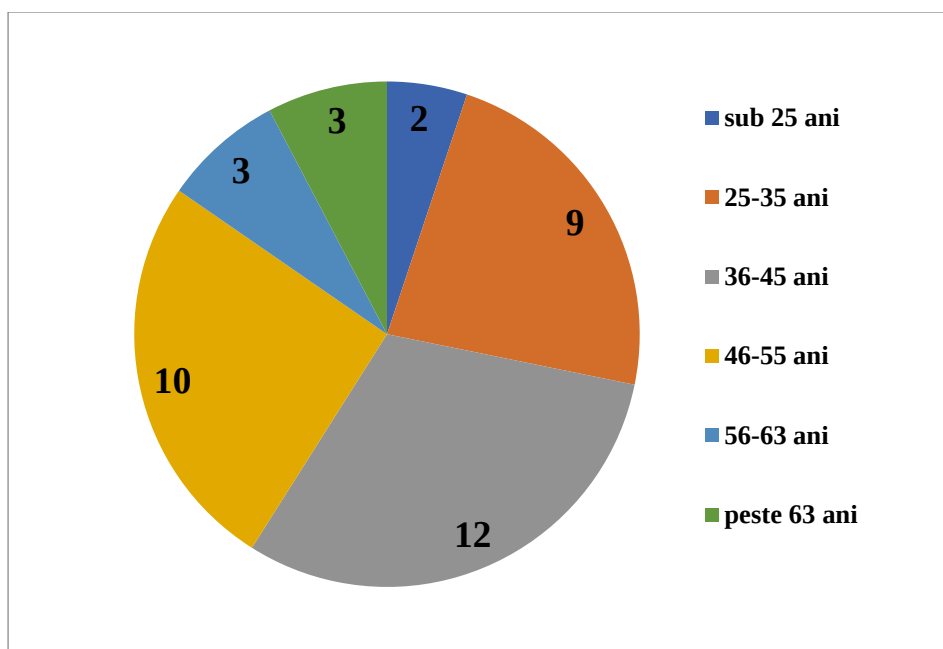
Structura colectivului de salariați pe criteriu de gen

Analiza structurii colectivului de angajați se evidențiază faptul că, potrivit structurii pe gen, în cadrul instituției predomină femeile, numărul acestora fiind de 21 față de 18 bărbați.

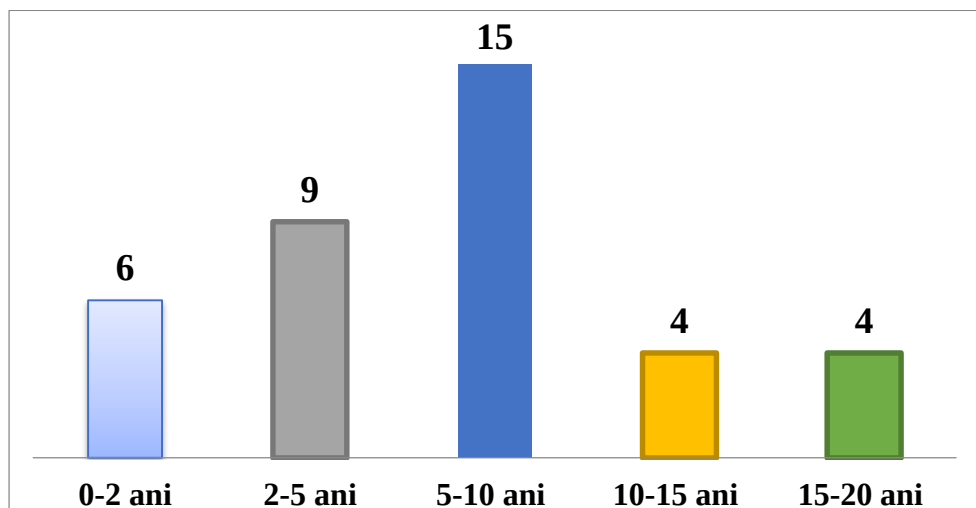

Structura colectivului de salariați pe criteriu de vârstă

Analiza structurii colectivului angajaților pe vârstă arată preponderent din punct de vedere numeric a persoanelor aflate în intervalul de vârstă de 36-45 ani.

**Structura colectivului de angajați pe criteriu de vechime
în cadrul Oficiului Avocatului Poporului, persoane**

În cadrul Oficiului Avocatului Poporului sunt angajați 32 de funcționari publici, toți deținând grade de calificare.

Pe parcursul anului 2019, 4 sunt funcționari publici debutanți au fost confirmați în funcție.

Ocuparea funcțiilor publice este realizată în conformitate cu prevederile *Legii nr. 158/2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public*, ale *Hotărârii Guvernului nr. 201/2009 privind punerea în aplicarea a prevederilor Legii nr. 158-XVI din 04 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public*.

Angajarea personalului pe alte categorii socio-profesionale este realizată în conformitate cu legislația din domeniul dreptului muncii.

În anul 2019 au fost anunțate 7 concursuri pentru ocuparea funcțiilor publice vacante/ temporar vacante; 2 concursuri din cele 7 anunțate a fost în imposibilitatea realizării integrale, motivul fiind lipsa candidaților.

Astfel, în perioada de referință, au fost numite/angajate/reîncadrate 3 persoane, dintre care:

- prin concurs, a fost numit 1 funcționar public de execuție;
- a fost angajată 1 persoană care asigură deservirea tehnică a instituției;
- 1 persoană a fost reîncadrată în funcția publică de execuție, urmare a concediului parțial plătit pentru îngrijirea copilului.

Pe parcursul anului 2019 au fost încetate raporturile de serviciu/muncă prin demisie, eliberare din funcție prin transfer 9 persoane, astfel rata de fluctuație a personalului a constituit 23%.

Dezvoltarea profesională continuă

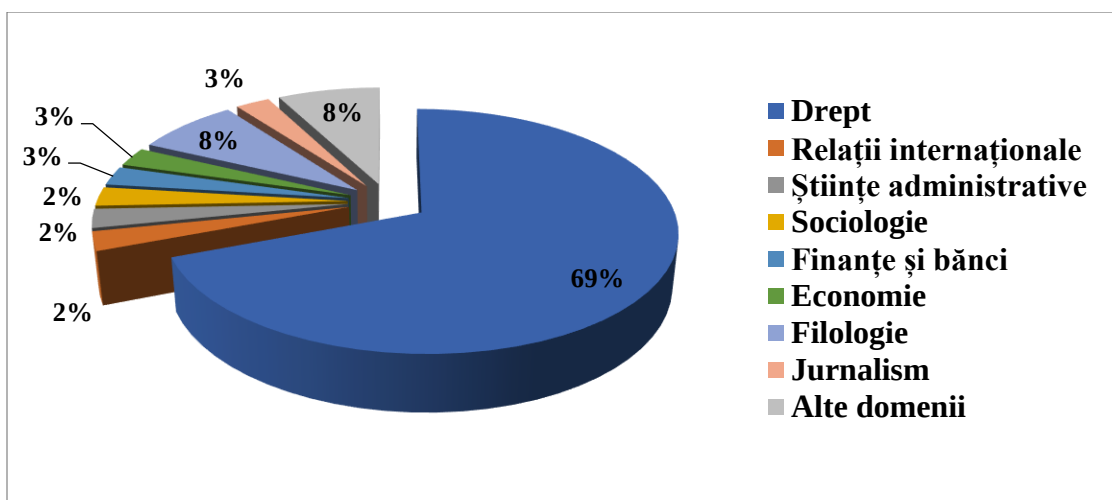
Formarea profesională a angajaților sporește nivelul de realizare a misiunii/ obiectivelor strategice ale autorității publice. Dezvoltarea instituțională a Oficiului Avocatului Poporului, îmbunătățirea procedurilor și a sistemelor de lucru depinde, în mare măsură, de formarea inițială a salariaților și dezvoltarea profesională continuă a acestora.

În cadrul Oficiului Avocatului Poporului, din numărul categoriilor funcțiilor/ posturilor, doar personalul auxiliar are studii în învățământul profesional tehnic, celelalte categorii au studii superioare de licență, ciclul I și studii superioare de master, ciclul II:

Numărul angajaților cu domeniul de formare profesională în învățământul profesional tehnic	Numărul angajaților cu un singur domeniu de formare profesională în învățământul superior	Numărul angajaților cu mai multe domenii de formare profesională în învățământul superior	Numărul angajaților cu domeniu de formare profesională în învățământul superior de licență și master	Numărul angajaților cu mai multe domenii de formare profesională în învățământul superior de licență și master
2	14	1	20	2

În funcție de domeniul de formare profesională, clasamentul statuează:

Nr. crt.	Domeniul de formare profesională, ciclul I – studii superioare de licență	Numărul angajaților
1.	Drept	27
2.	Relații internaționale	1
3.	Științe administrative	1
4.	Sociologie	1
5.	Finanțe și bănci	1
6.	Economie	1
7.	Filologie	3
8.	Jurnalism	1
9.	Alte domenii	3

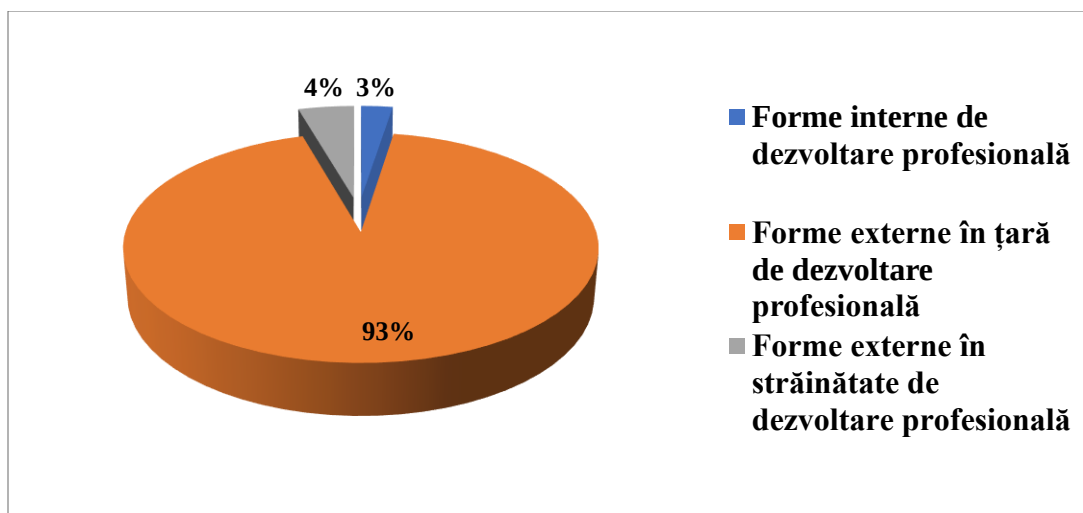

Procesul de dezvoltare profesională continuă în cadrul Oficiului Avocatului Poporului este organizat și desfășurat conform următoarelor principii:

- respectarea dreptului funcționarului public la dezvoltarea profesională;
- obligativitatea perfecționării profesionale;
- orientarea spre necesitățile de instruire;
- descentralizarea procesului de dezvoltare profesională continuă;
- liberalizarea serviciilor de instruire.

Dezvoltarea profesională continuă a angajaților Oficiului Avocatului Poporului se realizează prin activități de instruire de diferite tipuri și forme, în vederea aprofundării și actualizării cunoștințelor, dezvoltării abilităților și modelării atitudinilor/comportamentelor necesare pentru exercitarea eficientă a atribuțiilor de serviciu.

În anul 2019, Oficiul Avocatului Poporului a motivat și a asigurat participarea a 41 de angajați la activități de instruire, inclusiv a celor ale căror raporturi de serviciu/ muncă ulterior au încetat, în număr total de 2674 ore, dintre care externe în țară (2486 ore), externe în străinătate (120 ore) și interne (68 ore).

Pentru a realiza eficient misiunea/ obiectivele strategice ale instituției, Oficiul Avocatului Poporului stabilește cerințe importante față de programele de instruire.

În funcție de necesitățile de dezvoltare profesională ale diferitor categorii de angajați, sunt stabilite obiective concrete, pentru a căror realizare sunt necesare programe de instruire:

- 1) cu **caracter general**, inclusiv referitor la funcția publică și statutul funcționarului public, oferite, preponderent, de către Academia de Administrare Publică.
- 2) cu **caracter specializat**, dintre care:
 - a) în domeniul de realizare a mandatului;
 - b) în domeniul drepturilor omului.

Principalii parteneri ai Oficiului Avocatului Poporului în procesul de dezvoltare profesională în domeniul de realizare a mandatului și drepturilor omului sunt Consiliul Europei, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare – în cadrul unor proiecte de dezvoltare instituțională.

MANAGEMENT FINANCIAR

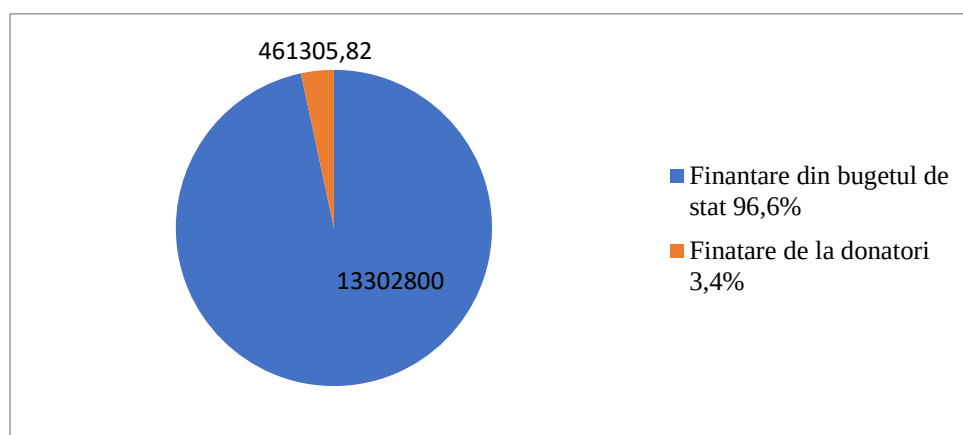
În conformitate cu limitele bugetului aprobat pentru anul 2019, pentru finanțarea activității Oficiului Avocatului Poporului au fost alocate 13302,8 mii lei. Acestea au fost distribuite pentru acoperirea cheltuielilor la două componente:

- Controlul asupra respectării drepturilor omului - alocații în sumă de 12593.6 mii lei
- Mecanismul național de prevenire a torturii - alocații în sumă de – 349.2 mii lei.

Suplimentar, pe parcursul anului 2019 instituția a beneficiat de donații voluntare în sumă de 461305,82 lei din partea:

- **Fundației SOROS** pentru implementarea proiectelor de grant:
 - Managementul reținerii și detenției în Inspectoratele de Poliție din Republica Moldova” (67283,37 lei)
 - Evaluarea progresului înregistrat de RM în consolidarea îngrijirilor paliative și contribuirea la integrarea acestora în sistemul de sănătate publică din Republica Moldova” (301722,45 lei)
- **UNICEF Moldova** (92300 lei) pentru implementarea activităților conform acordului de colaborare „Consolidarea capacităților Avocatului Poporului pentru drepturile copilului de monitorizare și raportare a respectării drepturilor copiilor din Republica Moldova”.

Finanțarea Oficiului Avocatului Poporului, anul 2019

Nivelul de executare a bugetului OAP la situația din 31.12.2019 este de 80,2 procente. Executarea pe fiecare linie bugetară este reprezentată astfel:

Denumirea cheltuielilor pe componente	Planificat, mii lei	Executat, mii lei	% executare
Controlul asupra respectării drepturilor omului			
Cheltuieli de personal	7112,1	6581,1	92,5
Bunuri și servicii	4740,8	3233,4	68,2
Prestații sociale	106	88,3	83,3
Alte cheltuieli (taxe de membru în organizații internaționale)	224,2	223,5	99,7
Procurarea mijloacelor fixe	345	345	100

Procurarea stocurilor de materiale circulante	928,9	459	49,4
Total pe componenta	13457,0	10930,3	81,2
Mecanismul național de prevenire a torturii			
Bunuri și servicii	60	35,6	59,3
Salarizarea membrilor Consiliului MNPT	289,2	111,2	38,5
Total pe componenta	349,2	146,8	42,0
TOTAL	13806,2	11077,1	80,2

Pe parcursul anului finanțarea activităților și a necesităților instituției a fost efectuată în mod operativ, în decurs de câteva zile calendaristice, astfel încât toate plățile către angajați, bugetul de stat, datoriile față de furnizori au fost efectuate în termenii stabiliți. Atât pe parcursul anului, cât și la finele acestuia, datorii cu termen de achitare expirat nu au fost.

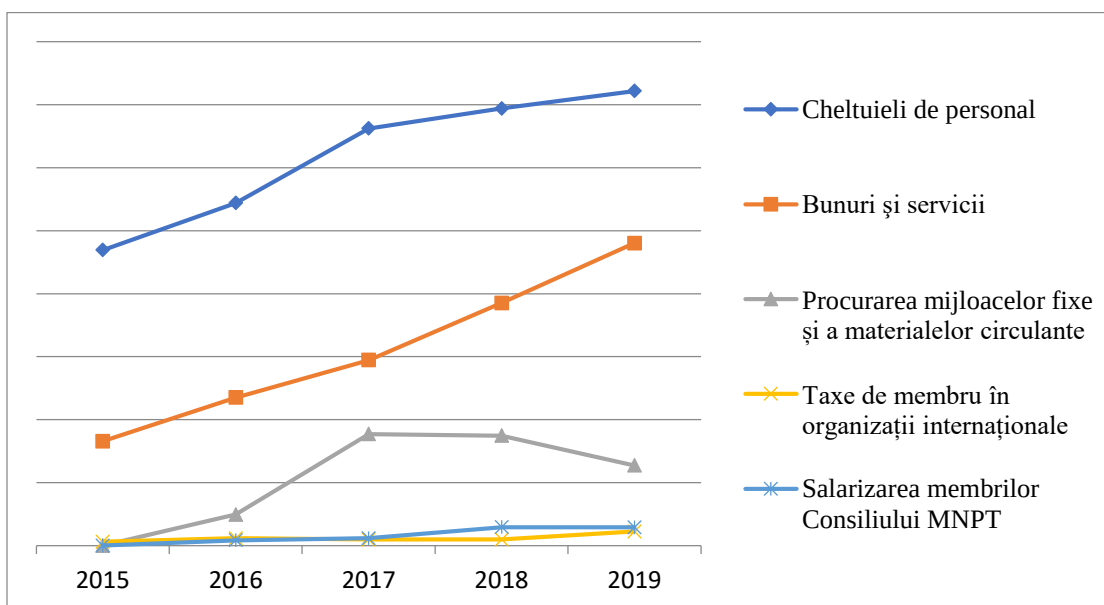
În anul 2019 a crescut volumul alocațiilor pentru finanțarea instituției și, totodată, au fost majorate alocațiile pentru finanțarea activităților realizate de Avocatul Poporului și Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, în exercitarea atribuțiilor prevăzute de Legea nr. 52/2014, de la 6,4 milioane lei în anul 2015 la 13,3 milioane în anul 2019 sau cu 107,8%.

În dinamică, această majorare este reprezentată astfel:

Denumirea alocației, mii lei	2015	2016	2017	2018	2019
Controlul asupra respectării drepturilor omului					
Cheltuieli de personal	4691.7	5440.2	6622.3	6939.5	7218.1
Bunuri și servicii	1656.5	1912.3	2940.2	3796.1	4740.8
Procurarea mijloacelor fixe și a materialelor circulante		493.7	1640.3	1699.5	1273.9
Taxe de membru în organizații internaționale	62.5	116.8	95.6	96.1	224.2
Total pe componenta	6410.7	7963	11298.4	12531.2	13457.0
Mecanismul național de prevenire a torturii					
Bunuri și servicii		436.6	5	56.5	60

Salarizarea membrilor Consiliului MNPT		83.5	118.3	291.7	289.2
Procurarea mijloacelor fixe și a materialelor circulante			131.1	47.2	
Total pe componenta		520.1	254.4	395.4	349.2
Total alocații	6410.7	8483.1	11552.8	12926.6	13806.2

Finanțarea Oficiului Avocatului Poporului în dinamică(2015-2019)

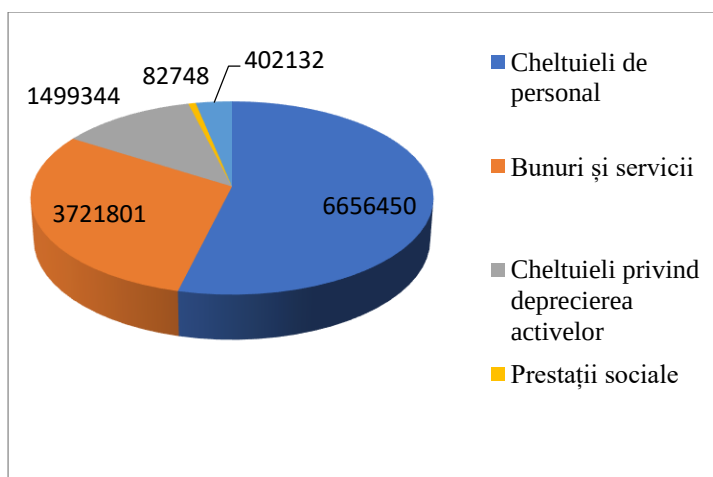
Pe parcursul anului 2019 Oficiul Avocatului Poporului a avut cheltuieli în sumă de 12362,5 mii lei. Acestea pot fi grupate în trei grupe mari și anume:

- **Cheltuieli de personal** - constituie circa 53.8% din totalul de cheltuieli (efectuarea retribuirii muncii angajaților, plata contribuțiilor și primelor obligatorii în bugetul de stat, achitarea indemnizațiilor în folosul angajaților conform prevederilor legale).
- **Cheltuieli pentru bunuri și servicii** - circa 30.1% în totalul de cheltuieli (întreținerea sediului instituției - energie electrică, termică, apă, pază, servicii de locațiune, de reparații, curățenie, contractare experți în diverse domenii, servicii de instruire, asigurarea logistică a

locurilor de muncă cu mobilier, tehnică, rechizite de birou, deplasări, ș.a. și cheltuieli privind utilizarea stocurilor).

- **Cheltuieli privind deprecierea activelor** - circa 12.1% din totalul de cheltuieli (cheltuieli privind uzura mijloacelor fixe și amortizarea activelor nemateriale)
- **Prestații sociale** - circa 0.7% în total cheltuieli (cheltuieli privind plata indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă achitate din contul mijloacelor financiare ale angajatorului și indemnizații achitate la încetarea raporturilor de muncă)
- **Alte cheltuieli** – circa 3,2% în total cheltuieli (plata retribuirii muncii membrilor Consiliului pentru prevenirea torturii pentru vizite și ședințe, achitarea taxelor de membru în organizații internaționale, alte cheltuieli).

Distribuirea cheltuielilor Oficiului Avocatului Poporului

Sporirea finanțării pentru activitățile organizate în vederea realizării mandatului Avocatului Poporului și Avocatului Poporului pentru drepturile copilului a condus la sporirea vizibilității instituției și la realizarea Planul anual de activitate al instituției în proporție de 85%.

Ținând cont de faptul că o parte din activități au fost realizate prin plăți directe din partea donatorilor, instituția a reușit să economisească mijloace financiare alocate din bugetul de stat.